

TEORETICKÝ ČASOPIS ARMÁDY ČESKÉ REPUBLIKY

VOJENSKÉ ROZHLEDY

4

ROČNÍK 19 (51)

Kpt. Mgr. et Mgr. Karel Zetocha, Ph.D.

Strategická koncepce NATO: Významný krok na cestě k vojenskému a politickému vymezení Aliance

V květnu tohoto roku (2010) byla zveřejněna dlouho očekávaná zpráva skupiny expertů, která bude základem pro další vyjednávání o nové strategické koncepci NATO. Od přijetí v současnosti platné strategické koncepce NATO uplynulo více než deset let (Washington 1999). Je zřejmé, že prostředí, ve kterém se Aliance pohybuje, a úkoly, které před touto institucí kolektivní obrany leží, dozruly za poslední dekádu zásadních změn. Mezi novými výzvami hrají prim mezinárodní terorismus, aktuální mise v Afghánistánu či otázka budování společné protiraketové obrany NATO.

Po seznámení se s výsledkem práce skupiny je možné tvrdit, že nominovaní experti splnili zadání a dokázali vyprodukovat špičkový analytický dokument, který důsledně pojmenovává hlavní otázky stojící před NATO v současnosti a naznačuje možné cesty, kterými by se Aliance měla vydat v následujících letech.

1. Strategická koncepce NATO

Dříve, než se blíže podíváme na vlastní analýzu a doporučení expertní skupiny, je vhodné nastínit okolnosti provázející přípravu nového strategického konceptu NATO. Strategický koncept NATO je vrcholnou politickou strategií, která interpretuje základní dokument Aliance – Washingtonskou smlouvu. Strategie vymezuje základní mantinely fungování NATO ve střednědobém výhledu s ohledem na dobové úkoly a výzvy. Náměstek generálního tajemníka NATO Jiří Šedivý definoval funkci strategického konceptu NATO ve třech bodech:

- strategická koncepce nám dává koherentní rámec pro rozhodování uvnitř Aliance a současně určuje naše priority,
- strategická koncepce kodifikuje naše rozhodnutí a činnosti, které sice již vykonáváme, ale které nejsou obsaženy v nyní platné koncepci z roku 1999, jedná se například o civilně-vojenské operace, ochranu kyberprostoru či protipirátské mise,
- strategická koncepce je rovněž nástrojem komunikace, a to jednak s alianční veřejností, jíž vysvětluje důvody existence Aliance, dále s našimi aktuálními i potencionálními oponenty, jimž dává jasně najevo, jaké jsou naše zájmy. [1]

Je třeba dodat, že v průběhu více než šedesáti let existence NATO se měnily i výše zmíněné funkce vrcholného strategického dokumentu. Za podmínek studené války představoval strategický koncept NATO dokument, který definoval reakci NATO na případné nepřátelské kroky jasně daného protivníka, a který tak plnil především odstrašující funkci. Strategie dále plnila funkci řídicího dokumentu pro vnitřní předběžné plánování Aliance. Hrozba vypuknutí válečného konfliktu v Evropě byla totiž za studené války

natolik akutní, že v případě zahájení vojenských operací by strategičtí velitelé NATO nemohli čekat na souhlas politických představitelů, ale museli by okamžitě přijímat opatření podle existujících operačních plánů. V tomto smyslu byl politický význam strategické koncepce NATO mnohem závažnější než za současných podmínek, protože členské země musely na velitelství NATO přenést významné pravomoci, které jinak náležejí nejvyšším představitelům suverénních národních vlád. Přijatá strategie a na ni navazující předběžné operační plány poskytovaly aliančním velitelům v případě vypuknutí válečného konfliktu obrovské pravomoci, které již z důvodů časového prodlení mohly podléhat jen obecnému politickému souhlasu.

Změny v mezinárodním prostředí od počátku devadesátých let minulého století znamenaly pokles napětí v Evropě, a zároveň přinesly větší míru nejistoty ohledně hrozeb a možností identifikace konkrétních protivníků Aliance. NATO v 21. století musí být mnohem flexibilnější organizací, která dokáže reagovat na aktuální výzvy a v mnohem menší míře může spoléhat na předem připravené a přesně definované předběžné operační plány. Strategická koncepce se taktéž stala dokumentem, jehož významnou funkcí je i komunikace s širší veřejností vně i uvnitř členských států. Se zmizením jasné a akutní hrozby vypuknutí válečného konfliktu v Evropě se pro politické představitele stalo mnohem obtížnější vysvětlit nutnost existence NATO a smysl jeho fungování vlastním občanům. Bez široké veřejné podpory NATO lze přitom těžko obhájit účast národních ozbrojených sil v misích mimo teritorium Aliance i samotné alokování zdrojů na budování vojenských schopností, bez kterých není možné čelit aktuálním i budoucím bezpečnostním hrozbám. Komunikace s veřejností se proto stala další významnou funkcí vrcholného strategického dokumentu. [2]

Stále platná strategická koncepce NATO z roku 1999 zůstává, díky své všeobecnosti, v řadě bodů stále aktuální. Avšak vzhledem k událostem poslední dekády se změnilo pořadí priorit, a taktéž na aktuálnosti získaly zcela nové bezpečnostní hrozby. Diskuze nad aktuálností stávající koncepce byla ze zřejmých důvodů započata již koncem roku 2001. Avšak bezprostřední nutnost okamžitě reagovat na výzvu v podobě mezinárodního terorismu zatlačila diskuzi na strategické úrovni do pozadí. Vojenské operace v Iráku a Afghánistánu, na kterých se řada členských států významně podílela, byly vedeny mimo rámec NATO. Vnitřní neshody v rámci Aliance ohledně postupu vůči Iráku znemožnily zapojení NATO a významně tak oslabilily soudržnost a mezinárodní důvěryhodnost Aliance jako celku. Bezprostřední nutnost přijetí politického rozhodnutí na nejvyšší úrovni byla řešena pomocí politické směrnice přijaté na summitu v Rize v roce 2006. [3] Politická směrnice tak do jisté míry vyplnila prostor na úrovni strategického rozhodování, především v oblasti identifikace vojenských schopností nutných pro plnění aktuálních úkolů Aliance, a dala tak jasný základ pro probíhající transformaci NATO. Nalezení aliančního konsenzu nad misí v Iráku, a především pak v Afghánistánu, s sebou přineslo zcela nové výzvy nevídaného rozsahu. Vojenské a politické komplikace spojené s postupem v Afghánistánu, ve spojení např. se zvládáním aktuálního nárůstu pirátství, se ukázaly natolik zásadní, že k jejich překonání je nutné obnovení širokého konsenzu na nejvyšší strategické úrovni.

Na summitu představitelů NATO ve Štrasburku/Kehlu v dubnu 2009 bylo přijato rozhodnutí o nutnosti přijetí zcela nové strategické koncepce NATO. [4] Nejvyšší představitelé členských států pověřili generálního tajemníka NATO zpracováním základního návrhu jako podkladu pro dal jednání. Finální text nové koncepce má být

přiját na summitu v Lisabonu koncem roku 2010. Nalézt cesta ke komplikovanému konsenzu mezi 28 členy Aliance měla pomoci skupina složená z uznávaných expertů, kteří po konzultacích připravili závěrečnou zprávu, která má obsahovat doporučení pro přípravu samotného textu strategické koncepce NATO.

Zahájení prací na novém strategickém dokumentu bylo jedním z posledních úkolů Jaap de Hoop Scheffera ve funkci generálního tajemníka NATO, kterého od poloviny roku 2009 nahradil bývalý dánský premiér Anders Fogh Rasmussen. Nový generální tajemník ještě během letních měsíců sestavil skupinu dvanácti expertů pod vedením bývalé ministryně zahraničí USA Madeleine Albrightové. Složení skupiny samotné mělo nejen zahrnout odborníky ze zemí NATO rozdílné velikosti, ale pozornost byla věnována i profesnímu pozadí jednotlivých členů. Byly zastoupeny nejen vlády států, ale prostor měly dostat i názory soukromého sektoru, nevládních organizací, nebo akademických institucí. Základním principem práce skupiny byla otevřenost procesu přípravy dokumentu, která umožnila zahrnutí širokého spektra názorů. [5]

Ačkoli se závěrečná zpráva skupiny odvolává na závěry tzv. Harmelovy zprávy, samotný přístup k zpracovávání textu byl mnohem významněji ovlivněn příkladem z nedávné minulosti. [6] Jednalo se o francouzskou Bílou knihu o obraně a národní bezpečnosti vydanou v roce 2007. [7] Francouzský přístup ke zpracování tohoto zásadního národního strategického dokumentu byl do té doby ojedinělý především svým záběrem, hloubkou odborné diskuze a množstvím studií, které sloužily jako podklad pro přípravu finálního textu. Ne náhodou se jedním z členů skupiny expertů Francouz Bruno Racine, který se na zpracování Bílé knihy o obraně podílel.

Závěrečná zpráva skupiny expertů byla publikována v dubnu 2010. Vydání zprávy předcházela setkání s nejvyššími představiteli NATO (Severoatlantická rada), zástupci partnerských států (hl. Rusko, Gruzie, Ukrajina), vojenskými veliteli Aliance a představiteli partnerských mezinárodních organizací (především Evropská unie, ale i OBSE). Odborná komunita byla do přípravy textu zapojena prostřednictvím několika odborných konferencí a seminářů (např. 12. ledna 2010 se uskutečnila konference v Praze). Před svým vydáním byl text znovu konzultován se zástupci ministerstev obrany koaličních států a vyslanci členských států u NATO. Zpráva skupiny expertů tak představuje dokument, kterému předcházela bezprecedentní otevřená diskuze, který jasně definuje současné otázky strategie NATO a dává účinná doporučení pro další rozvoj Aliance.

2. Zpráva expertů: Analýza a doporučení

2.1 Bezpečnostní prostředí

Výsledný text je rozdělen na dvě části, když nejprve uvádí shrnutí nejdůležitějších závěrů, za kterými následuje podrobnější analýza jednotlivých bodů. [8] Podívejme se nejprve na druhou část. Logickým začátkem každé strategické rozvahy směřující do budoucnosti je analýza vývoje prostředí, ve kterém daný subjekt bude fungovat. Ani zpráva skupiny expertů není výjimkou. Při zpracování analýzy bezpečnostního prostředí bylo možné vycházet z celé řady již existujících prognostických dokumentů, které se touto problematikou v poslední době zabíraly. [9] Samotná zpráva v této oblasti tedy nepřináší nijak překvapivé závěry.

Zpráva shrnuje známé hrozby vyplývající ze současného mezinárodního bezpečnostního prostředí, které je silně formováno fenoménem pokračující globalizace. Výslovně jsou jmenované:

- proliferace zbraní hromadného ničení,
- ambice mezinárodních teroristických skupin,
- přetrvávající regionální, nacionální, etnické a náboženské konflikty,
- rostoucí světová závislost na zranitelných informačních systémech,
- soupeření o strategické zdroje,
- demografické změny v kombinaci s problémy chudoby, hladu, nelegální migrace a epidemie,
- důsledky poškození životního prostředí.

Jedním z důsledků globalizace je, že události v jedné části světa mohou mít okamžité dopady na jiném místě. Aliance proto bude muset v blízké budoucnosti reagovat i na události, které bezprostředně neohrožují teritorium jejích členů. Základem spolupráce v euroatlantické oblasti bude spolupráce mezi NATO a EU. Navzdory existujícím problémům je vypuknutí ozbrojeného konfliktu v této oblasti velmi málo pravděpodobné s výjimkou přetrvávajících problémů na Balkáně a Kavkazu. Významnou roli při formování bezpečnostního prostředí v euroatlantické oblasti bude nadále sehrávat Rusko a kvalita spolupráce mezi NATO a touto velmocí bude důležitým faktorem. Nový strategický koncept je příležitostí pro sjednocení přístupu jednotlivých členů Aliance k Rusku, což by mělo být základem pro další strategickou spolupráci.

Pro současné NATO je klíčový vývoj ve státech Střední Asie. Další vývoj v Afghánistánu a Pákistánu rozhodne, zda se časem podaří eliminovat aktivity teroristické sítě al-Ká'idy. Bezpečnost členů Aliance budou i nadále ovlivňovat události na Středním východě. Jedná se především o nárůst extremismu, arabsko-izraelský konflikt a politika íránské vlády. Hlavní mocnosti v pacifické oblasti (Japonsko, Jižní Korea, Čína, Indie a Austrálie) mají zájem na mezinárodní stabilitě a prosperitě. Zdroje nestability zde zůstávají dlouhodobě stejné, jedná se především o spory mezi Pákistánem a Indií společně s nevypočitatelnou vládou Severní Koreje, jejíž nukleární program přitahuje zvláštní pozornost.

Aliance nemůže pominout přetrvávající problematická místa v Africe (hlavně Demokratická republika Kongo, Somálsko a Súdán). Ačkoli africké vlády jsou odhodlány řešit vlastní regionální problémy prostřednictvím Africké unie, Aliance musí být připravena reagovat na případné požadavky na uskutečnění misí na udržení míru, vedení protiteroristických operací a asistenci při vojenském výcviku. NATO nepředpokládá zapojení do aktivit v oblasti Latinské Ameriky a Karibiku, s výjimkou případných humanitárních krizí.

Z analýzy bezpečnostního prostředí a regionálního vývoje vyvozuje zpráva následující závěry:

- konvenční vojenský útok na členy Aliance je nepravděpodobný, avšak tato možnost nemůže být zcela ignorována,
- nejpravděpodobnější hrozby pro Alianci jsou nekonvenční, především a) útok prostřednictvím balistických raket, b) úder mezinárodních teroristických skupin, c) různé typy kybernetických útoků,
- nebezpečí plynoucí z nekonvenčních hrozeb vyžaduje konkrétní reakci ze strany Aliance včetně definice vlastní bezpečnosti, zvážení působnosti článku 5 smlouvy,

strategie odstranění nekonvenčních útoků, vojenské transformace a schopnosti rychlého rozhodování NATO.

2.2 Klíčové úkoly Aliance

Nový strategický koncept představuje příležitost pro nalezení konsenzu nad aktuálními úkoly (důvody existence) NATO. Konec studené války a další vývoj mezinárodního prostředí přinesl nutnost redefinice účelu další existence NATO jako organizace kolektivní bezpečnosti. Členové Aliance musí sjednotit přístup k řešení nových otázek mezinárodní bezpečnosti. Dle závěrů skupiny expertů by strategický koncept NATO měl zdůraznit především čtyři skupiny úkolů Aliance.

Aliance musí udržovat schopnost odstranit a odrazit útok podle článku 5 smlouvy. Situace, kdy může být uplatněn článek o kolektivní obraně, musí mít dostatečně precizní definice, které by poskytovaly vodítko pro alianční plánování a byly jasné i pro případné protivníky. Je nutné uznat, že došlo k rozšíření závažných hrozeb pro Alianci co do počtu i jejich významu. Zatímco konvenční útok představuje jasnou a snadno definovatelnou hrozbu, v případě útoků nekonvenčních (kybernetické nebo odhalení připravovaného teroristického útoku) lze mnohem obtížněji definovat bod, kdy budou aktivovány akce podle článku 5. NATO musí být připraveno na podobné útoky adekvátně reagovat, pokud dojde k jejich uskutečnění.

Druhým klíčovým úkolem Aliance je schopnost formovat bezpečnostní prostředí v euroatlantickém prostoru. Strategický koncept musí definovat roli Aliance jako obránce vlastních zájmů a jako přispěvatele k mírovému řešení konfliktů ve všech částech regionu. Nejdůležitějším příkladem podobných aktivit je spolupráce NATO a EU, OSN a OBSE při řešení situace na Balkáně. Diplomatické kontakty s Ruskem, Ukrajinou, Gruzíí či státy Kavkazu a jejich zapojování do programů Aliance je dalším podstatným příspěvkem k posilování regionální stability.

Třetím klíčovým úkolem pro NATO je jeho role jako fóra pro bezpečnostní konzultace. Jediněná role Aliance spočívá v utváření prostoru pro konzultace bezpečnostních i dalších problémů mezi oběma stranami Atlantiku. Dnešní NATO má 28 členů a jeho rozšíření směrem na východ přináší nutnost zohlednit pohledy nových členů. Jelikož všechny bezpečnostní hrozby a otázky s nimi spojené nespádají jen pod článek 5 smlouvy, Aliance musí mít nástroje pro vzájemné konzultace a hledání společných řešení v širším prostoru než jen pro zásadní ohrožení dle článku 5. Více využívaným nástrojem by měla být ustanovení dle článku 4 smlouvy, který otvírá prostor pro možnost vzájemných bezpečnostních konzultací členů Aliance. Posledním z klíčových úkolů Aliance je posílení spolupráce s dalšími aktéry mezinárodního prostředí. Ačkoli se jedná spíše o nástroj k dosažení cílů, vzhledem k narůstajícímu významu byla spolupráce zařazena mezi klíčové úkoly a ve zprávě expertů je této problematice věnována další samostatná část.

2.3 Partnerství

Dle zprávy skupiny expertů by NATO mělo přehodnotit vztahy se svými partnery. Měla by být provedena revize dosavadních partnerství s cílem zvýšit přínos spolupráce k celkovým cílům NATO. Měly by být především přezkoumány dosavadní partnerské dohody, zda není možné pomocí jejich změn dosáhnout vyšší úrovně spolupráce. NATO by mělo usilovat o rozšíření počtu aktivit v rámci partnerských vztahů a přezkoumat stávající kooperační procedury. Mělo by ustanovit nové oblasti spolupráce, které by měly

být zaměřeny na konkrétní projekty v operační a diplomatické oblasti. Aliance by zároveň měla důsledněji rozlišovat mezi jednotlivými partnery podle intenzity spolupráce, která konkrétní partnerský vztah umožňuje. V rámci revize spolupráce by NATO mělo konzultovat jednotlivé možnosti s partnery zapojených do již existujících programů. U Partnerství pro mír a Euroatlantické rady partnerství by mělo dojít k posílení existujících běžných i krizových konzultací.

Komplexnější problematiku představuje partnerství s Evropskou unií. Obě organizace jsou propojeny souběžným zapojením řady svých členů, kteří mají jen jeden soubor sil, který oběma organizacím poskytují. Obě organizace by se měly vzájemně doplňovat, aby byla zajištěna nejvyšší možná efektivita zdrojů vynaložených na budování schopností. V novém strategickém konceptu je nutné zohlednit přijetí Lisabonské smlouvy, která, mimo jiné, směřuje k posílení obranných kapacit EU. Ve stávajícím bezpečnostním prostředí dochází ke stírání rozdílu mezi vojenskými a nevojenskými hrozbami. NATO a EU by se proto měly vyhnout přesné kategorizaci hrozeb na vojenské a nevojenské. Místo toho by na hrozby mělo být nahlíženo jako na proces. Ke zvládnutí vývoje stávajících i budoucích hrozeb bude nutné kombinovat silové i „měkké“ nástroje. NATO i EU by proto měly zahájit společné plánování, aby dokázaly kombinovat a ve vhodný čas použít nástroje, které mají obě organizace k dispozici. Lídři obou organizací by měli vyvinout maximální úsilí, aby nedocházelo ke sporům, které by negativně ovlivnily efektivní spolupráci mezi institucemi EU a NATO.

OSN je dalším z klíčových partnerů pro NATO. Rozhodnutí Rady bezpečnosti OSN dává operacím NATO širší legitimitu a odpovídá závazku Aliance postupovat při řešení krizí na základě široké mezinárodní shody. Bezpečnost v globalizovaném světě stále více závisí na mezinárodním řádu, který je založen na dodržování společných pravidel. V zájmu NATO je proto funkční OSN, která dokáže naplnit své poslání. Společný postup a vzájemné doplňování NATO s OSN se již osvědčilo při působení v řadě krizových oblastí. V případě žádosti OSN by NATO mělo maximálně využít svých schopností, aby zajistilo bezpečnost v krizovém prostoru a umožnilo tak agenturám OSN plnit jejich role. Na druhou stranu NATO mnohdy není schopné dosáhnout svých cílů bez aktivního zapojení OSN, vzájemná spolupráce a koordinace je proto důležitým předpokladem úspěchu (zvláště v případech genocidy, masivního porušování lidských práv, či humanitárních katastrof). Spolupráce mezi oběma organizacemi by se měla projevit i na institucionální rovině, např. zřízením úřadu stálého zastoupení NATO u OSN.

Zvláštní kategorií je spolupráce NATO s Ruskem. Vzhledem k historickým a geografickým specifickým se jednotliví členové Aliance liší ve svých pohledech na Rusko. Ačkoli existuje Rada NATO-Rusko a deklarace společného zájmu na zajištění bezpečnosti euroatlantického prostoru, přetrvává řada sporných bodů ve vzájemných vztazích. Mezi nejvýznamnější patří konflikt Ruska s Gruzii nebo opakované vyjádření pochybností ruské strany ohledně záměrů Aliance. Nicméně v rámci NATO existuje snaha spolupracovat s vedoucími představiteli Ruska za účelem předcházení možným nedorozuměním a na vytyčení oblastí společných zájmů. Nový strategický koncept by proto na jedné straně měl znovu ujistit nedělitelnost principu kolektivní obrany pro všechny členy Aliance, a zároveň usilovat o obnovení konstruktivních vztahů s Ruskem. V rámci Rady NATO-Rusko by měl probíhat konstruktivní dialog, který by umožnil identifikaci společných zájmů, kde existuje prostor pro společné akce. Zvláštní pozornost by měla být věnována spolupráci při potlačování mezinárodního terorismu.

V případě partnerství s OBSE by Aliance měla zvláště využívat schopností OBSE v oblasti „měkké“ bezpečnosti, jako jsou výcvik a odborná asistence. Aliance by též měla v rámci OBSE podporovat jednání o omezení konvenčních zbraní a vytváření prostoru vzájemné důvěry. V rámci konzultačních komisí by též měla pokračovat komunikace mezi NATO a Ukrajinou s Gruzii. Podobně by NATO mělo pokračovat v komunikaci s partnery v rámci Středomořského dialogu a Istanbulské iniciativy pro spolupráci. Zde by NATO mělo být připraveno asistovat při řešení arabsko-izraelského konfliktu. Možnými tématy pro konzultace jsou především proliferace zbraní hromadného ničení, protiraketová obrana či nukleární ambice Íránu. Aliance by též měla věnovat větší pozornost vztahům s partnery z ostatních částí světa. Zvláště v souvislosti s probíhající operací v Afghánistánu není možné přehlédnout významný příspěvek, který v této misi poskytují spřátelené demokracie jako Austrálie, Jižní Korea, Japonsko či Nový Zéland. Tito tzv. operační partneři by měli získat širší přístup k informacím a plánovacím procesům Aliance. Nový strategický koncept by měl vymezit způsoby, kterými budou operační partneři zapojeni do procesu strategického rozhodování ohledně misí, na kterých se podílejí.

2.4 Politické a organizační otázky

Od přijetí posledního strategického konceptu musela Aliance čelit řadě nových výzev a vypořádat se s novými požadavky. Nejvýznamnějším novým úkolem je vedení mise v Afghánistánu, která je co do svého rozsahu, vzdálenosti i obtížnosti, bezprecedentní operací, jejíž vedení nebylo předpokládáno při formulování předcházející strategické koncepce. NATO musí zúročit tvrdě získané zkušenosti z Afghánistánu nejen v budoucí strategické koncepci. Ukázalo se, že je velmi důležité, aby spojenecké síly byly nasazovány pod jednotným a přímým velením, přičemž národní omezení pro použití sil by měla být omezena na minimum. Aliance musí při provádění operace zároveň věnovat pozornost komunikaci s místními úřady i obyvatelstvem a její akce by měly být vedeny s ohledem na důvěryhodnost a morální kredit NATO. Cílů operace nemůže být dosaženo pouze vojenskými prostředky, kombinování civilních a vojenských nástrojů, spolupráce s dalšími organizacemi a místními autoritami jsou nezbytnými předpoklady úspěchu.

Potencionálně konfliktním bodem mezi členy Aliance nadále zůstává otázka míry angažovanosti NATO mimo vlastní teritorium. NATO zůstává regionální, nikoliv globální bezpečnostní organizací a její působnost je též omezena charakterem hrozeb. Aliance nemá být nástrojem k řešení všech bezpečnostních hrozeb. Strategický koncept by proto měl poskytnout jasné vodítko pro budoucí rozhodování ohledně působnosti a nových misí Aliance. Koncept by měl obsahovat seznam obranných priorit Aliance, které ale budou bezvýznamné, pokud je členské státy zároveň nepodpoří výstavbou patřičných schopností.

Pro zvýšení vlastní akceschopnosti se Aliance neobejde bez vnitřních administrativních změn. Nový strategický koncept by měl generálnímu tajemníkovi dát jasné oprávnění k provedení potřebných reforem. Rozhodovací proces v NATO je založen na jednomyslnosti, avšak s nárůstem počtu členů a rozšířením její působnosti je dosahování konsenzu obtížnější, a tím dochází k omezování akceschopnosti Aliance jako celku. Úkolem nejbližších let bude takové nastavení rozhodovacích procesů, které umožní rozhodovat i v případech, kdy bude nutné reagovat s minimální časovou prodlevou (např. protiraketová obrana).

Součástí fungování Aliance je již od jejího vzniku tzv. politika otevřených dveří. Nový strategický koncept by měl potvrdit pokračování této politiky a zopakovat principy, na kterých je otevřenost Aliance k novým členům založena. Jedná se především o sdílení demokratických hodnot, dodržování práv menšin, mírové řešení konfliktů, domácí veřejná podpora členství v Alianci, dosažení vojenských standardů NATO a schopnost přispět ke kolektivnímu zajištění bezpečnosti Aliance. Vedle šíření prostoru stability a bezpečnosti v Evropě by Aliance neměla zapomínat na stávající dohody o kontrole konvenčních zbraní v evropském prostoru. Strategický koncept by měl potvrdit zájem Aliance na existenci kontrolního režimu konvenčních zbraní v Evropě a NATO by mělo revitalizovat proces založený na smlouvě o konvenčních ozbrojených silách v Evropě.

2.5 Alianční síly a schopnosti

Není náhodou, že ve zprávě expertů je problematice schopností NATO věnováno nejvíce prostoru. Budování schopností a transformace ozbrojených sil představuje nejvýznamnější problém současné Aliance. Od přijetí strategického konceptu NATO z roku 1999 bylo na nejvyšší úrovni přijato několik politických dokumentů věnovaných problematice schopností a učiněna řada opatření směrem k transformaci ozbrojených sil členských států. Mezi nejvýznamnější patří Iniciativa obranných schopností (Defence Capabilities Initiative, Washington 1999), závazky k budování schopností z pražského summitu přijaté v reakci na události z roku 2001, rozhodnutí o budování sil rychlé reakce NATO, vytvoření aliančního velitelství pro transformaci na též summitu, a konečně přijetí všeobecné politické směrnice na summitu v Rize roku 2006.

Navzdory výše zmíněným politickým aktivitám zpráva expertů konstatuje, že transformace sil Aliance probíhá jen velmi pomalu, přičemž hlavním důvodem jsou omezené investice evropských členů NATO do obrany. Mezi potencionálními misemi a reálnými schopnostmi celé Aliance k jejich plnění proto nadále zůstává nevyplněný prostor. Většina pokroku v transformaci sil byla de facto vynucena operačními požadavky z misí v Kosovu, a především Afghánistánu. Zvláště viditelný je rozdíl mezi vojenskými schopnostmi USA a zbytku Aliance, přičemž pokud by na stávající situaci nebylo včas reagováno, zmíněná nevyváženost může ohrozit soudržnost celé Aliance.

Nový strategický koncept NATO by měl jasně definovat směr další transformace schopností Aliance. NATO bude k naplnění svých úkolů potřebovat flexibilní, rozmístitelné, síťově propojené a udržitelné síly, které budou schopné plnit celé spektrum aliančních úkolů za přijatelnou cenu. NATO bude plnit v následující dekádě čtyři druhy vzájemně souvisejících vojenských misí:

- odstranění, prevence a obrana proti jakékoli hrozbě agrese, aby byla zajištěna politická nezávislost a územní integrita každého člena Aliance podle článku 5 smlouvy,
- ve spolupráci s partnery a civilními institucemi bránit oblast Aliance proti celému spektru možných nekonvenčních hrozeb,
- rozmístit a udržet expediční schopnosti nad rámec smluvních závazků, pokud to bude nutné k prevenci útoku na území Aliance, nebo k ochraně práv a zájmů členů Aliance,
- pomoc při utváření stabilního a mírového mezinárodního prostředí prostřednictvím spolupráce s partnery, poskytováním vojenského a policejního výcviku a koordinací těchto aktivit.

Pro splnění úkolů plynoucích z charakteru výše naznačených vojenských misí bude NATO potřebovat rozvinout své schopnosti v několika oblastech. Především se jedná o konvenční obranné schopnosti. Pro dosažení potřebné úrovně schopností musejí členové NATO nejprve zastavit pokles výdajů na obranu. Skupina expertů identifikuje několik oblastí konvenčních obranných potřeb, na které by se Aliance měla následně soustředit:

- posílení schopností k zajištění obrany podle článku 5, kdy by Aliance měla (např. prostřednictvím předběžného plánování a vojenských cvičení) zajistit vlastní praktickou schopnost provádět operace v reakci na ohrožení území některého z členů,
- dosažení cílů v oblasti rozmístitelnosti a udržitelnosti sil – bude nutné reformovat větší množství sil schopných operovat mimo území Aliance a vybudovat dostatečné schopnosti strategické přepravy,
- rozšířit působnost sil rychlé reakce NATO, které by do budoucna měly být schopny provádět akce podle článku 5 i operace mimo prostor Aliance, zároveň by síly rychlé reakce měly tvořit základ pro společná cvičení armád NATO,
- při výstavbě sil by členové NATO měli využít společných aspektů operací na území Aliance i expedičních misí, protože řada potřeb plynoucích z obou scénářů se překrývá,
- členské státy by měly prioritně investovat do schopností C4ISR, rozvoj těchto oblastí ale musí být v souladu se standardy NATO tak, aby byla vytvořena struktura velení kompatibilní napříč všemi národními silami Aliance,
- dále posílit schopnosti speciálních sil Aliance a posílit možnosti jejich užití,
- posílit mandát aliančního velitelství pro transformaci aby mohlo účinně udávat směr dalšího rozvoje sil Aliance,
- intenzivnější spolupráce v oblasti společného výcviku a vzdělávání NATO,
- koordinovat investice do prostředků monitorování situace na mořských cestách a dosáhnout tak zvýšení schopnosti sledovat situaci na moři.

Při zvyšování schopností je nutné se vyrovnat s nepříznivými ekonomickými podmínkami. Je proto nutné přijmout reformy, které povedou k větší efektivnosti. Možnou cestou je intenzivnější mezinárodní spolupráce při vytváření kapacit NATO. Měly by být budovány skutečně mezinárodní velitelské struktury. Prostor pro efektivnější mezinárodní projekty existuje i v oblastech jako je logistika, akvizice, přeprava, či C4ISR. Charakter současných úkolů též vyžaduje komplexní přístup k jejich naplňování. NATO by proto mělo usilovat o efektivnější spolupráci s civilním sektorem a integrovat civilní schopnosti do vlastního procesu plánování.

Vedle konvenčních schopností je další důležitou oblastí problematika nukleárních zbraní a kontroly zbrojení. Zpráva skupiny expertů jasně deklaruje, že dokud v mezinárodním prostředí existují nukleární zbraně, členové Aliance musí udržovat věrohodný nukleární arzenál k zajištění vlastní bezpečnosti a odstrašení případného útoku. Zároveň by ale NATO mělo podporovat diskuzi, především s Ruskem, ohledně omezování počtu, popřípadě kompletního odstranění některých typů nukleárních zbraní. Na mezinárodní úrovni by též měla být podporována politika, která by garantovala, že proti státům bez jaderných kapacit nebudou nukleární zbraně užity, nebo i jen vyhrožováno jejich užitím. Prioritní oblastí nadále zůstává zamezení proliferace nukleárních i ostatních

zbraní hromadného ničení. Účinné zamezení šíření jaderných zbraní vyžaduje celou řadu opatření aplikovaných na mezinárodní úrovni. NATO by proto mělo podporovat dialog a zavádění nutných norem do praxe.

V rámci NATO je též důležitá otázka rozmístění nukleárních zbraní v Evropě. Členové Aliance, kteří sami nevlastní jaderné zbraně, by měli sdílet rizika a solidárně se nepřímo podílet na fungování odstrašovacího arzenálu, který garantuje bezpečnost společnou pro všechny. Sdílení rizik může probíhat formou přijetí nukleárních i nenukleárních komponentů jaderného arzenálu na vlastním území, nebo jen formou politické podpory. Případná rozhodnutí o změně dislokace nukleárních zbraní v Evropě by měla být přijímána Aliancí jako celkem, protože by měla dopad na zajištění bezpečnosti všech jejích členů. [10]

NATO též nemůže pominout aktuální hrozbu útoku na vlastní teritorium pomocí balistických raket. NATO by mělo přijmout obranu proti balistickým raketám jako jeden ze svých klíčových úkolů a zaujmout aktivnější roli při budování protiraketového obranného systému. Nový kombinovaný přístup USA k výstavbě protiraketového systému by měl umožnit účinnější ochranu evropského území proti útokům z oblasti Zálivu. NATO by se zároveň mělo dohodnout na převzetí klíčových veličích a řídicích schopností v současnosti budovaných protiraketových systémů pro výstavbu systému komplexní obrany teritoria Aliance.

Poslední oblastí, kde je nutno dle zprávy expertů posilovat stávající schopnosti Aliance, jsou **nové nekonvenční hrozby**. V současnosti nejaktuálnější hrozbou je obrana proti mezinárodnímu terorismu. Ačkoli NATO v současnosti sehrává klíčovou roli v boji proti extremismu na území Afghánistánu, obrana samotného teritoria Aliance zůstává mimo rámec Severoatlantické smlouvy a je především záležitostí organizací vnitřní bezpečnosti jednotlivých členů. Aliance zde může v omezené míře přispívat svými schopnostmi, informacemi a v případě žádosti asistovat při zvládání následků teroristického útoku. Pozornost Aliance by se zde proto měla soustředit na vývoj nových technologií v rámci programu obrany proti terorismu.

S rychlým rozvojem počítačových sítí získává na důležitosti ochrana proti kybernetickým útokům. Rozsáhlý kybernetický útok na velicí a řídicí systémy Aliance či energetické sítě by mohl vyvolat reakci v podobě konzultace podle článku 4 smlouvy, nebo dokonce spustit opatření dle článku 5. NATO musí nadále posilovat připravenost monitorovat a ochránit se před útoky na nejdůležitější řídicí sítě. Aliance by měla být připravena vyslat expertní tým do země, která bude čelit kybernetickému útoku, nebo jeho hrozbě. Do budoucna přitom bude nutné připravit celou škálu aktivních i pasivních opatření, které bude mít Aliance k dispozici pro ochranu informačních sítí.

Jelikož je většina členů Aliance více či méně závislá na přísunu externích zdrojů energie, případné přerušení dodávek energetických surovin představuje významné ohrožení bezpečnosti. Dlouhodobější úmyslné narušování dodávek energetických surovin by na straně Aliance mohlo vyvolat reakci v podobě konzultací dle článku 4. Možnost přerušení dodávek energií by mělo být prioritním scénářem pro alianční předběžné plánování. Zároveň by NATO mělo být ve spolupráci se svými partnery pomoci svým členům, jejichž přísun surovin by byl omezen, k nalezení alternativních zdrojů a minimalizaci škod.

Mezi nové nekonvenční hrozby v neposlední řadě též patří možné důsledky globálních klimatických změn. Ačkoli podobné hrozby leží do značné míry mimo rámec odpovědnosti

NATO, není možné je zcela pominout. Aliance by prostřednictvím svých předběžných plánů měla být připravena v budoucnu reagovat na potenciálně závažné bezpečnostní důsledky plynoucí ze změn klimatu.

3. Závěr

Skupina expertů předložila komplexní dokument, který v sobě obsahuje výstupy z široké konzultační procedury všech členů a relevantních partnerů. Podařilo se zde skloubit rozdílné názory a zájmy, které existují mezi členy Aliance. Zpráva odráží důraz USA na investice do obrany, budování expedičních schopností a misi v Afghánistánu. Artikuluje též obavy východních členů z aktivit a záměrů Ruska, když vyjadřuje nutnost obnovení důvěry v nezpochybnitelnost kolektivní obrany, která by měla být podpořena praktickými kroky, jako jsou předběžné plánování či vojenská cvičení. Výsledný text skupiny expertů neponechává bez povšimnutí aktuální vývoj Evropské unie, která po přijetí Lisabonské smlouvy posiluje vlastní obranné schopnosti. Zpráva nedoporučuje striktně rozdělovat mise na „měkké“ a „tvrdé“, ale nabádá k flexibilnímu přístupu, kdy by se schopnosti NATO a EU vzájemně doplňovaly podle aktuálních potřeb. Ukazuje cestu k nastavení vztahů mezi EU a NATO, jejichž schopnosti by měly být utvářeny jednotným souborem sil bez utváření duplicitních kapacit. Byly též nalezeny kompromisní formulace ohledně citlivého tématu protiraketové obrany NATO.

Otázkou, která bude brzy zodpovězena, zůstává nakolik se závěry skupiny expertů promítnou do finálního textu strategické koncepce NATO. Nezávislé konzultace představují zcela rozdílnou úroveň proti skutečnému vyjednávání oficiálního textu. Lze očekávat, že případné rozpory se v plné síle projeví až při jednání nad samotnou strategickou koncepcí, avšak široké konzultace předcházející vydání zprávy skupiny expertů poskytují kvalitní základ pro nalezení kompromisu. Vzhledem k poměrně krátkému období mezi vydáním zprávy (duben 2010) a lisabonským summitem, kde má být strategická koncepce NATO přijata (listopad 2010), bude připravovaný dokument muset do značné míry spoléhat na kompromisní formulace, které se podařilo nalézt při práci skupiny expertů.

Závažnějším problémem ale bude, nakolik se členským státům skutečně podaří novou strategii naplňovat po jejím přijetí. Jak již bylo ukázáno výše, Severoatlantická aliance v nedávné minulosti přijala několik dokumentů věnovaných otázkám transformace a budování nutných schopností. Kamenem úrazu zůstává vypořádání se s existujícími duplicitami a alokace finančních prostředků na rozvoj sil členských států. Zpráva expertů hned na začátku opatrně naznačuje, že by nová strategická koncepce neměla sloužit jen k vytyčení mantinelů fungování Aliance v příští dekádě, ale měla by také představovat deklaraci politické vůle dále investovat do této organizace kolektivní obrany. Kromě jiného se ve zprávě dočteme, že: „...nový strategický koncept musí vyjasnit obojí, co by NATO mělo dělat pro každého ze svých členů, ale také co by každý člen měl dělat pro NATO“. [11]

Ačkoli to dosud nebylo přímo řečeno, zvláště Spojené státy by mohly v souvislosti s přijetím strategické koncepce usilovat o znovu ustanovení společného závazku ohledně výše vojenského rozpočtu. Z dosavadního závazku investování minimálně 2 % HDP do obrany se za poslední dekádu stala jen prázdná deklarace, neboť většina členských států závazek nedodrжуje a ani v dohledné době nebude schopna jej naplnit. Vzhledem

k aktuálním ekonomickým obtížím lze právě kolem investic do obrany očekávat nejvzrušenější debatu na nejvyšší úrovni. Je jasné, že vzhledem k situaci většiny evropských spojenců je přesunutí 2 % HDP do rozpočtu obrany nereálné a politicky neprosaditelné. Aliance proto bude muset nastavit novou laťku finančního vyjádření vzájemné solidarity, jejíž reálnou výši lze očekávat kolem 1,5 % HDP.

Samotné přijetí strategické koncepce NATO ještě nezaručuje výrazný posun Aliance kupředu, pokud nebude podpořena reálnými investicemi členských států. Nikoli ohledně samotného textu strategie, ale ohledně případného závazku finanční solidarity lze očekávat nejtvrďší vyjednávání. V současné době neexistuje prostor pro navyšování vojenských rozpočtů, ale platnost strategické koncepce nebude omezena na několik let. Ve střednědobém výhledu by paradoxně současné ekonomické těžkosti mohly otevřít prostor pro navyšování obranných rozpočtů. Ekonomická recese nutí evropské členy k bezprecedentním úsporám a ještě nedávno nemyslitelné škrtů mandatorních výdajů se stávají skutečností. Očekávané ekonomické oživení by mohlo následně poskytnout prostor pro navýšení obranných výdajů a zajistit reálné naplnění nové strategické koncepce.

Poznámky k textu a literatura:

- [1] ŠEDIVÝ Jiří. Co vlastně od nové strategické koncepce očekáváme? *Natoaktual*, 7. 12. 2009, http://www.natoaktual.cz/co-vlastne-od-nove-strategie-koncepce-ocekavame-f79-/na_analyzy.asp?c=A091207_112505_na_analyzy_m02 (ověřeno 26.7.2010).
- [2] TUMA Miroslav, Příprava nové strategické koncepce NATO. *Vojenské rozhledy*, 2010, roč. 19 (51), č. 1, s. 3-23, ISSN 1210-3292; RAŠEK Antonín, NATO připravuje novou strategickou koncepci. *Vojenské rozhledy*, 2010, roč. 19 (51), č. 2, s. 3-21, ISSN 1210-3292; RAŠEK Antonín, Nová strategická koncepce Aliance: Diskuze pokračuje. *Vojenské rozhledy*, 2010, roč. 19 (51), č. 3, s. 3-15, ISSN 1210-3292.
- [3] *Comprehensive Political Guidance*. NATO: Riga, 2006, <http://www.nato.int/docu/basic/txt/b061129e.htm> (ověřeno 26. 7. 2010).
- [4] *Strasbourg/Kehl Summit Declaration*. NATO: Štrasburk/Kehl, 2009, http://www.nato.int/cps/en/nato-live/news_52837.htm?mode=pressrelease (ověřeno 26. 7. 2010).
- [5] Zástupcem Madeleine Albrightové se např. stal bývalý výkonný ředitel společnosti Royal Dutch Shell Jeroen van der Veer.
- [6] Závěrečná zpráva obdobné skupiny expertů, která pod vedením Pierra Harmela připravovala v roce 1967 podklady pro strategický koncept NATO přijatý o rok později. Viz Skupina expertů. *NATO 2020: Assured Security, Dynamic Engagement – Analysis and Recommendations of the Group of Experts on a New Strategic Concept for NATO*. NATO: Brusel, 2010.
- [7] Commission sur le Livre blanc sur la défense et la sécurité nationale. *Defence et Sécurité nationale – Le Livre Blanc*. Odile Jacob, Paris 2008, v českém jazyce viz GALATÍK, V. Francouzská Bílá kniha obrany a bezpečnosti, *Obrana a strategie*, 2/2008, s. 121-129, on-line text. <http://www.defence-andstrategy.eu/cs/aktualni-cislo-2-2008/materialy/francouzsko-bila-kniha-obrany-a-bezpecnosti.html> (ověřeno 26. 7. 2010).
- [8] Následující část textu je stručným výtahem textu zprávy, který by měl čtenáři poskytnout přehled o nejdůležitějších bodech originálního textu, viz Skupina expertů, *NATO 2020: Assured Security, Dynamic Engagement – Analysis and Recommendations of the Group of Experts on a New Strategic Concept for NATO*. NATO: Brusel, 2010, Část druhá: další analýza a doporučení, s. 13-47.
- [9] Např. *Future Strategic Environment 2025* nebo *Multiple Futures Project: Navigation towards 2030*, NATO Supreme Allied Commander Transformation, <http://www.act.nato.int/content.asp?pageid=994727584>.
- [10] Zde zpráva skupiny expertů nezmiňuje konkrétní státy, ale je jasné že směřuje k aktuálně otázce rozmístění nukleárních sil USA na území Německa nebo případné dislokaci nukleárních zbraní ve střední Evropě.
- [11] Skupina expertů 2010, s. 6.

PhDr. Antonín Rašek

Zpráva týmu Madeleine Albrightové a její širší souvislosti

(Příspěvek „rady moudrých“ [1] k tvorbě nové strategické koncepce Aliance)

Nová strategie Severoatlantické aliance se připravuje již od začátku roku 2009. Generální tajemník NATO Anders Fogh Rasmussen na schůzce ministrů obrany členských zemí v říjnu 2009 v Bratislavě sdělil, že jedním z důvodů, proč Aliance novou strategickou koncepci nutně potřebuje, je stále větší obtížnost, s níž spojenci v NATO dosahují při posuzování jednotlivých bezpečnostních hrozeb a především reakcí na ně potřebné míry konsenzu. A zvláště zda vůbec na nové a čím dál vážnější, komplikovanější a komplexnější bezpečnostní hrozby reagovat jen vojensky a jak přijatá opatření vysvětlit smysluplně a přesvědčivě občanské veřejnosti. To byl i důvod, proč se vedení Aliance rozhodlo proces přípravy dokumentu co nejvíce otevřít a zahrnout do něho co nejvíce účastníků. Tedy použít participativní metodologii tvorby strategických dokumentů. Proto tato strategie, stejně jako dvě z dosavadních sedmi, nemá být utajována.

To byl i důvod, proč byla na základě rozhodnutí vedení Aliance na summitu v dubnu 2009 ve Štrasburku a v Kehlú vytvořena skupina expertů NATO (NATO's Group of Experts), která se měla na tvorbě nové strategické koncepce podílet. Jejím vedením generální tajemník Anders Fogh Rasmussen pověřil bývalou americkou ministryni zahraničních věcí Madeleine Albrightovou. Ta předložila podkladový dokument pod názvem: „**NATO 2020: Assured Security; Dynamic Engagement. Analysis and Recommendations of the Group of Experts on a New Strategic Concept for NATO. 17 May 2010.**“ [NATO 2020: Zajištěná bezpečnost; Funkční zajištění. Doporučení skupiny expertů k nové strategické koncepci NATO. 17. květen 2010.]

Na základě expertního textu generální tajemník Aliance vypracoval zprávu, kterou v červnu 2010 předal vládám členských států k vyjádření a na podzim 2010 připravil pracovní návrh nové strategické koncepce; ta bude konzultována s velvyslanci členských států. Závěrečný návrh bude předložen ke schválení summitu NATO v listopadu 2010.

Podle zadání nová strategická koncepce má vycházet z textu Severoatlantické smlouvy, respektovat její obsah a reagovat na dynamicky se měnící bezpečnostní hrozby. Její základní funkcí je vytvořit koherentní rámec pro rozhodování Aliance na pět, deset či až patnáct let (zvolena na konec byla desetiletá platnost), reagovat na stále nebezpečnější hrozby.

Konkrétně byly uvedeny: energetická a kybernetická bezpečnost, hrozba získání jaderných zbraní teroristy, pirátství, zkušenosti z využití vojenské síly a civilní pomoci v Afghánistánu. Cílem je i výrazně zlepšit komunikaci s veřejností v transatlantickém prostoru. Koncepce musí reagovat na důsledky finanční a ekonomické krize, které nutí vlády členských zemí šetřit i na vojenských výdajích, včetně České republiky. Přitom bychom si měli zachovat dosavadní vojenské kapacity, schopnosti a interoperabilitu.

Diskuze o nové strategické koncepci by měla být i ontologickým zamyšlením nad tím, čím jako členové Aliance jsme, jaké je naše směřování, v jakých teritoriích chceme

operovat, kolik operací různě velkých jsme schopni vést a jaký by měl být poměr mezi vojenskými operacemi a civilní pomocí.

Cílem tohoto textu je seznámit s touto zprávou, reakcemi na ni a posoudit ji v širším kontextu tvorby nové bezpečnostní koncepce NATO a její kontinuity s předcházejícími strategiemi, zvláště z roku 1999.

Strategická koncepce Aliance 1999

Poslední alianční strategie byla přijata v roce 1999. Reagovala na situaci po rozpadu Varšavské smlouvy, SSSR a tzv. socialistické soustavy, a dále na rozhodnutí rozšířit Severoatlantickou alianci o nové členy, poprvé z bývalé Varšavské smlouvy. Nemohla také přehlédnout vysoký počet lokálních válek, ohnisek napětí a rozpadajících se států. Tato strategie se v probíhající diskuzi o nové strategické koncepci převážně hodnotí jako svým způsobem nadčasová a většina bezpečnostních a vojenských expertů se shoduje, že byla koncipovaná dobře, protože umožňovala pružnou reakci na aktuální bezpečnostní hrozby a rizika, která z nich vyplývala. Jako je tomu logicky vždy, ozývali se a ozývají i kritici, kteří jí vytýkali právě tuto pružnost, údajně někdy až neohraničenou. Její zastánci se naopak domnívají, že by si ji měla zachovat, a to zvláště pro stále vyšší nepředvídatelnost bezpečnostního vývoje. To je i důvod, abychom se k této strategii vrátili.

Strategická koncepce Aliance 1999 se především zabývá smyslem a úkoly NATO, strategickými perspektivami, vyvíjejícím se strategickým prostředím, přístupy k bezpečnosti 21. století a vyúsťuje ve směrnici pro jednotky Aliance a principy strategie Aliance.

Aliance podle této strategie měla hrát nepostradatelnou úlohu při konsolidaci a uchovávaní pozitivních změn minulých let a čelit nynějším i budoucím bezpečnostním výzvám. Její úkoly byly proto náročné. Musela zajišťovat společné bezpečnostní zájmy, a to v situaci často nepředvídatelných změn. Dále zachovat kolektivní obranu a posílit transatlantickou vazbu; zároveň zajistit rovnováhu, jež evropským spojencům umožní převzít větší odpovědnost a prohloubit vztahy se svými partnery a připravit rozšíření o nové členy. Především si ale musela uchovat politickou vůli a vojenské prostředky, jež vyžaduje široká škála jejich misí.

To se podle převažujícího mínění, jak se např. ukázalo v diskuzi na Ministerstvu zahraničních věcí v lednu 2010, v podstatě podařilo. Aliance ztělesňovala i transatlantickou vazbu, jíž je bezpečnost Severní Ameriky trvale spojena s bezpečností Evropy. Je to praktické vyjádření účinného kolektivního úsilí členů v podpoře jejich společných zájmů.

K naplnění svého základního smyslu, jako aliance národů oddaná Washingtonské smlouvě a Chartě OSN, NATO plnila tyto základní bezpečnostní úkoly:

Bezpečnost: Vytvářet jeden z nezbytných základů pro stabilní euroatlantické prostředí, založené na zdokonalování demokratických institucí a oddanosti mírovému řešení sporů, v němž žádná země nebude zastražovat jinou hrozbami nebo užitím síly.

Konzultace: Sloužit, jak je to zakotveno v článku 4 Washingtonské smlouvy, jako přirozené euroatlantické fórum pro konzultace spojenců v jakýchkoli otázkách týkajících se jejich životních zájmů, včetně eventuality vývoje, jenž ohrožuje bezpečnost členů, a pro příslušnou koordinaci jejich úsilí v oblasti společného zájmu.

Zadržování a obrana: Zadržování a obrana před jakoukoli hrozbou agrese proti kterémukoli členu Aliance, jak je to stanoveno v článku 5 a 6 Washingtonské smlouvy. V zájmu zvýšení bezpečnosti a stability v euroatlantickém prostoru: Krizové štáby: Být

přípraven, případ od případu a při konsenzu, podle článku 7 Washingtonské smlouvy, přispívat k účinné prevenci konfliktů a aktivně se angažovat v krizovém managementu, včetně operací předpokládající překonání krize.

Partnerství: Prosazovat rozšiřování partnerství, spolupráce a dialogu s ostatními zeměmi euroatlantického regionu s cílem nastolit rostoucí transparentnost, vzájemnou důvěru a schopnost připojit se k akci Aliance.

Charakteristika bezpečnostních hrozeb v podstatě trvá: Nehledě na pozitivní vývoj strategického prostředí a fakt, že rozsáhlá konvenční agrese proti Alianci je vysoce nepravděpodobná, možnost takovéto hrozby se v dlouhodobé perspektivě nedá vyloučit.

Bezpečnost Aliance zůstává vystavena rozsáhlé škále vojenských a nevojenských rizik, jež mohou působit v mnoha směrech a často jsou těžko předvídatelná. Tato rizika zahrnují nejistotu a nestabilitu uvnitř a kolem euroatlantické oblasti a možnost regionálních krizí na periferii Aliance, které by se mohly rychle rozšířit. Některé země uvnitř a kolem euroatlantické oblasti čelí vážným hospodářským, sociálním a politickým problémům. Etnická a náboženská rivalita, územní spory, neadekvátní nebo neúspěšné úsilí o reformy, porušování lidských práv a rozpad států může vést k lokální nebo regionální nestabilitě. Výsledek napětí může vést ke krizím, které postihnou euroatlantickou stabilitu, k lidskému utrpení a ozbrojeným konfliktům. Tyto konflikty mohou poškodit bezpečnost Aliance rozšířením do sousedních zemí včetně států NATO, nebo mohou rovněž poškodit bezpečnost dalších států.

Strategie se vyjádřila i ke stále trvajícím problémům: Jakýkoli útok na území spojenců z libovolného směru bude pokryt články 5 a 6 Washingtonské smlouvy. Ať už tak nebo onak, bezpečnost Aliance musí vzít v úvahu globální kontext. Bezpečnostní zájmy Aliance mohou být poškozeny dalšími riziky rozličné povahy včetně teroristických činů, sabotáží a organizovaného zločinu a přerušením toku životně důležitých zdrojů. Nekontrolovaný pohyb velkého počtu lidí, především v důsledku ozbrojených konfliktů, může vytvářet problémy pro bezpečnost a stabilitu Aliance. Uvnitř Aliance existuje příslušný mechanismus pro konzultaci mezi spojenci podle článku 4 Washingtonské smlouvy, jež zahrnuje koordinaci jejich úsilí včetně jejich odpovědnosti vůči rizikům tohoto druhu.

Jistým problémem je respektování širšího pojetí bezpečnosti a budování evropské bezpečnostní struktury, kterou strategie 1999 vymezila takto: Aliance se zaměřuje na široký přístup k bezpečnosti, který vedle nepostradatelného obranného rozměru uznává důležitost politických, ekonomických, sociálních a ekologických faktorů. Tento široký přístup tvoří základ pro to, aby Aliance účinně splnila své základní bezpečnostní úkoly a uspěla v rostoucím úsilí rozvinout účinnou spolupráci s ostatními evropskými a euroatlantickými organizacemi, jakož i se Spojenými národy.

Naším kolektivním cílem je **vybudovat evropskou bezpečnostní strukturu, v níž by se příspěvek Aliance k bezpečnosti a ke stabilitě v euroatlantické oblasti a příspěvek těchto dalších mezinárodních organizací vzájemně doplňovaly a posilovaly**, a to jak při prohlubování vztahů mezi euroatlantickými zeměmi, tak při zvládání krizí.

NATO zůstává základním fórem pro konzultace mezi spojenci a fórem pro dohodu ohledně politik týkajících se bezpečnostních a obranných závazků jeho členů, které vyplývají z Washingtonské smlouvy.

Podobně tomu je, pokud jde o **Rusko**: Rusko hraje v euroatlantické bezpečnosti unikátní roli. V rámci Ustavujícího aktu o vztazích, spolupráci a bezpečnosti mezi NATO

a Ruskem se NATO a Rusko vzájemně zavázaly rozvíjet své vztahy na základě společných zájmů, reciprocitě a průhlednosti s cílem dosáhnout trvalého a komplexního míru v euroatlantickém prostoru, který bude založen na principech demokracie a bezpečnostní spolupráce. NATO a Rusko se dohodly dát konkrétní podobu svému závazku budovat stabilní, mírovou a nerozdělenou Evropu. Silné, stabilní a vytrvalé partnerství mezi NATO Ruskem je zásadní pro dosažení trvalé stability v euroatlantické oblasti.

Strategie NATO 2020

Struktura práce týmu Madeleine Albrightové je jednoduchá. Obsahuje úvod, souhrn výsledků a jako jádro zprávy širší analýzu a doporučení; v závěru je seznam dvanácti členů skupiny a stejného množství jejich poradců; poděkování platí i pro bývalé vysoké vojenské představitele, se kterými tým konzultoval; v závěru je chronologie práce týmu a seznam několika seminářů, konferencí a konzultací včetně lednové konference 2010 v Praze.

Shrnutí výsledků začíná definováním nových hrozeb a potřebou nových reakcí na ně. Vychází z časového určení, že Aliance vstupuje do druhé dekády 21. století jako základní instituce stability v neurčitém a nepředvídatelném světě. A dále poté z kvalitativního hodnocení, že nadále má dostatečný potenciál důvěry. Role NATO v udržení jednoty, bezpečnosti a svobody v euroatlantickém prostoru a ve světě je nesporná. Přesto současné kladné hodnocení není plnou zárukou do budoucnosti. Mezi současností a rokem 2020 se mohou objevit nová nebezpečí vyžadující komplexní operace. NATO proto potřebuje novou strategickou koncepci, protože svět se od roku 1999, a zvláště od 11. 9. 2001, významně změnil.

Hlavními hrozbami v nadcházejících deseti letech budou: raketové útoky, napadení teroristickými skupinami, kybernetické útoky, přerušování dodávek strategických energetických surovin nebo námořních dopravních tras. Ohroženy se cítí zvláště země, které nemají k dispozici jaderné zbraně. Tvorba nové strategické koncepce je příležitostí, jak lépe informovat veřejnost o Alianci a posloužit politikům.

Skupina expertů navrhuje, aby se pokračovalo v politice otevřených dveří a mohly přistupovat nové členské země, například z Balkánu a perspektivně Gruzie a Ukrajina.

Jedním z klíčových partnerských vztahů, které NATO má – a zpráva to bere na vědomí – je vztah Ruska a NATO do budoucna: „Vyplývá to z toho, že Aliance má mnoho evropských členů a Rusko je důležitým hráčem evropské bezpečnosti.“

Zpráva expertů se zabývá i raketovým štítem. Měl by být určen především k tomu, aby byla Evropa chráněna proti iránskému raketo-jadernému programu.

Co se týče doporučení expertů NATO budovat protiraketovou obranu ve spolupráci s Ruskem, návrhy mají politickou a technologickou povahu.

Experti upozorňují, že pouze šest z šestadvaceti evropských členů NATO plní své finanční závazky, pokud jde o výdaje na obranu. Odborníci zároveň říkají, že členské země musí tyto náklady zvýšit, pokud má být NATO schopné čelit bezpečnostním rizikům.

Podle generálního tajemníka i členů expertní skupiny má být proces přípravy nadále v celém jejím průběhu nové strategické koncepce maximálně otevřený a transparentní. Aktivní zapojení odborné veřejnosti a nevládních organizací z členských států je vítáno.

Je mnohem pravděpodobnější než v minulosti, že události v jedné části světa mají dopad i jinde; anarchie v jedné zemi může vytvořit příležitost pro teroristy k nalezení bezpečného útočiště, ze kterého mohou působit přes hranice.

Národ, který se vyhýbá respektování globálních norem a projde mu to, vytváří precedens, že jiní by jej v tomto počínání mohli následovat, i další.

Rusko prokázalo zvýšenou ochotu zajistit přepravu dodávek pro leteckou a pozemní přepravu jednotek NATO v Afghánistánu, zapojilo se do jednání o zákazu strategických zbraní a vyjádřilo silný nesouhlas s terorismem, pirátstvím a šířením jaderných zbraní do dalších států. Zkušenost však nicméně učí, že vedoucí ruští představitelé a představitelé NATO ne vždy mají na situaci stejný pohled. Moskevští představitelé vyjádřili obavy z minulého a budoucího rozšiřování NATO, spojenci naopak vyjádřili obavy z možného *ekonomického* zastrašování. To vede k napjatým pocitům a podvazuje vzájemnou aktivní a konstruktivní spolupráci NATO a Ruska. Strategická koncepce může pomoci při sjednocování názorů spojenců na Rusko, vyjasnit záměry NATO vůči Moskvě a položit základy další věčné spolupráce. Vzhledem k tomu, že budoucí politiku Ruska vůči NATO je obtížné předvídat, musí spojenci sledovat cíl spolupráce, a zároveň být na pozoru před možností, že by se Rusko mohlo vyvíjet sporným směrem.

Na Blízkém východě bude nadále vliv pokračujícího extremistického násilí, arabsko-izraelské napětí a neochota Íránu splnit rezoluci Rady bezpečnosti OSN týkající se jeho jaderného programu.

Dlouhodobým hlavním zdrojem nestability je soupeření mezi Indií a Pákistánem, a také jaderný program Severní Koreje. Afrika učinila v posledních letech významný pokrok v rozvoji ekonomiky doprovázený úsilím v jednání o občanských nepokojích, šíření nemocí a nízké efektivitě vládnutí.

Závěry týmu: Konvenční vojenská agrese proti Alianci nebo jejím členům je nepravděpodobná, ale není ji možné ignorovat. Nejpravděpodobnější hrozby pro spojence v nadcházejících desetiletích jsou útok balistickými jadernými i konvenčními střelami, útoky mezinárodních teroristických skupin a kybernetické útoky různého stupně závažnosti. Dalšími hrozbami je možnost přerušení dodávek energie a dopravy námořními zásobovacími linkami, škodlivé důsledky globální změny klimatu a finanční krize.

Prvořadým úkolem NATO uvedeným v Severoatlantické smlouvě je „v zájmu zajištění svobody, společného dědictví a civilizace svých členů sjednotit své úsilí ke kolektivní obraně a zachování míru a bezpečnosti“. Odborná skupina doporučuje:

- udržovat schopnost odstrašovat a bránit členské státy proti jakékoli hrozbě agrese, čímž by byl potvrzen závazek zakotvený v článku 5 Severoatlantické smlouvy v nezaměnitelné podobě,
- sloužit jako prostředek pro transatlantickou bezpečnost, konzultace a řešení krizí v celém kontinuu problémů, kterým čelí Aliance,
- zlepšovat své schopnosti pro řešení krizí včetně schopnosti identifikovat a posoudit nově vznikající rizika,
- uznat, že EU a Lisabonská smlouva vedou k posílení evropské vojenské schopnosti a velitelských struktur,
- respektovat, že bezpečnost ve světě globálních hrozeb je stále více závislá na dodržování dohodnutých pravidel mezinárodního řádu a pořádku; jednou z priorit NATO by proto mělo být posílení schopnosti OSN plnit své povinnosti,
- plně využít nástrojů OBSE v „měkké bezpečnosti“,
- poskytnout v Radě NATO-Rusko (NRC) fórum pro konzultace, rozhodování a realizaci rozhodnutí; nová strategická koncepce by proto měla schválit politiku, která zajišťuje jistotu pro všechny členy Aliance a konstruktivní zapojení Ruska,

- prohloubit partnerství se zeměmi mimo euroatlantickou oblast tím, že rozšíří okruh sdílených činností.

Velmi důležitá je kapitola Politické a organizační otázky. Od roku 1999 se počet členů Aliance téměř zdvojnásobil. Je konfrontována řadou nových nebezpečí a podílí se na řešení konfliktů ve stále vzdálenějších teritoriích, čímž je její činnost složitější než dříve. Prožila těžkou mezinárodní ekonomickou krizí a dala se cestou politického dialogu a partnerství, které jde daleko za rámec evropsko-atlantické oblasti. Není proto divu, že tyto rychlé změny byly doprovázeny značným vnitřním pnutím.

Nový strategický koncept umožňuje Alianci, aby zhodnotila poslední události a hledala nový konsenzus o klíčových problémech budoucnosti, mezi něž patří:

- poučení z konfliktu v Afghánistánu,
- směrnice pro mise mimo hranice Aliance,
- správní reformy,
- kvalita rozhodovacích procesů,
- politika otevřených dveří,
- role NATO při kontrole konvenčních zbraní.

Pokud jde o poučení z konfliktu v Afghánistánu, NATO převzalo vedení ISAF v srpnu 2003. Od té doby tu početní stavy vzrostly z 5000 na 100 000 vojáků ze čtyřiceti šesti zemí včetně všech členů NATO. Jejím posláním je pomáhat afghánské vládě při výkonu exekutivních funkcí a rozšiřování pravomocí s cílem stabilizovat situaci v zemi a posílit mírovou obnovu a rozvoj. K dosažení těchto cílů provádí Aliance vojenské operace a pomáhá cvičit afghánskou národní armádu a policii. Ačkoli ISAF dosáhla značných úspěchů, utrpěl kvůli počtu civilních obětí i nezdary. Americký prezident Barack Obama vzhledem k blížícím se prezidentským volbám chce začít v polovině roku 2011 vojska z Afghánistánu stahovat, což část amerických generálů považuje za nereálné a neváhají kvůli tomu vzdát se vojenské kariéry.

V budoucnu stejně jako v minulosti by vedoucí představitelé NATO měli mít na paměti dvě zkušenosti: závazky by nikdy neměly překročit to, co Aliance může dělat. Proto by strategická koncepce měla obsahovat jasné priority, především schopnost bránit území Aliance, schopnost vést nejnáročnější mise a reagovat na nepředvídatelné události. NATO však nemůže uspět bez podpory svých členů a mise nemohou trvat příliš dlouho, podpora nemůže být považována za samozřejmost. Strategická koncepce by proto měla zahrnovat soubor pokynů, jak informovat členy NATO o nových misích.

Strategická koncepce by měla schválit dalekosáhlý program reforem k zefektivnění činnosti sekretariátu, revizi finančních pravidel, snížení provozních nákladů a redukci počtu výborů a agentur. Strategická koncepce NATO by měla zdůraznit závazek kontroly konvenčních zbraní v Evropě založený na zásadách vzájemné transparentnosti a zdrženlivosti.

Hlavním limitujícím faktorem bránícím vojenské transformaci byl nedostatek financí na obranu a investice. Rozdíl je především mezi schopnostmi USA a zbytkem NATO. Nová strategická koncepce by měla stanovit směr pro další transformaci NATO a jejích obranných schopností. Vzhledem k povaze moderního bezpečnostního prostředí a omezení fiskálních zdrojů bude NATO potřebovat flexibilní a schopnost udržet vojenské síly, jimiž lze splnit v plném rozsahu cíle Aliance. NATO by si mělo uvědomit,

že kybernetické útoky jsou stálou hrozbou pro bezpečnost Aliance a jejích členů. Velké úsilí by proto mělo být věnováno zvýšení kontroly kritických sítí a poskytnout prostředky na odstranění všech zjištěných problémů. Spojenci by v tomto smyslu měli rozšířit možnosti včasného varování; k tomu by měl být ustaven tým odborníků.

V oblasti energetické bezpečnosti je rozhodující, aby každý stát měl přístup k dostatečným dodávkám energie a měl zajištěnu bezpečnost energetické infrastruktury.

Příprava nové strategické koncepce má zahrnovat reflexi široké škály problémů, mezi které patří především:

- identita Západu ve 21. století a smysl existence a rozvoje NATO,
- postavení NATO v současném mezinárodním prostředí,
- vztahy NATO k jiným mezinárodním organizacím,
- smysl kolektivní obrany a odstrašení,
- role NATO v kontrole zbrojení, odzbrojení a zamezení proliferaci jaderných zbraní,
- vymezení oblastí bezpečnosti, ve kterých se chce NATO angažovat a operovat,
- specifikace bezpečnostních hrozeb a z nich vyplývajících rizik,
- další rozšiřování NATO a vztahy s partnerskými a nečlenskými státy včetně Ruska,
- schopnosti a nástroje, které má NATO rozvíjet včetně obranného plánování,
- koordinace nákupů vojenské techniky v rámci NATO.

Nová strategická koncepce a Česká republika

Příprava nové strategické koncepce přichází v době, kdy se Česká republika nachází ve složité situaci, zvláště ekonomické, což se při snižování státního dluhu nemůže nedotknout i rezortu obrany a armády. Někdejší slib vyčleňovat do vojenského rozpočtu 2 % HDP se začíná blížit polovině této hodnoty. Vláda nejspíš vychází z premisy, že ohrožení ekonomické bezpečnosti je neméně vážné jako reakce na bezpečnostní hrozby a z nich vyplývající rizika. Vypořádat se s touto situací bude úkolem nové exekutivy.

V probíhajících diskuzích se proto objevuje řada důležitých otázek, na které bude třeba přesvědčivě reagovat a odpovědět na ně i občanské veřejnosti:

- Naplnilo se za deset let našeho členství to, co jsme od členství v NATO očekávali?
- Vyvíjí se NATO směrem, který v naší republice považujeme za žádoucí?
- Řeší NATO problémy, které i my považujeme za podstatné?
- Vytváří si NATO schopnosti a nástroje, které odpovídají současnému bezpečnostnímu prostředí a zájmům ČR?
- Je NATO adekvátním rámcem pro bezpečnostně-politické vztahy mezi ČR a USA?
- Jsou členové NATO schopni dohody v zásadních otázkách, které se týkají českých bezpečnostně-politických zájmů?
- Má NATO moderní obranné plánování a zajištěnu teritoriální obranu nových členských států?
- Můžeme se v případě nouze na členství v NATO spolehnout, je článek 5 Washingtonské smlouvy věrohodný, nebo bychom měli usilovat o jeho posílení?

- Jak co nejlépe skloubit členství v NATO a EU po přijetí Lisabonské smlouvy?
- Jakou roli by Česká republika měla hrát v rámci NATO? O co by měla usilovat?
- Co by Česká republika měla od svých spojenců očekávat a co by jim měla nabídnout?

Úroveň veřejné zahraničněpolitické a bezpečnostněpolitické diskuze v České republice, která by se výše uvedenými otázkami kompetentně zabývala, je v posledních letech nízká. Oživil ji jen záměr dislokovat na našem území radiolokátor americké protiraketové obrany a vysílání vojáků do zahraničních misí. Tato tendence je zřejmá především od vstupu země do EU v roce 2004. Zájem médií a politických stran o problematiku NATO a evropské bezpečnosti je nesoustavný. Příprava nové strategické koncepce proto představuje pro českou bezpečnostní komunitu (akademická pracoviště, nevládní organizace) vhodnou příležitost k tomu, aby se pokusila českou zahraničněpolitickou a bezpečnostněpolitickou diskuzi posunout na vyšší kvalitativní úroveň a zapojit do ní subjekty, které se jí dosud účastnily nedostatečně (médiá, poslanci a senátoři, politické strany). Dařilo se to jen zčásti, a to díky jednomu relevantnímu projektu.

Cíle projektu „Nová strategická koncepce NATO: Zájmy a priority České republiky” jsou tři [2]. Prvním je přispět ke **kultivaci české zahraničněpolitické a bezpečnostněpolitické diskuze** a vnést do práce české bezpečnostní komunity novou kvalitu. Druhým cílem je provést prakticky využitelnou **analýzu témat a problémů, které jsou v souvislosti s přípravou nové strategické koncepce relevantní pro Českou republiku, a identifikovat české zájmy a priority**. Předmětem analýzy a případných doporučení bude také role České republiky v NATO. Vztah mezi ČR a Aliancí je nutné chápat obousměrně – nejen „co může NATO udělat pro nás“ (co by měla nová strategická koncepce obsahovat, aby to vyhovovalo českým zájmům), ale také „co bychom měli udělat pro NATO“ (v jakých oblastech by Česká republika měla změnit svůj dosavadní přístup, aby posílila svou věrohodnost a zvýšila svůj přínos jako spojenec). Třetím cílem je napomoci tomu, aby byla témata související s NATO a s přípravou nové strategické koncepce **lépe a soustavněji reprezentována v českých médiích**. K dosažení těchto cílů byla vytvořena pracovní skupina složená ze zástupců českých akademických institucí a nevládních organizací (think-tanků), které se zabývají problematikou mezinárodní bezpečnosti, transatlantických vztahů a NATO. Pracovní skupina zpracovala sadu doporučení, která byla prezentována těmto uvedeným cílovým skupinám: poslanci a senátoři a jejich poradci a asistenti, odborné komise politických stran, relevantní pracovníci MZV a MO, tištěná a elektronická média.

Ohlasy

Zpráva týmu Madeleine Albrightové vyvolala nejrůznější reakce. Jan Havránek, bezpečnostní analytik spolupracující s Pražským institutem bezpečnostních studií, pod suggestivním, a zároveň ironickým titulkem „I NATO bude mít svůj Lisabon“ [3] ke zprávě týmu pod vedením Madeleine Albrightové napsal, že „má nastínit, jakým směrem se bude Aliance ubírat během následujících deseti let a jaké reformy nezbytně potřebuje. Zejména měl ale překonat krizi důvěry mezi spojenci. To první se podařilo, v případě druhém – svým způsobem důležitějším – už ale není jisté, zda se úspěch dostaví. Klíčové pasáže o kolektivní obraně, vztahu k Rusku nebo o jaderných zbraních jsou psané tak, aby uspo-

kojily všech 28 členů NATO, ale i „další hráče“. Naráží tak na základní problém, jakým je řešení vztahu Aliance a Ruska. „Chronickým problémem rozšířené Aliance,“ podle něho, „jsou rozpory mezi novými a staršími členy v otázkách vnímání hrozeb. Řadu let se například vede diskuze, zda lze politicky motivované útoky na kritickou infrastrukturu (napadení sítě v Estonsku, plynová krize na Ukrajině) vměstnat do klauzule »útok na jednoho – útok na všechny«“. Smutnou skutečností také pro něho zůstává, že „NATO nebylo schopno adekvátně zareagovat na válku v Gruzii (jejíž členství v Alianci bylo pár měsíců před létem roku 2008 na pořadu dne); stejně jako nedokázalo odpovědět na rusko-běloruské cvičení, které koncem minulého roku simulovalo příhraniční zásah v Polsku“. V prvním případě namísto Aliance musela zareagovat Evropská unie.

Kritiky se dostává i Baracku Obamovi, že vyhlásil reset vztahů s Ruskem a snaží se přimět svůj ruský protějšek ke spolupráci v jaderném ozbrojení a Německu volajícím po odstranění taktických jaderných zbraní. I když sám autor přiznává, že „mají už jen symbolický význam, ale stále mohou dost dobře plnit svoji odstrašující úlohu. Středoevropané proto mají dostatek důvodů ptát se, nakolik je NATO schopno poskytnout jim bezpečnostní záruky, jak to myslí s Ruskem a co si hodlá počít s jadernými zbraněmi“. Zpráva NATO 2020 autora neuspokojuje, protože „Moskvu je podle textu nutné zaangažovat v rámci stávající Rady NATO-Rusko. Co se týká jaderných zbraní, hodlá si je Aliance podle zprávy ponechat, dokud budou existovat, ale pokud se spojenci shodnou jinak, je možné tuto politiku změnit. NATO přijme protiraketovou obranu za svou, ale mělo by se ubírat cestou Obamových plánů a nikoliv po stopách jeho předchůdce“. Autor své stanovisko shrnuje: „Pro tuto chvíli jsou takové formulace přijatelné. Od nové strategické koncepce NATO bychom ale měli vyžadovat vizi, jež přetrvávající nejistoty definitivně vyvrátí. Pokud by totiž měly vytvářet napětí i po podzimním summitu v portugalské metropoli, hrozí nebezpečí, že Aliance nadále zůstane vnitřně oslabená. A v budoucnu ztratí význam.“

Jiří Schneider, taktéž z Pražského institutu bezpečnostních studií a nyní první náměstek ministra zahraničních věcí, [4] reaguje na zprávu následovně: „Diskuze o novém strategickém dokumentu Aliance je příležitostí jak pro českou bezpečnostní komunitu, aby dohnala nedostatečnou debatu o smyslu našeho členství v NATO, tak pro širší veřejnost, aby se blíže seznámila s principy fungování Aliance. Deficit informované bezpečnostní debaty se nám v posledních letech opakovaně vracel při jednání o podílu na aliančních misích i při debatě o zapojení do protiraketové obrany.“ Autor hodnotí zprvu zprávu vysoce kladně: „Strategická koncepce je výkladem toho, co znamená Washingtonská smlouva v aktuálních bezpečnostních podmínkách. Podobně jako slavná Harmelova zpráva z roku 1967 i zpráva Madeleine Albrightové a jejího týmu znovu potvrzuje platnost základního úkolu Aliance poskytovat kolektivní obranu svým členům.“ Ale zároveň se zmiňuje o dvou částech Aliance: „Nové ujištění o platnosti tohoto závazku je první důležitou zprávou nejen pro naši zemi a další ‚mladší‘ spojení ale též i pro ‚staré‘ členské země.“ Autor se také věnuje Rusku: „Zpráva velmi realisticky a plasticky popisuje vztah NATO a Ruska. Obě strany mají zájem na spolupráci a partnerství, a zároveň mají vzájemné pochybnosti o záměrech druhé strany. Na ruské straně to lze názorně demonstrovat na nejnovější vojenské doktríně, která rozšiřování vlivu NATO v postsovětském prostoru vnímá jako nebezpečí, ale zároveň jedním dechem deklaruje potřebu partnerských vztahů Ruska s NATO. Nelze se divit, že podobně ambivalentní vztah mají i členské státy NATO. Autoři zprávy dobře vystihli potřebu potvrdit základní poslání Aliance v oblasti kolektivní obrany. Bez tohoto ujiš-

tění nelze očekávat, že spojenci budou bezvýhradně podporovat potřebnou spolupráci s Ruskem v oblastech společného zájmu.“

Jiří Schneider naráží i na další slabá místa Aliance: „Zpráva expertů upozorňuje na nebezpečí nedostatku zdrojů, krácení výdajů na obranu v Evropě. Už dnes většina evropských spojenců nemá dostupné zdroje, aby svou bezpečnost zajišťovala autonomně a v důsledku ekonomických problémů to platí dvojnásob. Kamenem úrazu pro ty spojence, kteří jsou zároveň členy Evropské unie, je možná duplicita obranných iniciativ v EU a NATO. Vzhledem k dosud vnitřně ‚neusazené‘ situaci po přijetí Lisabonské smlouvy je příznačné, že vztahům EU a NATO se zpráva expertů věnuje minimálně. Míč je na straně EU.“

Dotýká se i velmi delikátních problémů: „Zpráva doporučuje chápat NATO jako ‚regionálního hráče na globální scéně‘. NATO není a nechce být ‚globálním policajtem‘. Na druhé straně zpráva vyjadřuje vědomí, že ve vzájemně propojeném globalizovaném světě nemůže NATO obranu před možnými ohroženími jednoduše geograficky vymezit severoatlantickým prostorem.“ Je zřejmé, co autora nejvíce uspokojuje: „Zpráva dává jasné slovo v oblasti jaderné politiky: jakákoli změna rozmístění jaderných zbraní v Evropě by měla být konsenzuálním rozhodnutím všech spojenců.

Snižování významu jaderných zbraní, o něž usiluje americká administrativa, by mělo jít ruku v ruce s budováním aliančního protiraketového štítu. V tomto bodě zpráva sice předjímá zatím neexistující shodu mezi spojenci, ale je v souladu s dosavadním postojem české vlády, která usilovala o to, aby protiraketová obrana byla projektem v rámci NATO.“

„Testem toho, jestli se dá protiraketová obrana budovat v nějakém širším rámci, bude to, zda NATO na summitu v Lisabonu bude akceptovat myšlenku budování protiraketové obrany Aliance jako celku,“ domnívá se Jiří Schneider.

K problematice štítu se vyjádřil i senátor za ODS a nyní ministr obrany Alexandr Vondra: „Tento raketový štít je především určen k tomu, aby byla Evropa chráněna proti iránskému raketovému či jadernému programu. A v tomto je Rusko s námi na jedné lodi a mělo by se k tomu postavit čelem.“ [5]

Alexandr Vondra se vyjádřil i k výši vojenských rozpočtů: „Je to jedno z bolavých míst Aliance. Na jedné straně jsou Spojené státy, Velká Británie a několik málo dalších členů, kteří vydávají dvě nebo více procent HDP. Pak jsou zde ti, kteří se takzvaně vezou jako černí pasažéři. Má-li Aliance do budoucna soudržně fungovat, takový rozdíl není možný. Ano, nyní je ekonomická krize, ta ale nebude trvat věčně.“

Problematice zprávy „rady moudrých“ se věnuje i Ladislav Balcar, [6] který se již v úvodu svého článku mylí, když píše: „Severoatlantická aliance disponuje více než dvěma miliony vojáků“, protože nedisponuje žádnými, je odkázána na to, jaké kontingenty jí jednotlivé státy dobrovolně poskytnou. Jinak by neměla takové potíže s vysíláním vojáků do misí, zejména do Afghánistánu, jaké v současné době má. Např. kvůli tomu padla holandská vláda a Kanada se pro vysoké ztráty rozhodla své vojáky odtud stáhnout. Nový britský premiér David Cameron se po tajné návštěvě Afghánistánu rozhodl tu již počty vojáků nezvyšovat a tehdy ještě kandidát a nyní polský prezident Bronisław Komorowski bezprostředně před druhým kolem voleb slíbil vojáky z Afghánistánu také stáhnout.

Nemluvě o tom, jestli Ladislav Balcar počty vojáků zemí Aliance dobře počítal, tolik jich rozhodně nemají. Stejně je daleko od pravdy, že by NATO vládlo „mohutným technologickým potenciálem a zdroji“, těmi disponují jen USA, ostatní členské země Aliance za nimi zaostávají několik desítek let. (Např. bývalý náměstek ministra

zahraničí a velvyslanec se zvláštním posláním Otto Pick je přesvědčen, že zaostávání lze odhadnout zhruba na 35 let.) Až úsměvné je Balcarovo tvrzení, že alianční potenciál přesahuje hodnotu „31 trilionů dolarů“, kde si nejspíš plete, že miliarda je v americké angličtině bilion a bilion je trilionem.

Mylné je i tvrzení, že tým pod vedením bývalé ministryně zahraniční Madeleine Albrightové vypracoval pro Alianci „návrh její strategické koncepce pro příští desetiletí“, protože jde pouze o podkladovou studii, kterou naše ministerstvo zahraničí nepovažuje za oficiální dokument, a proto ji ani nepřeložilo do češtiny. Jde jen o analýzu a doporučení. Nejedná se také o dílo „vojenských a politických expertů“, protože vojáci – většinou bývalí – tu byli pouze v roli poradců.

To jsme se zatím vypořádávali s prvními dvěma větami článku. Pokud bychom tak činili dál, nebyla by to publicistická polemika. Proto jen k nejdůležitějšímu.

Byli bychom povděční, kdyby zpráva týmu Albrightové byla „významným příspěvkem k překlenutí názorových rozdílů, které mají buď transatlantický charakter, či plynou z rozdílných historických zkušeností, jak je to markantní zejména mezi starými členy NATO a jeho novici“. Ty rozdíly jsou hlubší. Zejména je odlišná bezpečnostní politika Evropské unie a Spojených států, kde se nové Obamově administrativě ještě nepodařilo zcela se zbavit důsledků Bushovy preventivní strategie preemptivního charakteru, která nejdrastičtěji doznívá právě v Afghánistánu. Konečně aktuálně uvidíme, bude-li mít studie NATO 2020: Assured Security; Dynamic Engagement. Analysis and Recommendations of the Group of Experts on a New Strategic Concept for NATO vliv na část koaliční smlouvy a následně vládní prohlášení české vlády v oblasti zahraniční politiky a bezpečnosti. Konkrétně řečeno, jak se straniční experti a politici vyrovnají např. se vsřícným postojem k Rusku prezentovaným nejen v této studii, ale vyjádřeným mnohokrát i generálním tajemníkem Aliance Andersem Fogh Rasmussenem i americkým prezidentem Barackem Obamou. A vůbec jaký bude mít k nové americké administrativě vztah naše nová koalice, jejíž představitelé se netajili kritickými postoji k ní.

„Dokument ujišťuje, že NATO zůstane nadále obrannou organizací,“ cituje Ladislav Balcar dokument. Jenže existuje-li v Alianci nějaký vážný problém, je to právě **proporce mezi obrannou a bezpečnostní funkcí**, tj. nutnost stanovit, jaká opatření pro naši i celkovou euroatlantickou obranu je třeba udělat, protože zjevně převládla pozornost zahraničním misím a z národních armád se postupně stávají ne obranné, ale expediční sbory. Nyní lze vytvářet armádu obrannou jen těžko, bylo by nutné identifikovat konkrétního nepřítele, proti kterému se chceme bránit, i získat finanční prostředky. Lze jen v rámci obranné strategie konstruovat prognostické modely budoucích bezpečnostních situací a jak by vzhledem k nim měla vypadat armáda. A na velitelsko-štábních cvičeních takové situace simulovat. S výhledem tří až pěti let, ne dvaceti, jak tvrdí někteří představitelé rezortu obrany, že lze věrohodně říci, že vážnější hrozba neexistuje. Je jí také možné moderními prostředky a zpravodajsky včas identifikovat a poté se připravit.

Autor by měl i opatrněji zacházet s článkem 5 Washingtonské smlouvy. Uvádí totiž, že bude „poskytovat pomoc kterémukoli členu, vůči němuž bude podniknuta agrese“. Někteří bezpečnostní a vojenští experti požadují posoudit adekvátnost Severoatlantické smlouvy dnešním podmínkám. V prvé řadě to znamená možnost změny čl. 5 Severoatlantické smlouvy. Ten až příliš nezávazně zní:

Smluvní strany se dohodly, že ozbrojený útok proti jedné nebo více z nich v Evropě nebo v Severní Americe, bude považován za útok proti všem stranám, a z tohoto důvodu

se dohodly, že dojde-li k takovému ozbrojenému útoku, každá ze smluvních stran uplatní právo na individuální nebo kolektivní obranu, ve smyslu ustanovení článku 51 Charty Spojených národů, pomůže smluvní straně nebo stranám takto napadeným tím, že neprodleně podnikne sama a v souladu s ostatními stranami takovou akci, jakou bude považovat za nutnou, včetně použití ozbrojené síly, s cílem obnovit a zachovat bezpečnost v severoatlantické oblasti.

V Lisabonské smlouvě je povinnost pomoci vyjádřena zcela pregnantně: *Pokud se členský stát stane na svém území cílem ozbrojeného napadení, poskytnou mu ostatní členské státy pomoc a podporu všemi prostředky, které jsou v jejich moci, v souladu s článkem 51 Charty Organizace spojených národů. Tím není dotčena zvláštní povaha bezpečnostní a obranné politiky některých členských států. Závazky a spolupráce v této oblasti jsou v souladu se závazky v rámci Organizace Severoatlantické smlouvy, která zůstává pro ty členské státy, které jsou jejími členy, základem jejich společné obrany a forem pro její provádění.*

Kritici považují za nutné, aby článek 5 Severoatlantické smlouvy byl stejně závazný jako příslušný text v Lisabonské smlouvě. Nebude to jednoduché, jeden z dokumentů spojených závazně s americkou ústavou zakazuje, aby se Spojené státy předem zavazovaly někomu v případě ozbrojeného konfliktu pomoci. Aliance by také měla být opatrnější, pokud jde o celosvětové působení a ochranu energetických zdrojů. Už kvůli tomu padl německý prezident.

Agenturní zpravodajství v Bruselu [7] vydalo ke zprávě týmu Madeleine Albrightové tuto informaci:

„NATO by mělo rozšířit vztahy s Ruskem, čelit hrozbě ze strany íránského jaderného programu a vyhrát válku v Afghánistánu. Závazkem Aliance je vybudovat takový Afghánistán, v němž bude panovat stabilita, a který nebude sloužit jako platforma pro mezinárodní teroristické aktivity. NATO by se zároveň mělo zaměřit na zlepšení vztahů s Moskvou, která pomáhá se zásobováním spojeneckých jednotek v Afghánistánu. Užší spolupráce mezi Ruskem a Aliancí by se měla soustředit na boj proti terorismu a drogám, na protiraketovou obranu a námořní bezpečnost...“

Protiraketová obrana je nejefektivnější, pokud je společným podnikem. Kooperace mezi NATO a jeho partnery – zejména s Ruskem – je vysoce žádoucí. Dokud budou existovat jaderné zbraně, mělo by NATO udržovat zabezpečené a spolehlivé jaderné síly. NATO by také mělo zajistit bezpečnost všech svých členů a pokračovat v tzv. politice otevřených dveří, tedy přijímání nových členských zemí. Aliance by se také měla zaměřit na překonání sporů mezi USA a evropskými zeměmi. Zatímco Washington podporuje zdůraznění role NATO, evropské státy upřednostňují tradiční defenzivní roli.“

Je tedy patrné, že zpráva týmu i diskuze o ní včetně obecného diskurzu o nové strategické koncepci poskytují prostor, jak identifikovat ve vztahu k Alianci i naše národní bezpečnostní zájmy.

Nová národní bezpečnostní strategie Spojených států

Problematickou novou národní bezpečnostní strategií USA (NBS) je nutné se zabývat zvláště proto, protože bude mít vliv na tvorbu nové strategické koncepce NATO. NBS má být přijímána každoročně, ale tato frekvence není vždy dodržována. [8] Americká NBS je svým širokým tematickým obsahem spíše národní strategií Spojených států.

Barack Obama si nadále přeje Ameriku, která bude mít ve světě vedoucí roli, nevzdává se tzv. *leadershipu*. Chce jej však udržovat a rozvíjet jinými prostředky než jeho předchůdce George W. Bush. Proto postupně opouští jeho preventivní strategii preemptivního charakteru, kdy si Američané své protivníky de facto určovali sami, jako to bylo v případě Iráku a Afghánistánu. Američané si chtějí udržet vojenskou převahu jak v jaderných zbraních, tak konvenčních. Stejně jako za prezidenta Bushe nechtějí dopustit, aby někdo dosáhl jejich síly, s níž by se těžko vyrovnávali.

Spojené státy pokračují v dosavadním trendu, v němž vzestupný význam mají noví aktéři, především Čína, Rusko a Indie. Evropa jistým způsobem ustupuje do pozadí. Ne však zcela, zvláště pro spojenecké závazky v Severoatlantické alianci, kde je pro USA prioritní. Ne již v ekonomické oblasti, kde dominuje G 20.

Spojené státy chtějí posilovat světové instituce včetně důležitosti OSN, na druhé straně je z NBS zřejmé, že preferují bilaterální vztahy. Z tohoto hlediska je výstražné, že nevěnují vážnější pozornost Evropské unii, ale dávají přednost úzké s pravidelné spolupráci s Velkou Británií, Francií a Německem.

Za hlavní bezpečnostní hrozby Američané považují terorismus, jaderné zbraně v rukou nedemokratických zemí a teroristů, kyberterorismus, devastaci životního prostředí a nebezpečí pandemií. Mění se však reflexe terorismu, který je chápán jako specifická taktika konkrétních organizací jako je Al-Ká'ida.

Analýza textu ukazuje, že by NBS mohla mít na novou bezpečnostní strategii NATO spíš pozitivní vliv, a to zvláště pro jistý ústup od preemptivní strategie a šíření demokracie ve světě.

Závěr

Příspěvek tzv. „skupiny moudrých“ k tvorbě nové strategické koncepce Severoatlantické aliance se očekával s jistou rezervovaností. Vedení Aliance tento text představilo veřejnosti 17. května 2010 v Bruselu. Klíčový dokument měl podle zadání definovat strategické směřování Aliance v budoucích zhruba pěti, deseti, dvaceti letech. Zvolena byla středová varianta, podobně jako tomu bylo s délkou působení strategie Aliance z roku 1999. Zprávu osobně představila vedoucí expertní skupiny Madeleine Albrightová spolu s generálním tajemníkem NATO Andersem Fogh Rasmussenem v Bruselu.

Zhruba šedesátistránkový dokument pod prognostickým názvem NATO 2020 shrnuje historické úspěchy NATO za dobu své více než šedesátileté existence a připomíná základní hodnoty a neměnné základy, na nichž Aliance existuje a trvá. Zároveň kriticky varuje, že tyto úspěchy nejsou automatickou zárukou do budoucna. V textu jsou uvedeny hrozby, kterým Aliance bude čelit v budoucích deseti letech do roku 2020, jak se platnost nové strategické koncepce předpokládá.

Zpráva klade důraz především na veřejnou podporu Alianci a jejím zahraničním operacím. Autoři přiznávají, že přes výraznou aktuální angažovanost Aliance, její obranná hodnota je mnoha lidem méně zřejmá, než tomu bylo v minulosti. To je podle expertů riziko, které vede k nižší veřejné podpoře, a tím i ochotě vynakládat příslušné finanční prostředky k výkonu její funkce, což na konec může vést i k podvázání alianční akceschopnosti.

Za této situace se nelze divit, když experti zdůrazňují, že Aliance musí ve své nové strategické koncepci hledat a najít adekvátní rovnováhu mezi odpověďmi na nové výzvy,

adaptaci na nové prostředí a setrvání na původních závazcích a ideálech již historicky smelujících Alianci.

Kromě platného obsahu alianční strategie z roku 1999 zpráva upozorňuje na dalších nových patnáct oblastí, kterým se Aliance musí věnovat a uvést ve své nové strategické koncepci. Na prvním místě je to poučení z řešení konfliktu v Afghánistánu a budování nových vztahů s Ruskem. V prvním případě zvláště pokud jde o stanovení pravidel pro operace mimo alianční území.

Pokud jde o působení Aliance, je tu striktní vymezení: „NATO je regionální, nikoli globální organizací.“ Tzn. signalizuje, že alianční autorita a zdroje jsou limitované a NATO by nemělo zajišťovat zahraniční mise, které mohou úspěšně zvládnout jiné instituce a země.

Expertní skupina se vyjádřila i k protiraketové obraně: „Protiraketová obrana je nejeфекtivnější, je-li společným projektem, proto je vysoce žádoucí spolupráce napříč Aliancí a mezi NATO a jejími partnery.“ Rasmussen k tomu při představení zprávy dodal: „Aliance musí zajistit bezpečnost všech svých členů. Potřebujeme reálnou ochranu proti reálným hrozbám, proto potřebujeme i efektní protiraketový obranný systém, který bude pokrývat občany ve všech členských státech Aliance.“ Na rozdíl od expertní skupiny se však generální tajemník domnívá, že Aliance musí být schopna účinně působit i mimo severoatlantické teritorium. V žádném případě nechce a nebude hrát světového čteníka.

Ve zprávě je i stanovisko k rozmístění jaderných zbraní v Evropě: „Dokud existují jaderné zbraně, mělo by NATO udržovat jaderné síly.“ NATO bude nadále prosazovat politiku „otevřených dveří“, přijímat nové členy. Nová strategie by měla připravena čelit novým hrozbám, jakými např. jsou kybernetické útoky.

„Poslední koncepce byla přijata před deseti lety. Od té doby se NATO početně zdvojnásobilo, přibýlo misí a hrozeb, které si předtím nikdo nedokázal představit,“ uvedl generální tajemník Anders Fogh Rasmussen. Do diskuze o dalším směřování NATO a nových výzvách se mohl během roku zapojit prakticky každý prostřednictvím zvláštního fóra na internetu. V minulosti, v dobách studené války, byly přítom strategické koncepty převážně přísně tajné. Tento je ze sedmi dosavadních třetím otevřeným.

Známý rozhlasový komentátor Zdeněk Velíšek se jako řada jiných zamýšlel nad vystoupením americké ministryně zahraničních věcí Clintonové. Na prvním místě je nutné chápat bezpečnostní situaci v širších souvislostech, než je válka v Afghánistánu. „Evropa se zdá v současné době unavená z atmosféry válčení, která se zahnízdila v euro-americkém prostoru už na počátku tohoto desetiletí, po 11. září. Veřejnost evropských zemí ji nevnímá jako opodstatněnou, nevidí k ní a k jejímu udržování bezprostřední důvody. To reflektuje také část evropského politického spektra. Kromě toho si je nejistá správností role NATO v Afghánistánu.

Na novou strategickou koncepci, která by pozvedla účinnost Aliance jako strážce bezpečnosti atlantického prostoru a pozic západních demokracií v dnešním ne příliš přátelském světě, se tedy může objevit řada rozdílných názorů. Tím spíš, že Evropu zaměstnávají v této chvíli jiné obavy, než ty, na něž bude reagovat nová strategie NATO. Evropa žije obavami z recidivy krize a z nezaměstnanosti, která v propojených ekonomikách hrozí dominovým efektem. Přesto si měla politická Evropa víc všimnout poselství, které jí z washingtonského semináře adresovala americká administrativa ústy své ministryně zahraničí. Její projev obsahoval látku k zamýšlení. Konstatovalo se v něm,

že rizika, kterým v jednadvacátém století bude či vlastně už je vystaven euroatlantický prostor, si od strategií vyžádají jiné než striktně vojenské myšlení. Clintonová se přidala k těm, kdo už dávno říkají, že cestou k překonání budoucích rizik není příprava na války, které už byly. Tedy na takové, jaké už byly vybojovány a na jaké byly ušity minulé strategické koncepce.

Clintonová tuto myšlenku především aplikovala na strategii intervence v Afghánistánu, kde položila důraz na nevojenské cíle, na spolupráci NATO s orgány OSN a s jinými složkami mírových sil, na práci s civilním obyvatelstvem. Šla ale mnohem dál a mimo Afghánistán: zdůraznila stále reálnější riziko kybernetické a energetické agrese. Samozřejmě k tomu přiřadila možné využití jaderných zbraní mezinárodním terorismem. A podtrhla fakt, že hranice států nevymezují už vůbec prostor, odkud lze očekávat úder toho či onoho druhu.

Jenomže tato argumentace ji přivedla zpět k vojenským aspektům případných budoucích hrozeb a případných konfrontací. Dlouze hovořila o protiraketové obraně a v této souvislosti o Rusku: *Když se Rusko rozhodne s námi na tomto poli spolupracovat, bude se bezpečnost zaručená systémem protiraketové obrany vztahovat i na ně a Rusko navíc přispěje k vybudování vzájemné bezpečnosti. Potřebujeme, aby se Rusko stalo partnerem našeho úsilí o vybudování protiraketové obrany a o dodržování dohody o nešíření jaderných zbraní. Vyzýváme Rusko, aby se zúčastnilo vývoje systému protiraketové obrany, který by byl schopný ochránit občany Evropy i Ruska.*

To jsou věty z projevu Hillary Clintonové. Nejen v NATO a v Evropské unii, i v jednotlivých evropských zemích, i u nás, měl asi projev Hillary Clintonové z 23. února vzbudit trochu větší pozornost ... Evropu unavily [Spojené státy] tím, že ji neustále staví před oči potenciální ohrožení jako hlavní realitu současnosti. A že jí tím tak trochu berou naději na multipolární svět, svět schopný bránit se globálním rizikům globální spolupráci. Euroamerické společenství je pro záchranu pozic západní civilizace v zítřejším světě nepostradatelné. Stálo by ale za úvahu, zda by nebylo dobré mu vnuknout jiného ducha.“ [9]

Text byl zpracován v rámci výzkumného úkolu MSM 0021620841.

Poznámky k textu a literatura:

- [1] **Členové odborné skupiny NATO:** předsedkyně Madeleine K. Albrightová (Spojené státy), místopředseda Jeroen van der Veer (Nizozemsko). Členové: velvyslanec Giancarlo Aragona (Itálie), velvyslankyně Marie Gervais-Vidricaire (Kanada), Rt.Hon. Geoff Hoon MP (Spojené království; do 24. března 2010), velvyslanec Ümit Pamir (Turecko), velvyslanec Fernando Perpiñá-Robert Peyra (Španělsko), velvyslanec dr. Hans-Friedrich von Ploetz (Německo), pan Bruno Racine (Francie), prof. Adam Daniel Rotfeld (Polsko), velvyslanec Aivis Ronis (Lotyšsko; do 05.5.2010), velvyslanec Yannis-Alexis Zepos (Řecko). **Poradci:** a) *civilní:* dr. Ronald Asmus, výkonný ředitel, Transatlantické centrum německého Marshallova fondu, Brusel, dr. Hans Binnendijk, viceprezident pro výzkum a ředitel Ústavu pro národní strategická studia, National Defense University, Washington, dr. Stephen Flanagan, předseda Kissingerova Centra pro strategická a mezinárodní studia ve Washingtonu, Camille Grand, ředitelka Nadace pro strategický výzkum, Paříž, dr. Karl Heinz Kamp, ředitel výzkumného oddělení obrany NATO College, Řím, James O'Brien, Albright Stonebridge Group, Thomas Valášek, ředitel zahraniční politiky a obrany, Centrum pro evropskou reformu, Londýn, Max Valstar, asistent místopředsedy, Fariba Yassaee, viceprezidentka Albright Stonebridge Group, dr. Jamie Shea, ředitel pro strategické plánování, Antonio Ortiz, politický poradce, Lt.Col. Emmanuel Charpy, politický

poradce; b) *vojenští*: admirál Giampaolo Di Paola, předseda vojenského výboru NATO, admirál James G. Stavridis, vrchní velitel spojeneckých sil v Evropě, generál Stéphane Abrial, nejvyšší velitel spojeneckých sil pro transformaci, generál George A. Joulwan, bývalý nejvyšší velitel spojeneckých sil v Evropě, generál Klaus Naumann, bývalý předseda vojenského výboru, admirál John R. Anderson, bývalý vrchní velitel generálního štábu, generál Bantz Craddock, bývalý vrchní velitel spojeneckých sil v Evropě, generál Raymond Henault, bývalý předseda vojenského výboru, admirál Willy Herteleer, bývalý náčelník obranného štábu, generální Sergiu Medar, bývalý ředitel vojenského zpravodajství, Lt.Gen. Yilmaz Oguz, bývalý vojenský turecký představitel v NATO, generál sir John Reith, bývalý náměstek nejvyššího velitele spojeneckých sil v Evropě a generál sir Rupert Smith, bývalý náměstek nejvyššího velitele spojeneckých sil v Evropě. Spolupracoval též generál Franciszek Gągor, náčelník generálního štábu polských ozbrojených sil, který tragicky zahynul při havárii letadla prezidenta Lecha Kaczyńskiego ve Smolensku.

- [2] V průběhu své práce odborná skupina využívala poznatky z pravidelných setkání s vojenskými úřady NATO. Organizátorem projektu je Jan Jireš z PCTR (Prague Centre for Transatlantic Relations), CEVRO Institut, School of Political Studies, <http://nato-2010.webnode.cz/o-projektu/>.
- [3] HAVRÁNEK, J. I NATO bude mít svůj Lisabon. *hn.ihned.cz*, 21. 5. 2010; Pražský institut bezpečnostních studií (PISS – Prague Security Studies Institute).
- [4] SCHNEIDER, J. Rada moudrých navrhuje, aby NATO nadále bylo pilířem evropské obrany. *hn.ihned.cz*, 24. 5. 2010.
- [5] Nová strategie NATO: Experti navrhuji rozšířit spolupráci s Ruskem. *ČRo-Radiožurnál*, 17. 5. 2010.
- [6] BALCAR, L. NATO v příštím desetiletí: expanze do světa. *Literární noviny*, 23/2010, s. 8.
- [7] Brusel 17. 5. 2010, 13:54:57.
- [8] Podle zákona má předkládaná národní bezpečnostní strategie obsahovat zevrubný popis a diskuzi, a to: (i) *celosvětových zájmů, cílů a úkolů, které jsou životně důležité pro Spojené státy*, (ii) *zahraniční politiku, celosvětové závazky a obranné kapacity nezbytné k odstranění agrese a implementaci strategie národní bezpečnosti Spojených států*, (iii) *navrhované krátkodobé i dlouhodobé využití politických, ekonomických, vojenských i jiných složek moci Spojených států tak, aby chránila a podporovala americké zájmy a dosáhla úkolů stanovených výše*, (iv) *odpovídající kapacity, které budou Spojené státy potřebovat k provádění svojí národní bezpečnostní strategie, včetně zhodnocení vyvážení těchto kapacit*. Poslední část příslušného paragrafu Goldwater-Nicholsova zákona požaduje, aby předkládaná zpráva rovněž obsahovala *takové jiné informace, které mohou být nezbytné, aby pomohly informovat Kongres ve věcech spojených se strategií národní bezpečnosti Spojených států*. Zdroj: powerpoint Jana Ludvíka z jeho přednášky 3. 6. 2010 ve Středisku bezpečnostní politiky CESES FSV UK.
- [9] VELÍŠEK, Zdeněk. NATO: Nová strategie, nebo raději nové myšlení? *ČRo 6*, 1. 3. 2010, http://www.rozhlas.cz/cro6/komentare/_zprava/701198.

ČLÁNEK 5

Smluvní strany se dohodly, že ozbrojený útok proti jedné nebo více z nich v Evropě nebo v Severní Americe bude považován za útok proti všem stranám, a z toho důvodu se dohodly, že dojde-li k takovému ozbrojenému útoku, každá ze smluvních stran uplatní právo na individuální nebo kolektivní obranu, ve smyslu ustanovení článku 51 Charty Spojených národů, pomůže smluvní straně nebo stranám takto napadeným tím, že neprodleně podnikne sama a v souladu s ostatními stranami takovou akci, jakou bude považovat za nutnou, včetně použití ozbrojené síly, s cílem obnovit a zachovat bezpečnost severoatlantické oblasti.

Každý takový útok a veškerá opatření učiněná v jeho důsledku budou neprodleně oznámena Radě bezpečnosti. Tato opatření budou ukončena, jakmile Rada bezpečnosti přijme opatření nutná pro obnovení a zachování mezinárodního míru a bezpečnosti.

Severoatlantická smlouva

Washington DC, dne 4. dubna 1949

Příručka NATO, Brusel: Office of Information and Press, 2001

Ing. Vlastimil Galatík, CSc., Mgr. Richard Stojar, Ph.D.

Bílá kniha obrany ČR: Poučíme se z historie?

Počátkem srpna tohoto roku byl ministrem obrany Alexandrem Vondrou avizován záměr vytvořit „Bílou knihu obrany“, což by měl být dokument stanovující jasnou vizi zajištění obrany pro příští léta. Při této příležitosti mohou být zajímavé a poučné poznatky z nedávné minulosti, kdy se i v ČR objevovaly snahy o vytvoření dokumentu charakteru „Bílé knihy obrany“. Neméně poučný je také pohled na význam a obsah bílých knih nebo obdobných dokumentů, které zveřejňuje celá řada evropských i mimo-evropských zemí.

Pod pojmem **bílá kniha** (white paper) je obvykle chápán vládní strategický dokument, definující základní vývojové trendy v dané oblasti ve střednědobém horizontu, který zároveň přichází s návrhy na řešení problémů. Dokument této povahy by měl představovat ucelený programový koncept, z něhož budou odvozována konkrétní opatření a který poskytne čtenáři orientaci v oblasti a napomůže při rozhodovacím procesu. Dokumenty tohoto typu však jsou běžné i mimo politickou sféru a lze se s nimi setkat i v privátní či vzdělávací a vědecké sféře.

Bílé knihy jsou publikovány i na úrovni Evropské unie, resp. Evropské komise, kde se jedná o dokumenty shrnující návrhy a doporučení EU k aktivitám ve specifických oblastech. Pokud je bílá kniha pozitivně přijata Radou EU, může vést k zahájení aktivit unie v oblastech, jichž se týká. Oficiálně je definována jako: „Dokument obsahující návrhy pro unijní aktivity ve vybraných oblastech. Obvykle následuje po tzv. *zelené knize*, vydávané pro odstartování konzultačního procesu na evropské úrovni. Zatímco zelená kniha stanovuje návrhy pro veřejnou diskuzi, bílá kniha obsahuje oficiální soubor doporučení ve vybrané oblasti politiky a je používána jako prostředek pro její rozvoj.“ [1]

V oblasti obrany slouží bílé knihy k informování odborné i laické veřejnosti o cílech vojenské a obranné politiky a procesu výstavby ozbrojených sil. Bílé knihy obrany mají tradici zejména v západoevropském prostředí, a to jak u tradičních mocností, tak i u řady států srovnatelných s Českou republikou. Bílé knihy mají za úkol charakterizovat aktualizovanou obrannou politiku, reagovat na nové i potenciální budoucí hrozby národní bezpečnosti jednotlivých států a přispívat k dosažení konsenzu v obranné a bezpečnostní politice. V minulosti například řada států prostřednictvím bílých knih revidovala úlohy a organizaci svých ozbrojených sil po ukončení studené války a seznamovala veřejnost s představami o budoucím vývoji.

Jako příklad z poslední doby lze zase uvést francouzskou „Bílou knihu obrany a bezpečnosti“ (Livre blanc sur la défense et la sécurité) z roku 2008, která navázala na předchozí vydání z let 1974 a 1994. Tento dokument měl za cíl navrhnout přizpůsobení obranné politiky novým koncepcím a organizačním strukturám, týkal se však i obecného pojetí obrany a národní bezpečnosti. Reagoval i na témata, která nebyla v předchozích bílých knihách akcentována, jako byly vztah projektu společné evropské

obranu a NATO, dopad profesionalizace armády na vztah mezi obranou, bezpečností a společnostmi, organizaci prostředků vynaložených na bezpečnost v metropolitní Francii či v zámořských územích nebo nové dimenze civilní bezpečnosti v případě přírodních katastrof, pandemií či teroristických útoků. [2] Na zpracování tohoto dokumentu se podílely rozsáhlé expertní týmy řízené zvláštní komisí a byly vzaty v úvahu názory širokého spektra odborníků na vojenskou a bezpečnostní problematiku, politiků a představitelů nevládních organizací.

Názory na obranu a národní bezpečnost jsou v tomto dokumentu zveřejněny na více než 400 stranách části nazvané *Les Débats* (Diskuze), která je jednou z příloh bílé knihy. Aktuální francouzská bílá kniha je poměrně rozsáhlá, členěna do čtyř částí a osmnácti kapitol. Mimo předmluvu prezidenta republiky, úvod a závěr, jsou jednotlivé části vzájemně provázány a rozvíjejí úvahy od globálních bezpečnostních problémů přes francouzské mezinárodní ambice až ke zvolené strategii a k reformě systému bezpečnosti a obrany země. Názvy jednotlivých částí dostatečně ilustrují jejich obsah. [3]

Charakter bílé knihy mohou mít i publikace na nevládní úrovni, které se věnují problematice bezpečnosti a obrany z pohledu opozičních stran a jsou patrně důsledkem nízké míry konsenzu v těchto otázkách na politické úrovni. Pro české prostředí lze uvést například publikaci *Moderní vojsko pro 21. století. Modrá šance pro bezpečnost země z roku 2003* od tehdejšího stínového ministra obrany za ODS Petra Nečase [4] či *Oranžová kniha o obranné politice z roku 2009* od tehdejšího stínového ministra obrany za ČSSD Petra Hulínského. [5] Navzdory pochopitelnému vymezování se vůči politickým oponentům a silně kritickému postoji k aktuálnímu stavu rezortu obrany, obsahují obě uvedené publikace řadu námětů, jejichž realizace by byla či byla bývala pro sektor obrany přínosná.

Bílá kniha o obraně České republiky z roku 1995

Prvním pokusem v ČR o vytvoření dokumentu srovnatelného s obdobnými výstupy ve světě se v roce 1995 stala Bílá kniha o obraně České republiky. [6] Tento dokument se však, patrně i vzhledem k době svého vzniku, zaměřoval především na bilancování transformačního procesu ozbrojených sil, který proběhl 1989-1995, a popis tehdejšího dosaženého stavu. Popis dalšího rozvoje obrany České republiky byl naopak nastíněn pouze v obecných formulacích a neposkytoval čtenáři představu či vizi konkrétnějších cílů kontinuálně probíhající transformace ozbrojených sil. Součástí této bílé knihy byla i tehdejší Vojenská strategie České republiky, což je dokument, jehož charakter je poněkud odlišné povahy, než mívá tradiční bílá kniha. Struktura publikace Bílá kniha o obraně České republiky byla následující:

Úvod (úvodní slovo ministra obrany)

- I. Bezpečnostní politika České republiky
 - II. Vojenská strategie České republiky
 - III. Vývoj koncepce obrany České republiky po roce 1989
 - IV. Armáda České republiky – současnost a budoucnost
 - V. Plánování a rozdělování obranných zdrojů v rezortu obrany
 - VI. Civilní ochrana
 - VII. Obrana společnost
- Obrazové přílohy

Jak již bylo zmíněno, za hlavní nedostatek tohoto dokumentu lze pokládat relativně malou pozornost věnovanou budoucí a definitivní podobě AČR po ukončení procesu transformace. Přesto lze pozitivně zhodnotit úsilí autorského týmu, které vyústilo v přijetí a publikování první bílé knihy v prostředí České republiky, byť reálný dopad a význam tohoto výstupu patrně nenaplnil očekávané ambice. Důsledkem této skutečnosti pak byla patrně i řada strategických a koncepčních dokumentů, která se v následujícím období objevila. Lze uvést např. Národní obrannou strategii ČR (1997), Vojenskou strategii ČR (1999), Bezpečnostní strategii ČR (2001). [7]

Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a Bílá kniha obrany

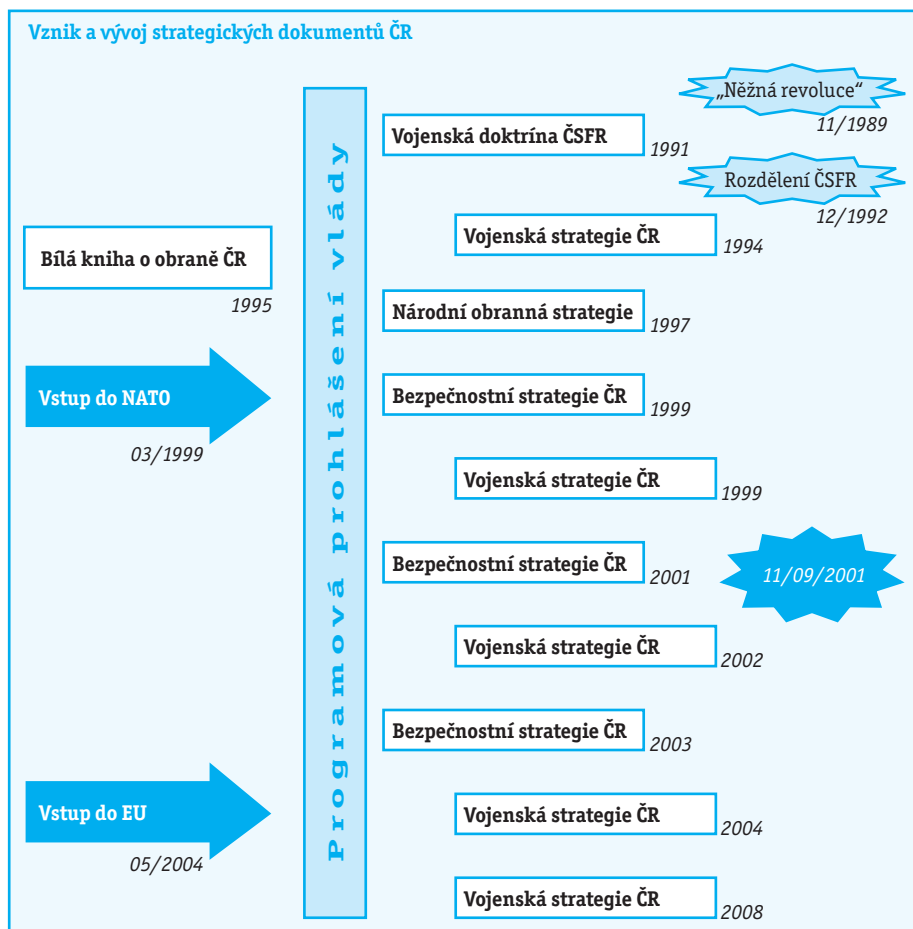
První seriózní přístup k otázce tvorby bílé knihy, jejíž význam by odpovídal jejímu názvu a poslání, lze vysledovat až ve spojení s nově vytvářenou koncepcí výstavby profesionální Armády České republiky, kde v předmluvě ministra obrany je uvedeno: „Předložením koncepce se završila druhá etapa přípravného období ozbrojených sil České republiky. Tím se současně uzavírá strategické revize obrany, zahájená v listopadu 2000. Jejím formálním výstupem bude bílá kniha, která bude vydána ve druhé polovině letošního roku.“ [8] Toto konstatování lze považovat za zadání pro tvorbu bílé knihy, která měla široké veřejnosti přístupnou a jednoduchou formou ukázat, jak je zajištěna obrana země, poslání a rozvoj ozbrojených sil i v příštích letech, zejména ve spojení s jejich plnou profesionalizací. Občan země měl pochopit, že jeho bezpečnost proti hrozbám z vnějšku je a bude zajištěna moderními a efektivními ozbrojenými silami a realizací spojeneckých závazků v rámci NATO (viz obr.).

Úkolem připravit bílou knihu byl pověřen Ústav strategických studií (ÚSS) [9] Vojenské akademie v Brně, v té době prakticky jediné pracoviště rezortu, jehož charakter činnosti odpovídal požadovanému výstupu.

Aktivity Ústavu strategických studií při tvorbě bílé knihy

Samotné práce na bílé knize zahájil ÚSS již s ročním předstihem před výše uvedeným úkolem z předmluvy ministra obrany. Ústav strategických studií již od počátku řešení úkolů spojených s tvorbou bílé knihy sledoval základní podmínku pro úspěšné přijetí, podporu a prosazení tohoto dokumentu, to znamená nalezení alespoň základní shody o jeho obsahu nejen mezi příslušníky rezortu obrany, ale i v odborné a širší civilní veřejnosti. Pro sladění a ujednání názorů na obsah, význam a poslání bílé knihy organizoval ÚSS řadu aktivit a činností, kde za nejvýznamnější lze považovat pořádání kolokvia „Příprava bílé knihy o obraně České republiky“ [10] konaného 20. 4. 2001.

Již samotná záštita ministra obrany RNDr. Vladimíra Vetchého, CSc., nad kolokviem, a pak poměrně reprezentativní účast na kolokviu potvrdila význam a důležitost, která byla tomuto dokumentu přikládána. Namátkou lze jmenovat osobnosti jako byly náměstek ministra obrany Ing. Jaromír Novotný, předseda výboru pro zahraniční věci, obranu a bezpečnost Senátu Parlamentu České republiky Michael Žantovský, politická ředitelka Ministerstva zahraničních věcí České republiky PhDr. Hana Hubáčková, vrchní ředitel sekce obraného plánování Ministerstva obrany České republiky genmjr.

Zdroj: KARAFFA V., BALABÁN M., RAŠEK A. Vývoj bezpečnostní politiky a strategie ČR v období 1990-2009. *Vojenské rozhledy* 4/2009.

Obr.: Bílá kniha o obraně ČR v kontextu vývoje čs. bezpečnostní politiky a strategie

ing. Petr Voznica, CSc., PhDr. Antonín Rašek, arm. gen. Karel Pezl, prof. Otto Pick, bývalý ministr obrany Luboš Dobrovský a celá řada dalších. Celkově se kolokvia zúčastnilo na 70 osob.

Samotné rozpravě předcházela odborné prezentace pplk. Luďka Krzystka, který seznámil auditorium s výsledky analýzy struktury dostupných bílých knih vybraných zemí, což bylo Španělsko, Francie, Nizozemí, Británie, Německo, Dánsko. Jako nejčastěji se objevující struktura v bílých knihách byla vyhodnocena následující:

- předmluvy (prezidenta / předsedy vlády / ministra obrany),
- mezinárodní perspektivy, vývoj rizik a ohrožení,
- úkoly ozbrojených sil vzhledem k zájmům země,
- úkoly ozbrojených sil v mezinárodní oblasti,
- ozbrojené síly pro 21. století,
- profesionální zajištění obrany,

- modernizace výzbroje ozbrojených sil,
- opatření pro kontrolu a důvěryhodnost při budování bezpečnosti v Evropě,
- ekonomická podpora obrany,
- obrana a společnost.

Poměrně široká diskuze se soustředila zejména na otázky, zda má jít o dokument více koncepční či popularizační, jeho závaznost, co ještě v obsahu chybí, jak zajistit jeho prosazení napříč politickým spektrem a podobně. Přes všechny problémy, které kolokvium odhalilo, i částečnou nejednotnost v názorech, lze výsledky hodnotit pozitivně. Spolu s analytickým materiálem o bílých knihách obrany vybraných zemí [11] a dílčími i finálními materiály koncepce výstavby profesionální AČR získal ÚSS hodnotné poznatky pro zahájení prací na finálním dokumentu.

Intenzivní práce na bílé knize probíhaly v roce 2001, zejména pak v roce 2002. Odpovědnost a veškerá tíha spojená se zpracováním ležela výhradně na pracovnících ÚSS, kteří se mohli opřít jen o výsledky konzultací a o připomínky členů pracovního týmu pro reformu ozbrojených sil ČR. Zde lze vysledovat stav, který dokumentuje významné zúžení spektra osob zabývajících se přípravou bílé knihy v podstatě jen na příslušníky rezortu obrany. Vstupy do procesu tvorby ze širší bezpečnostní komunity byly jen minimální, což bylo ve značném rozporu se závěry, které byly shrnuty kolokviem k problematice.

Výsledky práce na bílé knize

Přes celou řadu problémů spojených se zpracováním byl koncem roku vytvořen text, který bylo možno považovat za základní podklad pro finální verzi „Bílé knihy obrany ČR“. Materiál ne zcela přesně zachovával strukturu projednanou na kolokviu v dubnu 2001, v základních rysech ale odpovídal přijatým doporučením.

Bílá kniha o obraně České republiky, [12] podkladový materiál k dopracování finální verze, byla zpracována v následující struktuře:

Úvodní slovo ministra obrany.

1. Bezpečnostní prostředí České republiky
Nové mezinárodní uspořádání, geostrategické postavení ČR, role ČR v bezpečnostním prostředí.
2. Strategické přístupy k zajišťování obrany České republiky
Zajišťování bezpečnosti a obrany ČR, bezpečnostní a vojenská strategie ČR, koncepce výstavby profesionální AČR a mobilizace ozbrojených sil ČR, priority ČR v diplomatické podpoře obrany, vztahy NATO/EU z pohledu ČR, ČR a ESDP.
3. Poslání a úkoly ozbrojených sil České republiky
Bezpečnostní rada státu, politicko-vojenské ambice ČR, ozbrojené síly ČR a mezinárodní bezpečnost, úkoly ozbrojených sil na území ČR.
4. Struktura a úkoly součástí ozbrojených sil České republiky
Struktura a úkoly MO ČR a GŠ AČR, pozemní síly, vzdušné síly, síly podpory, prvky pro výcvik a tvorbu doktrín, specializované síly, Vojenská kancelář prezidenta republiky a Hradní stráž.
5. Hlavní cíle a směry rozvoje ozbrojených sil České republiky
Klíčové operační schopnosti, výcvik vojsk, příprava vedoucích pracovníků, velitelů a štábů.

6. Zdrojové zabezpečení činnosti a rozvoje ozbrojených sil České republiky
Lidské zdroje v profesionálních ozbrojených silách ČR, materiální zdroje pro ozbrojené síly ČR, finanční zdroje pro činnost a rozvoj ozbrojených sil ČR, zdroje pro mobilizační doplňování ozbrojených sil ČR, doplňování lidských a materiálních zdrojů.
7. Společnost a její ozbrojené síly
Civilní řízení a demokratická kontrola ozbrojených sil ČR, hodnocení ozbrojených sil veřejností.

Samotný text je ale pro účely širší popularizace poměrně náročný, odpovídá spíše vojensko-odbornému materiálu. Lze vyslovit domněnku, že pro občanskou veřejnost by byl těžko srozumitelný. Na druhou stranu ale splňuje většinu dříve vznesených požadavků.

Výsledek, který nikdo nechtěl

Dlouho očekávaného a požadovaného vydání se však „Bílá kniha o obraně České republiky“ v roce 2002 a ani později nedočkala. Zarážející je skutečnost, že téměř dvouleté úsilí ÚSS vyšlo zcela v niveč a návrh bílé knihy se stal pouhým studijním materiálem ústavu. Z úrovně vedení rezortu obrany najednou nebyl nikdo, kdo by byl ochoten zpracovaný materiál přijmout, prosadit jeho finální dopracování, vydání a realizaci závěrů. Není lehké nalézt příčinu této situace, zejména neexistuje-li jediný písemný dokument objasňující, proč se zpracovanými materiály nebylo dále pracováno. Toto není dodnes jasné ani bývalým pracovníkům ÚSS, ani osobám obeznámeným s problematikou. Za nejpravděpodobnější příčinu lze snad považovat situaci, která již koncem roku 2002 ukázala, že řada závěrů z Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky je nerealistická a bude vyžadovat důslednou revizi. Jestliže tato bílá kniha do značné míry vycházela ze závěrů koncepce, mělo by pak její vydání spornou hodnotu.

Za možné příčiny neúspěšného pokusu zpracovat a vydat bílou knihu lze snad považovat následující skutečnosti:

1. Zpracování a následné vydání nebylo zaštiťováno některým z vrcholových funkcionářů rezortu obrany. Za této situace byla veškerá snaha ÚSS o prosazení jejího vydání bezpředmětná, ústav byl jen a jen vědecko-výzkumnou institucí bez jakýchkoliv rozhodovacích pravomocí.
2. Příliš úzká vazba zpracovávaného materiálu na tehdy platné koncepční materiály a dokumenty normativního charakteru způsobovala, že každá změna v těchto materiálech činila z bílé knihy fakticky historický a ne požadovaný, nadčasový dokument.
3. Do zpracování se nepodařilo zapojit širší okruh odborné a ani laické veřejnosti, tudíž celý materiál byl do značné míry poplatný „pohledu zevnitř“ rezortu obrany.

Závěrem je snad jen potřebné popřát potencionálním zpracovatelům nové bílé knihy větší úspěch, než měli jejich předchůdci, vyvarování se minulých chyb a vhodné využití zahraničních i domácích zkušeností. Česká republika, její občané a ozbrojené síly si moderní Bílou knihu obrany určitě zaslouží.

Poznámky a použitá literatura:

- [1] Viz definice EU http://europa.eu/scadplus/glossary/white_paper_en.htm. Během posledních let Evropská komise vydávala jednu až tři bílé knihy ročně.
- [2] Viz Lalemand de DRIÉSEN, N. *Modernizace obranné politiky Francie: nastane zlom, či zůstane vše při starém?* Dostupné na: <http://www.defenceandstrategy.eu/cs/aktualni-cislo-2-2007/materialy/modernizace-obranné-politiky-francie-nastane-zlom-ci-zustane-vse-pri-starem.html>.
- [3] GALATÍK, V. *Francouzská Bílá kniha obrany a bezpečnosti*. 2002, roč. 8, č. 2, s. 119-127, ISSN 1214-6463 (print), ISSN 1802-7199 (on-line), dostupné na: <http://www.defenceandstrategy.eu/cs/aktualni-cislo-2-2008/materialy/francouzská-bila-kniha-obrany-a-bezpečnosti.html>.
- [4] NEČAS, P. Moderní vojsko pro 21. století. Modrá šance pro bezpečnost země. *ODS*, č. 4/2003.
- [5] HULÍNSKÝ, P., oper. skup. stínového ministra. *Oranžová kniha o obranné politice*. Praha, 2009.
- [6] *Bílá kniha o obraně České republiky*. Praha: MO ČR, redakce Impulz, 1995. Dostupné na: <http://www.army.cz/ministr-a-ministerstvo/odkazy/odkazy-46088>.
- [7] KARAFFA V., BALABÁN M., RAŠEK A. Vývoj bezpečnostní politiky a strategie ČR v období 1990-2009. *Vojenské rozhledy*. 2009, roč. 18 (50), č. 4, ISSN 1210-3292, str. 8.
- [8] Koncepce výstavby profesionální Armády Česká republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky. *A-report*. Praha: Ministerstvo obrany ČR-AVIS, 2002, zvláštní číslo, ISSN 1211-801X, s. 1.
- [9] Ústav strategických studií byl v letech 1999-2008 vysokoškolským ústavem Vojenské akademie, později Univerzity obrany v Brně. V roce 2008 byl sloučen s Ústavem operačně taktických studií do Ústavu strategických a obranných studií, který byl zrušen koncem roku 2009.
- [10] Materiály z kolokvia v elektronické podobě byly rozeslány všem účastníkům. V současné době jsou k dispozici v omezeném množství v archivech bývalých pracovníků ÚSS.
- [11] KRZYTEK, L. *Bílé knihy o obraně*. Brno: Ústav strategických studií, 2002, 33 s. StP-009.
- [12] JANOŠEC, J. *Bílá kniha o obraně České republiky: podkladový materiál*. Brno: Ústav strategických studií, 2003, 56 s. ÚSS/2003-S-002.

Cílem bílé knihy je stabilizace našeho obranného úsilí v dlouhodobé perspektivě. Cílem je zefektivnění a zjednodušení složitého systému ministerstva obrany, generálního štábu a ozbrojených sil, abychom díky trvalému rozvíjení schopností sil mohli reagovat na dynamicky se proměňující škálu ohrožení našich životních zájmů. To je ovšem cíl, který bude vyžadovat dostatečnou míru trpělivosti.

Vydáním bílé knihy o obraně nedojde k žádným okamžitým převratným změnám. Již proto ne, že zejména Armáda České republiky své dosavadní obranné úkoly, zajišťování nenarušitelnosti našich zájmů, plní ve spojeneckých svazcích velice úspěšně. Koncepční materiál bude tudíž jen jasnější, než je tomu dosud, popisovat, jaké jsou například kariérní perspektivy vojáků i civilních zaměstnanců rezortu obrany; jaké jsou podmínky postupu a jak při splnění oněch podmínek bude vypadat jejich kariéra a jejich odměna.

Bílá kniha není kouzelný proutek
Luboš Dobrovský, bývalý ministr obrany a člen odborné komise
pro přípravu Bílé knihy o obraně, 12. 10. 2010

<http://www.army.cz/informacni-servis/bila-kniha/lubos-dobrovsky:-bila-kniha-neni-kouzelný-proutek-48008/>

V květnu 2010 byl v USA zveřejněn nový doktrinní dokument nazvaný Národní bezpečnostní strategie 2010 (NSS 2010). Jeho hlavní rámec vymezil přímo prezident Obama, když mu ve svém úvodu dal název „Strategie národní obnovy a celosvětového vedení“. Tím znovu potvrdil odklon od strategie předchozí administrativy, která Ameriku zavedla do dvou asymetrických válek v islámském světě (Afghánistán a Irák). NSS 2010 je již několikátým významným doktrinním dokumentem, který byl v USA schválen po roce 2000. Předcházela mu řada dokumentů z Bushovy éry (2001-2009), zejména NSS 2002, NSCWMD 2002 a NDS 2008.

Na základě těchto skutečností je tento článek rozdělen do dvou částí. První část se zabývá doktrinními dokumenty, které schválila administrativa 43. prezidenta USA, prezidenta George W. Bushe. Vysvětluje je především jako reakci na teroristické útoky dne 11. 9. 2001 a jako přípravu na vojenský úder proti Saddámovu Iráku. Druhá část článku se zabývá dokumenty, které schválila administrativa 44. prezidenta USA, Baracka Obamy, a které vyznívají jako kritické přehodnocení předchozího přístupu, zejména pak jako odklon od přeceňování významu vojenské síly a od unilateralismu.

Strategické dokumenty Bushovy éry (2001-2008)

Řada důležitých doktrinních dokumentů byla schválena v měsících, jež následovaly po teroristických úderech dne 11. 9. 2001. Ty byly obrovským otřesem pro celé USA, a tak nemohly zůstat bez rázné a silné vojenské odpovědi. V dokumentech sepsaných po 11. 9. 2001 se vyprofilovaly nové přístupy k bezpečnostním hrozbám, a proto jsou často nazývány souhrnným pojmem **Bushova doktrína**. [1] Jedná se zejména o NSS 2002 a o NSCWMD 2002, které byly schváleny v době stupňovaných příprav na spuštění tzv. druhé irácké války. Stranou zájmu nezůstanou ani dokumenty, v nichž se odrazily nejprve menší a posléze výraznější posuny: NSS 2006 a po ní následující NDS 2008.

Národní bezpečnostní strategie 2002

Tento dokument vyjadřující základní filozofii Bushovy administrativy zdůraznil, že dnešní svět je nebezpečnější, než byl v době studené války. Jeho základními rysy jsou militarismus a unilateralismus. První z nich se projevil důrazem na „potvrzení ústřední úlohy vojenské síly USA“ a na odhodlání „budovat a udržovat obranyschopnost mimo dosah jakéhokoli vyzyvatele“ (NSS 2002, s. 29). Zároveň s tím NSS 2002 zdůraznila, že USA nebudou váhat použít svoji vojenskou sílu k úderům zasazovaným v zájmu ochrany USA, jejich ozbrojených sil v zámoří, a také v zájmu bezpečnosti spojenců (NSS 2002, s. 15).

Významným projevem militarismu se stalo **zaměření na preempci**, která byla vymezena jako nový přístup USA k bezpečnostním hrozbám světa po skončení studené války a měla by být uplatňována ve dvou hlavních situacích:

1. Když už nelze uplatňovat odstrašování, protože by nefungovalo. Cílem preemtivních úderů by v takovém případě byly buďto nestátní organizace, nebo tzv. darebácké státy, které logiku odstrašování prostě nepřijímají.
2. Bezpečnostní hrozby spojené s případným použitím ZHN by byly velmi vážné a naléhavé a obsahovaly by potenciál škod nedozírných rozměrů.

Hlavní východisko tehdejšího pojetí preemptivních úderů nejvýstižněji vyjádřil sám prezident G. W. Bush, když těsně před spuštěním OIF 2003 (Operation Iraqi Freedom) zdůraznil, že USA na hrozby představované Irákem, jeho arzenálem ZHN a mezinárodním terorismem, odpoví okamžitě, protože kdyby je nejprve nechali udeřit, a teprve potom by odpověděli, bylo by to sebevražedné chování. [2] A v návaznosti na to pak ministr obrany Rumsfeld konkretizoval vojenský dopad tohoto pojetí – Irák je už po několik desetiletí teroristickým státem a my musíme bojovou činnost přenést na jeho území. [3]

Druhý ze základních rysů NSS 2002, **důraz na unilateralismus**, se projevil v tom, že ve srovnání s předcházejícími dokumenty příkla nesporně menší význam multilaterálním přístupům. Na žádném místě NSS 2002 se nehovoří o úloze OSN a její Rady bezpečnosti ani o významu mezinárodního práva. Navíc ještě v té době prezident vyhlásil, že pokud jde o zajištění vlastní bezpečnosti, USA nepotřebují ničí souhlas. [4]

Pokud jde o přístup ke spojencům, NSS 2002 sice uznala význam NATO, ale zároveň s tím vyjmenovala úkoly, které NATO musí splnit (NSS 2002, s. 25-26) a uvedla, jaká zlepšení na poli vojenských schopností tehdejší administrativa očekávala od svých spojenců. Ale nikde přitom nezmínila, že by ji zajímaly také jejich názory na svět po roce 1990 a na případné alternativní přístupy k bezpečnostním hrozbám.

Přístup Bushovy administrativy ke spojencům byl ve vnitroamerické debatě hodnocen jako „nový unilateralismus, jež má za cíl posilovat americkou moc a bezostyšně ji uplatňovat ve jménu cílů, které sám stanovuje“. [5] Jedním z nejtvrdších kritiků takového přístupu se stal Philip Gordon z Brookings Institution, dnes náměstek ministryně zahraničí. Bushovi vytkl především to, že „vítá ty spojence, kteří se k němu přidají, ale že zároveň s tím není ochoten za jejich podporu platit jakýmkoli kompromisy“. [6]

Národní strategie boje proti šíření ZHN 2002

Dalším významným dokumentem se stala v prosinci 2002 schválená Národní strategie boje proti šíření ZHN (NSCWMD – National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction). Je to souhrnná odpověď na jev, který USA považují za nejnaléhavější hrozbu na počátku 21. století. Vychází z obavy, že existují nebezpečné státy či organizace, které ZHN nechápou jako nástroj nejkrajnějšího řešení, nýbrž jako nástroj, který by mohl sloužit k vyvažování konvenční převahy USA, a navíc by mohl Spojeným státům znemožnit, aby v oblastech svých životních zájmů zasahovaly v případě agrese proti jejich přátelům a spojencům.

Podle amerického pojetí se Izrael, Indie a Pákistán staly tzv. *de facto* proliferátory, kteří nezaujímají nepřátelský postoj k USA, ani je nechtějí ohrozit, a proto nejsou považovány za hrozbu pro USA. Ale zcela jinak se posuzovaly Irák, Írán a KLDR. Ty byly označeny za nepřátelské proliferátory a za hrozbu, proti které je nutné zasáhnout. Boj

proti těmto nepřátelským proliferátorům měl být postaven na třech pilířích, jimiž jsou tzv. neproliferační politika, aktivní proti-proliferační a odstraňování následků ozbrojeného konfliktu za použití ZHN. Největší význam byl přiřčen druhému pilíři, zejména pak vyhlášenému odhodlání, že „na použití ZHN proti Spojeným státům, proti jejich ozbrojeným silám v zahraničí nebo proti jejich přátelům a spojencům budou USA reagovat nasazením všech sil, včetně zbraní nejkrajnějšího řešení, tedy ZHN“.

NSCWMD 2002 byla schválena v době, kdy Bushova administrativa stupňovala své zahraničněpolitické aktivity ve třech hlavních směrech. Prvním z nich byl tlak na Saddámův režim, druhým byl sílící nátlak na RB OSN (šlo o to, aby dala zmocnění „užít všech nezbytných prostředků proti Iráku) a třetím směrem byl tlak na spojence USA (šlo o to, aby bezvýhradně podpořili záměr na vojenské svržení Saddámova režimu). Za této situace strategický dokument z prosince 2002 položil rozhodující důraz na odhodlání nasadit vojenské nástroje, kdykoli to podle názoru administrativy bude nezbytné. Tím se dále vystupňoval sklon k militarismu, zejména k využití vojenské převahy.

Nedílně s posunem k militarismu se změnil přístup k OSN a ke spojencům v rámci NATO, a tím se naplnila základní charakteristika unilateralismu. Proto se nelze divit, že v následujících letech byly doktrinální dokumenty z roku 2002 stále více posuzovány ve světle v té době už připravované události celosvětového významu, kterou se stala operace *Irácká svoboda* (OIF – Operation Iraqi Freedom). Pod tímto zorným úhlem se nakonec ukázalo, že oba dokumenty „byly zcela na míru přizpůsobeny Bushovu rozhodnutí jít do války proti Iráku“. [7]

V doktrinálních dokumentech z roku 2002 se tedy vyprofilovala již zmíněná Bushova doktrína spočívající na čtyřech základních pilířích. První pilíř položil důraz na vnitropolitické uspořádání států dnešního světa – pokud je nějaký režim považován za diktátorský a nekooperativní, může být označen za bezpečnostní hrozbu pro USA a vojensky svržen, nahrazen jiným a daná země může být po určitou dobu vojensky okupována. Druhým pilířem bylo odhodlání prosazovat „novou, důraznou politiku“. Třetím pilířem se stalo rozhodnutí postupovat unilaterálně, kdykoliv to bude potřeba. A konečně čtvrtým pilířem zdůraznil odhodlání zabránit, aby se ve světové politice objevil stát, který by se v rovině vojenské síly mohl stát vyzyvatelem Spojených států. Prezident Bush to v roce 2002 vyjádřil slovy, že „Amerika musí svoji vojenskou sílu udržovat mimo dosah jakéhokoli vyzyvatele“. [8]

Operace Irácké svoboda a její dopad na strategii USA

Nedlouho po schválení národní strategie proti šíření ZHN se uskutečnila operace *Irácká svoboda 2003*, tzv. druhá irácká válka, 20. 3. 2003 – 1. 5. 2003. Před jejím zahájením se zdůrazňovala vojenská dimenze bezpečnostních hrozeb. Globální terorismus byl označen za existenciální a smrtelnou hrozbu pro USA i pro celý svobodný svět, a proto byla vyhlášena **celosvětová válka proti terorismu** (GWOT – Global War on Terrorism).

Bylo zvoleno vojenské řešení „state to state“, tedy vojenský úder na vytipovaný stát, na Irák, a jeho následující vojenská okupace. Pro tehdejší administrativu „se válka stala ústředním rysem politických reakcí ..., a tak G. W. Bush své prezidentství ve velkém rozsahu ztotožnil s rolí válečného prezidenta“. [9] Druhá irácká válka byla vyústěním situace, kdy se střetli „váhaví válečníci s boječtivými civilisty“ (reluctant warriors against hawkish civilians). [10] Projevil se militarismus naruby: důraz na válku jako

nástroj k dosahování politických cílů nevnucovali vojáci politikům, ale přesně naopak – vnutili jej politiké vojákům.

Nesporným kladem v bilanci OIF 2003 je svržení Saddámovy diktatury, což byl velký přínos nejen pro Irák, ale i pro mezinárodní bezpečnost v regionálním měřítku. Ale cena svobody pro Irák byla nepřiměřeně vysoká: odhady počtu zabitých Iráčanů se pohybují od 100 000 až po 300 000 lidí, počet tamních utečenců a běženců se pohybuje mezi 4 až 5 miliony (tedy až 20 % veškerého iráckého obyvatelstva), v zemi se zhoršila ekonomická situace a každodenní bezpečnost. Všechny tyto zápory padají na vrub politické strategie 43. prezidenta USA a jeho nejbližších spolupracovníků. Svým souhrnným dopadem vyzněly jako hluboké pohrdání mezinárodním právem a jako nebezpečný precedens pro další státy světa, které by pod vlivem postupu Bushovy administrativy mohly podlehnout pokušení rychlých silových řešení. [11]

Naproti tomu **vojenská strategie USA v této válce** jeví ve zcela jiném světle. Američtí vojáci postupovali velice profesionálně – správně vyhodnotili jak fyzický tak i morální stav a možnosti iráckých vojsk, zastaralost irácké výzbroje i taktiky, jejich demoralizaci a neochotu bojovat za zprofanovanou a nenáviděnou diktaturu. Při přípravě pozemních bojů se rozhodli pro rychlé obchvaty hlavních iráckých vojsk a nasadili nejlépe vyzbrojené a připravené jednotky a ty narážely jen na ojedinělý a slabý odpor iráckých vojsk. V největším možném rozsahu využili obrovské převahy na poli vojenské technologie, ve velmi krátkém termínu a při velmi nízkých ztrátách na vlastní straně splnili politické zadání, které dostali od politického vedení země.

Národní bezpečnostní strategie 2006

V následujících letech však došlo k velmi nepříznivému zvratu, a to jak v Iráku, tak i v Afghánistánu. Pod tímto vlivem stále více sílily kritiky jak v USA, tak i ve světě. Nutily Bushovu administrativu, aby začala přehodnocovat svůj přístup k bezpečnostním hrozbám, ke spojencům a k bezpečnostní strategii. První přehodnocení se odrazila ve dvou strategických dokumentech: v NSS 2006, a zejména pak v NDS 2008.

NSS 2006 byla schválena tři roky po oficiálním ukončení OIF 2003 a vytyčila tři nové přístupy. Tváří v tvář hrozbě globálního terorismu představila dvoupilířovou strategii obsahující nejen vojenské nástroje, ale také demokratizaci zemí, jež jsou líní terorismu. Dalším novým prvkem se stal důraz na diplomacii a na podporu vnitřní přeměny režimů, jež by mohly představovat hrozbu pro mezinárodní mír a bezpečnost. A v neposlední řadě se prosadilo rozšíření prostoru pro spolupráci se spojenci v NATO, s regionálními organizacemi, a také s nevládními, neziskovými organizacemi (NGOs – Non-Governmental Organizations).

NSS 2006 tedy nebyla zásadním přehodnocením tzv. Bushovy doktríny, ale oslabila upřednostňování vojenské síly a jednostranného postupu, otevřela cestu pro návrat k využívání diplomacie a spolupráce se spojenci a s mezinárodními organizacemi. Stala se prvním odklonem od přeceňování vojenských nástrojů bezpečnostní strategie a zmírnila unilateralismus a otevřela prostor pro postupný návrat k multilateralismu.

Národní obranná strategie 2008

Jestliže NSS 2006 přinesla některé významné posuny, pak o dva roky později přišly mnohem výraznější změny. Ty jsou zakotveny v dokumentu nazvaném Defense Strategy (NDS 2008), kterému se často říká Gatesova doktrína, podle Roberta Gatese,

jenž ve funkci ministra obrany USA vystřídal kritizovaného D. Rumsfelda a zůstal v ní i po nástupu 44. prezidenta USA.

NDS 2008 na rozdíl od předcházejících dokumentů už vůbec nepoužívá pojem Global War on Terror (GWOT). Nahradila jej výrazem „*celosvětový boj proti násilné extremistické ideologii, která usiluje o rozvrácení mezinárodního systému*“. Zdůrazňuje, že tento dlouhodobý boj není možné vyhrát v jedné rozhodující vojenské bitvě nebo kampani a že hlavním smyslem je „prosazování mírové změny mezinárodního systému“. Velmi důležitým rysem NDS 2008 je odklon od unilateralismu a od donucovací strategie, zejména pak důraz na „široké spektrum partnerů“, s nimiž USA chtějí nejen spolupracovat, ale také jim poskytovat všestrannou a rozsáhlou pomoc při zajišťování dlouhodobé bezpečnosti.

Další novou prioritou se stalo zaměření na **dlouhodobé preventivní působení**. Jeho základem je pojem „jointness“, důraz na propojené využívání všech nástrojů, které mohou a musí být využívány v zájmu dosažení úspěchu v „dlouhé válce“. Mezi konkrétními úkoly se vedle vojenských operací uvádějí zejména ekonomický rozvoj, budování nových institucí, nastolení právního státu, prosazování vnitřního usmíření mezi někdejšími nepřáteli, zajištění základních služeb pro obyvatelstvo, výcvik a výzbroj vojenských a policejních sil na místě zásahu, vybudování strategických komunikací, předávání civilních zkušeností.

Zaměření na preventivní působení je v NDS 2008 spojeno s dalším novým výrazem: „grievances“ (křivdy). Je to společný jmenovatel pro nejrůznější nespravedlnosti, jež se na různých místech světa projevují v ekonomickém, sociálním i politickém uspořádání. NDS 2008 vytyčuje za cíl tyto křivdy nejprve pochopit a potom je i odstraňovat, protože velmi často jsou hlavní příčinou vzbuřeneckých nebo dokonce teroristických aktivit. Smyslem napravování křivd je znemožňovat, aby jich pro své účely zneužívali extremisté.

Strategické dokumenty schválené administrativou prezidenta Obamy

Barack Obama se díky vítězství ve volbách 2008 stal 44. prezidentem USA, ale také dvanáctým americkým prezidentem v řadě, kterému je vyhrazena výsada dát souhlas k použití jaderných zbraní. Během prvních 18 měsíců ve funkci prezidenta USA uskutečnil několik významných kroků celosvětového významu. Byly jimi zejména pražský projev o světě bez jaderných zbraní v dubnu 2009, podpis tzv. **pražské smlouvy START**, zveřejnění nové jaderné strategie USA a zveřejnění NSS 2010.

Vize světa bez jaderných zbraní

Jedním ze základních pilířů bezpečnostněpolitického uvažování nového amerického prezidenta je vize světa bez jaderných zbraní, kterou převzal od čtyř bývalých vysokých činitelů americké politiky. [12] Byli jimi Georgie Schultz (ministr zahraničí USA v letech 1982-1989), Henry Kissinger (ministr zahraničí USA v letech 1973-1977), William Perry (ministr zahraničí USA v letech 1994-1997) a Sam Nunn (velmi vlivný demokratický senátor v letech 1972-1997).

Prvním krokem na dlouhé cestě za světem bez jaderných zbraní se pro Obamu stala jednání s Ruskou federací zahájená s cílem snížit počet jaderných hlavic i jejich nosičů.

Z jeho strany to byla reakce na výhrady, kterým USA a Ruská federace čelily od samého skončení studené války, zejména pak při výročních konferencích smlouvy o nešíření jaderných zbraní (NPT – Non-Proliferation Treaty). Nejaderné státy od samého skončení studené války kritizovaly USA a RF za to, že po jiných chtějí, aby si jaderné zbraně nepořizovaly, ale samy neplnily článek číslo 6 smlouvy NPT, naopak svůj arzenál bez ustání kvalitativně zdokonalovaly. Za tohoto stavu věcí hrozilo, že výroční setkání v roce 2010 by mohlo skončit naprostým fiaskem a zhroucením smlouvy NPT jako takové. [13] Prezident Obama se tak stal prvním státníkem, který na tyto věcné a oprávněné výhrady pozitivně zareagoval a který ke stejnému přístupu vyzval nejvyšší činitele druhého nejsilnějšího člena jaderného klubu, tedy Ruské federace.

Konkrétním výsledkem se stala tzv. **pražská smlouva**, v níž se obě strany zavázaly, že během následujících sedmi let sníží počet svých jaderných hlavic o jednu třetinu. Konkrétně to znamená stanovení stropu 1550 hlavic umístěných na mezikontinentálních nosičích (ICBM – intercontinental ballistic missiles) nebo na strategických ponorkách (SLBM – submarine-launched ballistic missiles). Jedná se o jakési první zhmotnění nového přístupu k jaderným zbraním a k jejich úloze v bezpečnostní strategii USA. Na tuto smlouvu pak navázaly dva klíčové doktrinální dokumenty, a to NPR 2010 a NSS 2010.

Doktrinální dokumenty z roku 2010

Další událostí celosvětového významu se stalo zveřejnění dvou nových doktrinálních dokumentů v roce 2010, a to nové americké jaderné strategie Nuclear Posture Review 2010 (NPR 2010) a Národní bezpečnostní strategie 2010 (NSS 2010).

NPR 2010 vytyčila pět klíčových cílů. Prvním z nich je **prevence proliferace jaderných zbraní a jaderného terorismu**, což plně vychází především z Obamova pojetí nejvážnějších bezpečnostních hrozeb dnešního světa, a zároveň to plně odpovídá jeho vizi světa bez jaderných zbraní. Druhým klíčovým cílem NPR 2010 je **snížení úlohy jaderných zbraní** v bezpečnostní strategii USA, což je změna průlomového charakteru. Je to výrazný odklon od zažitého přístupu, který sdílelo všech dosavadních jedenáct amerických jaderných prezidentů. Prvních osm z nich (od Trumana až po Reagana) zcela bez rozdílu podporovalo soustavnou modernizaci amerického jaderného potenciálu. [14] Prezidenti, kteří úřad zastávali po skončení studené války, také podporovali jaderné zbraně a strategii jaderného odstrašování, ale nemohli argumentovat sovětskou hrozbou, a tak hovořili o nejistotách nové mezinárodní situace a o nových podobách bezpečnostních hrozeb.

V porovnání s výše vzpomínanou tradicí znamená NPR 2010 zásadní změnu. Především otevřeně přiznává, že během dvaceti let po skončení studené války se stále více zvyrazňoval náskok USA před všemi ostatními státy na poli konvenčních vojenských schopností. USA v tomto směru dnes nemají žádného konkurenta ani vyzyvatele, a tak hrozba jaderné války proti USA a jejich spojencům je na historicky nejnižší úrovni. Proto NSS 2010 vyhláší, že v následujících letech budou USA stále méně a méně spoléhat na jaderné zbraně a na strategii jaderného odstrašování.

Na pokles úlohy jaderných zbraní navázala další zásadní změna – USA poprvé ve svých poválečných dějinách přistupují na tzv. **negativní bezpečnostní záruky**. Zavazují se k něčemu, co do té doby sverpě odmítaly: nepoužijí jaderné zbraně proti nejaderným zemím, které budou plnit své závazky v rámci smlouvy NPT.

Třetí a čtvrtý dlouhodobý cíl představují udržení věrohodnosti odstrašování na regionální i strategické úrovni. Významné posuny obsahuje pátý cíl NPR 2010, jímž je zajištění bezpečnosti jaderných arzenálů. Je to první dokument, ve kterém se USA zavazují, že už nepodniknou další zkoušky jaderných zbraní a že budou ratifikovat smlouvu o zákazu jaderných zkoušek (CNTBT – Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty).

Doslova průlomový charakter má závazek, že USA již nebudou vyvíjet žádné nové jaderné hlavice a že nebudou usilovat o zvyšování jejich vojenských schopností. NPR 2010 je prvním doktrinárním dokumentem v poválečných dějinách USA, který něco takového vyhlašuje.

Pokud jde o **NSS 2010**, jejím výchozím rysem je nový přístup k bezpečnostním hrozbám, k úloze vojenské síly a k ostatním zemím a k mezinárodním organizacím. Hodnocení bezpečnostních hrozeb začíná připomenutím kladů světa dvacet let po skončení studené války. Zdůrazňuje zejména nárůst počtu demokracií a výrazné oslabení hrozby jaderné války ve světě.

Dále NSS 2010 připomíná, že USA mají bezkonkurenčně nejsilnější armádu na světě, nejvýkonnější ekonomiku a nejdynamičtější obyvatelstvo. Na druhé straně ale existují hrozby, přičemž nejzávažnější z nich je jaderný úder, který může mít dva základní scénáře. Tím prvním je teroristický útok s použitím jaderných materiálů, druhý scénář by mohl mít podobu výměny jaderných úderů (NSS 2010, s. 23).

První scénář by mohl nastat v případě, že teroristé by si za peníze nebo cestou krádeže poříдили jaderné materiály a ty by pak použili proti USA nebo proti jejich spojencům. Druhý scénář by se mohl naplnit v případě, že by se nepodařilo postavit účinnou hráz procesu šíření jaderných zbraní ve světě. Oba scénáře jsou v duchu NSS důvodem a pobídkou k tomu, aby se hlavní pozornost soustředila na zajištění bezpečnosti jaderných materiálů ve světě a na upevnění procesu NPT.

Pokud jde o **úlohu vojenské síly**, nejdůležitější část celé NSS 2010 vychází z kritické analýzy předchozí administrativy a upozorňuje na čtyři neblahé důsledky nadměrného spoléhání na vojenskou sílu (NSS 2010, s. 18): americká armáda je rozmístěna na mnoha místech světa, nese na svých bedrech neúměrně vysoké náklady, vedoucí úloha USA ve světě je až příliš ztotožňována s vojenskou silou, nepřátelé USA toho zneužívají k vrážení klínů mezi USA a ty země, které sdílejí stejné hodnoty. Tato negativní hodnocení naznačují, jaké bude strategické a bezpečnostní uvažování USA v nejbližších letech: lze očekávat jisté omezování vojenské přítomnosti USA ve světě, snahu přenášet větší díl odpovědnosti na spojence a více využívat nevojenské nástroje vedoucí úlohy USA ve světě.

V návaznosti na implicitní kritiku předchozí administrativy NSS 2010 připouští (p. 22), že vojenská síla může být nezbytná při obraně USA, jejich spojenců nebo mezinárodního míru a bezpečnosti. Výslovně však uvádí, že se tak může stát až po vyčerpání všech ostatních, tedy neválečných nástrojů a že USA budou před takovou akcí hledat širokou mezinárodní podporu, především mezi spojenci v NATO a na půdě RB OSN a že budou postupovat na základě mezinárodně sdílených norem.

V čem spočívají hlavní změny současné administrativy?

Obama plně navázal na své předchůdce v tom, jak vymezuje nejzávažnější a nejnelehavější bezpečnostní hrozby dnešního světa: proliferace ZHN, globální terorismus, zhroucené státy, regionální války. Ale zároveň s tím se stal prvním ze čtyř amerických

prezidentů po roce 1990, který jasně vyhlásil, že hlavní bezpečnostní hrozbou dnešního světa není jaderná válka mezi státy, ale jaderný terorismus. A právě v tom se projevil další výrazný rozdíl mezi B. Obamou a jeho bezprostředním předchůdcem.

G. W. Bush v roce 2002 opakovaně hovořil o uceleném programu jaderného vyzbrojování v jednom konkrétním státě, tedy v Iráku. Zároveň s tím dramaticky varoval, že Saddám Husajn by jaderné zbraně mohl poskytnout teroristické síti al-Ká'ida, a ta by je mohla otočit proti USA. Zmiňoval hrozbu jaderných bomb nebo dokonce raket, které by mohly být použity k útokům na USA, aby mohl vyhlásit, že USA nebudou čekat na konečný důkaz a že raději samy zasadí předstihující úder. Účelem symboliky jaderného mraku bylo zahájení preemptivní války proti Iráku, do níž USA šly bez mandátu RB OSN, bez ohledu na názory a stanoviska jiných států, včetně spojenců z NATO.

Naproti tomu Barack Obama doposud nehovořil o hrozbě klasických jaderných zbraní, ale o hrozbě jaderného terorismu, jehož konkrétní podobou by mohl být jaderný materiál ve velikosti fotbalového míče. Smyslem symboliky jaderného mraku pro něho nebylo spuštění války proti konkrétnímu státu, ale zahájení rozsáhlé diplomatické iniciativy zaměřené do tří vzájemně provázaných směrů. Prvním z nich je obnovení americko-ruského dialogu o snižování stavu strategických jaderných zbraní, jenž započal podpisem pražské smlouvy v dubnu 2001. Druhým směrem je zesílení důrazu na bezpečnost jaderných materiálů a technologií, jež se projevil svoláním celosvětové schůzky o jaderné bezpečnosti. A konečně třetím směrem je obnovení důvěry ve smlouvu o nešíření jaderných zbraní (NPT), které nastalo díky podpisu pražské smlouvy.

Obamova doktrína

V doktrinálních dokumentech z roku 2010 se v návaznosti na významné projevy z roku 2009 vyprofilovaly základní rysy přístupu, který můžeme nazvat pojmem Obamova doktrína. Jejím prvním pilířem je nové pojetí bezpečnostních hrozeb – za nejvážnější z nich se už nepovažují nepřátelské státy, nýbrž jaderný terorismus. Druhý pilíř představují politické a diplomatické nástroje bezpečnosti USA. Třetím pilířem je omezování významu a úlohy jaderných zbraní v bezpečnostní strategii USA a poskytnutí negativních záruk státům, které se zaváží k dodržování režimu NPT. A konečně čtvrtým pilířem je rozšiřování spolupráce s mezinárodními organizacemi, se spojenci a se všemi státy světa, které mají zájem o nekonfliktní a kooperativní vztahy s USA.

Příznivé a nepříznivé okolnosti Obamovy bezpečnostní strategie

Nejpozoruhodnější částí dosavadního Obamova postupu na poli zahraniční a bezpečnostní politiky se stala vize světa bez jaderných zbraní. Je ale velmi kontroverzní – na jedné straně byla oceněna Nobelovou cenou za mír, ale na druhé straně je kritizována jako nedomyšlená nebo dokonce nebezpečná iluze, která by mohla mít kontraproduktivní dopady.

Pokud jde o USA, výhrady vycházejí především z dlouhodobé nedůvěry vůči mezinárodním ujednáním, která by měla nějakým způsobem omezovat stavy amerických ozbrojených sil. Tento stereotyp, který postihuje vojáky stejně jako politiky, republikány i demokraty, se v přístupu k linii B. Obamy projevuje varováním, že je to slabý a naivní prezident, jehož bezpečnostní strategie je mylná, a zároveň s tím i nebezpečná. [15]

První antimanifest napsali Jon Kyl (republikánský senátor za stát Arizona) a Richard Perle (náměstek ministra obrany v době prezidenta Reagana). Ve společném článku na závěr roku 2009 napsali, že USA potřebují robustní a věrohodný jaderný potenciál, [16] jinak nebudou moci odrazovat nebezpečné režimy od jejich snah získat jaderné zbraně. Další antimanifest zdůraznil, že silný jaderný odstrašovací potenciál USA je nutný nejen pro jejich bezpečnost, ale zejména pro bezpečnost na celosvětové úrovni.

Zvláště silné výhrady zveřejnil John Bolton, jeden z předních politiků neokonzervativního proudu. [17] Ten Obamu označil za prvního postamerického prezidenta a vytkl mu, že neklade dostatečný důraz na výjimečnost USA ve světové politice, že mezinárodní jednání chápe jako politiku a nikoli jako techniku či nástroj k dosahování cílů a naplňování národních zájmů, snižováním americké vojenské přítomnosti v zámorí oslabuje vojenský potenciál USA, jež je nejvýznamnějším pilířem americké výjimečnosti. [18]

Naproti tomu souhlas vyjádřili někteří bývalí či současní američtí politikové a generálové, bývalí nebo i současní. Jde zejména o viceprezidenta Bidena či Colina Powella, někdejšího nejvyššího vojenského činitele USA a později i ministra zahraničí, který otevřeně podpořil myšlenku výrazného snižování stavů jaderných zbraní. Podporu snižování stavů jaderných zbraní vyjádřili i bývalý velitel strategických sil USA generál A. Jameson, někdejší velitel Národní univerzity obrany generál R. Gard, generál Castellaw a další. [19]

Značnou váhu má i text, [20] který byl otištěn na počátku roku 2008, a ve kterém k signatářům původního textu přibýly další významné osobnosti americké zahraniční a bezpečnostní politiky nedávné minulosti, a to James Baker (ministr zahraničí USA v době prezidenta G. Bushe staršího), Colin Powell (předseda Sboru náčelníků štábů v letech 1989-1993 a ministr zahraničí USA v letech 2001-2005), Madeleine Albrightová (ministřina zahraničí USA v letech 1997-2001), Frank Carlucci (ministr obrany USA v letech 1997-1999), Warren Christopher (ministr zahraničí USA v letech 1993-1997) a Melvin Laird (ministr obrany USA v letech 1969-1973).

Závěr

Bezpečnostní strategie USA prošla za dobu pouhých osmi let velmi bohatým a dynamickým vývojem. Rok po šokujících teroristických útocích byly schváleny dva doktrinální dokumenty, které se vyznačovaly dvěma hlavními rysy. Především přikládaly rozhodující význam vojenským nástrojům bezpečnosti. Nakolik iniciativa vycházela od politiků, jednalo se o militarismus *sui generis*. Zároveň s tím se tyto dokumenty vyznačovaly silným sklonem k unilateralismu. Hladká a velmi působivá vítězství v Afghánistánu a v Iráku nejprve vyznívala jako potvrzení správnosti tzv. Bushovy doktríny.

Ale po zabřednutí ve dvou asymetrických válkách se ukázala stinná stránka silového přístupu. Postup Bushovy administrativy se stal hlavním námětem prezidentských voleb 2008, během nichž jej frontálně napadali všichni tři demokratičtí kandidáti, tedy B. Obama, H. Clintonová a J. Edwards. Zdrčující kritice jej podrobila i řada předních akademiků, například Z. Brzezinski mu za jeho postup dal hodnocení „F“, tedy nevyhovující, zatímco jeho otci udělil „B“, tedy jedna méně. [21] Zároveň s tím se začaly

prosazovat významné změny. Ty první přišly ještě na konci Bushovy éry a jsou zakotveny v NDS 2008, která zmírnila jak dosavadní militarismus, tak i unilateralismus.

Zcela zásadní, ne-li dokonce průlomový charakter mají změny, které přišly po nástupu 44. prezidenta USA. Ten se především odklonil od Bushova přesvědčení, že svět po skončení studené války je nebezpečnější, a přiklonil k evropskému názoru, že je spíše složitější. Dosavadní Obamův postup je nejen odklonem od militarismu a od unilateralismu, ale také od některých axiomů jaderné strategie USA, jejichž kořeny sahají až k roku 1945. Obamův doktrinální posun je natolik výrazný a významný, že může mít zásadní dopad na mezinárodní bezpečnost v celosvětovém měřítku. Z amerického pohledu se však nejedná o záležitost konsenzuální, ale naopak stále ještě kontroverzní, a tak zatím nelze říci, v jakém rozsahu a na jak dlouho se tento posun prosadí.

Vývoj americké bezpečnostní strategie ve sledovaném období ukazuje na veliký význam vazby mezi vojenskou silou a politickým vedením země. Nespornou předností vojenské síly je možnost rychlých řešení, zdrcujících odvettých úderů a zásadních politických změn, které by v době míru trvaly mnohem, mnohem déle. Zároveň s tím se však ukázaly i stinné stránky politiky opřené o vojenskou sílu: zabřednutí v asymetrické válce, narušení vztahů se spojenci, poškození mezinárodní prestiže. V takové situaci vyvstává výzva na zásadní politické přehodnocení, na využívání nejen *hard power*, ale také *soft power*, tedy síly příkladu a přitažlivosti. USA mají obojího nejvíce na světě, a tak mohou v následujících letech uplatňovat tzv. **smart power**, tedy vyrovnané využívání jak *hard power*, tak i *soft power*. [22] Nejbližší měsíce a léta nám ukáží, do jaké míry se jim to podaří.

Poznámky:

- [1] JERVIS, Robert. Understanding the Bush Doctrine. *Political Science Quarterly*, vol. 118. no. 3, 2003.
- [2] <http://whitehouse.gov/news/releases/2003/03/20030317-7.html>.
- [3] <http://www.usembassy.it/file2003-10/alia/a3103102.htm>.
- [4] <http://edition.cnn.com/2003/allpolitics/03/07/ip.pol.opinion.bush.speech/>
- [5] KRAUTHAMMER, Ch. The New Unilateralism. *The Washington Post*, 8. June 2001.
- [6] GORDON, Philip. Winning the Right War. *Survival*, vol. 49, no. 4/ Winter 2007-08, s. 35.
- [7] BERENSKOETTER, Felix Sebastian. Mapping the Mind Gap: A Comparison of US and European Security Strategies. *Security Dialogue*, vol. 36, no. 1, March 2005, s. 79.
- [8] Remarks by the President at 2002 Graduation Exercise.
- [9] ANDRÉANI, G. The "War on Terror": Good Cause, Wrong Concept. *Survival*, vol. 46, no. 4, Winter 2004-05.
- [10] DESCH, M. Bush and the Generals. *Foreign Affairs*, May/June 2007, vol. 86, iss. 3.
- [11] ANAND, Ruchi. *Self-defense in International Relations*. London: Palgrave, 2009.
- [12] SCHULTZ G., PERRY, W., KISSINGER H. AND NUNN S. A World Free of Nuclear Weapons. *The Wall Street Journal*, 4. 1. 2007.
- [13] RUZICKA, J., WHEELER N. The puzzle of trusting relationship in the Nuclear Non-Proliferation Treaty. *International Affairs*, 86:1/ 2010.
- [14] Všichni dosavadní američtí prezidenti přebírali základní argument, že takový přístup je nezbytný k vyvážení konvenční převahy SSSR a jeho satelitů a k jejich věrohodnému odstrašování.
- [15] CIRINCIONE, Joseph. Taking the Field: Obama's Nuclear Reforms. *Survival*, vol. 52, no. 2, April-May 2010, s. 121-122.
- [16] Why Revive the Cold War, *Wall Street Journal*, 18. 8. 2009.
- [17] John Bolton zastával mj. velmi významný post velvyslance USA při OSN. Krédo tehdejší administrativy vyjadřoval následujícími slovy: Bylo by chybou spoléhat se při ochraně mezinárodního míru na OSN. To ve skutečnosti mohou dělat jenom nejsilnější státy... Když Spojené státy udají směr, OSN je bude následovat. Když to bude v našem zájmu, tak ten směr udáme, když ne, tak to neučiníme.

- [18] BOLTON, J. President Obama's Foreign Policy: An Assessment. *Imprimis*, October 2009, vol. 38, no. 10.
- [19] A *Growing Consensus on National Security*. Ploughshares Fund Press Release, 18 February 2010.
- [20] Toward a Nuclear-Free World. *The Wall Street Journal*, 4. 1. 2008.
- [21] BRZEZINSKI, Z. *Second Chance: Three Presidents and the Crisis of American Superpower*. New York: Basic Books, 2007.
- [22] *Smart Power Initiative*. Center for Strategic and International Studies. Washington, 2007.

Dokumenty:

The 2010 National Security Strategy (NSS 2010), http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf.

National Security Strategy, 2006 (NSS 2006).

National Defence Strategy, 2008 (NDS 2008).

National Security Strategy of the United States of America (NSS 2002), September 2002. Washington: U. S. Department of State, 2002, <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html>.

National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction (NSCWMD 2002). Washington: U. S. Department of State's Office of International Information Programs, 2002.

The 2010 Nuclear Posture Review (NPR 2010), <http://www.dailykos.com/story/2010/4/6/854754/-The-2010-Nuclear-Posture-Review:-Looking-Forward>.

Smlouva mezi Ruskou federací a Spojenými státy o opatřeních k dalšímu snížení a omezení strategických útočných zbraní (tzv. pražská smlouva), <http://www.blisty.cz/art/51989.html> (anglicky: <http://www.state.gov/documents/organization/140035.pdf>).

Co je bílá kniha

- Bílá kniha o obraně vychází z principů a zadání Programového prohlášení vlády České republiky. Jde o souhrnný koncepční rámec, který bude definovat a zdůvodňovat roli a funkce českých ozbrojených sil a kritéria a směry rozvoje jejich schopností, včetně stanovení nezbytného střednědobého rozpočtového rámce. Zároveň bude směrnicí pro restrukturalizaci systému velení a řízení AČR a reformy MO.
- Na přípravě bílé knihy se budou, kromě členů odborné komise, podílet i odborníci z české expertní obce. Předpokládá se spolupráce i s dalšími ministerstvy – především ministerstvem zahraničí – a konzultace s opozicí tak, aby výsledný dokument přicházel nejenom s návrhy řešení, ale byl i dlouhodobě udržitelný.
- Bílá kniha přímo naváže na Vojenskou strategii ČR (2008) a Dlouhodobou vizi rezortu Ministerstva obrany ČR (2008). Bude v souladu s Bezpečnostní strategií České republiky i se strategickou koncepcí Severoatlantické aliance, která by měla být představena na podzim.

Potřeba nového strategického dokumentu ministerstva obrany je dána především dvěma faktory:

1. proměnou bezpečnostního prostředí a
2. snahou stabilizovat a zajistit efektivitu českých ozbrojených sil v okamžiku, kdy jsou omežovány finanční prostředky na obranu.

<http://www.army.cz/informacni-servis/bila-kniha/co-je-bila-kniha/co-je-bila-kniha-44901/>

Doc. Ing. Oldřich Horák, CSc.

Analytické myšlení a vedení týmu ve zpravodajské analýze

VOJENSKÉ
UMĚNÍ

Článek se zabývá některými aspekty zpravodajské analýzy, které mají velmi často vliv na kvalitu výsledné zpravodajské informace, zpracovávané pro uživatele. Zabývá se nejen úvahami o analytickém myšlení, ale i požadavky na analytika a s využitím zkušeností autora poukazuje na roli všech zúčastněných osob, podléhajících se na zpracování informací. V závěru rozebírá problematiku řízení analytického týmu. Cílem článku je upozornit na složitost práce analytika či analytického týmu, která není vždy doceňována uživatelem informací.

Analýza znamená rozbor, metodu zkoumání složitějších skutečností rozkladem na jednodušší. Používá se v mnoha vědách, ve filozofii i v běžném životě, pokud chceme dospět k jistým výsledkům na základě detailního poznání podrobností. [1] Stejně tak je využívána i ve zpravodajské činnosti, kde je součástí zpravodajského cyklu.

Zpravodajská analýza ale není „čistou“ analýzou, jak je uvedeno v úvodním odstavci. Pro zpravodajské analytiku je to pojem zahrnující stejně tak syntézu, která je využívána při tvorbě zpravodajských produktů. Analýza v pojetí zpravodajského analytika představuje především soubor metod, využívaných při třídění vyhodnocených informací k oddělení podstatných elementů, stanovení relativní důležitosti informace vzhledem k již známým informacím a zpravodajským informacím, pravděpodobného významu zhodnocené informace a postup analytiků při vypracování odpovědi na požadavky uživatele výsledné zpravodajské informace. Analýza specifikuje informace o zeměpisné oblasti nebo předmětu zájmu, rozebírá je po částech a jednotlivostech a hodnotí, které z nich mají význam.

Předpokladem pro práci analytika ve zpravodajské službě je **analytické myšlení**. Toto tvrzení je obecně známé, tak je také přednášeno na školách a tak také tradováno i v praxi. Je tomu ale tak skutečně? Respektive, postačuje analytické uvažování o problému, předmětu zpravodajského zájmu, k tomu, aby bylo vždy dosaženo požadovaných odpovědí na něj? Není tady zapotřebí ještě nějakých dalších schopností, a to především v uvažování o problému? Určitě, protože rozdíl ve způsobech myšlení analytiků, v jejich uvažování a řešení problémů, je mnohdy značně odlišný.

Jaké myšlení tedy u analytika hledáme? Je to především **kritický způsob myšlení**, u kterého předpokládáme zaujímání kritického postoje k jednotlivým problémům. Schopnost nepodléhat prvnímu dojmu, obecnému mínění nebo naléhavosti nějakého sdělení, naivně nepřebírat tradované názory, nýbrž dokázat zaujmout odstup a vytvořit si vlastní názor na základě vědomostí a zkušeností jak vlastních, tak i jiných důvěryhodných osob.

Současně nevylučujeme ani takové myšlení, při němž se uvažování analytika mnohem více soustřeďuje na myšlenkový rozklad, který představuje schopnosti hledání a generuje více odpovědi spíše než tu jasně jedinou. Toto je **tvůrčí způsob myšlení**, při kterém analytik nachází více řešení.

Oba způsoby myšlení jsou velmi důležité pro úspěšnou kariéru analytika a vlastně pro každého vědeckého pracovníka, protože ukazují na souvislosti sporných otázek a vedou k sebezdokonalování. A tak pod pojmem analytické myšlení proto chápeme především takové, u kterého jsou při řešení problému postupně vyvozovány jednotlivé články logicko-deduktivního procesu souvislostí, přičemž analytik používá kritický i tvůrčí způsob myšlení automaticky bez toho, aby uvažoval, kterému způsobu dá přednost.

Pokud bude mít analytik i schopnosti, které se projevují v praxi jako intuitivní nalézání řešení, budeme mít asi ideálního člověka, hodícího se pro práci zpravodajského analytika. Analytické myšlení známe historicky z docela nedávné doby, kdežto intuitivní myšlení máme snad od počátku historie lidstva. Pravdou je, že analytické myšlení se vždy střetávalo s intuitivní dovedností lidí. Přitom obojí nebylo nikdy v rovnováze, protože analytické myšlení bylo a je upřednostňováno. Přitom příliš analytičtí lidé často ztrácejí přehled v rozsáhlém prostoru informací a nevidí souvislosti. A to, co potřebuje zpravodajská organizace, to jsou lidé, kteří dokážou „přemýšlet“ a uvažovat o problému se schopností vidět současně i celek.

Analytické myšlení je velmi silným nástrojem analytika. Je to soustředěný pohled na předmět zkoumání, který rozebírá po jednotlivých částech, zkoumá jej v čase a z tohoto zkoumání logicky vyplývají závěry. Při něm se analýza problému netýká pouze dílčích vlastností celku, ale analyzuje ho ze všech hledisek. Je spojeno s metodou syntézy, tj. s metodou, která zkoumá vlastnosti elementárních částic celku ve vzájemných souvislostech. Mohou být při něm využity matematické a fyzikální metody, psychologie a další vědní disciplíny. Výsledky analytického myšlení je možné ověřit prakticky.

Důležitým momentem je zkoumání změn v čase, které přináší významné výsledky. Pro uspokojivé výsledky je zapotřebí stanovit dostatečně velký časový úsek. Velmi krátké časové úseky nemají dostatečně velkou vypovídací schopnost, což mnohdy značně ovlivňuje výsledky analýzy. Navíc kromě času zde působí i řada dalších vnějších a vnitřních faktorů, které ovlivňují předmět zkoumání. Mezi nimi je zapotřebí určit takové, které mají rozhodující vliv a druhotné, podmíněné jinými faktory.

Analytické myšlení je účinné především za situace kdy pro analýzu máme dostatečný čas, relativně stálé podmínky, existuje jasný odstup mezi analytikem a pozorovaným předmětem zkoumání. Je především vhodné při řešení spleťtých problémů. Nejlépe pracuje za situace, kdy jsou jasně nastavená kritéria pro analýzu (například normy, předpisy apod.). Je nezbytné za situace, kdy je potřebné určité zdůvodnění či objasnění, kdy je vyhledávána nejlepší možnost volby. Co je ale důležité, může být studováno a vyučováno ve školách, což lze nejlépe vidět u právníků, kteří jsou ke studiu analytického myšlení vedeni.

Intuitivní myšlení lze charakterizovat jako neostrý pohled, který vidí mnoho věcí najednou, je jako pohlížení na velký obraz, obsahuje sice perspektivu, ale chybí mu přesné vymezení v čase, protože je řízeno citem a dostává se pod práh vědomí. Svým způsobem představuje záhadný proces v našem vědomí, je odpovědí na jemné podněty a vztahy implicitně postižitelné, je zcela nevědomé. Intuice vstupuje na scénu tam, kde analytické myšlení nelze použít. Za situace, která je řešena pod tíhou času, kde podmínky se neustále mění, kde odstup mezi analytikem a pozorovaným předmětem není jasný. Je využíváno analytikem, který má zkušenost z obdobné situace. Nehledá „nejlepší řešení“, ale hledá „přijatelné řešení“. Představuje uvažování podle pocitu a nehledá

vysvětlení, za situace kdy je málo času nebo žádný čas pro analýzu již není. Intuice je v tomto případě zkušenost podložená odbornou znalostí, k vytvoření rychlých závěrů, není logickým postupem kroků analýzy a zpravidla neobsahuje časové faktory. Studium či vyučování intuitivního myšlení je velmi těžké a prakticky nemožné. Důležitým krokem k rozvíjení intuice je hloubání a neustálé přemýšlení nad problémy. Hloubání aktivuje činnost mozku. Neočekávané záblesky a logické úsudky jsou zajištěny stimulací mozku, tj. přemýšlením. Bez intuice se neobejdou nejen analytici, je charakteristická pro lékaře, pracujících s nejasnými výpověďmi pacientů a řadou symptomů, které mohou být různě vykládány a přece jejich diagnóza, vedená intuicí, zachraňuje lidské životy.

Intuice je omezena tam, kde úloha je komplikovaná a problematická, kde analytik postrádá zkušenosti, případně jeho pozorování je zdeformované předsudky nebo utkvělými představami. Slabou stránkou intuice je tendence k produkci jednoznačných závěrů nebo myšlenek, které ignorují nová data.

Když jsou analytické a intuitivní schopnosti spojeny, výsledek představuje ucelený produkt. Je to jako zaostřený pohled člověka na předmět, při kterém neztrácí své periferní vidění okolí, a tak jeho závěry o předmětu zkoumání jsou v souladu se skutečností a nejsou vytrhávány z kontextu. [2] Aby mohla být účinnost analytického myšlení co nejvyšší, je v činnosti analytika nezbytné, aby toto neopomíjel ve své mysli a viděl problémy v souvislostech. Schopnosti analytického myšlení či případná intuice, ale není vše v práci zpravodajského analytika.

Schopnost zůstat objektivní je nejdůležitější vlastností zpravodajského analytika, což se může zdát jako naprosto samozřejmé. Zůstat objektivní je nejzákladnější příkaz pro analytika, protože každý z nich zná, že pátrání po důkazech současně vytváří podmínky pro předjímání představ o výsledcích, což ale nemá ve zpravodajství místo. Zpravodajský analytik si musí být vědom, že vyřazení informace jen proto, že nepodporuje jeho představy, je tou největší chybou. Ve skutečnosti analytik ví, že jeho cílem je fungovat jako vědec-astronom, který není citově ovlivněn nalezením nové hvězdy, i když potvrzuje jím vytvořený určitý model. Astronom neuvažuje o tom, zda je to dobré nebo špatné. Ono to jednoduše je.

Bohužel, zpravodajští analytici jsou spíše v pozici vědce, řešícího společenské problémy. Jejich myšlení může být komplikované neschopností oddělit své vlastní emoce od jimi řešených problémů. A proto také analytik, například při hodnocení zahraničních událostí, musí odložit osobní mínění o válce, chudobě, rasismu, policejní brutalitě či vládní korupci, a pojmenovat tyto jevy může být pro něj obtížné. V některých oblastech světa je například „politická korupce“ normální způsob života lidí. V jejich vědomí není ani dobrá, ani špatná, jde pouze o přijímaný standard chování. Analytik, který má za povinnost vyhodnocení mezinárodního obchodu s narkotiky, se nemůže dívat na obchodníky s narkotiky jako na spodinu společnosti. Místo toho musí cvičit svou schopnost vcítit se do osobnosti obchodníka. Empatie je pracovním nástrojem objektivnosti, poněvadž dovoluje analytikovi kontrolovat své předsudky. Analytik se musí pokoušet vidět věci z perspektivy obchodníků.

Od zpravodajského analytika je často vyžadováno navrhnout uživateli doporučení dalšího postupu. Zvláště to platí pro zpravodajské profesionály, pracujících pro vládu a vojenskou organizaci. Bezpochyby by uživatel byl nejvděčnější za co nejpřesnější návrh, ale to není možné, protože tím by zpravodajský analytik „rozhodoval“ za uživatele. Doporučení lze vydat pouze za situace, kdy existuje určitá provázanost znalostí

potřeb uživatele zkušeným analytikem. V řadě organizací existuje povinnost zpravodajského analytika k učinění pracovního doporučení. Zůstává spornou otázkou, zdali zpravodajský analytik by měl činit rovněž hodnocení ve sporných otázkách taktiky nebo operace. Pokud ale analytici dělají taková doporučení, mohou se brzy dostat do obtížné situace, protože si jen těžce budou schopni udržet trvalou nestrannost analýzy.

Široký rozhled je základem práce zpravodajského analytika. Úspěšný analytik má neodmyslitelnou zvědavost a celoživotní zájem dozvědět se co nejvíc o předmětech zkoumání a názorech osob, které mohou mít nějaký, byť malý význam pro další vývoj situace okolo nich. Důležitým se pro něj jeví studium jiných kultur, jejich ekonomiky, vojenských tradic, náboženské a politické doktríny, filozofie apod., což analytikovi nabízí paletu skutečných schopností, které mu dobře slouží během jeho kariéry.

Dlouhodobá historická retrospektiva je základem pro tvorbu prognóz týkajících se kultury, vlády, průmyslu, systému nebo technologií. Každá z těchto oblastí zájmů, včetně technologie, má dlouhou historii. Politické vedení nebo exekutiva, která v současnosti řídí průmyslová odvětví, armádu a vládní organizace, získaly své pověření již před řadou let dříve. Jejich organizace, forma byrokracie, vychází z řízení klíčovými jedinci, kteří své dispozice zakládají na znalostech, které získali ve školách před léty, a také cestou dřívějších zkušeností. Analytik nemůže pochopit současný model státní nebo soukromé organizace nebo předpovědět její pravděpodobný vývoj a chování, aniž pochopí to, co se stalo uvnitř ní v průběhu její historie. Nikdo nemůže pochopit zákrok Číny vůči studentské demonstraci na náměstí Nebeského klidu v roce 1989 a pohled průměrného Číňana na zákrok, bez pochopení *kulturní revoluce* a jejího dopadu na čínskou společnost. Proto je důležité naučit se národní historii, která může být zcela rozdílná od toho, co jsme se učili ve škole.

Historická retrospektiva vyžaduje mnohem více, než jen znalost několika posledních desetiletí. Studium organizací, jejich řízení a rozhodování v pohledu staletí vyžaduje studovat i některá díla starých autorů, jako jsou Sun Tsu či Nicollo Machiavelli.

Týmová práce analytika je bezesporu jednou z důležitých podmínek analytické činnosti v současnosti. Většina zadaných požadavků od uživatelů vyžaduje kolektivní práci. Řada komplikovaných problémů vyžaduje spolupráci mnoha účastníků, počínaje zadavatelem požadavku, přes získávání informací, práci analytiků i zpracovatelů výstupního produktu. Například vedoucí analytik je zcela zapojen do definování problému, který potřebuje řešit zpravodajství. Uživatel, který zadává požadavek, může přidat omezení řešení. Týmová práce přináší svým řešením ale další podklady pro řešení problému. Jako příklad lze využít analýzu ekonomiky určitého státu, která signalizuje vážné potíže, a tím se stává podkladem pro analytický tým k hodnocení politické budoucnosti tohoto státu. Jakýkoli člen analytického týmu, počínaje shromažďovatelem, přes analytiku, a nakonec i uživatel, musí své odborné znalosti současně uplatnit v průběhu analytického procesu. Takto jsou získané informace, s využitím odborných znalostí celého týmu, transformovány do analytického produktu.

Málokterý vedoucí týmu je takový znalec, a tak zkušený, aby sám dokázal řešit komplikované problémy. Rovněž tým expertů není schopen řešit problém, pokud opomene zadání uživatele, jehož vstup je podstatný. Řešení, při kterém je činnost analytického týmu rozdělena na přesně vymezené úseky, zpravidla selže, protože shromažďovatelé, analytici a zadavatelé jsou sice zběhlí v řešení zpravodajských problémů, ale všichni neznají počáteční zadání zpravodajského problému.

Přesto takto analytické týmy pracují. Je to dáno tím, že uživatel zpravodajské informace často nejen nespecifikuje své zadání, ale požaduje, aby výsledná informace ve svém sdělení podpořila jím preferované rozhodnutí. V takovém případě analytický tým bude ve své práci veden potřebami doplňování mezer ve znalostech a tvorbou takových zpravodajských produktů, o kterých může předpokládat, že je uživatel může potřebovat. Blíže tento problém popisuje A. S. Hulnick v článku „What’s Wrong with the Intelligence Cycle“, případně P. Zeman „Zpravodajský cyklus – klišé, nebo nosný koncept?“

Model společné týmové práce dává všem stejné možnosti jejich vstupu na počátku a doplňování informací v průběhu tvorby analytických produktů. Takto mohou být odborné schopnosti (včetně schopnosti vyjádřit a jasně prezentovat myšlenky) nejlépe využity. Je pravdou, že analytici, kteří pracují pouze podle logiky a vědeckých metod, nejsou často schopni popsat své závěry. Ale pokud jsou schopni empatie, využít techniky analýzy, odborných schopností a znalostí kdy a jak obhajovat zpracované závěry, včetně schopnosti naslouchat a přemýšlet, potom mají rozhodující předpoklady pro analytickou práci a kvalitní zpracování výsledného produktu. Odbornost v řízení projektu, společně se zběhlostí při zpracování informací, především znamená učení se, i když někdy cestou bolestivých zkoušek a omylů.

V současnosti existuje řada knižních titulů, které rozebírají kolektivní práci. Existuje však jediný klíč k úspěšnému týmovému výsledku, a tím je účinná spolupráce, postavená na vzájemné důvěře týmu v něco, co je velmi obtížné budovat, ale velmi snadné zničit ve velké zpravodajské organizaci. Efektivní týmy vyžadují soudržnost, formální a neformální komunikaci, spolupráci, společně sdílené mentální modely a podobné struktury znalostí.

Při řízení týmu je realizován koordinovaný týmový přístup, a proto analytik při vytváření důvěryhodné analýzy odpovídajícím způsobem musí:

- Stát se výrazným vedoucím týmu, který dokáže soustředit týmové zpravodajské úsilí, ale současně také rozumět detailům analýzy a přímo být zapojen do komplexního řešení problémů. Musí být schopen aktivní součinnosti se zadavatelem požadavků a spolupracovat s ním při zvyšování kvality analýzy a syntézy zpravodajských problémů, s cílem dosáhnout zvýšení důvěry zadavatele ve výsledky analytického produktu. Schopný vedoucí týmu také rozpozná jak obtížné je pro člena týmu čelit kritice jiného z členů, zejména čelí-li mladší analytik zkušenějšímu.
- Při řízení procesu analýzy využít komunikačních technologií ke komunikaci se zadavatelem a využít ji k podpoře a sdílení zobrazené informace, myšlenek, otázek, problémů, námitek, názorů, předpokladů a omezení.
- Pamatovat si, že při analýze může docházet k radikálním změnám situace a usilovat o tvorbu rychlých závěrů ještě před analýzou připravenou týmem, vzít v úvahu, že pro rozhodování a řešení úkolu zadavatele nemusí připravená analýza mít význam.
- Řídit rozsah řešení zadání problému, vymezit jej a využít během procesu analýzy, určit jak toto zpracovat. Vybrat, která omezení budou platná, která se mohou změnit a která ignorovat.
- Jakmile jsou shromážděny podklady a dokončena analýza, nastává pro analytika čas odložit nestrannost a stát „dáblovým advokátem“, přesvědčujícím sama sebe o opaku. S dokončením etap shromažďování a analýzy musí analytik svou pozornost zaměřit na interpretaci výsledků tak, aby zadavatel úkolu a současně

jeho uživatel porozuměl výsledkům. K tomu musí využít i vhodné prostředky prezentace, které nejlépe vyhovují zadavateli.

Zpravodajská analýza je nedílnou součástí zpravodajského cyklu. Je ji možno také chápat jako vyvrcholení zpravodajské činnosti. Základním výsledkem analytického procesu je analytický produkt – vyhodnocení, které není hádáním, a také není ani proroctvím! Produkt, který není jen výsledkem analytického myšlení, ale je objektivní ve svém hodnocení a nestranný jak ve svém hodnocení předmětu zpravodajského zájmu, tak i vůči požadavkům a snahám zadavatele.

Vyhodnocení musí charakterizovat aktuální podmínky a prezentovat obraz budoucích možností vývoje. Zdůvodněná a objektivní vyhodnocení redukuje nejistotu a pomáhají jejich uživatelům v rozhodování.

Poznámky k textu:

- [1] Viz Wikipedia: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Anal%C3%BDza>.
- [2] Dobře toto na příkladu lidského oka vysvětluje Ch. PARSELLE ve svém článku *Analytical/Intuitive Thinking*.

Použitá literatura:

- CLARK, R. M. *Intelligence Analysis: A Target-Centric Approach*. 2. vyd., Washington, D.C.: CQ Press, 2006. 321 s.
- HEUER, R. J. *Psychology of Intelligence Analysis*. Washington, D.C.: Center for the Study of Intelligence, Central Intelligence Agency, 1999. 176 s.
- HULNICK, Arthur S. What's Wrong with the Intelligence Cycle. *Intelligence and the National Security*, Vol. 21, No. 6, 2006, December, pp. 959-979.
- ZEMAN P. Zpravodajský cyklus – klišé, nebo nosný koncept? *Obrana a strategie*, 2010, roč. 10, č. 1, s. 45-64.
- PARSELLE, Ch. *Analytical/Intuitive Thinking*. Dostupné z <http://ezinearticles.com/?Analytical-/Intuitive-Thinking&id=94800>.
- HORÁK, O. *Zpravodajská analýza* [Vojenská publikace]. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany / Odbor vojenského průzkumu a elektronického boje, 2006. 173 s.

ČLÁNEK 12

Po uplynutí deseti let platnosti smlouvy, nebo kdykoliv později na žádost některé ze smluvních stran, se tyto smluvní strany budou vzájemně konzultovat za účelem přehodnocení smlouvy, přičemž vezmou v úvahu faktory ovlivňující mír a bezpečnost v severoatlantické oblasti, včetně evoluce světových i regionálních dohod uzavřených v rámci Charty Spojených národů v zájmu zachování mezinárodního míru a bezpečnosti.

Severoatlantická smlouva
Washington DC, dne 4. dubna 1949
Příručka NATO, Brusel: Office of Information and Press, 2001

Bc. Martin Janků

Hybridizace al-Ká'idy v severní Africe a její implikace pro Evropu

VOJENSKÉ
UMĚNÍ

Cílem článku je poukázat na problematiku tzv. hybridizace v případě organizace „Al-Ká'ida v islámském Maghrebu“ (AQIM) s ohledem na možné bezpečnostní implikace pro Evropu. Proces vzájemného prolínání a působení více druhů nestátních aktérů využívajících násilí lze dle autora identifikovat jak v napojení na pašerácké kriminální skupiny v pásmu Sahelu, tak na základě obvyklého modu operandi při únosech, které se staly jedním z hlavních zdrojů finančních příjmů skupiny. Ačkoliv je hrozba útoku AQIM v Evropě v dohledné době minimální díky sérii úspěšných zákroků evropských bezpečnostních složek, konvergence se skupinami organizovaného zločinu může v dlouhodobém horizontu skupině výrazně dopomoci ke znovuobnovení evropské operační sítě své předchůdkyně GSPC. [1]

Úvod

Vývoj v oblasti mezinárodních vztahů po konci studené války poukazuje na stále rostoucí relevanci nestátních aktérů, a to jak nadnárodních firem či zájmových hnutí, tak i těch, kteří k dosažení svých cílů využívají násilí. Za hlavní trendy lze dlouhodobě označit jejich transnacionalizaci, a zároveň přechod z dříve spíše hierarchických struktur na síťové a neformální typy struktur, často vytvořených účelově a podle potřeb dané organizace. Současně s tím tato decentralizace umožňuje kombinovat jak různé druhy struktur, tak i různé druhy aktérů, přičemž právě tento proces je možné nazývat hybridizací nestátních aktérů.

Historicky je hybridizace poměrně dobře dokumentována na příkladech spolupráce terorismu, resp. povstalectví a organizovaného zločinu. Na jedné straně motivace zisku a získání obchodního partnera, na straně druhé snaha o zajištění a případné rozšíření operačních schopností, finančních zdrojů, dodávek materiálu a zbraní bývá často uváděným začátkem vzniku vazeb mezi oběma skupinami aktérů. Jak příklady kolumbijské FARC nebo filipínské ASG [2] dokazují, tato spolupráce může vést až k opuštění či záměně politických cílů za ekonomické, a tudíž de facto transformaci aktéra.

Současný vývoj al-Ká'idy v severní Africe (AQIM), [3] organizace vzniklé v roce 2007 přejmenováním tehdejší GSPC, je spojený s regionální expanzí do pásma Sahelu, oblasti s intenzivními pašeráckými aktivitami zahrnující drogy, cigarety a ilegální migraci. Naznačuje, že AQIM, případně část jejich lokálních odnoží, může poměrně snadno na těchto kriminálních aktivitách participovat. V současnosti probíhá zvýšený transport jihoamerického kokainu přes západní a severní Afriku do Evropy, a tak se množí obavy o zapojení této organizace do ochrany pašeráckých stezek a konvojů, případně vytvoření vlastní organizace dopravy. Kromě účasti na pašeráckých aktivitách je nutné zmínit i otázku únosů jako specifické taktiky využívané touto skupinou, jež mnohdy spojují finanční a politickou, resp. ideologickou motivaci.

Angažovanost či přímé využívání kriminálních aktivit k zajištění financování není z hlediska GSPC/AQIM nikterak novým fenoménem. GSPC k tomuto účelu poměrně

často používala vydírání, selektivní únosy podnikatelů za účelem výkupného, anebo zavádění určité formy zdanění (taxace), jako například vybírání poplatků od farmářů v provincii Kabílie. V neposlední řadě, poměrně bohatým zdrojem financí byly jak severoafrické diaspory v Evropě, zejména Španělsku, Francii, Itálii a Belgii, tak vlastní kriminální aktivity: krádeže vozidel či padělání bankovních karet páchané podpůrnými buňkami. I když byla většina těchto sítí v Evropě rozkryta intenzivní činností bezpečnostních složek v letech 2004–2007, napojení a spolupráce s kriminálními organizacemi může vést jak k obnově operativní činnosti AQIM v Evropě a zajištění financování na straně jedné, tak v důsledku i k rozpadu či vnitřní fragmentaci skupiny na straně druhé tak, jak se jednotlivé celky budou orientovat více ideologicky anebo ekonomicky. Právě odpověď na tuto otázku je cílem následujícího textu, řešící případ al-Ká'idy (AQ) v severní Africe, z hlediska hybridizace nestátních aktérů využívajících násilí.

1. Hybridizace nestátních aktérů využívajících násilí aneb konceptuální pojetí hybridních organizací

„Hybridní nestátní aktér“ využívající násilí je relativně nově používaným pojmem zejména v domácí odborné literatuře (Zelinka 2009, Janků-Zelinka 2009), ačkoliv zahraničními výzkumníky bývá hybridní typ organizace využíván zhruba od přelomu století (např. Shelley-Piccarrelli 2002, Williams 2001, Ronfeldt, 1996). Termín byl zpočátku užíván jednak pro označení organizací vzniklých na základě specifického spojení organizovaného zločinu a terorismu (Makarenko 2004, Shelley-Piccarrelli 2002), dále jako specifické spojení státních a nestátních organizací (Baylis-Smith, 1999: 306), a v neposlední řadě také často po linii organizační, kdy se poukazuje na míšení síťové a hierarchické struktury na příkladech kmenů v Afghánistánu (Bunker, ed., 2003).

Komplexnost a spektrum možné spolupráce, stejně jako dále trvající zejména konceptuální potíže s výzkumem organizací typu kolumbijské FARC, filipínské ASG, anebo v současnosti i mexických Los Zetas [4] ukazují, že termínem *hybrid*, a zvláště pak procesem *hybridizace* může být ovlivněno více typů nestátních aktérů než pouze organizovaný zločin a terorismus.

Kategorie „nestátních aktérů využívajících násilí“ lze poměrně vágně a obecně charakterizovat jako ty aktéry, kteří jako prostředek k dosažení svých cílů využívají více či méně násilí. Tato kategorie obsahuje vnitřně poměrně heterogenní skupinu aktérů, od organizovaného zločinu přes terorismus a povstalectví až k *warlordismu* a dalším specifickým typům. Zároveň lze však z této kategorie vyjmout soukromé vojenské společnosti (PMCs), které sice využívají násilí, nicméně s předpokladem jeho užití v souladu se zákonem, a tedy legální cestou. Nicméně „žoldácké společnosti“, často uváděné jako **ilegální PMCs**, do této skupiny zahrnout lze, avšak pouze jako určitou obdobu milic. [5]

Typologicky se jako jeden z prvních akademiků pokusil nestátní aktéry využívající násilí kategorizovat německý politolog Stefan Mair (2003). Mair identifikoval čtyři druhy ideálních typů aktérů, a sice: organizovaný zločin, terorismus, *warlordismus* a povstalectví (rebelství). Základním vodítkem pro tuto klasifikaci byla otázka sledovaných cílů, selektivita cílů, proti nimž je směřováno násilí, rozměr působení, a v neposlední řadě také vztah/vztahy se státem.

Mair tak došel k závěru, že ekonomické zájmy jsou typické pro *warlordy* a organizovaný zločin, zatímco povstaleckým a teroristickým skupinám přiřazuje a priori

politicko-ideologické motivy. V oblasti objektu násilí resp. selektivnosti cíle Mair uznává, že zatímco povstalci a organizovaný zločin útočí především na složky a představitele státu s vysokým stupněm selektivity, pro terorismus a warlordy jsou cílem útoků, i když nepřímým, hlavně civilisté. (Mair 2003: 12)

Z hlediska telurického charakteru [6] mají povstalci a warlordi společný zájem na kontrole určitého území, a zároveň s tím i určitou míru *vigilantismu*, [7] zatímco teroristé a organizovaný zločin nejsou vázáni geograficky a snaží se spíše o decentralizaci a provádění operací v globálním rozměru. O vztahu se státem pak tvrdí, že teroristé a povstalci usilují o odstranění státní moci a její nahrazení, warlord se snaží vystupovat pragmaticky a koexistovat, organizovaný zločin pak státní moc využít ve svůj prospěch. (Mair 2003: 12, Sullivan 2005: 74, Williams 2008: 6-9, Janků 2010)

Podobně k typologii nestátních aktérů využívajících násilí přistupuje i Phil Williams (2008), který však jednak rozšiřuje vymezení přidáním počtu dimenzí, dále rozlišuje i více druhů aktérů. Williams na základě dimenzí – jako motivace a účel, síla a rozsah, zdroje a financování, struktura, úloha násilí, vztah mezi aktérem a státem, funkce aktéra ve vztahu ke svým členům a stupeň lidové podpory – dochází ke stejným čtyřem aktérům jako Mair, nicméně dodává vzbouřenectví, zejména na základě strukturálních rozdílů ve srovnání s povstalectvím a terorismem. (Williams 2008)

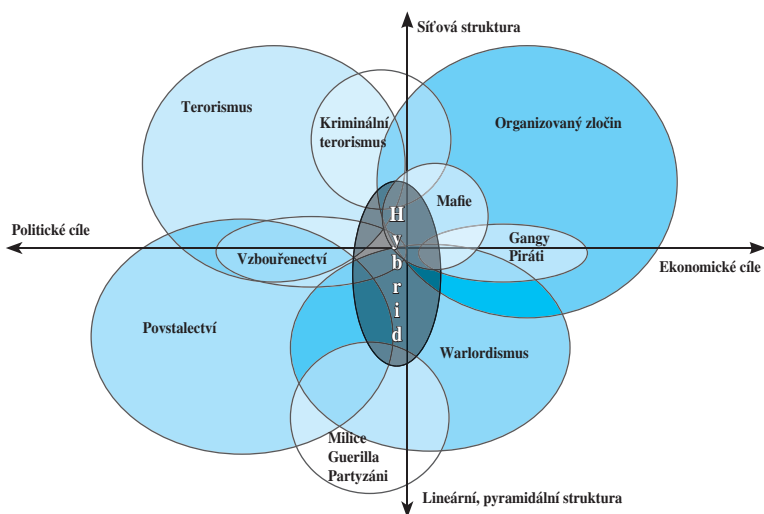
Mairova typologie poskytuje poměrně dobrý základ pro orientaci v rámci spektra nestátních aktérů využívajících násilí. Bude-li vzata v úvahu jeho typologie, pak je nutné ostatní aktéry, jako mafie, kriminální terorismus, milice, ale i pirátství nebo pouliční gangy a v neposlední řadě i zmíněné vzbouřenectví, vnímat jako spíše hraniční typy, případně specifické kombinace těchto základních druhů, a to ve zmíněných dimenzích, jak ukazuje tabulka. [8]

Tab.: Atributy jednotlivých typů nestátních aktérů využívajících násilí

Typ aktéra	Dimenze									
	Cíl/motiv		Struktura		Působení		Vztah se státem		Financování	
	Politické	Ekonomické	Síťová, flexibilní	Pyramidální, hierarchická	Transnacionální	Lokální	Náhrada	Pragmatický	Vlastní	Jiné zdroje
Org. zločin		x	x		x			x	x	
Terorismus	x		x		x		x			x
Povstalectví	x			x		x	x			x
Warlordismus	x	x		x		x	x	x	x	
Vzbouřenectví	x		x		x		x			x
Milice	x			x		x		x		x
Guerilla	x			x		x	x			x
Pirátství		x		x		x		x	x	
Gangy		x		x		x		x	x	
Mafie	x	x	x		x			x	x	
Kriminální terorismus		x	x		x	x		x	x	

Z textu je patrné, že nestátní aktéry je možné kromě výše uvedených dimenzí rozlišovat na základě tří hlavních znaků, resp. vlastností, a to sice *funkčních*, tzn. motivace a cílů, dále zejména podle organizačně-strukturálních, což znamená *organizační strukturu* a *rozsah působení*.

Na základě tohoto vymezení lze následně sestavit dvě hlavní osy, a sice politicko-ekonomickou osu cílů a osu struktury. Politicko-ekonomická osa zachycuje dva typy cílů patrných u těchto aktérů – ekonomické cíle, kdy se aktér zaměřuje na tvorbu zisku a k tomuto účelu využívá násilí, dále politické cíle, které zahrnují požadavky na určitou politickou (i náboženskou) změnu. Druhá osa bere v úvahu různé typy struktur, kdy jeden konec zachycuje hierarchické a pyramidální typy struktur, druhý ideální typ představuje absolutně síťové struktury. Pomocnou osu může tvořit transnacionalizace, která však může být do jisté míry ztotožněna s organizační strukturou. Celé schéma je tak možné znázornit jako na obr. 1.

Obr. 1

Z obrázku je patrné postavení a vzájemné vymezení aktérů včetně pozice některých, čistě přechodných typů. To se týká zvláště vzbouřenectví, pirátství, guerilly a milic, kriminálního terorismu, částečně též mafie. Pokud budou tito aktéři chápáni jako určité spojení dvou zmíněných typů, což je například u kriminálního terorismu patrné, pak je možné vyznačené osy chápat jako *osy hybridizace*.

Jinými slovy, tyto aktéry lze považovat za určité hybridy vzniklých adopcí respektive využíváním a osvojením aktivit typických pro jiný druh aktéra. To dokazuje příklad kriminálního terorismu, který je možné charakterizovat situací, kdy se skupina organizovaného zločinu uchyluje k teroristickým metodám za účelem dosažení určitých, spíše sekundárních cílů, např. tlak na vládu nebo média (Mareš, 2004). Proces vzniku hybridního aktéra prostřednictvím spolupráce mezi různými druhy aktérů je patrný z obr. 2.

1.1 Proces hybridizace a změna organizace

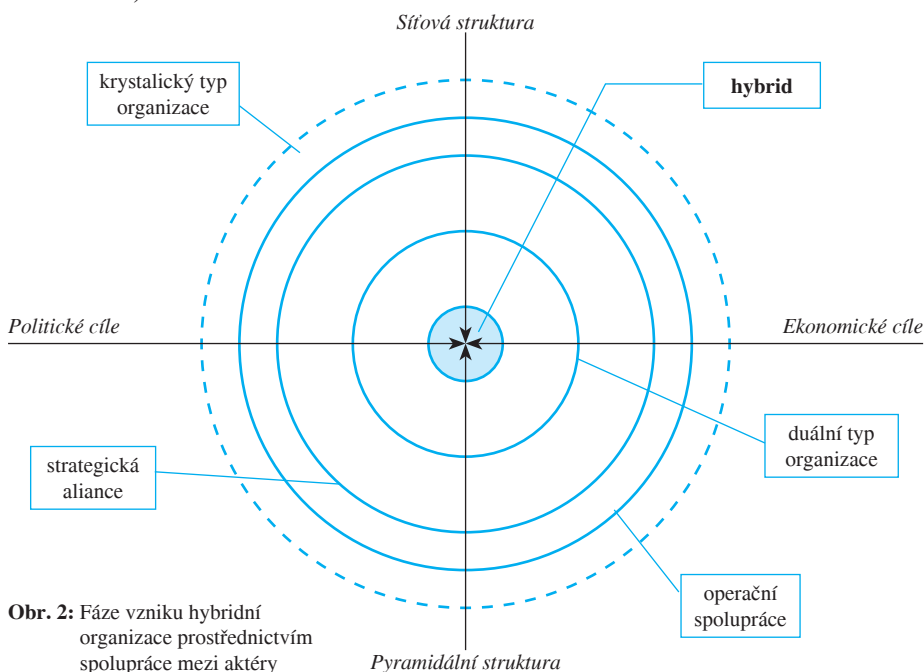
Schéma na obr. 1 ukazuje jeden z možných způsobů hybridizace. Kromě užívání aktivit je poměrně typický vznik hybridní organizace prostřednictvím splynutí dvou typů organizací, resp. aktérů.

Konceptualizace a vytvoření modelu je v tomto případě poměrně obtížné. Prvotním impulzem pro výzkum tohoto způsobu vzniku organizace byla existence latinsko-amerických skupin jako kolumbijské FARC či peruánské Světlé stezky, [9] kdy došlo poprvé k užití pojmu „narkoterorismus“, naznačujícím financování skupin participací na obchodu/pěstování drog. Ačkoliv je narkoterorismus poměrně kontroverzním termínem, dnešní FARC je známá svou vlastní výrobní i distribuční sítí.

Příklad FARC jasně ilustruje fenomén, který se rozšířil po konci studené války a úbytku státem financovaného terorismu, kdy se teroristické skupiny v zájmu zajištění operačních schopností uchýlovaly ke kriminálním aktivitám nebo spolupráci se skupinami organizovaného zločinu. Za základ procesu hybridizace lze proto uvažovat koncept vazeb mezi organizovaným zločinem a terorismem, který stanoví několik fází spolupráce, od jednorázového obchodního styku až po splnutí organizací. V tomto ohledu je nutné zmínit dva koncepty, klasifikaci vazeb od Tamary Makarenko (2002) a poměrně podobný koncept od Louise Shelley (2002). Oba koncepty sledují splývání aktivit vyplývajících z obchodní spolupráce na počátku, přes dlouhodobější operační spolupráci, následně rozvinutou ve strategickou, kdy oba aktéři intenzivně spolupracují zpravidla i ve více než jedné oblasti a dlouhodoběji.

Celkově lze tak navrhnout toto schéma pro splývání dvou (a více) aktérů:

- operační spolupráce,
- dlouhodobý outsourcing – strategická aliance,
- konvergence a symbiotická existence – vytváření společného zájmu, společné operace vedoucí k dualitě struktur a aktivit,
- hybridní aktér vzniklý spojením dvou a více organizací, s různými strukturami a s možným navázáním na další, zpravidla subsidiární organizace. (Janků-Zelinka 2009)

Obr. 2: Fáze vzniku hybridní organizace prostřednictvím spolupráce mezi aktéry

Obecně graficky je možné znázornit celé spektrum spolupráce jako dostředivý model, což pak samozřejmě implikuje pozici hybrida uprostřed, tak jako na obr. 2. Na počátku celého procesu je tzv. *krystalický typ organizace*, tedy ideálně bez vnějších kontaktů uspořádaná skupina. V současné době je poměrně problematické najít podobně izolovanou skupinu, a to u všech typů aktérů – politicky motivovaní hledají podporu lidu a ekonomicky motivovaní hledají zákazníky.

Typický tržní systém tak ve skutečnosti vede k určité spolupráci, kterou lze na prvo počátku označit jako operační, protože jejím účelem je vytvoření podpory pro operace. To zahrnuje obchody se zbraněmi a dalším materiálem, chemikáliemi, ale i pašování dokumentů. V případě warlordismu lze uvažovat i dodávky místních komodit. [6] Směna může probíhat i na základě barteru, kdy často udávaným typem je výměna drog za zbraně. Operační spolupráce se vyznačuje relativně krátkodobým charakterem, který je závislý na potřebách obou aktérů a jejich ochotě vstupovat do vztahu na základě komparativních výhod.

Vlivem dalších podmínek, jednou z nich je i geografická blízkost anebo společné operační území, může operační spolupráce přejít až ve spolupráci strategickou s jistým stupněm outsourcingu. To zahrnuje dlouhodobou spolupráci a využívání služeb aktéra i pro vlastní potřebu. Za typický příklad lze označit vztah patron-klient, kdy je poskytována ochrana „silnějším“ aktérem za úplatu anebo protislužby.

Zejména tlak ze strany bezpečnostních složek na obě struktury může vyvolat tlak na změnu vztahu. V případě jeho dalšího prohloubení dochází k vytvoření společného zájmu a poměrně časté je i personální propojení obou organizací. Spektrum spolupráce se obvykle orientuje na více aktivit než předchozí a dochází rovněž k formulování společného zájmu. Ačkoliv obě skupiny operují relativně autonomně, větší část operací podnikají společně či v rámci podpory jeden druhému. Příkladem mohou být útoky Talibánu či vzbouřenců na hlídky pohraniční stráže na jihu Kandaháru anebo útoky AQIM proti bezpečnostním složkám v Mali. Finálním stadiem vývoje je vytvoření hybridní organizace.

1.2 Hybridní aktér a jeho znaky

Hybridní organizace se vyznačuje hlavně svojí flexibilitou, což samozřejmě klade nároky především na zpravodajskou činnost při její eliminaci. Kombinování struktur a vytváření účelových vazeb zajišťuje organizaci jednak určité operační schopnosti, sekundárně i jejich přesun v případě ohrožení aktivit jiných částí. Tato výhoda se však stává nevýhodou z hlediska organizačních cílů, kdy některé z částí organizace, případně hnutí jako celek, může inklinovat k původně dočasným, resp. podpůrným cílům, například sledování ekonomických cílů politicky motivovanými aktéry. Nezanedbatelným prvkem je rovněž transnacionální charakter, kdy se aktér většinou snaží o *operativní činnost* ve více státech, a to jednak z důvodu rozšíření aktivit, a tím i potenciálního zisku u ekonomicky motivovaných, a dále pak z hlediska hledání bezpečných zón.

2. „Al-Ká'ida v severní Africe“ jako hybridní organizace

Současný vývoj organizace al-Ká'idy v severní Africe (AQIM) jeví znaky určité hybridizace, a to v rámci obou zmíněných způsobů. Jsou to jednak zprávy o participaci na pašeráckých kriminálních aktivitách, vlastní kriminální aktivity, a v neposlední

řadě také rostoucí využívání taktiky únosů, které mimo jisté ideologické ambice zajišťují rovněž slušný finanční příjem. V současnosti se množí zprávy o možném štěpení organizace způsobeném rostoucí rolí jižního křídla a vzájemnými spory dvou hlavních velitelů, Abú Zeida a Moktara Belmoktara. Tím se vytváří prostor pro otázku, zda-li hybridizace, pakliže v případě AQIM probíhá, nepovede nutně k ukončení teroristické činnosti či jejímu útlumu. Zodpovězení otázky je relativně složité, přičemž specifická povaha AQIM vychází již z její historie a vývoje, přičemž zejména rok 2008 lze chápat jako přelomový v dalším vývoji organizace.

2.1. Historie a vývoj GSPC/AQIM

Vývoj AQIM je historicky spjatý s rozvojem vzbouřenectví a islámského radikalismu v Alžírsku. Počátek místní radikalizace je spojen zejména s rekrutací do první války v Afghánistánu, kdy byli místní muslimové rekrutováni do výcvikových táborů v Pákistánu. V roce 1988 došlo k rozpadu jediné strany Národní osvobozené fronty (FLN) a vzniku Fronty islámského osvobození (FIS), [10] která usilovala o vytvoření islámského státu. S návratem vycvičených Alžířanů z Pákistánu, kteří získali přezdívku „afghánci“ se však část komunity radikalizovala a v roce 1992 vznikla frakce FIS zvaná Islámská ozbrojená skupina (GIA), [11] která se zaměřila především na bezpečnostní složky, úředníky a opozici včetně FIS. Podle některých odhadů zahynulo v letech 1992-1994 zhruba 100 až 200 tisíc osob, přičemž členská základna GIA dosahovala zhruba tři tisíce bojovníků. (Filiu 2009: 6)

GIA, stejně jako FIS, působila poměrně aktivně i mimo Alžírsko, především v rámci severoafrické komunity ve Francii, Španělsku a Velké Británii. Od roku 1993 byl v Londýně vydáván pod záštitou GIA časopis *Al Ansar* a v roce 1995 se GIA přihlásila k výbuchu nálože v pařížském metru. Spolu s masivní kampaní proti civilistům v Alžírsku, následným zatýkáním jak v Evropě, tak v Alžírsku, a zejména mír mezi FIS a bezpečnostními složkami v roce 1997 vyvolal frakcionalizaci GIA, která se rozpadla na jednotlivá regionální křídla. (Kirschke 2008)

Jedním z velitelů byl i Hasan Chattáb, jehož skupina byla aktivní v horské oblasti Kabílie. Na rozdíl od ostatních skupin se orientoval zejména proti opozici a vyhýbal se útokům proti civilnímu obyvatelstvu. S připojením dalších bývalých velitelů GIA jako Abdelmalek Droukdel nebo Nabil Sahrawi byla v roce 1998 založena „Salafistická skupina pro kázání a boj“ (GSPC). V následujících letech, obzvláště po zabití Sahrawiho v roce 2004, začaly být patrné rozdíly mezi Chattábem, který se snažil o udržení skupiny v Kabílii, a Droukdelem, jenž se snažil o expanzi aktivit do jiných provincií, a současně o aktivizaci komunity v Evropě, která měla přinést jak finance, tak připravit podpůrnou síť pro útoky proti cílům ve Francii a Španělsku. (Filiu 2009a, Filiu 2009b, Kirschke 2008)

2.1.1 Orientace na Irák a „globalizace“ GSPC

Válka v Iráku [12] znamenala pro GSPC pod Droukdelovým vedením poměrně vhodnou příležitost, jak zvýšit svůj rekrutační potenciál, který byl stále ve velké míře omezen na Alžírsko a odboj proti místní sekulární vládě prezidenta Abdelazíze Boutefliky. Zatímco předchozí vedení GIA/GSPC se od centrální al-Ká'idy poměrně izolovalo, Droukdel s přijetím akronymu Abú Musab Abdel Wadud vyjádřil veřejně svou podporu

Abú Músá Zarkávímu, vůdci pozdější „Al-Ká’idy v Iráku“ („Islámský stát Irák“) v roce 2004. [13] Zároveň oznámil plán vyslání severoafrických bojovníků.

Rozdíl proti podpoře první afghánské války byl v tom, že GSPC v té době disponovala vlastními výcvikovými kapacitami pro přípravu rekrutů. Ačkoliv nejsou známy přesné počty i složení dobrovolníků ze severní Afriky vycvičených GSPC, při několika sebevražedných útocích v Iráku byli zaznamenáni Alžírčané, Marokánci a Tunisané. (Filiu 2009: 7)

Vazba na irácké vzbouřence, zejména místní frakci al-Ká’idy, byla relativně postižena rostoucími útoky proti místní šíitské většině v letech 2005-2007, na úkor útoků proti koalici. Tím došlo k diskreditaci al-Ká’idy jako celku a po smrti Zarkávího i k nutnému přejmenování organizace na „Islámský stát Irák“. Zároveň s tím je možné se domnívat, že potenciální přisun rekrutů pro Irák ze severní Afriky podstatně zeslábl, i přes pokračující protiamerickou propagandu. (Marrett 2008)

Propaganda je jednou z dalších aktivit, kterou GSPC poměrně rychle přizpůsobila novým možnostem. Zatímco tradičními cíli byla alžírská sekulární vláda a Francie pro svou koloniální minulost a socio-ekonomické podmínky zdejších diaspor, nově se GSPC začala orientovat na Španělsko a obzvláště USA, právě kvůli válce v Iráku. Se snahou o regionální rekrutaci byl v roce 2006 oznámen nový cíl: vytvoření a znovuoobnovení historického chalífátu *Al-Andalus*; nepřitelem proto již nebyla pouze alžírská vláda, ale i Maroko, Mali, Mauritánie, Tunisko, v neposlední řadě i Španělsko, pod jehož správou spadají ostrovy Ceuta a Melila. Podpora GSPC irácké al-Ká’idě přiblížila organizaci k centrální AQ, zejména Ajmánovi Zavahrí, muži al-Ká’idy č. 2.

Některé prameny také spekulují o jeho roli již při založení GSPC (Burke 2007: 217), většina zdrojů však uvádí, že právě změna cílů u irácké AQ znamenala navázání kontaktů na GSPC (Filiu 2009), kdy se Zavahrí snažil o podstatné rozšíření vlivu al-Ká’idy. V září 2006 v souvislosti s pátým výročím útokem na Světové obchodní centrum (WTC) Droukdel vyhlásil věrnost a osvojení globální ideologie al-Ká’idy, včetně protizápadní rétoriky. Formální změna názvu v lednu 2007 byla pouze vyvrcholením celého procesu, který však lze vnímat i poněkud pragmaticky, ve světle dalších událostí, jako odhalení sítě GSPC v Evropě, selhání regionální strategie, nedostatek financí a podpory na straně GSPC, hledání nových regionálních afiliací a zázemí pro centrální al-Ká’idu na straně druhé. (Reeve 2009, Marrett 2008)

2.1.2 Evropská síť a regionální strategie

GIA resp. GSPC udržovala poměrně funkční, v první řadě na financování zaměřenou síť ve vybraných evropských státech, kde žijí severoafrické diaspory, jako Španělsko, Francie, Belgie či Velká Británie. Většina členů těchto sítí vzešla na základě rekrutace a protifrancouzské propagandy, (Vidino 2004) část prošla vlastním procesem radikalizace a účastnila se buď výcviku v Alžírsku, nebo Afghánistánu-Pákistánu.

Jeich existenci dokládá velký počet Severoafričanů nebo přímo členů GSPC mezi zatčenými v letech 2001-2007, kdy například došlo k zadržení šesti Alžírčanů, údajných členů GIA, v Madridu v roce 2001, kteří měli dohlížet na financování skupiny prostřednictvím krádeže vozidel. (Burke 2007: 219) Část těchto podpůrných skupin však byla angažována i v plánování útoků, jak dokládá příklad Abú Doha. Jako aktivista a duchovní působící v Londýně dohlížel pravděpodobně na několik podpůrných buněk, prokazatelně koordinoval výcvik a dodávky materiálu pro provedení útoku,

jako v případě tří zadržených Alžírčanů, kteří plánovali bombový útok ve Štrasburku na vánoční trhy v roce 2002. (Burke 2007: 219)

Bombový útok na vlak v Madridu dále poukazuje na několik faktů, **jak fungovala síť GSPC v Evropě**. Útok byl proveden skupinou bývalých pašeráků, kdy pouze vůdce měl v minulosti určité vazby na operativní činnost GSPC, část byla radikalizována ve vězení, a financování, které nebylo v případě tohoto útoku nijak markantní, bylo provedeno vlastními zdroji, čímž lze také vysvětlit fakt, že plánování a příprava unikly pozornosti bezpečnostních složek. Právě spojení kriminálních a extremistických elementů je typické pro podpůrnou síť, která se primárně orientuje na zajištění financování, materiální podporu a případně i rekrutaci a šíření propagandy. V neposlední řadě je nutné zmínit rovněž přesah sítě GSPC na ostatní extremistické skupiny, kdy je možné tvrdit, že část těchto operativních celků byla aktivní pro více organizací než pouze GSPC, což lze opět ilustrovat na příkladu Abú Dohy, který zajistil padělané dokumenty pro Ahmeda Ressama, jednoho z atentátníků na WTC v roce 2001. (Burke 2007: 218-220)

Útoky v Madridu a o rok později i v Londýně upoutaly pozornost bezpečnostních složek na tyto sítě a koncem roku 2007 byla struktura GSPC poměrně silně zasažena masivním zatýkáním. (Filiu 2009, Gunaratna 2004) Zatčení několika osob po roce 2007, které se orientovaly na koordinaci financování AQIM, lze vnímat jako upuštění organizace od vedení útoků na evropské půdě. Namísto toho došlo ke zřetelnému vzrůstu počtu útoků proti západním cílům na operačním území AQIM, které se osvědčily jak ideologicky, tak v kontextu únosů, i jako vítaný zdroj finančních příjmů. (Smith 2008)

Rozkrytí evropské sítě bylo doprovázeno i postupným krachem regionální strategie AQIM. Mimo faktory uvedené výše byl alespoň z hlediska propagandy sledován i cíl sjednocení regionálně aktivních skupin, jako marocké GICM a libyjské LIFG. [14] V letech 2007-2008 však konkrétně v případě libyjské skupiny došlo k její implozi, kdy se část členů připojila k al-Ká'idě samostatně a LIFG ukončila svoji činnost. Marocká GICM, rovněž označovaná za hybridní organizaci díky svým vazbám na pašerácké skupiny, si dokázala udržet relativní autonomii a k ideologii al-Ká'idy se odmítla přihlásit. (Filiu 2009)

2.1.3 Mobilizace v Alžírsku a struktura AQIM

Se změnou názvu GSPC/AQIM se skupina snažila aktivizovat zejména na severu Alžírska a expandovat z provincie Kabílie. Poměrně signifikantní byly v tomto ohledu dva sebevražedné atentáty provedené v Alžíru v roce 2007 a sebevražedný pokus o atentát na kolonu alžírského prezidenta Abdelazíze Boutefliky. Rozšíření využívání improvizovaných výbušnin (IED) a stupňování útoků na bezpečnostní složky mělo za cíl jednak upozornit na činnost skupiny a dále na rozšíření jejího vlivu. Poměrně oblíbenou taktikou byly mobilní jednotky, které útočily na vybrané cíle, což vzhledem k osídlení zvláště centrálních a jižních oblastí Alžírska poskytuje poměrně vhodné zázemí. Koncem roku 2007 došlo ke změně strategie boje proti AQIM, kdy byly zapojeny všechny bezpečnostní složky a zintenzivněna zpravodajská činnost, což postupně vedlo k jejímu izolování zpět do horských oblastí Kabílie. (Filiu 2009b)

Se změnou názvu přišla i **změna užívané strategie**. Z předchozích devíti operačních oblastí, identických s veliteli jednotlivých vojenských skupin, *katibatů*, byly vytvořeny celkem čtyři operační zóny. Tři operační zóny byly umístěny na severu Alžírska, přičemž za těžiště organizace byla nadále považována provincie Kabílie. Specifickou pozici

měla jižní zóna, která v rámci organizace plnila spíše logistickou funkci, kdy docházelo k obchodům s materiálem, zbraněmi, ale i zdanění místních pašeráků. V současnosti je možné tvrdit, že struktura AQIM je co se vedení organizace týká poměrně hierarchická: vůdce Abdelmalek Droukdel předseda zároveň poradnímu orgánu *šúra*. Existuje také několik specializovaných komisí jako náboženská, vojenská, politická, ale také mediální, jejímž úkolem je správa vlastního mediálního institutu *Al-Andalus*. [15]

Celková síla AQIM bývá odhadována na 600-800 osob, přičemž nutno dodat, že aktivity na severu Alžírsko jsou poměrně lokálně omezeny na území Kabílie. (Steinberg-Weerenfels 2007) S omezením aktivit na severu roste úměrně role jižní zóny, zejména dvou velitelů Abú Zeida a Moktara Belmoktara, což je patrné i na operačních aktivitách v Mali, Mauritánii a Nigeru. Struktura AQIM a operační zóny jsou znázorněny na obr. 3.

2.1.4 Expanze na jih

V souvislosti s nenaplněním výše zmíněné strategie sjednocení severoafrických skupin, tlaku alžírských bezpečnostních složek, a zároveň rozkrytí evropské sítě, je možné současný přesun operačních aktivit směrem na jih chápat jako poměrně logické vyústění.

Kromě **orientace propagandy na radikalizaci a rekrutaci muslimů** v Mali, Mauritánii a Nigeru [16] se tato orientace projevila i útoky proti cílům v této oblasti. Až na výjimky, jako například vražda plukovníka zpravodajské služby Mali nebo incidenty napadení bezpečnostních složek, se AQIM zaměřuje převážně na zahraniční cíle, jako ambasády, zaměstnanci humanitárních organizací, turisté. (Filiu 2009a,b, Marrett 2008)

To může být vysvětleno zejména ve dvou ohledech, a to sice relativní shovívavostí konkrétně vlády v Mali,

 Východní zóna
 Centrální zóna
 Jižní zóna
 Západní zóna

Obr. 3: Operační zóny GSPC/AQIM 2004-2007

sekundárně jako snaha o získání lidové podpory neútočením na místní obyvatelstvo. Tato strategie byla uplatněna i na severu Alžírsku. Poměrně progresivně se rozvíjející taktikou útoků proti zahraničním cílům jsou v současné době únosy zahraničních občanů.

Expanze na jih má však poněkud širší význam z hlediska organizace. GSPC resp. AQIM má v regionu poměrně dlouhou tradici, co se týče logistické činnosti, dále vazbami na místní kmeny a lokální vzpoury (povstalectví), kdy AQIM figurovala rovněž jako dodavatel zbraní za účelem destabilizace místních vlád. Sahel je oblastí známou pašováním nigerijského hašiše, ilegální migrací do Evropy, pašováním a obchody se zbraněmi, z nichž většina míří v současné době do Libérie, Ghany, Sierra Leone, a v neposlední řadě také cigaret a jihoamerického kokainu. (Reeve 2009, UNODC 2010)

2.2 Kriminální aktivity GSPC/AQIM

Angažovanost GSPC/AQIM je jednak historicky poměrně dobře dokumentována a poměrně široká co se možných aktivit týče, přičemž současná mediální prezentace AQIM jako teroristické organizace angažované především coby protipól FARC na africkém kontinentě se zdá být však značně přehnaná, ale zároveň i neúplná.

Z hlediska vývoje GSPC je možné tvrdit, že primární motivací pro páčání kriminálních aktivit byl čistě zájem na udržení vlastních operačních schopností, případně i získání finančních prostředků pro jejich rozvoj. Z tohoto hlediska došlo k vyvinutí poměrně diverzifikovaného systému, kdy základem byla určitá forma taxace místního obyvatelstva na obsazených územích, nejvíce v provincii Kabílie. (Filiu 2009) S pozdějším rozvojem organizace se začaly objevovat i případy vydírání, především podnikatelů, a také jejich únosy za výkupné. Oblíbenou taktikou na obsazených územích byly rovněž mobilní kontrolní stanoviště, které na obchodních trasách vybíraly poplatky za průjezd. (Filiu 2009 b)

Poněkud odlišná situace jak již bylo zmíněno panovala v Evropě, kdy byly místní odnože angažovány v celém spektru kriminálních aktivit za účelem zajištění jednak vlastního chodu, a později pravděpodobně i finančního zabezpečení centrální organizace. Působením v rámci relativně izolovaných diaspor byly rozdíly mezi tradičním severoafrickým organizovaným zločinem a členy GSPC/AQIM poměrně malé, vzhledem k jejich participaci na distribuční síti, padělání dokumentů i bankovních karet, krádežích vozidel a pouliční kriminalitě. (Larsson-Jonsson 2009)

O kriminálních aktivitách AQIM lze obecně tvrdit, že v zásadě kopírují předchozí systém nastavený v dobách GSPC. Na druhé straně omezení aktivit na severu Alžírsku a pravděpodobně slabší příjem z Evropy stimulují participaci na kriminálních, převážně pašeráckých aktivitách v Sahelu a požadavkům výkupného při únosech.

2.2.1 Taktika únosů

Krach evropské strategie vyvolal jednak pravděpodobný nedostatek financí a zaměření skupiny proti zahraničním cílům na vlastním resp. operačním území. Kromě bombových útoků, provedených i plánovaných, jako například útok proti francouzské ambasádě v Noukachottu v roce 2008, je tento vývoj poměrně demonstrovatelný na taktice únosů. (Jane's 2009)

K prvnímu únosu došlo v roce 2003, kdy GSPC unesla autobus se 32 evropskými turisty v Mauritánii a za jejich propuštění žádala výkupné a propuštění členů vězněných v Alžírsku a Mali. Vyplacení výkupného potvrzeno nebylo, ale rukojmí propuštěni byli, i bez splnění druhého požadavku. (Cristiani-Fabiani 2010)

Celkově proběhlo od roku 2003 v regionu 47 únosů, z nichž většina byla zaměřena na místní obyvatelstvo, nejvíce příslušníky bezpečnostních složek. Po roce 2007 se však AQIM zaměřil na zahraniční turisty, kdy došlo nejprve k únosu dvou rakouských turistů v Tunisku, posléze dvou kanadských diplomatů, zaměstnanců OSN v Nigeru. Velkou pozornost vzbudil únos britského občana Edvina Dyera provedený Abú Zeidem. Ten se proti ostatním, včetně počátkem roku uneseným čtyřem turistům, vymykal požadavkem na propuštění ve Velké Británii zadržovaného Abú Qatady. Nejen tím se AQIM odchýlila od typického modu operandi a po nesplnění požadavku byl v červnu téhož roku Dyer zabit. Poslední případy únosů z přelomu roku 2009, kdy byli uneseni tři španělští humanitární pracovníci, italský pár a francouzský turista pouze potvrzují převažující modus operandi.

Obecně je možné tvrdit, že únosy jsou pro AQIM užitečné z hlediska možného využití k propagandistickým účelům, kdy jsou cíleně unášeni občané vybraných států (Francie, Španělsko, Itálie), vystupňování tlaku na propuštění vlastních vězňených členů, a v neposlední řadě také vznešení požadavků na výkupné. (Cristiani-Fabiani 2010)

Poměrně zajímavý fakt, který dokazují poslední případy únosů, je vzrůstající spolupráce s místními gangy, které obvykle únos provedou a rukojmí jsou následně prodána AQIM. Tento způsob byl popsán již v případě únosu dvou rakouských turistů v Tunisku, kteří byli na konec prostřednictvím několika skupin převezeni až do Mali. Mali, severní provincie Kadek, se stává poměrně vhodným zázemím pro uchovávání rukojmí, a to hlavně díky vysokému stupni korupce a roli místních kmenů, z nichž některé aktivně spolupracují s AQIM. (Himeur 2009)

Vůdčími osobami v oblasti útoků jsou jmenovitě dva velitelé jižní zóny, Moktar Belmoktar a Abú Zeid, kteří jsou obviněni z posledních případů únosů. Belmoktar je poměrně známý svou pašeráckou minulostí a logistickou pozicí v rámci GSPC, přičemž je mnohdy uváděn jako jedna z hlavních osob angažovaných v kriminálních aktivitách GSPC/AQIM.

2.2.2 AQIM a kriminální organizace v Sahelu

Relevance a možnost financování prostřednictvím spolupráce s místními skupinami organizovaného zločinu v Sahelu byla zmiňována již v případě aktivit GSPC. V současnosti rostoucí trend pašování jihoamerického kokainu a z toho plynoucí zisky vytvářejí konkurenční prostředí mezi jednotlivými gangy, což zvyšuje nároky na ochranu stezek. Nutno dodat, že většina pašeráckých tras přes Sahel a obecně místní skupiny jsou univerzální co do pašovaných komodit. (UNODC 2010, Larsson-Jonsson 2008)

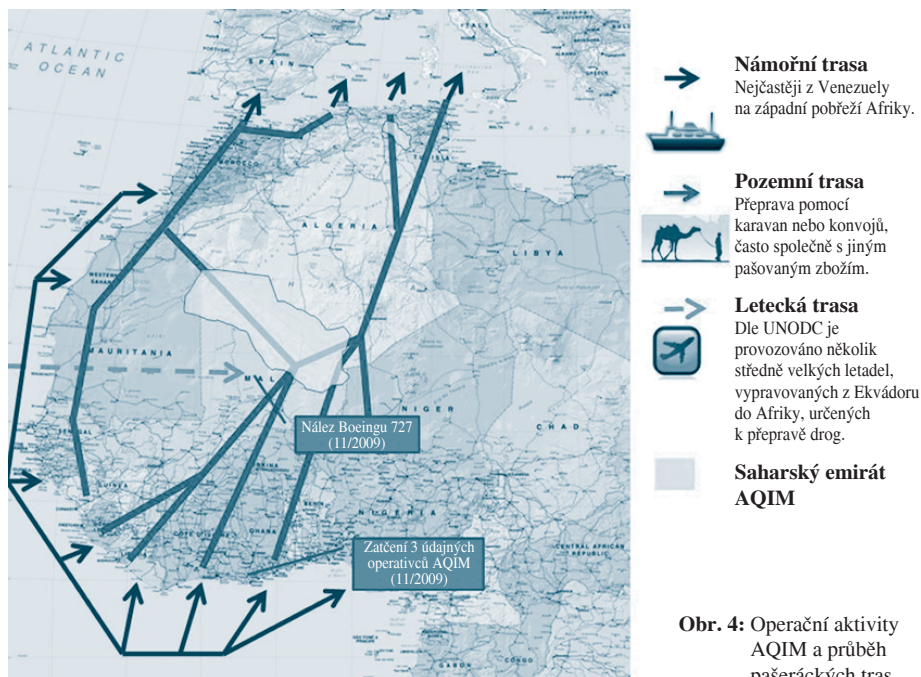
Kromě uvedeného zdanění a poplatků za průjezd jde často také o „fyzickou ochranu“ konvojů jako jeden z hlavních zdrojů příjmů AQIM. Jako typický příklad lze uvést zatčení tří údajných operativců AQIM v Ghaně, když se pokusili podobnou „ochranu“ konvojů nabídnout. Ačkoliv je pravděpodobné, že zatčení nebyli členy AQIM, nýbrž se snažili využít skupiny jako určitou „značku“ pro svůj vlastní prospěch, možnost lokálních doprovodů konvojů je poměrně pravděpodobná. V tomto ohledu bývá často zmiňován *katibat* Moktara Belmoktara, který právě díky své pašerácké minulosti a vazbami na některé kmeny Tuaregů může na těchto aktivitách participovat. Obecně vysoká míra angažovanosti populace na kriminálních aktivitách ovšem znamená určité riziko při rekrutaci nových členů, kdy může dojít k rekrutaci osob více kriminálně než ideologicky motivovaných. (Cristiani-Fabiani 2010)

I přes určitý stupeň personálního propojení obou organizací, jednotlivých *katibatů* AQIM na straně jedné a místních zejména pašeráckých gangů na straně druhé, lze o aktivní účasti celé organizace pochybovat, a to zejména z hlediska poměrně velké operační autonomie, jíž se jednotlivé *katibaty* v závislosti na centru těší. Poměrně přehnaně rovněž působí zprávy o organizování letecké přepravy drog přímo z Kolumbie, kdy se tak nepřímou soudí na základě objeveného vraku letadla v poušti v Mali. [17]

Tato varianta je i při pravděpodobném zapojení Belmoktara a Zeida do ochrany a zčásti i organizování pašování nepravděpodobná. (Himeur 2009) Závažnější a dlouhodobější je problematika profitování z pašování a padělání cigaret. Ty jsou na rozdíl od drog legální, a proto relativně na okraji zájmu bezpečnostních složek, byť zisky z jejich prodeje dosahují poměrně vysokých hodnot. (Wilson 2009) V neposlední řadě je nutné rovněž zmínit regionální kontext pašování, kdy pásmo Sahelu a Saharská oblast jsou spíše tranzitní částí, zatímco západní pobřeží Afriky je využíváno pro překládání kokainu a v minulosti i zázemí pro hledané členy AQIM díky relativně nízké míře kontroly ze strany bezpečnostních složek a vysokému stupni korupce. To se týká zejména Senegalu, Guinea-Bissau, Ghany, také Libérie, Sierra Leone. Průběh pašeráckých tras a operační zónu jižního, saharského emirátu AQIM zachycuje obr. 4.

Závěr: Perspektivy vývoje a implikace pro Evropu

Na základě výše uvedeného textu lze tvrdit, že hybridizace u AQIM nastává oběma výše zmíněnými způsoby, přičemž proces je patrný zejména v souvislosti s regionální expanzí na jih a aktivitami Saharského emirátu. Zároveň s tím je však nutné vnímat organizaci spíše jako uskupení jednotlivých *katibatů* s poměrně velkou operační

autonomií a stále sdružených v rámci určité ideologie, ale nikoliv pod vedením Abdelmaleka Droukdel, jehož severní zóna je v současnosti pod silným tlakem alžírských bezpečnostních složek.

Rostoucí role jižní zóny je spojena s aktivitami Moktara Belmoktara a Abú Zeida. Ačkoliv u obou je možné zmínit jejich napojení na místní organizace, hlavně s ohledem na taktiku únosů, celkové jednání Zeida svědčí o spíše ideologické motivaci, zatímco u Belmoktara je vzhledem ke spolupráci s pašeráckými skupinami možné uvažovat o rostoucí kriminální, resp. ekonomické orientaci. Ačkoliv je vedení AQIM stále aktivní co se týká propagandy, reálná aktivita i co se týká operačních schopností je stále směřována jižním směrem, a proto lze ve vztahu k Belmoktarovi uvažovat o možném odtržení jeho *katibatu* od AQIM.

V souvislosti s tím lze předpokládat, že současné vedení AQIM bude usilovat o znovu sjednocení a konsolidaci organizace než plánování, přípravu a provedení útoků v Evropě. Tento závěr je možné vytvořit i na základě mediálních prohlášení, kdy je sice nadále vystupováno proti vybraným evropským státům, ale především díky jejich aktivitám v Afghánistánu nebo Iráku anebo – jako v případě Francie nebo Španělska – i díky jejich historické angažovanosti v regionu. Kdysi verbální útoky proti Alžírsku jsou v současnosti doplněny i rétorikou proti vládě v Nigeru a Mauritánii a organizace se snaží stylizovat do pozice „ochránce místních muslimů“, což pravděpodobně sleduje opět snahu o zvýšení rekrutačního potenciálu.

Závěrem lze proto tvrdit, že rostoucí disparita mezi jednotlivými frakcemi AQIM pravděpodobně spěje ke změně organizace, případně odtržení některých (Belmoktarových) *katibatů*. Zároveň s tím je možné vyloučit propojení na organizační úrovni, přičemž současná míra vazeb na organizovaný zločin je zejména na strategické úrovni. V případě Belmoktara lze uvažovat až o stadiu *duálního typu* organizace díky napojení na místní kmeny. Především díky těmto interním problémům a převažující orientaci na jižní oblasti je jiná, než-li podpůrná operativa v Evropě v blízké době spíše nepravděpodobná.

Poznámky k textu:

- [1] **GSPC** – Bývalá frakce islámské teroristické organizace GIA (viz). Zkratka vznikla z francouzského názvu „Salafistická skupina pro kázání a boj“ (arabsky *Al-džam‘a as-salaffi’a li-d-da‘awa wa l-qitāl*, fr. *Groupe Salafiste pour la Prédication et le Combat*, ang. *Salafist Group for Call and Combat*). Frakce povýšila násilný džihád na samotný cíl své činnosti, podporovala myšlenku tak zvaného globálního džihádu Usámy bin Ládina a Ajmána Zavahirího, http://cs.wikipedia.org/wiki/Is%C3%A1msk%C3%A1_fronta_sp%C3%A1sy.
- [2] **FARC** – *Fuerzas Armadas Revolucionarias de Columbia*, marxistické Revoluční ozbrojené síly Kolumbie; **ASG** – *Abu Sayyaf Group*, Skupina Abú Sajjáfa – jejím cílem je vytvoření samostatného islámského ostrovního státu Mindanao a boj proti filipínské proamerické vládě. Organizace je napojena na síť al-Ká’idy (AQ – al Qaeda), je financována z loupežných přepadů, námořního a vodního pirátství, únosů lidí, <http://magazin.specialista.info/rservice.php?akce=tisk&cislocclanku=2005110101%20target=>.
- [3] **AQIM** – *Al Qai’da in (Lands of) Islamic Maghreb*, „Al-Ká’ida v zemích islámského Maghrebu“, organizace al-Ká’idy v severní Africe (pozn. autora).
- [4] **Los Zetas** je ozbrojená kriminální skupina složená z bývalých příslušníků speciálních jednotek mexické armády. Provádí vraždy, únosy, „narco-military“ akce. *Policista*, měsíčník MV ČR, http://aplikace.mvcr.cz/archiv/2008/2003/casopisy/pol/0505/mexico_info.htm.
- [5] **PMCs** – Private Military Companies, NOVÝ, J. ZAPLETALOVÁ P. Nové jevy v činnosti ozbrojených sil – nárůst zapojení PMC a PSC do ozbrojených misí, *Vojenské rozhledy*, 2007, roč. 19 (51), zvláštní číslo, str. 139-144, ISSN 1210-3292.

- [6] Jedním z rysů *warlordismu* je jeho telurický charakter (telurický, vztahující se k zemi). V některých oblastech, například v Sierra Leone nebo v minulosti i v Čechensku, se místní warlordi snažili exploatovat místní komodity, diamanty, ropu, a ty dále distribuovat a zajišťovat si tak financování.
- [7] **Vigilantismus** – přehnaná ostražitost. Používáno v anglosaské literatuře zejména v souvislosti s činnostmi nejrozličnějších „občanských hlídek“. Určité skupiny se snaží suplovat policejní, případně vojenské složky. Vytváří vlastní paramilitární (polovojenské) oddíly nebo se vlastním způsobem snaží bojovat proti kriminalitě, a tím si získávat sympatie veřejnosti. <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/prevence/system/pojmy/1.1.2.htm>.
- [8] Podrobněji k typologii nestátních aktérů, viz Janků-Zelinka 2009.
- [9] **Světlá stezka** – *Sendero Luminoso* – maoistická partyzánská skupina v Peru. V 60. letech, kdy se začala štěpit peruánská komunistická strana, vznikla frakce, jež byla pojmenována podle citátu peruánského socialisty José Carlose Mariáteguiho: „Marxismus-leninismus je *světlou stezkou* budoucnosti.“. [Wikipedia.infostar.cz/s/sh/shining_path.htm](http://wikipedia.infostar.cz/s/sh/shining_path.htm).
- [10] **FLN** – *Front de Libération National*; **FIS** – *Front Islamique du Salut*. FIS se po svém vzniku snažila vybudovat v Alžírsku islámský stát, jenž by se řídil islámským právem šari‘a. V ekonomice FIS silně kritizovala alžírskou vládu vedenou FLN za model plánovaného hospodářství. Ve školství chtěla FIS pokračovat v arabizaci výukového systému (snaha o vytlačení francouzštiny z lékařských, technických a jiných oborů vysokého školství, http://cs.wikipedia.org/wiki/Isl%C3%A1msk%C3%A1_frona_sp%C3%A1sy).
- [11] **GIA** – fr. *Groupe Islamique Armé*, ang. *Armed Islamic Group*, ozbrojená islámská teroristická organizace. Chce svrhnout alžírskou vládu a vybudovat islámský stát, násilná taktika přijata v r. 1992, http://wikipedia.infostar.cz/g/gr/groupe_islamique_arme.html.
- [12] Oficiálně byla válka vyhlášena v roce 1996.
- [13] Organizace „Islámský stát Irák“ (*the Islamic State of Iraq*) je považována za iráckou odnož al-Ká’idy. Je to zastřešující organizace řady menších bojových skupin, jejichž hlavním cílem je boj proti Spojeným státům, ochrana islámu a zřízení sunnitského kalifátu v Iráku, <http://www.mediafax.cz/a.html?item=2916675>.
- [14] **GICM** – *Moroccan Islamic Combatant Group*, Marocká islámská bojová skupina (marocká frakce al-Ká’idy); **LIFG** – *Libyan Islamic Fighting Group*, Libyjská islámská bojová skupina.
- [15] **Al-Andalus** je historický název pro region kdysi ovládaný muslimy v dnešním Španělsku, <http://cs.wikipedia.org/wiki/Al-Andalus>.
- [16] Například Droukdelovo vystoupení v únoru 2010, kdy vyjádřil podporu muslimům v Nigeru po několika incidentech mezi nimi a místní křesťanskou menšinou ve městě Jos.
- [17] V listopadu 2009 byl objeven v provincii Kadek ohořelý vrak Boeingu 727 bez registračních značek. Podle Alexandra Schmidta, zástupce Úřadu OSN pro drogy a organizovaný zločin, existuje vedle námořní trasy (kdy jsou v Atlantickém oceánu určené lodě pro načerpání pohonných hmot do rychlých člunů) i trasa letecká, na které jsou využívány různé typy letadel. Schmidt přitom nepřímou naznačil, že část této flotily je provozována AQIM. Dále podle něj jsou přistání těchto letadel registrovány v Guinea-Bissau, Ghaně, Mali a Senegalu, mnohdy se souhlasem místních bezpečnostních složek (Traub 2010).

Seznam pramenů a použité literatury:

- Al Qaida adding new fronts, sending fewer foreign volunteers to Iraq; Obama team alarmed at Al Qaida revival, sends envoys to Yemen; AQIM expanding network in surrounding countries from Algeria base. *Geo-Strategy Direct*, 4/22/2009.
- Al Qaida recruiting, stockpiling weapons, for new offensive in Algeria. *Geo-Strategy Direct*, 6/10/2009.
- Al Qaidas N. Africa network now poses threat to Western interests. *Geo-Strategy Direct*, 3/4/2009.
- BAYLIS, John-Smith, Steve. *The Globalization of World Politics*. Oxford: Oxford University Press, 1999.
- BUNKER, Robert J. *Non-State Threats and Future Wars*. New York: Frank Cass, 2003.
- BURKE, J. *Al Qaeda*. New York: Penguin Books, 2007.
- CELISO, A. Al Qaeda in the Maghreb. The “Newest” Front in the War on Terror. *The Mediterranean Quarterly*, 2008, vol. 19, Nr. 1.
- CRISTIANI, D.-Fabiani, R. *AQIM Funds Terrorist Operations with Thriving Sahel-Based Kidnapping Industry*, 2010, http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=35963&tx_ttnews%5BbackPid%5D=7&cHash=e46e925f11.

- FILIU, J. P. (2009a). The Local and global Jihad of al-Qa'ida in the Islamic Maghrib. *Middle East Journal*, Spring 2009, vol. 63, Nr. 2.
- FILIU, J. P. (2009b). *Al-Qaeda in Islamic Maghreb. Algerian Challenge or Global Threat?* Carnegie Endowment, 2009.
- GUNARATNA, R. The post-Madrid face of al Qaeda. *Washington Quarterly*, 2004, vol. 27, nr. 3, pp. 91-100.
- HESS, P. Ungoverned areas threaten North Africa. *UPI Security & Terrorism*, 2006. Online text, dostupné z <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=tsh&AN=1HTP506936642&site=ehost-live>.
- HIMEUR, M. Algerian Islamists' financing tactics. *Jane's Islamic Affairs Analyst*, 2009.
- CHALK, P. Countering Nigerian organised crime. *Jane's Intelligence Review*, September 01, 2003.
- JANKŮ, M. Kriminalizace a radikalizace jako dva hlavní trendy vývoje v meziválečném Čečensku. *Vojenské rozhledy*, 2010, roč. 19 (51), č. 1, str. 123-137, ISSN 1210-3292.
- KIRSCHKE, J. The Al-Qaida We Don't Know. AQIM, the North African Franchise. *World Politics Review*, 2008. Online text, dostupné z <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=tsh&AN=35181508&site=ehost-live>.
- LARSSON, N. Ch.-JONSSON, M. Illegal tender-funding Al-Qaeda in the Islamic Maghreb. *Jane's Intelligence Review*, 2008.
- Igeria, China. Al Qaeda Threatens Beijing's Interests. *Stratfor Analysis*, 7/13/2009.
- MAIR, Stefan. The New World of Privatized Violence. *International Politik und Gesellschaft*, Nr. 2/2003, pp. 11-28. Online text, dostupné z http://www.fes.de/ipg/IPG2_2003/ARTMAIR.HTM.
- MAKARENKO, Tamara. *Terrorism and Transnational Crime: The Emerging Nexus*, 2002. Online text, dostupné z <http://www.ciaonet.org/wps/mat05/>.
- Mali's Tuareg tribesmen unified in fight against AQIM, *Jane's Intelligence Weekly*, 2009.
- MARRETT, J. L. Al Qai'da in Islamic Maghreb: A glocal organisation. *Studies in Conflict & Terrorism*, 2008, 31.541-552.
- Mauritania: A Tactical Look at the Nouakchott Bombing. *Stratfor Analysis*, 8/10/2009.
- REEVE, R. Filling the vacuum-mystery of AQIM in the Southern Sahara. *Jane's Intelligence Review*, 2009.
- RONFELDT, David. *Tribes, Institutions, Markets, Networks: A Framework About Societal Evolution*. Santa Monica: RAND Corporation, 1996, <http://www.rand.org/pubs/papers/2005/P7967.pdf>.
- Sahara Zones kidnappings. *Jane's Terrorism and Security Monitor*, 2009.
- SALEM, Z. Mauritania: A Saharan Frontier State. *The Journal of North African Studies*, Vol. 10, No. 3-4 (September-December 2005) pp.491-506.
- SHELLEY, Louise-Picarelli, John, at al. *Methods not Motives: Implications of the Convergence of International Organized Crime and Terrorism*. U.S. Department of Justice, 2002, online text, dostupné z <http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/211207.pdf>.
- Small arms trafficking destabilize Northern Mali (2005). *Jane's Intelligence Review*, September 01, 2005.
- SMITH, A. Al Qaeda in Islamic Maghreb. *Journal of Strategic Studies*, 2008.
- STEINBERG, G.-WERENFELS, I. Between the near and the far enemy-Al Qaeda in Islamic Maghreb. *Mediterranean Politics*, Vol. 12, No. 3, November 2007, 407-413.
- SULLIVAN, John. Terrorism, Crime and Private Armies. In: Bunker, R. (ed.). *Networks, Terrorism and Global Insurgency*. New York: Routledge, 2006, pp. 69-84.
- TRAUB, J. Africa's drug problem. *Foreign Politics*, 5. 4. 2010, online text, dostupné z <http://www.nytimes.com/2010/04/11/magazine/11Trade-t.html?pagewanted=3&hpw>.
- Tuareg rebels resurge Mali and Niger. *Jane's Terrorism & Security Monitor*, October 10, 2007.
- U.S. intelligence update on Al Qaida threat. 'Robust', still targets U.S.; Nuclear physicist arrested in France for alleged links to Al Qaida; Al Qaida said to forge smuggling channels spanning North Africa. *Geo-Strategy Direct*, 10/21/2009.
- VERDE, T. Allah Commands. *Earth Island Journal*, Winter 2010.
- WILLIAMS, Phil. *Violent Non-state Actors and National and International Security*. Eidgenössische Technische Hochschule Zürich, 2008. Online text, dostupné z <http://se2.isn.ch/serviceengine/FileContent?serviceID=ISFPub&fileid=8EEBA9FE-478E-EA2C-AA15-32FC9A59434A&lng=en>.
- WILSON, K. *Terrorism and Tobacco: How cigarettes smuggling finances jihad and insurgency worldwide?* Center for Public Integrity, 2009.
- ZELINKA, P.-JANKŮ, M. Hybridní aktér. nový fenomén na poli nestátních aktérů. *Mezinárodní vztahy*, 2009, vol. 44, č. 4, Praha. IIR, pp. 35-60.

Podplukovník Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D.

Reforma a profesionalizace ozbrojených sil České republiky v pohledu projektového managementu

**NÁZORY
POLEMIKA**

Z pohledu projektového managementu lze jakoukoliv reformu ve státní správě, např. profesionalizaci ozbrojených sil ČR, považovat za projekt. Proto lze na ně nahlížet i optikou této metody řízení změn, inovací, uvnitř dané organizační soustavy. Při důsledné aplikaci takového prístupu lze dokonce vysvětlit skryté jevy doprovázející tyto veřejné projekty. Jedním z takových jevů v případě profesionalizace ozbrojených sil ČR je neadekvátní vědecká podpora tohoto projektu v oblasti společenských a humanitních věd, které hrají klíčovou roli při řízení rozsáhlých sociálních systémů, jakými jsou např. armáda, policie nebo státní správa.

Úvod

V českém veřejném sektoru se postupně prosazuje jak řízení projektů, tak projektové řízení. První je typické pro oblast investiční výstavby, pořízování movitého majetku, výzkum a vývoj a podobné oblasti, ve kterých se cestou realizace projektů usiluje o dosažení některého z operačních cílů [1, s. 36–42] ze stromu cílů dané organizační jednotky. Druhé je nástrojem pro vzájemnou koordinaci a řízení jednotlivých projektů [2, s. 22–23] směřujících společně k dosažení specifických nebo obecných cílů politiky realizované managementem daného ministerstva nebo bezpečnostní instituce. Snahu o institucionalizaci projektového řízení lze zaznamenat také v rezortu Ministerstva obrany. To dokumentují rozkazy ministra obrany č. 49 z 18. 12. 2002, *Realizace pilotních projektů v rezortu Ministerstva obrany* a č. 13 z 1. 4. 2003, *Organizace, plánování a řízení pilotních projektů v rezortu Ministerstva obrany*. Ty měly vytvořit základní rezortní legislativní rámec pro realizaci záměru reformy ozbrojených sil České republiky představovaným usnesením vlády ČR č. 1140 z 13. 12. 2002, *Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky*.

Z pohledu projektového managementu [2] je reforma ozbrojených sil svou podstatou komplexním, dlouhodobým, jedinečným a složitým projektem obsahujícím řadu speciálních i jednoduchých projektů realizovaných v průběhu reformy ve středovém i krátkodobém horizontu, [2, s. 12] jehož cílem je realizace inovací uvedených v jeho záměru. Klíčovou částí reformy ozbrojených sil České republiky představuje komplexní projekt jejich profesionalizace.

Vzhledem k tomu, že ozbrojené síly, státní správa, místní samospráva apod. představují v každém státě solitér založený na politických, kulturních, mocenských a zdrojových specifitách daného státu, není cílem tohoto článku ukázat komplexní projekt reformy ozbrojených sil ČR v kontextu obdobných projektů ve státech NATO nebo EU, ale prezentovat jeden z jeho dílčích projektů – profesionalizaci ozbrojených sil – optikou projektového řízení. Použití tohoto konceptu totiž umožňuje lépe si uvědomit rizika a některé kritické systémové souvislosti, které bývají zastřeny při prezentaci reformou

v „jazyce úředníků a politiků“, zvláště jestliže příprava těchto veřejných projektů ignoruje lidovou moudrost vtělenou do úsloví, že když dva dělají totéž, nikdy to nebude totéž. Takto je možné si uvědomit i specifickou roli sociálních a humanitních věd při po podpoře přípravy a realizace těchto národních projektů.

V tomto směru se však příspěvek nezabývá podrobnou analýzou ne/adekvátních vědeckých kapacit v rezortu Ministerstva obrany. Autor předpokládá, že tyto kapacity byly s ohledem na logiku procesního managementu a komplexní charakter projektu reformy ozbrojených sil ČR stanoveny jejími tvůrci, včetně týmu, jenž připravil tzv. její druhý krok schválený vládou ČR jejím usnesením č. 1194 z 22. 10. 2007, *Transformace rezortu Ministerstva obrany České republiky*.

1. Pojem projektu a veřejného projektu

Ve své podstatě není reforma nic jiného, než rozsáhlá, složitá operace vyžadující si plánování a řízení. Koncepce je v tomto případě úředně schváleným záměrem na její provedení. V tomto anglosaském pojetí slova *project* je proto projekt chápán jako zdokumentovaný výsledek tvůrčího procesu, záměr postupu v dané věci [2, s. 11] považovaný za optimální sled dílčích kroků potřebných pro dosažení cíle/cílů celé operace.

Vladimír Němec v knize *Projektový management* v této souvislosti definuje projekt jako: „[...] cílevědomý návrh na uskutečnění určité inovace v daných termínech zahájení a ukončení.“ [2, s. 11] Takto je ve své podstatě každý projekt vymezen:

- věcně, cílem (skupinou cílů);
- procesně, strategií (vhodný postup) vedoucí k dosažení cíle;
- ekonomicky, zdroji a náklady potřebnými pro uskutečnění záměru;
- časově, svým trváním – začátkem a koncem. [2, s. 11]

Při takovémto vymezení platí, že:

- Cílem projektu je uskutečnění inovace v předpokládaných měřitelných parametrech popisujících požadovanou inovaci.
- Inovací je jakákoliv zamýšlená změna vedoucí k novému stavu předmětu inovace, který je odlišný od stavu původního. [2, s. 18]
- Předmětem inovace může být proces, systém, uspořádání prvků tohoto systému, chování tohoto systému, apod., jehož změna je předjímana svým popisem v záměru projektu.

Z hlediska nároků na realizaci [2, s. 18] lze projekty dělit na:

- Komplexní – Tyto projekty jsou svým charakterem unikátní, jejich realizace vyžaduje mnoho času v podobě řady měsíců nebo dokonce roků (dlouhodobé projekty), je nákladná a jejich řízení vyžaduje nejenom zkušenost, ale mnohdy jsou tyto projekty závislé na vědecké podpoře. Komplexní projekty jsou spojeny s množinou operačních cílů vytvářejících specifický cíl a následně obecný cíl.
- Speciální – Tyto projekty jsou jednodušší než projekty komplexní, a proto jde zpravidla o střednědobé projekty, jejich řízení však vedle zkušenosti zpravidla vyžaduje i vědeckou podporu, tedy účast vědeckých specialistů. Speciální projekty lze vymezit specifickým cílem či jedním nebo více operačními cíli.

- Jednoduché – Jde o malé a zpravidla krátkodobé projekty, vymezené jedním operačním cílem, nenáročné na své řízení, vyžadující použití standardizovaných postupů; z těchto projektů může být složen komplexní nebo speciální projekt.

Zařazení projektu do některé z uvedené kategorie je závislé na řádu inovace, která má být realizována. Zpravidla jednoduché projekty odpovídají řádu inovace 0 až 3; speciální projekty řádu inovace 3 až 5 a komplexní projekty řádů inovace 5 a vyšší. [2, s. 12]

Paradoxem projektů realizovaných ve veřejném sektoru je jejich poněkud umělé vyčleňování z množiny projektů a jejich označování jako veřejné projekty. Prof. Fr. Ochraňa [3, s. 9] k tomu uvádí: „*Při hledání odpovědi na otázku, co je veřejný projekt, zjistíme, že termín „veřejný projekt“ je sice běžně používán, ale v odborné literatuře dosud neexistuje obecně přijímaná definice.*“ Ochraňa dále nabízí svou pracovní definici veřejného projektu chápaného jako: „*[...] systémový návrh alokace veřejných zdrojů, který má (zpravidla) charakter investiční akce.*“ případně „*[...] návrh na systémovou změnu alokace veřejných zdrojů.*“ který má „*[...] formu materiálního nebo duchovního produktu (veřejného statku) s předem zadanými společenskými cíli, přínosy a očekáváním.*“ V poznámce č. 1 však odkazuje na definici projektu tak, jak ji obecně chápe projektový management.

Proto raději doplníme Němcovu definici její specifikací pro prostředí veřejného sektoru. Specifikou veřejných projektů tak je, že jejich návrh zpravidla:

- musí respektovat veřejné právo,
- je motivován veřejným zájmem,
- je přijímán v procesu veřejné volby,
- obsahuje inovace dotýkající se zajišťování veřejných statků nebo služeb,
- je financován z veřejných financí.

Tyto dodatečné atributy projektu jsou zároveň dostačující pro udělení si představy o stabilitě prostředí, v němž jsou veřejné projekty uskutečňovány. To je důležité především pro střednědobé a dlouhodobé projekty, jestliže v průběhu jejich realizace dochází k nestabilitě vládnutí a nestabilitě vývoje veřejných financí. Těmto projektům hrozí buď administrativní zrušení, nebo omezení financování, a to především v případě, že jsou buď motivovány ideologickými paradigmaty politických stran střídajících se u moci, nebo se prostě pro jejich realizaci nedostává finančních prostředků.

Při vymezení politického cyklu řádným volebním cyklem, speciální a komplexní projekty vždy přesahují funkční období vlády, která veřejný projekt iniciovala a zahájila. Při stabilním vládnutím „jedné vlády“ tak jsou pod kontrolou vlastně jen jednoduché veřejné projekty.

2. Inovace a inovační řády

Jak bylo výše uvedeno, inovace je jakákoliv zamýšlená (tj. cílevědomá) změna, která změní (inovuje) předmět inovace (jeho funkčnost, strukturu, formu, chování apod.).

Formálně je inovací: „*[...] zavedení nových nebo podstatně zdokonalených výrobků, postupů nebo služeb do praxe, s tím, že se rozlišují: 1. inovace postupů, kterými se rozumí realizace nového nebo podstatně zdokonaleného způsobu výroby nebo poskytování služeb, včetně významných změn techniky, zařízení nebo programového vybavení, 2. organizační inovace, kterými se rozumí realizace nového způsobu organizace obchodních*

praktik podniků, pracovišť nebo vnějších vztahů.“ jak to definuje § 2 odst. 1, písm. d) zákona č. 130/2002 Sb., o podpoře výzkumu, experimentálního vývoje a inovací z veřejných prostředků a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o podpoře výzkumu a vývoje), ve znění pozdějších předpisů.

Tato definice je důležitá pro statistické sledování inovací a především sledování úspěšnosti veřejné podpory výzkumu a vývoji v České republice, jak to dokumentují publikace Českého statistického úřadu věnované mapování problematiky inovací. Ani obecná, ani formální definice inovace podle českého právního řádu ovšem nevypovídá o očekávané náročnosti projektu. Ta je určována na základě zkušenosti a jako kritérium ohodnocení náročnosti projektu se využívá inovační řád [4] z Valentovy klasifikace inovačních řádů. [5]

Tab. 1: Inovační řády

řád	označení	podstata inovace/ cíl projektu	na předmětu inovace se mění	typický příklad
0	regenerace	obnova původních kvalit předmětu inovace	nic	reprodukce majetku
1	změna kvanta	zlepšení kvantitativních charakteristik předmětu inovace	množství činitelů určujících funkčnost předmětu	rozšíření výroby nábořem nových sil
2	intenzita	zvýšení intenzity činnosti předmětu inovace	rychlost operací určujících výkonové vlastnosti předmětu	zvýšené tempo montážní linky
3	reorganizace	přeskupení vazeb uvnitř předmětu inovace	dělba činnosti jednotlivých prvků	reorganizace výroby
4	kvalitativní adaptace	změna kvalitativních charakteristik předmětu inovace	vazba vlastností předmětu na nové činitele	změna organizačních postupů
5	varianta	vytvoření nové varianty předmětu inovace modernizací jeho dílčích funkcí.	kvality dílčích funkcí předmětu	částečná modernizace technického systému
6	generace	vznik nové generace předmětu inovace jeho rekonstrukcí při zachování původního pojetí jeho fungování	konstrukce předmětu	úplná modernizace technického systému
7	druh	vytvoření nového druhu předmětu při zachování původních principů zakládajících jeho fungování.	koncepce fungování předmětu	nový technický systém fungující částečně na nových principech
8	rod	vytvoření nového rodu předmětu inovace vyžadující si zcela nový princip využití poznatků vědy.	principy, na kterých je založeno fungování předmětu	nový technický systém fungující na nových technických principech

Pramen: Upraveno podle [2, s. 18-19] ; [4] a [5]

Valentova klasifikace rozlišuje celkem 10 inovačních řádů označených 0 až 9 uspořádaných podle své povahy do čtyř skupin. [5] Inovační řád 0 představuje regeneraci vlastností předmětu inovace. Pod inovační řády 1 až 4 jsou řazeny tzv. **racionalizační inovace**, při kterých se nemění podstata předmětu inovace, mění se však jeho vlastnosti.

Cílem racionalizačních inovací je adaptace na změněné systémové podmínky, ve kterých předmět inovace funguje. Inovační řád 5 až 8 zahrnuje **kvalitativní inovace**, při nichž se pro potřeby dosažení změn vlastností předmětu inovace zasahuje do podstaty tohoto předmětu. Mění se např. koncept zakládající jeho fungování, principy jeho fungování apod. Inovační řád 9 představuje **inovační převrat**, kdy z původní podstaty fungování předmětu inovace již není zachováno nic. Protože lze jen těžko očekávat inovační převrat v oblasti státní správy, byl inovační řád 9 z tab. 1 vypuštěn.

Inovace řazené pod inovační řády 5 až 9 bývají označovány jako **vědeckotechnické inovace**. Jejich realizace je podmíněna použitím vědeckého přístupu, účastí výzkumu a vývoje. Potřeba provedení výzkumu a vývoje při přípravě inovace a její realizaci je však na základě zkušeností předpokládána již od inovačního řádu 3. [2, s. 13] Tyto vědeckotechnické změny je obtížné realizovat v rámci předmětu inovace izolovaně, protože vyvolávají potřebu řetězce dalších (dílčích) inovačních změn v rámci struktury tohoto předmětu. [6, s. 119] Takové inovace se označují jako **komplexní inovace**. [4] Valentova klasifikace inovačních řádů je prezentována tabulkou 1. Tuto klasifikaci lze pro úplnost doplnit o inovační řád -1, tedy inovaci zhoršující výchozí stav.

Díky Valentově klasifikaci inovačních řádů lze odhadnout nejenom náročnost veřejného projektu, ale lze také racionálně odhadnout potřebu podpory přípravy a realizace takových projektů. U jedinečných, neopakovatelných projektů patřících k řádu komplexních inovací, je důležitá vědecká podpora, jež pro většinu realizátorů projektů z řad podniků nebo úřadů bývá obtížné zajistit vlastní silami. Tito realizátoři zpravidla disponují jenom zkušenostmi s řízením jednoduchých projektů a znalostmi o obdobných projektech realizovaných někým jiným v podobě analytických (např. články, zprávy, příspěvky do sborníků) nebo syntetických informačních pramenů (studie, monografie) získaných na základě rešerše.

U jedinečných projektů tak vystupuje do popředí motiv nejistoty, jejíž překonání si právě mnohdy vyžaduje vědecký přístup. Tato nejistota se může např. týkat ekonomických aspektů projektů, vývoje prostředí, ve kterém je projekt realizován, nebo existence kauzálních a jiných vazeb mezi dílčími projekty a způsobu jakým se tyto projekty ovlivňují. Překonání těchto „bílých míst“ je účelem různých komisí sestavovaných *ad hoc* soustředících příslušné specialisty, nebo systematického studia problémů vědeckými pracovišti z řad ústavů či kateder představujících dlouhodobou systémovou podporu komplexním projektům a mající právě podobu zmiňovaných informačních pramenů. Pro zajímavost uvedme, že příprava rozhodnutí o profesionalizaci ozbrojených sil USA si vyžadovala hned několik studií, které se v případě odhadů celkových nákladů lišily v miliardách. [7, s. 127] Bližší představu o tehdejší vědecké podpoře tohoto projektu a charakteru „bílých míst“ si lze udělat z publikací RAND. [8, 9, 10, 11]

Naopak u projektů patřících k řádu racionalizačních inovací lze vycházet hlavně ze zkušeností projektového týmu s obdobnými projekty v minulosti. Tyto projekty tak jsou vlastně „rutinní“. Příklady některých veřejných projektů v odvětví obrany zachycuje tab. 2.

Tab. 2: Příklady veřejných projektů v odvětví obrany

řád inovace	příklad veřejného projektu
0	mírové doplňování ozbrojených sil vojáky
1	změna velikosti ozbrojených sil, de/mobilizace armády
2	zahájení vojenských operací podle plánu obrany/útoků
3	reorganizace a redislokace armády
4	zavedení civilní služby
5	profesionalizace armády
6	transformace obraných ozbrojených sil na expediční
7	nahrazení pravidelných ozbrojených sil soukromými vojenskými společnostmi
8	vytvoření ozbrojených sil schopných operovat v kosmu

3. Veřejný projekt profesionalizace ozbrojených sil České republiky

Jak lze dovodit z předešlého výkladu, patří profesionalizace ozbrojených sil České republiky mezi jedinečné, neopakovatelné projekty řazené do kategorie komplexních inovací. Tuto komplexnost si lze dobře uvědomit, při rozboru cílů projektu vytyčených jeho záměrem, *Koncepcí výstavby profesionální Armády České republiky a Koncepcí mobilizace ozbrojených sil České republiky*. [12, 13] V tomto záměru jsou obsaženy nejenom kvalitativní inovace, ale také množství inovací racionalizačních.

V rámci celého záměru lze identifikovat tyto klíčové inovace:

- **Obměna technických a zbraňových systémů**, výzbroje a výstroje ozbrojených sil (řád inovace 0 až 6) tak, aby bylo dosaženo specializace ozbrojených sil, a zároveň zajištěny závazky ozbrojených sil vůči českému státu zakotvené ústavními zákony.
- **Zmenšení velikosti ozbrojených sil** (řád inovace 1). Jejich cílové počty se měly původně pohybovat mezi 34 000 až 36 000 vojáků z povolání a 10 000 občanských **zaměstnanců**; [12] později byl tento počet redukován na 26 200 vojáků z povolání a 8 800 občanských zaměstnanců. [13]
- **Změny ve výcviku a vzdělávání** (řád inovace 2) představované soustředěním výcviku do jednoho výcvikového centra a preferování intenzivního výcviku zaměřeného na výkon vojenské profese před poskytováním vzdělávání v rámci české vzdělávací soustavy.
- **Změny ve vnitřní organizaci odvětví obrany** (řád inovace 3), reorganizace a redislokace ozbrojených sil spojená se zmenšením počtu posádek a dislokačních míst. Její součástí byla např. konsolidace základny obranného výzkumu a vývoje, představované vojenskými technickými ústavy, pod křídla dvou státních podniků. [14]
- **Změny v personální struktuře** v podobě zmenšení podílů důstojníků (řád inovace 1), kde původní plán [12] předpokládal podíl důstojníků ve výši 15 až 20 %, podíl praporčíků 25 až 30 % a podíl rotmistrů/poddůstojníků by nebyl menší

než 50 % celkového počtu vojáků z povolání. Později byly tyto podíly pozměny u důstojníků na 15 až 25 % a u poddůstojníků/rotmistrů 40 až 60 %. [13] V rámci těchto inovací se předpokládalo **znovuvybudování hodnostního sboru rotmistrů** a jeho transformace na hodnostní sbor poddůstojníků (řád inovace 4).

- **Opuštění tradičního konceptu mobilizovatelné armády** (řád inovace 4) prostřednictvím vojenských záloh. Mobilizace měla být zajištěna prostřednictvím aktivních záloh; počty takto zmobilizované armády měly být 1,2 násobkem počtů prezenčních ozbrojených sil. [13]
- **Ustavení prezenční armády** (řád inovace 5) tvořené vojáky z povolání a vojáky v záloze vázanými v aktivních zálohách. V rámci takové varianty ozbrojených sil jsou vojáci z povolání nasazováni v zahraničí v rámci českých závazků vůči NATO a EU a příslušníci aktivních záloh plní vojenské úkoly na území České republiky, např. při ostraze objektů důležitých pro obranu státu.
- **Odstoupení od principu donucení** při mírovém doplňování ozbrojených sil a nahrazení vojáků základní služby vojáky z povolání v hodnostním sboru rotmistrů/poddůstojníků (řád inovace 5).
- **Opuštění modelu zaměstnanecké armády**, kde většina profesionálních vojáků může vykonávat vojenskou službu jako své celoživotní zaměstnání, a přiklonění se k modelu dobrovolnických ozbrojených sil, kde je pro většinu profesionálních vojáků jejich aktivní služba jen krátkodobou epizodou v jejich ekonomickém životě (řád inovace 5). [15]
- **Změna charakteru ozbrojených sil** z ozbrojených sil obranných na ozbrojené síly expediční (řád inovace 6).

Z výše uvedeného výčtu kvalitativních inovací by bylo možno očekávat, že na podpoře tohoto dlouhodobého projektu realizovaného v proměnlivém prostředí se bude významněji podílet **výzkumná a vývojová základna** rezortu Ministerstva obrany ČR (VAZ). [14] Ve vztahu ke zkušenostem USA si projekt totiž hlavně vyžadoval podporu v oblasti společenských a humanitních věd. Překvapivě tomu však bylo jinak, jak vyplývá z údajů Českého statistického úřadu (ČSÚ) zobrazených v tab. 3. Tato statistika byla pořízena jako výřez z databáze ukazatelů výzkumu a vývoje, přístupné na internetových stránkách ČSÚ.

Tab. 3: Odvětvová struktura pracovníků výzkumu a vývoje VVZ rezortu MO v letech 2001 až 2008 k 31. 12.

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
1. Technické vědy	1 975	1 987	1 250	1 187	980	1 040	1 020	1 024
2. Lékařské vědy	145	128	115	105	100	135	127	153
3. Sociální a humanitní vědy	0	0	24	20	95	66	65	73

Pramen: Databáze ukazatelů výzkumu a vývoje za Českou republiku přístupná na www.czso.cz

Jak vyplývá z tab. 3, vědecká podpora realizace projektu profesionalizace ozbrojených sil byla od počátku vzniku jeho návrhu nedostatečná. To je varující zejména vůči faktu, že profesionalizace je sociální proces vyžadující si informace o chování ozbrojených sil jako sociálního systému a jeho interakcí s okolními sociálními systémy. Jenže

v roce 2008 představoval nepřepočtený počet osob na plný pracovní úvazek věnujících se výzkumu nebo vývoji v oblasti sociálních a humanitních věd jenom asi 6%! VVZ zůstala nadále orientována na technický a výzkum a vývoj.

Při interpretaci oněch 6% osob angažovaných ve výzkumu a vývoji v sociálních a humanitních vědách je třeba si uvědomit také širokou strukturu těchto věd. Na základě *Frascati manuálu* [16] dělí ČSÚ [17] společenské a humanitní vědy takto:

■ **Sociální vědy:**

- psychologie (psychologie – včetně vztahů mezi člověkem a strojem; speciální psychologie – terapie pro učení, řeč, poslech, zrakové a jiné fyzické a mentální handicapy),
- ekonomie a podnikání (ekonomie, ekonometrie, pracovní vztahy, podnikání a management),
- vzdělávací vědy (všeobecné vzdělávání, výcvik, pedagogika, didaktika, speciální vzdělávání pro nadané osoby, pro osoby s poruchami učení),
- sociologie (sociologie, demografie, antropologie, etnologie, sociální témata, studie žen a pohlaví, sociální problémy, studie rodin, sociální práce),
- právní vědy (právo, kriminologie, penologie),
- politické vědy (politické vědy, veřejná správa, teorie organizace),
- sociální a ekonomická geografie (environmentální vědy – jejich sociální hlediska, kulturní a ekonomická geografie, městské studie – plánování a rozvoj, plánování dopravy a sociální hlediska dopravy),
- média a komunikace (žurnalistika, informatika – její sociální hlediska, knihovnictví, mediální a sociokulturní komunikace),
- ostatní sociální vědy (sociální vědy, mezivědní sociální vědy, ostatní sociální vědy).

■ **Humanitní vědy:**

- historie a archeologie (historie, archeologie),
- jazyky a literatura (všeobecné jazykové studie, specifické jazyky, všeobecné studie literatury, teorie literatury, specifická literatura, lingvistika),
- filozofie, etika a náboženství (filozofie, historie a filozofie vědy a technologií, etika, teologie, náboženské studie),
- umění (umění, historie umění, architektonické řešení, studie hereckého umění – muzikologie, divadelní věda, dramaturgie, folklorní studie, studie filmu, rádia a televize),
- ostatní humanitní vědy.

Oněch 73 osob se tak ve skutečnosti může buď rozpadat na 14 skupin vědních oblastí řazených pod společenské a humanitní vědy, nebo se může koncentrovat u některé z výše uvedených 14 skupin. O nedostatečnosti vlastních vědeckých kapacit pro podporu projektu profesionalizace ozbrojených sil České republiky svědčí skutečnost, že v historii Univerzity obrany např. počet sociologů na jejích pracovištích nepřekročil počet 7 a od roku 2004 tato skupina expertů byla v rezortu jako celku snad postihnuta každou větší reorganizací. Obrovskou ironií osudu bylo, že v začátku reformy ozbrojených sil byla redukována VVZ využitelná pro podporu této reformy z oblasti sociálních a humanitních věd. [14]

Pro úplnost lze údaje z tab. 3 doplnit údaji o odvětvové struktuře výdajů na výzkum a vývoj ve VVZ. Identifikované výdaje na sociální a humanitní vědy ve VVZ činily jenom cca 5 % celkových výdajů na výzkum a vývoj v této VVZ v roce 2008. Při jejich rozpočítání na jednoho vědeckého pracovníka však v sociálních a humanitních vědách připadalo na vědeckého pracovníka 0,4 mil. Kč, v lékařských vědách to bylo 0,39 mil. Kč a v technických vědách to bylo 0,53 mil. Kč. Překvapivě je tak výzkum v sociálních a humanitních vědách dražší než ve vědách lékařských, přestože na tento výzkum je vydáváno dvakrát více a věnuje se mu dvakrát více osob než výzkumu a vývoji v sociálních a humanitních vědách.

Tab. 4: Výdaje na VaV ve VVZ rezortu MO podle oborů v letech 2001 až 2008 (mil. Kč)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
technické vědy	889,39	904,31	372,44	401,19	607,84	768,92	833,43	538,80
lékařské vědy	54,41	39,23	61,63	58,78	70,20	67,05	69,39	59,57
sociální a humanitní vědy	–	–	3,56	4,11	33,93	33,69	27,31	29,18
celkem	943,8	943,5	437,6	464,1	712,0	869,7	930,1	627,5

Pramen: Databáze ukazatelů výzkumu a vývoje za Českou republiku přístupná na www.czso.cz

Závěr

Profesionalizace ozbrojených sil představuje unikátní, dlouhodobý a komplexní projekt realizovaný v sociálním systému umístěném v relativně velmi proměnlivém prostředí. Omezení nejistoty spojené s rozhodováním o volbě optimálního postupu při realizaci cílů tohoto projektu si vyžaduje dostatek adekvátních informací. Ty lze s ohledem na zkušenosti s obdobnými projekty v zahraničí získat jenom s podporou výzkumu a vývoje.

Kritickým místem českého projektu v této oblasti je však jeho nedostatečná vědecká podpora. Podcenění role sociálních a humanitních věd a nevyváženost angažmá odborníků z oblasti sociologie, psychologie a politických věd představuje pro úspěšnost celého projektu zásadní riziko. Jak totiž ukazuje zkušenost z USA, propuštěním posledního vojáka základní služby projekt profesionalizace ozbrojených sil vůbec nekončí. Přechází jen do riskantnější fáze své realizace, z které však již není v mírových podmínkách možný návrat do původního stavu. [18, s. 118-120]

Použitá literatura:

- Rozvoj metod podpory rozhodování v procesech plánování a hodnocení činnosti a rozvoje rezortu MO.* Příloha č. 2: Průběžná zpráva projektu Ministerstva obrany České republiky za období od 20. 2. 2006 do 31. 12. 2006, smlouva č. 0601 2 5010 ve znění pozdějších předpisů.
- NĚMEC, V. *Projektový management*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002. ISBN 80-247-0392-0.
- OCHRANA, F. *Hodnocení veřejných zakázek a projektů*. 1. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2001, ISBN 80-85963-96-5.
- Ekonomická encyklopedie A-O*. 2. přepracované vyd. Praha: Svoboda, 1984.
- Inovace v ČR v roce 2005*. 1. vyd. Praha: ČSÚ, 2006 [kód publikace 9605-06], dostupné na <http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/publ/9605-06-v_roce_2005> citováno 1. 2. 2010.
- WIMMER, M. *Jak rozvíjet technickou tvořivost*. 1. vyd. Praha: Práce, 1990.

- PERNICA, B. *Profesionalizace ozbrojených sil: Trendy, teorie a zkušenosti*. 1. vyd. Praha: AVIS, 2007, ISBN 978-80-7278-381-6.
- CANBY, S., L., KLOTZ, B., P. *The Budget Cost of a Volunteer Military*. 1st ed. Santa Monica: RAND, 1970.
- ROSTKER, B. *I Want You! The Evolution of the All-Volunteer Force*. 1st ed. Santa Monica: RAND, 2006. ISBN 0-8330-3895-8.
- COOPER, R., VL. *Military Manpower and All-Volunteer Force*. 1st ed. Santa Monica: RAND, 1977.
- BRINKERHOFF, J., R., GROSSMER, D., W. *The Reserve Forces in an All Volunteer Environment*. 1st ed. Santa Monica: RAND, 1984.
- Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a Mobilizace ozbrojených sil České republiky. *A-report*, 2002, roč. [nezjištěn], č. [zvláštní číslo].
- Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky přepracovaná na změněný zdrojový rámec. *A-report*, 2003, roč. [nezjištěn], č. 24.
- JANOŠEC Josef. Obranný výzkum a vývoj v letech 1989-2009. *Vojenské rozhledy*, roč. 18, č. 4. S. 71-89.
- PERNICA Bohuslav. Česká republika a model zaměstnaneckých a dobrovolnických profesionálních ozbrojených sil. *Vojenské rozhledy*, 2006, roč. 15, č. 4, s. 143-146.
- Navrhovaná standardní praxe průzkumů výzkumu a experimentálního vývoje*. Příručka Frascati [oficiální překlad Manuel de Frascati] 2002, 1. ed. OECD, 2002. ISBN 92-64-19903-9, dostupné na <[http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/frascati_manual_2002_v_ceske_verzi/\\$File/frascati_manual_2002.pdf](http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/frascati_manual_2002_v_ceske_verzi/$File/frascati_manual_2002.pdf)> citováno 2. 1. 2010.
- Základní klasifikace používané ve statistice VaV*, dostupné na <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/zakladni_klasifikace_pouzivane_ve_statistice_vav> citováno 2. 1. 2010.
- HRABĚ, J. Armády NATO v období americké strategie „přímé konfrontace“. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1987.

NÁZORY POLEMIKA

Podplukovník gšt. prof. MUDr. Jan Österreicher, Ph.D.

Co potřebuje velitel od systému vzdělávání?

(Reakce na článek brig. gen. Zůny a pplk. Pernici ve VR 3/2010)

V pozitivní reakci na článek generála Jaromíra Zůny a podplukovníka Bohuslava Pernici (VR 3/2010, 72-83) mohu doplnit i praktický aspekt velitele vojenského útvaru.

V dnešním stavu každý velitel potřebuje, aby každý voják splňoval atributy nezbytné pro výkon jeho funkce. Tyto vlastnosti definuje číselný kód pro každé tabulkové místo, kdy nejdůležitějšími jsou vzdělání, odbornost, jazyková připravenost a stupeň bezpečnostní prověrky. Vyjma poslední zmíněné vlastnosti, u ostatních aspektů je nutné, aby je v ideálním případě voják splňoval již při příchodu na útvar. V případě, že je voják nesplňuje, je na veliteli dlouhodobě

a citlivě rozvíjet vzdělání, odbornosti a jazykové připravenosti u každého vojáka tak, aby si mohl plnit maximum svých požadovaných služebních úkolů, a přitom se postupně kvalifikoval do požadovaného stavu.

Vzhledem k dostatečnému portfoliu akreditovaných studijních oborů v civilní vysokoškolské sféře, máme dnes na našem útvaru sice nedostatek atestovaných lékařů, avšak přebytek vysokoškolsky vzdělaných sester, záchranářů a vojáků vševojskových odborností. Tito vojáci si své vzdělání zvýšili vlastním úsilím ve svém volném čase.

To vytváří odlišnou kulturu při obsazování uvolněných důstojnických míst. Novými poručíky se stávají bývalí praporčíci, kteří své odborné dovednosti prokázali a dále rozvíjeli v misijním prostředí, jejich kvality jsou ostatním příslušníkům známy a i oni sami znají detailně chod útvaru. Ale ne všichni vysokoškolsky vzdělaní vojáci dostanou nabídku stát se důstojníkem. Navíc, jde o pozitivní motivaci pro ostatní vojáky sloužící na řadových funkcích, kdy důstojnický status se nezískává preferenčně ve školních škamnech, ale v poli! Na našem útvaru dostanou letos čtyři vojáci splňující kvalifikační požadavky nabídku stát se důstojníkem. Připočteme-li k tomu dvanáct staničních sester, jež budou od ledna 2011 taktéž poručíky a poručicemi, pak jde o šestnáct vojáků z povolání, kteří absolvovali vysokoškolské vzdělání v civilním sektoru v době svého volna.

Výše uvedené znamená, že vyšší nabídka spektra vzdělání civilního vysokoškolského sektoru snižuje potřebu doplňování vševojskových důstojníků z řad absolventů Univerzity obrany. Na našem útvaru je tato potřeba nulová!

Pokud odhlédneme od potřeby akreditovaného vzdělání, drtivou většinu vzdělávacích potřeb pokrývají zkoušky specializované způsobilosti (tj. atestace lékařů i sester), kurzy řídičského oprávnění, kurzy zdravotnické pomoci pro nezdravotníky a kurzy kariérní, rotmistrovským počínaje a kurzem Generálního štábu konče. Dále nesmíme opomenout jazykovou připravenost zejména z anglického jazyka, kdy metou pro samostatně pracujícího poddůstojníka je způsobilost druhého stupně, u důstojníka je pak postupně vyžadován stupeň třetí.

Závěr: Doplňování důstojníků z řad poddůstojníků

Z toho vyplývá, že při personální práci s vojáky potřebujeme dosáhnout cíle profesní dovednosti. Výjimku tvoří vojáci v odbornostech, u kterých není AČR mzdově konkurenceschopná. Jejich doplňování formou stipendia po dobu studia na civilní vysoké škole s následným dovzděláním ve vojenských profesních dovednostech, nejlépe v letních měsících mezi ročníky, se mi jeví jako cesta nejlevnější.

Závěrem lze shrnout, že po celospolečenských změnách v posledních dvaceti letech je možné dnes začít uvažovat o doplňování důstojnického sboru z poddůstojnického sboru, stipendijní cestou u úzkoprofilových odborností či cíleným nábořem absolventů civilních vysokých škol.

Nové vojenské hodnosti a nové hodnostní sbory

V dubnu a květnu letošního roku vyšlo našem tisku několik článků, které obsahovaly nepřesnou informaci o tom, že se do naší armády vrátí vojíni, svobodníci, desátníci a četaři. Tato tvrzení nejsou zcela pravdivá, neboť hodnostní sbory mužstva a poddůstojníků vyhrazené právními předpisy především pro vojáky základní a náhradní služby v souvislosti se zrušením povinnosti vykonat základní, případně náhradní službu, na konci roku 2004 nezanikly. Podobných nejasností existuje víc, proto bude v následujícím textu zaměřena pozornost na změny, které v souvislosti s hodnostními sbory a vojenskými hodnostmi přinesla novela zákona č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, z roku 2009.

Úvod

V zákoně č. 220/1999 Sb., o průběhu základní nebo náhradní služby a vojenských cvičení a o některých právních poměrech vojáků v záloze, ve znění pozdějších předpisů, zůstaly zmiňované hodnosti vojín, svobodník, desátník a četař zachovány pro vojáky v záloze, kteří příslušnou hodnost získali v průběhu základní nebo náhradní vojenské služby. Pouze pro vojáky z povolání se uvedené dva hodnostní sbory nepoužívaly, a to prakticky od roku 1960, kdy byl dnem 30. září zrušen hodnostní sbor poddůstojníků z povolání. A to se má nyní změnit.

Prioritním smyslem novely zákona č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, je vytvoření odpovídajícího právního prostředí pro rozvoj plně profesionálních ozbrojených sil, které budou méně početné, ale lépe vyzbrojené, mobilnější a operativnější. [1]

Zákonem č. 272/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 143/1992 Sb., o platu a odměně za pracovní pohotovost v rozpočtových a v některých dalších organizacích a orgánech, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, dochází s účinností od 1. ledna 2011 mj. ke stanovení nových hodnostních sborů a vojenských hodností. Jde o první velkou změnu v této oblasti od úplné profesionalizace Armády České republiky, jejímž účelem je vytvoření nového hodnostního systému, který bude kompatibilní s hodnostními strukturami ozbrojených sil ostatních členských států Organizace Severoatlantické smlouvy. Kromě toho nový hodnostní systém svým uspořádáním lépe odpovídá tradici vojenských hodností používaných od vzniku československé armády.

Nový systém hodnostních sborů a vojenských hodností

Nový systém hodnostních sborů a vojenských hodností pro vojáky z povolání lze stručně charakterizovat takto:

- a) dochází ke změně ve struktuře hodnostních sborů – ruší se hodnostní sbory čekatelů–praporčků, čekatelů–důstojníků a rotmistrů, nově se zřizují hodnostní sbory mužstva, poddůstojníků a čekatelů,

- b) zavádějí se některé nové hodnosti – vojáci z povolání nyní budou jmenováni také do hodnosti vojín, svobodník, desátník nebo četař,
- c) některé stávající vojenské hodnosti se ruší – štábní rotmistr, podpraporčík a podporučík,
- d) dochází k přesunům některých vojenských hodností mezi hodnostními sbory,
- e) u některých vojenských hodností dojde ke změně jejich grafické podoby, např. se zavádějí stříbřité hodnostní knoflíčky (tzv. pecky) nebo stříbřité hodnostní pásky (tzv. rakvičky).

Hodnostní systém tak bude od nadcházejícího roku tvořen sedmi hodnostními sbory, do kterých bude nerovnoměrně zařazeno celkem dvacet vojenských hodností. Přehled nových hodnostních sborů a vojenských hodností je uveden v tab. 1.

Tab. 1

Hodnostní sbor	Vojenská hodnost
mužstvo	vojín, svobodník
poddůstojníci	desátník, četař, rotný
praporčíci	rotmistr, nadrotmistr, praporčík, nadpraporčík, štábní praporčík
nižší důstojníci	poručík, nadporučík, kapitán
vyšší důstojníci	major, podplukovník, plukovník
generálové	brigádní generál, generálmajor, generálporučík, armádní generál
čekatelé	vojín, svobodník, desátník, četař, rotný, rotmistr, nadrotmistr

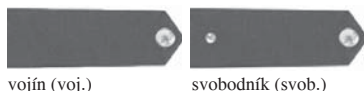
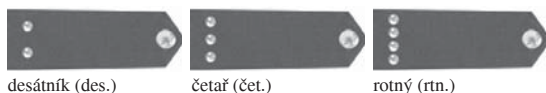
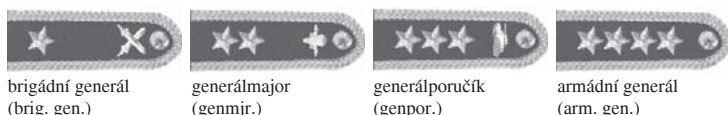
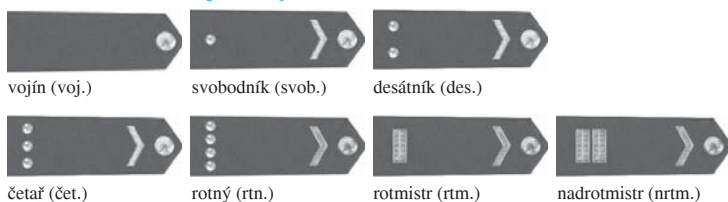
Úprava hodnostního systému se v největší míře projeví u vojáků z povolání, kteří jsou služebně zařazeni na základních (nejnižších) systemizovaných místech. Zatímco v současné době vojákům z povolání na systemizovaných místech kulometník, nabíječ, pancéřovník, strojník nebo střelec náleží vojenská hodnost rotný, od příštího roku začnou svoji činnost vykonávat ve vojenské hodnosti svobodníka. [2]

K podstatné změně dochází také u hodnostních sborů čekatelů. Počínaje 1. lednem 2011 bude pro vojáky, kteří se připravují k výkonu služby studiem nebo výcvikem, s výjimkou doktorského studijního programu, existovat pouze jeden hodnostní sbor čekatelů s těmito hodnostmi:

- a) vojín – po dobu konání výcviku,
- b) svobodník, desátník, četař – po dobu studia ve vojenské vyšší odborné škole a bezprostředně navazujícího výcviku,
- c) svobodník, desátník, četař – po dobu studia ve vojenské vysoké škole v bakalářském studijním programu a bezprostředně navazujícího výcviku,
- d) svobodník, desátník, četař, rotný, rotmistr, nadrotmistr – po dobu studia ve vojenské vysoké škole v magisterském studijním programu.

Hodnostní označení na náramenících vojenských stejnokrojů Armády České republiky bude napříště tvořeno stříbřitými hodnostními knoflíčky, stříbřitými hodnostními pásky, velkou stříbřitou pěticípou hvězdou s lemovkou, velkými zlatovými třícípy hvězdami, velkými zlatovými pěticípy hvězdami s hodnostními pásky a velkými zlatovými pěticípy hvězdami s lemovkou. Součástí hodnostního označení vojáků-čekatelů bude u studentů vojenské vyšší odborné školy také stříbřité „véčko“, u studentů vojenské vysoké školy „véčko“ zlatové. Vyobrazení hodnostního označení na vojenských stejnokrojích Armády České republiky [3] je uvedeno v tab. 2.

Tab. 2

Hodnostní sbor mužstva**Hodnostní sbor poddůstojníků****Hodnostní sbor praporčků****Hodnostní sbor nižších důstojníků****Hodnostní sbor vyšších důstojníků****Hodnostní sbor generálů****Hodnostní sbor čekatelů poddůstojníků**

Se zavedením nového systému hodnostních sborů a vojenských hodností došlo k změnám také ustanovení o nejkratší době výkonu služby v dané vojenské hodnosti. Jednak byla nově stanovena nejkratší doba výkonu služby ve vojenských hodnostech svobodník, desátník a četař na jeden rok, jednak je oproti dosavadní úpravě u vojenských hodností nadrotmistr, praporčků a podplukovník tato doba zkrácena o jeden rok, zatímco u vojenské hodnosti nadporučík o jeden rok prodloužena.

U hodnostního sboru čekatelů se nejkratší doba výkonu služby ve vojenských hodnostech nestanovuje, poněvadž do jednotlivých vojenských hodností budou vojáci-čekatelé jmenováni na základě splnění studijních povinností v jednotlivých ročnících studia na dané vojenské škole.

Přechodná ustanovení

V přechodných ustanoveních se pak upravuje způsob transformace ze stávajících hodnostních sborů a vojenských hodností do těch nových. Vojákům z povolání přísluší hodnosti získané podle dosavadních právních předpisů s těmito výjimkami:

1. Vojáci z povolání zařazení do hodnostních sborů rotmistrů až vyšších důstojníků a jmenovaní do vojenských hodností podle stávajícího znění zákona o vojácích z povolání se dnem 1. ledna 2011 zařazují do hodnostních sborů mužstva až vyšších důstojníků a přísluší jim vojenská hodnost podle znění zákona o vojácích z povolání účinného k tomuto datu, a to v závislosti na činnosti stanovené v nařízení vlády č. 203/2010 Sb., o seznamu činností vojáků z povolání stanovených pro jednotlivé hodnostní sbory a vojenské hodnosti.
2. Vojáci z povolání zařazení do hodnostních sborů čekatelů-praporčíků a čekatelů-důstojníků a jmenovaní do vojenských hodností podle stávajícího znění zákona o vojácích z povolání se dnem 1. ledna 2011 zařazují do hodnostního sboru čekatelů podle znění zákona o vojácích z povolání účinného k tomuto datu a přísluší jim vojenská hodnost:
 - a) svobodník, pokud studují v prvním ročníku vojenské vyšší odborné školy nebo pokud neukončili studium prvního ročníku vojenské vysoké školy v bakalářském nebo magisterském studijním programu,
 - b) desátník, pokud ukončili první ročník vojenské vyšší odborné školy nebo ukončili studium prvního ročníku vojenské vysoké školy v bakalářském nebo magisterském studijním programu,
 - c) četař, pokud ukončili druhý ročník vojenské vyšší odborné školy nebo ukončili studium druhého ročníku vojenské vysoké školy v bakalářském nebo magisterském studijním programu,
 - d) rotný, pokud ukončili studium třetího ročníku vojenské vysoké školy v magisterském studijním programu,
 - e) rotmistr, pokud ukončili studium čtvrtého ročníku vojenské vysoké školy v magisterském studijním programu,
 - f) nadrotmistr, pokud ukončili studium pátého ročníku vojenské vysoké školy v magisterském studijním programu,
3. Vojákům z povolání, kteří jsou ke dni 1. ledna 2011 v dispozici z důvodu, že není možné rozhodnout o jejich služebním zařazení nebo proto, že byli do dispozice určeni před uplynutím stanovené doby trvání služebního poměru nebo před propuštěním ze služebního poměru, a kteří mají vojenskou hodnost:
 - a) rotný, přísluší vojenská hodnost svobodník,
 - b) rotmistr, přísluší vojenská hodnost desátník,
 - c) nadrotmistr, přísluší vojenská hodnost četař,
 - d) štábní rotmistr, přísluší vojenská hodnost rotný,
 - e) podpraporčík, přísluší vojenská hodnost rotmistr,
 - f) praporčík, přísluší vojenská hodnost nadrotmistr,
 - g) nadpraporčík, přísluší vojenská hodnost praporčík,
 - h) štábní praporčík, přísluší vojenská hodnost nadpraporčík,
 - i) podporučík, přísluší vojenská hodnost poručík.

Na tomto místě je potřebné připomenout, že veškeré výše uvedené změny hodnostních sborů a vojenských hodností se uskutečňují přímo ze zákona, a tudíž k jejich provedení se nevyžaduje žádný další právní akt, např. ve formě rozhodnutí. Proto také nepřipadá v úvahu použití ustanovení zákona o vojácích z povolání o jmenování vojáka z povolání do nižší vojenské hodnosti, než které v průběhu služebního poměru dosáhl.

Hodnostní příplatek

S úpravami vojenských hodností dochází logicky také ke změnám v oblasti hodnostního příplatku. Hodnostní příplatek představuje nadstavbovou složkou platu, která na jedné straně vyjadřuje postavení vojáka ve vojenské hierarchii, na straně druhé částečně kompenzuje povinnost vojáka konat službu nad základní týdenní dobu služby v rozsahu 150 hodin v kalendářním roce, a to bez nároku na plat a příplatek za práci přesčas. V návaznosti na změnu počtu vojenských hodností bylo nezbytné stanovit, případně upravit výši hodnostního příplatku pro vojáky z povolání v zákoně č. 143/1992 Sb., o platu a odměně za pracovní pohotovost v rozpočtových a v některých dalších organizacích a orgánech, ve znění pozdějších předpisů. Nová výše hodnostního příplatku je uvedena v tabulce č. 3.

Tab. 3

Vojenská hodnost	Stav od 1. ledna 2011	
	Hodnostní příplatek v Kč měsíčně	NATO kód vojenské hodnosti [4]
vojín	800,–	OR 1
svobodník	1.200,–	OR 1
desátník	1.300,–	OR 2
četař	1.400,–	OR 3
rotný	1.600,–	OR 4
rotmistr	2.000,–	OR 5
nadrotmistr	2.300,–	OR 6
praporčík	2.600,–	OR 7
nadpraporčík	3.100,–	OR 8
štábní praporčík	3.700,–	OR 9
poručík	3.100,–	OF 1
nadporučík	3.300,–	OF 1
kapitán	3.500,–	OF 2
major	3.700,–	OF 3
podplukovník	4.000,–	OF 4
plukovník	4.300,–	OF 5
brigádní generál	5.100,–	OF 6
generálmajor	5.600,–	OF 7
generálporučík	6.100,–	OF 8
armádní generál	6.800,–	OF 9

Prováděcí právní předpisy

Na úpravu hodnostních sborů a vojenských hodností provedenou v zákoně o vojácích z povolání bezprostředně navazují s účinností od 1. ledna 2011 další právní předpisy, a to:

- nařízení vlády č. 203/2010 Sb., o seznamu činností vojáků z povolání stanovených pro jednotlivé hodnostní sbory a vojenské hodnosti,
- nařízení vlády č. 223/2010 Sb., o katalogu prací vojáků z povolání,

- c) vyhláška č. 217/2010 Sb., o stanovení kvalifikačních předpokladů pro služební zařazení vojáků z povolání.

Nařízení vlády č. 203/2010 Sb., o seznamu činností vojáků z povolání stanovených pro jednotlivé hodnostní sbory a vojenské hodnosti, zavádí pravidla, co který voják vzhledem ke své vojenské hodnosti může vlastně vykonávat za činnosti. Jinak řečeno, pro každou vojenskou hodnost (vojín až plukovník), do níž je voják jmenován, je uvedeno, co všechno může tento voják dělat.

V příloze k tomuto nařízení vlády je uveden seznam činností vojáků z povolání stanovených pro jednotlivé hodnostní sbory a vojenské hodnosti. Vojenská hodnost vojín je např. vyhrazena pro vojáky po dobu základního výcviku po povolání do služebního poměru (přípravná služba), [5] svobodníci budou služebně zařazováni mj. na systemizovaná místa časovačů děl, záchranářů, odmořovačů, strojníků, záchranářů, kulometníků, průzkumníků, ženistů nebo řidičů, desátníci na systemizovaná místa starších odmořovačů, odstřelovačů, střelců-operátorů nebo kuchařů, rotmistři na systemizovaná místa náčelníků skladů, pyrotechniků-specialistů, správců střelnice nebo výkonných praporčíků, poručíci na systemizovaná místa velitelů čet, pilotů vrtulníků nebo řídících letového provozu, a majoři na systemizovaná místa náčelníků obvazíšť, náčelníků skupin štábů operačního velitelství nebo zástupců velitelů praporů.

Pokud bude voják z povolání vykonávat činnost, která je shodná s činností stanovenou pro více vojenských hodností, přísluší vojákovi z povolání vyšší vojenská hodnost v případě, že splnil podmínku doby výkonu služby ve vojenské hodnosti podle zákona o vojácích z povolání.

Nařízení vlády č. 223/2010 Sb., o katalogu prací vojáků z povolání, stanoví katalog prací vojáků z povolání a způsob zařazení prací vojáků z povolání do platových tříd. Podle tohoto nařízení vlády je práce vojáků z povolání, která spočívá v

- a) plnění výcvikových úkolů v rámci vojenských jednotek, odborné a speciální přípravě pod vedením a odborným dohledem nebo ve výkonu samostatných odborných činností při nácviku specializovaných činností při zajišťování provozu vojenské techniky pod vedením a odborným dohledem, zařazena do páté platové třídy,
- b) plnění výcvikových a bojových úkolů v rámci vojenských jednotek, vojenských útvarů a vojenských zařízení, zařazena do šesté platové třídy.

Práce vojáků z povolání zařazené do sedmé až patnácté platové třídy pak stanoví katalog prací vojáků z povolání uvedený v příloze k tomuto nařízení; v němž např. řízení a velení družstvu patří do osmé platové třídy, řízení a velení rotě do desáté platové třídy a zpracovávání hlavních dokumentů České republiky v systému obranného plánování Organizace Severoatlantické smlouvy do třinácté platové třídy.

Pokud práce vojáků z povolání není vymezena v katalogu prací vojáků z povolání, tak se zařadí do platové třídy stanovené pro obdobnou práci v katalogu prací ve veřejných službách a správě. [6]

Nová vyhláška č. 217/2010 Sb., o stanovení kvalifikačních předpokladů pro služební zařazení vojáků z povolání, zohledňuje pro výkon služby v příslušném služebním zařazení vzdělání [7] jako jediný kvalifikační předpoklad, kterým je toto minimální dosažené vzdělání v hodnostním sboru:

- a) mužstvo – střední vzdělání s výučním listem,

- b) poddůstojníci se stanovenou hodností desátník a četař – střední vzdělání s výučním listem,
- c) poddůstojníci se stanovenou hodností rotný – střední vzdělání s maturitní zkouškou,
- d) praporčíci se stanovenou hodností rotmistr, nadrotmistr, praporčík a nadpraporčík – střední vzdělání s maturitní zkouškou,
- e) praporčíci se stanovenou hodností štábní praporčík – vyšší odborné vzdělání,
- f) nižší důstojníci – vysokoškolské vzdělání v bakalářském studijním programu,
- g) vyšší důstojníci – vysokoškolské vzdělání v magisterském studijním programu,
- h) generálové – vysokoškolské vzdělání v magisterském studijním programu.

Pro výkon služby v příslušném služebním zařazení se za stanovené kvalifikační předpoklady považují kvalifikační předpoklady stanovené ve vyhlášce č. 221/2007 Sb., kterou se stanoví kvalifikační předpoklady pro služební zařazení vojáků z povolání, nejdéle ale do 31. prosince 2014.

Závěr

Zda nový systém hodnostních sborů a vojenských hodností naplní očekávání věcného gestora zákona o vojácích z povolání ukáže již nejbližší měsíce. V každém případě by se však změny provedené v hodnostním systému měly stát příležitostí pro zodpovědné uplatňování kariérního řádu, což by jistě přivítala většina vojáků z povolání.

Poznámky k textu:

- [1] Z obecné části důvodové zprávy k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 143/1992 Sb., o platu a odměně za pracovní pohotovost v rozpočtových a v některých dalších organizacích a orgánech, ve znění pozdějších předpisů.
- [2] Rozkaz ministra obrany č. 8/2010 Věstníku, zásady tvorby systemizovaných míst.
- [3] Návrh nové přílohy č. 6 vyhlášky č. 257/1999 Sb., kterou se stanoví zobrazení vojenského znaku, národního rozlišovacího znaku a znaku Hradní stráže, způsob označování vojenského materiálu vojenským znakem a mezinárodně platným rozeznávacím znakem, zobrazení vojenského stejnokroje a vojenských odznaků a jejich nošení a označování vojenské techniky národním rozlišovacím znakem nebo státním symbolem anebo znakem Hradní stráže.
- [4] NATO Standardization Agreement 2116-NATO Codes for Grades of Military Personnel.
- [5] Základní výcvik je zmíněn v zákoně o ozbrojených silách a v nařízení vlády o seznamu činností vojáků z povolání stanovených pro jednotlivé hodnostní sbory a vojenské hodnosti, není však upraven žádným právním předpisem, stejně tak přípravná služba. V zákoně o vojácích z povolání ve znění účinném od 1. ledna 2011 se sice objevuje definice výcviku, kterým se rozumí „vojenská příprava k získání základních vojenských znalostí a dovedností nezbytných k výkonu služby vojáka“, nicméně z hlediska právní terminologie jde o dva rozdílné instituty. Navíc je v zákoně o vojácích z povolání nadále podmínka pro přijetí do služebního poměru vojáka z povolání vykonání základní nebo náhradní vojenské služby.
- [6] Nařízení vlády č. 222/2010 Sb., o katalogu prací ve veřejných službách a správě.
- [7] Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů. Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

PhDr. Miloš Balabán, Ph.D.

NATO a Rusko na konci první dekády 21. století: Nedůvěra, společné zájmy, spolupráce?

INFORMACE

Vztahy s Ruskou federací jsou jednou z klíčových otázek politiky Severoatlantické aliance od chvíle, kdy se Rusko před téměř dvaceti lety stalo nástupnickým státem Sovětského svazu, jehož existence oficiálně skončila v posledním prosincovém dni roku 1991. Jsou to přitom vztahy komplikované, mnohdy stále zatížené dědictvím studené války, v nichž se prolínají vzájemné obavy, ale i potřeba společně čelit společným bezpečnostním hrozbám. Tento protikladný charakter vztahů je přitom v posledních letech ještě zvýrazněn rozdílnými přístupy jednotlivých členských států NATO k Rusku. I přes svojí zkratkovitost, zde může platit proslulé dělení na „starou“ a „novou“ Evropu jehož autorem je bývalý americký ministr obrany Donald Rumsfeld.

Ale i samotná politika Spojených států vůči Rusku není zcela kontinuální, což samozřejmě ovlivňuje i vztahy mezi NATO a Ruskem. „Reset“ ve vztazích Spojených států s Ruskem po nástupu prezidenta Obamy do prezidentské funkce je toho příkladem. Na konci první dekády 21. století stojí oba významní aktéři globální bezpečnosti před nejednoduchou otázkou: jak dále pokračovat ve vzájemných vztazích ve světě, který je bezpečnostně nejistý a nepředvídatelný.

Gruzínský konflikt není překážkou

Nejednoznačnost ve vztazích mezi NATO a Ruskem dokumentují dva podstatné momenty ze závěru první dekády 21. století. Především to byla rusko-gruzínská válka ze srpna 2008. NATO vyslovilo nesouhlas s tehdejší vojenskou akcí Ruska proti Gruzii a pozastavilo vojenskou spolupráci s Ruskem. Bylo to ovšem víceméně pouze politické gesto, protože u řady členů NATO existoval vůči Gruzii rezervovaný vztah ještě před rusko-gruzínskou válkou. Na bukurešťském summitu NATO v dubnu 2008 nebyl Gruzii (spolu s Ukrajinou), především díky nesouhlasu Německa a Francie, přiznán **Akční plán členství** (MAP – Membership Action Plan), který představuje významný předstupeň členství v Alianci. NATO jako celek a ani Spojené státy (i přes podporu Gruzie ke vstupu do MAP) následně v srpnu 2008 nechtěly riskovat konflikt s Ruskem a Gruzii nijak vojensky nepodpořily. Svoji roli zde přitom sehrálo rozhodnutí gruzínského prezidenta Saakašviliho, který se pokusil vojenskou akcí připojit odtržené území Jižní Osetie zpět ke Gruzii, což bylo řadou politických a vojenských expertů členských států NATO hodnoceno jako strategická chyba, která poskytla Rusku záminku k vojenskému zásahu proti Gruzii. [1]

Po dvou letech od rusko-gruzínské války v srpnu 2010 pak došlo k obnově vojenské spolupráce mezi Ruskem a NATO. Tento krok odůvodnili náčelník ruského generálního štábu Nikolaj Makarov a předseda vojenského výboru NATO admirál Giampaolo Di Paola odhodláním „znovu společně hledat odpovědi na výzvy a hrozby doby“.

NATO jako hrozba?

Takové vyjádření přitom může v kontextu hodnocení NATO dvěma klíčovými ruskými doktrinárními dokumenty – Strategií národní bezpečnosti Ruské federace do roku 2020 (květen 2009) a Vojenskou doktrínou Ruské federace (únor 2010) vypadat paradoxně. V obou dokumentech je hodnocena role NATO velmi kriticky. Ve Strategii národní bezpečnosti RF do roku 2020 se uvádí: „Určujícím faktorem ve vztazích s Organizací Severoatlantické smlouvy zůstává pro Rusko nepřijatelnost plánů na posunování vojenské infrastruktury Aliance k jeho hranicím a pokusy přidat Alianci globální funkce v rozporu s mezinárodním právem“. [2] Vojenská doktrína Ruské federace fakticky předešlou tezi s mírnými korekturami opakuje, když mezi hlavní vojenská nebezpečí uvádí „úsilí navýšit silový potenciál Organizace Severoatlantické smlouvy globálními funkcemi narušením norem mezinárodního práva, přiblížit vojenskou infrastrukturu zemí-členů NATO k hranicím Ruské federace i cestou rozšiřování bloku“. [3]

Pokud se ovšem podíváme na další text ruské vojenské doktríny čeká zde překvapení: ve článku 19, bod d) se uvádí, že jedním z hlavních úkolů pro zadržování a předcházení vojenským konfliktům je „upevňování systému kolektivní bezpečnosti v rámci Organizace smlouvy o kolektivní bezpečnosti (OSKB) a zvyšování jejího potenciálu, posílení součinnosti v oblasti mezinárodní bezpečnosti v rámci Společenství nezávislých států (SNS), Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE), Šanghajské organizace spolupráce (ŠOS), rozvoj vztahů v této sféře s dalšími mezinárodními organizacemi (Evropská unie a NATO)“. Existuje zde tedy rozpor, když je v jednom dokumentu NATO hodnoceno zároveň jako základní vnější nebezpečí, a zároveň jako partner pro předcházení vojenským konfliktům.

Nejednoznačnost ve vztahu k NATO je tedy patrná i z ruské strany. Není to ale zcela překvapivé. Do jisté míry se na základě vyjádření ruských politiků, vojáků i bezpečnostních expertů dá dokonce mluvit o dvou protikladných hodnoceních NATO. Jedno, které je určeno především veřejnému mínění – ruští politici vědí, že okolo 60 % občanů Ruska podle jeho průzkumů vidí v NATO starého protivníka ze studené války (tento obraz je ale částečně vytvářen i oficiálními vyjádřeními samotných politiků) – a druhé, které pragmaticky hodnotí roli NATO, spíše ovšem na politické a expertní úrovni. Jeden z vlivných ruských novinářů, kteří se zabývají bezpečnostní politikou, Viktor Litovkin tento postoj v jednom ze svých článků shrnul velmi lapidárně: „NATO existuje jako objektivní realita. Jsme na ní, stejně jako Brusel od nás v té či oné míře závislí, existují pro nás společné hrozby a společné problémy, které musíme řešit společně. Nic s tím nenaděláme.“ [4] Ruský ministr zahraničí Sergej Lavrov pak v podobném duchu napsal, že „jsme realisté a chápeme, že NATO je jedním z klíčových subjektů síťové politiky a diplomacie v Euro-Atlantiku“. [5]

V souvislosti s uvedenými výroky není možné přehlédnout, že se i na straně NATO objevila snaha vyjít vstříc tomuto ruskému pragmatismu. V obsáhlé zprávě expertní skupiny pod vedením bývalé americké ministryně zahraničí Madeleine Albrightové určené jako podklad k přípravě *nové strategické koncepce NATO* se ve vztahu k Rusku a konkrétně jeho nové vojenské doktríně uvádí:

„Skutečnost, že NATO je obrannou aliancí a že ruská vojenská doktrína z roku 2010 je charakterizovaná jeho autory jako striktně obranná, přirozeně vytváří dobrou výchozí pozici ke spolupráci“. [6]

Podobně vstřícně se k ruské vojenské doktríně postavil ve svém vystoupení bývalý místopředseda vlády a ministr obrany ČR Martin Barták, když na mezinárodní konferenci k ruské vojenské doktríně v Poslanecké sněmovně českého parlamentu v dubnu 2010 spolu s kritickým hodnocením jejích pasáží ohledně role NATO zároveň uvedl, že se NATO s Ruskem shodují v agendě klíčových bezpečnostních hrozeb jakými jsou například hrozba terorismu, šíření zbraní hromadného ničení nebo objevující se náboženské a národnostní napětí mezi etniky. Ministr Barták k tomu dodal, že v těchto oblastech je možné s Ruskem produktivně a společně spolupracovat. [7]

Ruská diplomatická ofenziva

Je ale otázkou nakolik náznaky pragmatismu a střízlivého přístupu ke vzájemným vztahům mezi Ruskem a NATO mohou výrazněji ovlivnit ruskou zahraničněpolitickou strategii, která je nyní ovlivněna politickou a ekonomickou konsolidací Ruska v první dekádě 21. století a z toho vyplývajícím posílení jeho mezinárodněpolitického postavení. Rusko začalo silněji vyjadřovat svoji nespokojenost s novou geopolitickou realitou v Evropě, která nastala po konci studené války – především v podobě rozšíření Severoatlantické aliance, a také Evropské unie o bývalé spojence SSSR ve Varšavské smlouvě. Otevřeně to je pojmenováno ve *Strategii národní bezpečnosti RF do roku 2020*, kde se uvádí, že „neopodstatněnost existující globální a regionální architektury orientované především v euroatlantickém regionu pouze na Organizaci Severoatlantické smlouvy a též nedokonalost právních nástrojů a mechanismů stále více vytváří hrozbu zajištění mezinárodní bezpečnosti“. [8]

Uvedená teze souhrnně odráží několik vzájemně provázaných ruských výhrad k NATO, resp. USA. Jedná se především o proces rozšiřování NATO na východ doprovázené údajnou snahou vylučovat Rusko z evropského bezpečnostního dialogu. Rusko bylo v tomto směru především silně frustrováno vstupem pobaltských zemí a potenciální možností vstupu Ukrajiny a Gruzie do NATO (v současné době je ale tato možnost v obou případech fakticky odložena ad acta). Výhrady k rozšiřování NATO souvisí i s pozastavením ruské účasti ve Smlouvě o konvenčních silách v Evropě (CFE – Conventional Forces in Europe) z února 2007, [9] kde je Rusko nespokojeno především s odmítavým postojem pobaltských států a Slovinska k ratifikaci revidovaného znění CFE. Především ruské vojenské velení pak negativně hodnotí vojenskou přítomnost USA v Kosovu a možnost rozmístování vojenských základen NATO (Spojených států) v Rumunsku a Bulharsku, a to včetně základen systému americké protiraketové obrany.

Za zaznamenání stojí, že ruské vojenské velení kalkuluje s tím, že NATO má trojnásobnou převahu nad Ruskem v konvenčních zbraních. Od toho se odvíjí i požadavek zástupce tajemníka Bezpečnostní rady RF generála Balujevského, aby slova generálního tajemníka NATO Rasmussena o tom, že NATO nikdy nenapadne Rusko byla zafixována v koncepčním dokumentu NATO. [10]

Ruské obavy, resp. výhrady k NATO se proto přímo promítají do zahraničněpolitické strategie ruského politického vedení, a především prezidenta Dmitrije Medveděva k dosažení nového bezpečnostního uspořádání v transatlantickém regionu. První kontury této strategie obsahoval jeho projev před poslanci německého Bundestagu a německými veřejnými činiteli v Berlíně 5. června 2008 [11] V berlínském projevu

Medveděv zmínil ideu vytvoření „panevropského bezpečnostního aktu“ a následovně na summitu EU-Rusko v témže měsíci v ruském Chanty-Mansijsku byla zmíněna možnost užší bezpečnostní spolupráce mezi EU a Ruskem, včetně možnosti podepsání smlouvy o celoevropské bezpečnosti. Medveděvův návrh byl postupně konkretizován – v jeho prvních variantách se například nepočítalo se začleněním USA a Kanady, v dalších variantách tomu tak bylo. Návrh byl poté prezentován jako bezpečnostní pakt pro oblast mezi Vancouverem a Vladivostokem. Finální návrh Smlouvy o celoevropské bezpečnosti byl zveřejněn v Moskvě 29. listopadu 2009. [12]

Návrh smlouvy obsahuje pět klíčových tezí:

- bezpečnost v Evropě by měla být nedělitelná,
- signatáři smlouvy by neměli podnikat kroky na zajištění své bezpečnosti na úkor jiných,
- signatáři, kteří jsou součástí vojenských uskupení či aliancí, by měli jednat plně v souladu s mezinárodními závazky v rámci Charty OSN, Závěrečného aktu z Helsinek a dalších mezinárodních smluv,
- signatáři by neměli připustit použití svého území k agresi proti jinému signatářskému státu,
- signatáři se zavazují konzultovat a vysvětlovat podle potřeby své kroky na vyžádání ostatních signatářů smlouvy.

V pozadí návrhu Smlouvy o celoevropské bezpečnosti jsou ale zřetelné tři základní cíle: nedopustit další rozšiřování Severoatlantické aliance, dát Rusku de facto stejnou váhu v procesu politické komunikace a rozhodování jakou mají plnoprávní členové NATO, zároveň oslabit úlohu NATO v rámci transatlantické i globální bezpečnosti. Ruské politické vedení si ale muselo být od počátku vědomo, že návrh smlouvy nebude ve stoprocentní podobě realizovatelný, šlo spíše o otevření debaty o ruském návrhu v Evropě, která bude Ruskem ovlivňována.

Potvrzují to slova významného ruského politologa Sergeje Kortunova v jeho článku pro vlivný ruský zahraničněpolitický časopis *Meždunarodnaja žizn* s příznačným titulkem *Jednotná pravidla pro Euro-Atlantik*: „Ať je to jak chce, iniciativa Ruska o nové architektuře evropské bezpečnosti se nyní nachází v epicentru evropských politických debat. To je samo o sobě velkým úspěchem ruské diplomacie.“ [13]

Sergej Kortunov možná trochu přeháněl o „epicentru debat“, Rusům se ale skutečně podařilo debatu rozvířit, a tím ukázat rozdíly mezi členskými státy NATO ve vztahu k Rusku a ruské politice. S dvouletým odstupem od Medveděvova berlínského projevu se dá říci, že na jedné straně se k ruským návrhům poměrně vstřícně staví Německo, Francie a Španělsko (vstřícnost k ruským návrhům vyjádřili ve svých projevech na mnichovské bezpečnostní konferenci 2009 německá kancléřka A. Merkelová, francouzský prezident N. Sarkozy a během své návštěvy Moskvy v říjnu 2008 i španělský premiér Zapatero), kdežto s odmítavou reakcí se ruský návrh setkal u Spojených států.

Ministryně zahraničí Hillary Clintonová to jasně řekla ve svém projevu na semináři k přípravě nové strategické koncepce NATO 22. února 2010 ve Washingtonu: „Spojené státy nevidí potřebu nových smluv a věříme, že diskuze o evropské bezpečnosti mohou probíhat na stávajících fórech pro evropskou bezpečnost jakými jsou OBSE nebo Rada NATO-Rusko.“ [14]

Ruský návrh byl odmítnut i v zemích střední Evropy (Česko, Polsko) a pochopitelně v pobaltských zemích. Přesto byl ale již v červnu 2009 zahájen v rámci OBSE neformální dialog o ruských návrzích nového modelu euroatlantické bezpečnosti, tzv. Corfu proces.

Německá reakce

Pro Rusko je ale důležité, že jeho návrhy na vytváření nové bezpečnostní architektury v Evropě našly odraz v agendě vztahů mezi Ruskem a Německem. Souvisí to s celkovou politickou a expertní diskuzí o možných změnách v charakteru Severoatlantické aliance, která se v Německu vede již delší dobu a jež probíhá nyní i paralelně s debatou o přípravě nové strategické koncepce Aliance, kterou zahájil summit NATO v dubnu 2009.

Rámec pro německé úvahy o nové podobě Aliance je idea tzv. **integrované bezpečnosti** (vermetzte Sicherheit), která by měla být založena na třech pilířích. Německo chce především ze Severoatlantické aliance udělat skutečné fórum politického dialogu mezi Spojenými státy a Evropou s tím, že Evropa, resp. EU jako celek bude rovnoprávným partnerem Spojených států v NATO. Německo si je zároveň vědomo toho, že pro takovou rovnoprávnost je nutné posilovat vojenské kapacity EU. S tím souvisí i druhý pilíř – Německo chce navyšovat „civilní komponenty“ bezpečnostní politiky Aliance. Nevojenské aktivity – policejní, právní, ekonomické spolu s rozvojovou pomocí by měly mít v NATO silnější význam, v některých ohledech srovnatelný i aktivitami vojenskými. Třetí pilíř se pak přímo dotýká spolupráce Aliance s Ruskem. V tomto případě by se mělo jednat o posílení politických konzultací s Ruskem v rámci Rady NATO-Rusko (NRC – NATO-Russia Council), a také o výraznější ruskou účast ve vojenských misích NATO a EU. Německé úvahy směřují i k definování Ruska jako strategického partnera EU a NATO.

V souladu touto německou představou tak může být i společný rusko-německý návrh z června 2010 na vytvoření *politického a bezpečnostního výboru EU-Rusko*, [15] který lze považovat za reakci na Medveděvem předloženou Smlouvu o celoevropské bezpečnosti. Rusko-německý návrh zdůrazňuje význam diskuze o problémových otázkách v oblasti bezpečnosti s tím, že tato diskuze by měla být vedena na ministerské úrovni – členy výboru by měli být ministři zahraničních věcí členských států EU a Ruska spolu s vysokou představitelkou EU pro zahraniční a bezpečnostní politiku. Cílem tohoto výboru má být vytvoření pravidel pro spolupráci při řešení konfliktů, vojenskými i civilními nástroji. [16] Dá se samozřejmě očekávat, že tento návrh bude v EU předmětem obsáhlé diskuze, přičemž výhrady j němu mohou formulovat především ty členské státy EU, které odmítají silnější zapojení Ruska do rozhodovacích procesů v oblasti evropské bezpečnosti. [17]

Nicméně faktem je, že Německo navrhuje prohloubení bezpečnostních vazeb Ruska s EU, nikoliv tedy na bilaterální úrovni. Zároveň s ohledem na předpokládanou senzitivitu návrhu konzultovalo jeho obsah s Francií a Polskem, v rámci tzv. trojúhelníku Francie-Německo-Polsko. Na druhé straně o iniciativě nebyly oficiálně informovány Spojené státy jako důležitý aktér evropské, resp. transatlantické bezpečnosti.

Může být tento německý postup předzvěstí zásadnějších posunů ve vztahu Německa k NATO, resp. Spojeným státům, třeba i ve vzdálenějším horizontu? Je možné, že za určitých okolností ano. V potaz je nutné brát velmi silné hospodářské zájmy Německa,

kteřé má s Ruskem dlouhodobě těsné obchodní vztahy. Rusko na jedné straně dodává Německu potřebné energetické zdroje, např. Rusko se podílí 40 % na dodávkách plynu do Německa, což se ještě zvýrazní zprovozněním plynovodu *Nord Stream* po dnu Baltského moře, a na druhé straně Německo je jedním z nejvýraznějších zahraničních investorů do ruské ekonomiky. [18]

Oslabení dynamiky ekonomického vývoje v Evropě vlivem globální krize, jejímž projevem může být i nestabilita nebo nové uspořádání eurozóny (symptomy jsou patrné již dnes), může Německo nutit posilovat svoje vztahy s Ruskem jako významným hospodářským partnerem. Z tohoto důvodu je pro Německo důležité, aby Rusko bylo silněji součástí evropského bezpečnostního systému, jeho předvídatelným aktérem.

Otázkou tedy je, jaký může mít výše zmíněný posun podobu. Dosud na německé politické scéně nikdo zásadně nezpochybňuje, s výjimkou Strany levice a části Zelených, aktuální *raison d'être* NATO. Naplnění koncepce „integrované bezpečnosti“ by ale mohlo znamenat změnu v jeho charakteru i postavení. Ostatně uvažují o tom zřejmě i v centrále NATO. Předseda vojenského výboru NATO admirál Giampaolo Di Paola na své přednášce k přípravě nové strategické koncepce NATO před vysokými představiteli AČR a zástupci české bezpečnostní komunity 16. července 2010 takovou změnu signalizoval parafrázováním známého výroku prvního generálního tajemníka NATO lorda Ismaye o poslání NATO „to keep the Russians out, the Americans in, and the Germans down“ na „to keep the Americans in, the Europeans up, and the Russians with“.

Rusko v NATO?

Debata o tom jak více zapojit Rusko do řešení otázek evropské a transatlantické bezpečnosti se nevyhýbá ani otázce členství Ruska v NATO, která se čas od času objevuje jako odvážný politický názor. Po konci studené války se tak stalo již několikrát. Je zde možné připomenout ideu prvního ruského prezidenta Jelcina z počátku devadesátých let o vstupu Ruska do NATO, který měl být symbolem integrace Ruska do západních struktur. O deset let později prezentoval podobnou představu jeho následník Vladimír Putin – tentokrát s odůvodněním potřeby společného boje Ruska a Západu proti terorismu.

Na konci první dekády století se otázka možného členství Ruska v NATO otevřela znovu, zřejmě nikoliv náhodou hlavně v Německu. Vyjadřovali se k ní jak někdejší, tak i současní prominentní politici. Bývalý ministr obrany Peter Struck (SPD), bývalý dlouholetý ministr zahraničí Hans-Dietrich Genscher (FDP), další dlouholetý ministr zahraničí za Zelené Joschka Fischer nebo předseda frakce CDU-CSU v Bundestagu Andreas Schockenhoff považují možnost členství Ruska v NATO za představitelnou. Podobně se vyjádřil i vlivný americký politolog, profesor Georgetownské univerzity a člen Rady národní bezpečnosti v administrativě prezidenta Clintona Charles Kupchan, který prohlásil, že evropská struktura bezpečnosti, která vylučuje Rusko postrádá strategický smysl.

Největší ohlas ale zřejmě vzbudil otevřený dopis „Je čas přizvat Rusko do NATO“, jehož signatáři jsou bývalý německý ministr obrany Volker Rühe (CDU, 1992-1998), bývalý předseda vojenského výboru NATO generál Klaus Naumann, bývalý ředitel plánovacího výboru německého ministerstva obrany Frank Elbe a bývalý ředitel téhož výboru na ministerstvu obrany Ulrich Wiesner. Autoři dopisu konstatují, že „zatímco evropská bezpečnost zůstává trvalým úkolem NATO, nové výzvy si žádají nová řešení.

Euroatlantický region potřebuje na domácí půdě mír a stabilitu, potřebuje ale zároveň ochranu před vnějšími hrozbami.

Nástup multipolárního světa si jasně žádá nalezení nových způsobů jak čelit politické, ekonomické a strategické dynamice velkých asijských mocností. NATO ve své současné podobě není s to tyto úkoly zvládnout. Do budoucna by přitom ale Aliance měla sama sebe vnímat jako strategický rámec pro tři mocenská centra: Severní Ameriku, Evropu a Rusko. Tato trojice má společné zájmy, které ohrožují stejné výzvy a které si žádají stejné reakce. Pokud chce být Aliance primárně fórem pro řešení krizí – protože je to jediné fórum, kde Severní Amerika, Evropa a Rusko sedí u jednoho stolu – musí pro tento cíl vypracovat náležitý institucionální rámec už nyní. Dveře NATO by se ruskému členství měly otevřít, zatímco Rusko musí být současně připraveno přijmout práva a závazky člena NATO, stát se rovným mezi rovnými“. [19]

Návrh čtyř německých bezpečnostních expertů se ovšem setkal v politických i expertních kruzích členských států NATO sice s pozorností, byla ale patrná jistá skepse. Jejím společným jmenovatelem byly především pochybnosti zda by vůbec byly schopny se členské státy NATO názorově sjednotit v otázce přizvání Ruska do NATO a zda by samo Rusko bylo ochotno do NATO vstoupit a splnit podmínky, které členství v NATO vyžaduje. Realisticky, řečeno pokud by někdy ke vstupu Ruska do NATO mělo dojít mohlo by se jednat zřejmě jen o jiné Rusko a také jiné NATO.

Je zde ale ještě jeden nemalý problém. Autoři otevřeného dopisu vcelku otevřeně hovoří o potřebě čelit politické, ekonomické a strategické dynamice asijských mocností. Jistě se v první řadě jedná o Čínu. V případě členství Ruska v NATO by ale mohlo dojít k zásadnímu ochlazení vztahů Ruska s Čínou, která by mohla tento krok vnímat jako další etapu ve svém „geopolitickém obkličování“ USA a jeho spojenci. Je tak velmi složité si představit, že by členské státy NATO byly ochotny garantovat bezpečnost 4300 kilometrů dlouhé rusko-čínské hranice, a také konec strategického (byť i částečně rezervovaného) spojení Ruska a Číny v rámci Šanghajské organizace spolupráce.

Český ministr zahraničních věcí Karel Schwarzenberg tak má asi pravdu, že o členství Ruska v NATO dnes nemůže být ani řeč, i když dodává, že za padesát let k tomu může dojít. [20] Naopak Medveděvovi „dávlovi advokáti“ z jeho „think tanku“ – Institutu současného rozvoje (INSOR), kteří na jeho půdě přicházejí s radikálními návrhy jak modernizovat Rusko, počítají se členstvím Ruska v NATO a EU ve své analýze *Rusko 21. století: Obraz žádoucího zítřka* již v dohledné době. Stojí za to jejich představu odcitovat: „Status Ruska jako strategického spojence EU se v dohledné perspektivě může transformovat v plné členství. A v podstatně změněném NATO Rusko úspěšně zakončuje rozhovory o svém vstupu do Aliance, což bude stimulovat jeho další pozitivní transformaci. Již vytvořená kvalitativně nová smluvní základna partnerských vztahů Rusko-NATO vyvolala i podstatné reformy OBSE.“ [21]

K tomuto závěru lze dodat, že zkušenosti 20. století ukazují, že se i dnes zdánlivě neuskutečnitelné může časem stát realitou, třeba i dříve než za padesát let. Dnešní optikou by ale skutečně muselo jít o jiné Rusko i o jiné NATO...

Nalézání rovnováhy

NATO ale dnes musí vycházet ve vztazích s Ruskem ze současné geopolitické reality. Je přitom zjevné, že se bude snažit nacházet rovnováhu mezi dvěma přístupy:

prohlubovat pragmatickou spolupráci s Ruskem v oblastech společného zájmu mezi které patří především kontrola zbrojení a zabraňování proliferace zbraní hromadného ničení, protiraketová obrana, boj proti terorismu, pašování drog, námořní bezpečnost a společné mírové operace. Samostatným bodem spolupráce ve střednědobém horizontu bude bezesporu řešení konfliktu v Afghánistánu. Na straně druhé straně se ale zřejmě bude muset NATO vyrovnat s faktem, že některé členské země NATO (Polsko, Litva, Lotyšsko, Estonsko) vyjadřují svoje silnější znepokojení z opětovného nárůstu ruské politické, vojenské a ekonomické moci a z toho vyplývajících aktivitami, vnímanými jako bezpečnostní hrozba.

Symbolem se v tomto ohledu stalo rozsáhlé operačně-strategické vojenské cvičení Podzim 2009, [22] které probíhalo na území několika ruských vojenských okruhů a v Kazachstánu s účastí OSKB. Rusko ale na druhé straně podobně vnímá NATO: hlavním scénářem cvičení byla obrana Ruska před napadením ze strany Aliance. V každém případě se míra vzájemné nedůvěry zvýšila díky námořní výsadekové operaci, jež byla součástí cvičení s účastí námořní pěchoty černomořské, baltské a severní flotily ruského námořnictva v citlivém místě pro Polsko i Pobaltí – Kaliningradské oblasti.

Dalším citlivým místem je Arktida. Znepokojení u severských zemí NATO (Norsko, Dánsko, Kanada) i Spojených států vyvolává silnější zájem Ruska o pronikání do tohoto regionu, které má silný geoeconomický podtext s ohledem na zdejší potenciální velké zásoby ropy.

Na půdě NATO tak především dotčené země otevřely otázku o potřebě posílení role Aliance při jejich obraně i v případě vzniku otevřené konfrontace nebo konfliktu. To je i v pozadí diskuze o nutnosti posílit nebo jasněji interpretovat článek 5 Washingtonské smlouvy o vzájemné pomoci v případě napadení v rámci přípravy nové strategické koncepce NATO. Existuje ale řada členů NATO, např. Německo, Francie, Španělsko, Itálie, kteří považují obavy některých spojeneckých zemí z Ruska za zveličené a dávají přednost především pragmatické spolupráci s ním. V současné geopolitické a geoeconomické realitě je skutečně stěží představitelné, že by Rusko mohlo použít přímo vojenskou sílu proti členským státům NATO, a stejně je tomu i naopak. I přes to se ale v NATO otevřela vážná diskuze o potřebě zvýšit roli teritoriální obrany a s tím související přípravy vojsk prostřednictvím vojenských cvičení, která v posledních letech fakticky neprobíhala.

Bezpečnostním paradoxem přitom může být, že značná část bojeschopných pozemních sil členských států NATO je vázána operací v Afghánistánu, a tudíž by realizace takových cvičení mohla být ztížena. V Pobaltí jsou ale již viditelné první signály ke zvyšování vojenské připravenosti: v Estonsku proběhlo v červnu 2010 vojenské cvičení s účastí 500 příslušníků americké námořní pěchoty a dvou letounů F-15, na podzim roku 2010 proběhne v Lotyšsku největší vojenské cvičení armád všech pobaltských zemí od jejich vstupu do NATO v roce 2004 a americké armády s účastí 2000 vojáků.

Ani zvýšená americká vojenská angažovanost v Pobaltí by neměla zastavit „resetování“ vztahů mezi Spojenými státy a Ruskem zahájená po nástupu prezidenta Obamy do funkce v lednu 2009. Symbolizuje jí především nová smlouva o opatřeních k dalšímu snížení a omezení strategických útočných zbraní START podepsaná v dubnu 2010 v Praze. Prezident Obama po podpisu smlouvy ve svém projevu zmínil, že se těší na zahájení vážného dialogu o rusko-americké spolupráci na protiraketové obraně. Je přitom zřejmé, že potenciální spolupráce v této oblasti mezi oběma mocnostmi by měla

na vztahy NATO-Rusko zásadní vliv, zvláště pokud skutečně dojde po summitu NATO v Lisabonu v listopadu 2010 k „natoizaci“ systému protiraketové obrany. Nakolik může být reálná vize společné protiraketové obrany NATO a Ruska je ale podmíněno celou řadou faktorů: v první řadě zda bude pokračovat i po volbách v roce 2012 Obamova administrativa a zda v ruském politickém vedení převáží vliv politických pragmatiků a realistů mezi které patří ruský prezident Medveděv.

V agendě rusko-amerických vztahů jsou ale i další zásadní body: jako je např. sbližování pozic vůči Íránu, resp. jeho jadernému programu, a především spolupráce na řešení konfliktu v Afghánistánu. Zdejší, v podstatě lokální konflikt, ale s globálními dopady, představuje pro Spojené státy, ale i NATO jako celek, velkou vojenskou, politickou a ekonomickou zátěž: váže nemalé vojenské síly, v podstatě negativně ovlivňuje vnitřní politiku některých členských států NATO a v neposlední řadě narušuje soudržnost NATO.

Výsledek afghánské operace přitom zůstává nejistý. Její absolutní nebo i částečný neúspěch by ovšem znamenal i velký bezpečnostní problém pro Rusko – prohloubila by se bezpečnostní nestabilita ve Střední Asii i v samotném Rusku. Rusko přitom již dnes díky afghánskému konfliktu musí čelit nárůstu pašování heroinu, což prezident Medveděv označil za vážnou bezpečnostní hrozbu. Rusko proto poskytuje Spojeným státům a NATO možnost transportu vojenského materiálu přes ruské území i rozsáhlou technickou pomoc především dodávkami, v afghánských podmínkách osvědčených, vrtulníků Mi-17. Podílí se též na výcviku Afghánské národní armády a Afghánské národní policie.

Potřeba společně vyřešit afghánský konflikt může přitom stát i v pozadí signálů zájmu NATO navázat přímou spoluprací mezi NATO a dvěma organizacemi, kde Rusko sehrává spolu s Čínou vedoucí roli – Šanghajskou organizací spolupráce a Organizací smlouvy o kolektivní bezpečnosti, což v minulosti nebylo pro NATO relevantní. Formálnější kontakty doporučila i zpráva expertní skupiny M. Albrightové k přípravě nové strategické koncepce NATO. [23]

Bezpečnostní expert Centra pro evropskou reformu v Londýně Bobo Lo dokonce navrhl, aby NATO spolu s EU a Spojenými státy usilovaly o získání pozorovatelského statutu v ŠOS a OSKB, což by považoval za test „upřímnosti“ v politice Moskvy vůči Západu. [24] Pokud by k tomu ale došlo, zřejmě by to musel být krok reciproční, který by z druhé strany Rusko vnímalo jako „test upřímnosti“ Západu vůči Rusku. I spolupráce prostřednictvím méně formálních kontaktů mezi NATO, ŠOS a OSKB by ale mohla otupovat potenciální třecí plochy existující mezi Ruskem a NATO v celém postsovětském prostoru, který stále Rusko považuje za svoji zájmovou sféru vlivu označovanou za „blízké zahraničí“. V něm je ale dnes těchto třecích ploch méně, především poté co po změně mocenských poměrů na Ukrajině a omezení strategického vlivu Gruzie [25] po rusko-gruzínské válce je jejich možné členství v NATO velmi nepravděpodobné (ukrajinský prezident Kučma dokonce předložil návrh zákona vylučující možnost členství Ukrajiny v NATO).

Rusko se na druhé straně poprvé dostává do role, kdy NATO, a především Spojené státy očekávají, že výrazně přispěje k bezpečnostní stabilizaci v zóně svého vlivu, i pomocí možného vojenského zásahu v Kyrgyzstánu., kde je po svržení prezidenta Bakijeva v dubnu 2010 velmi nestabilní politická a ekonomická situace doprovázená etnickými střety. Jedině Rusko může díky svému vlivu a potenciálu zabránit kolapsu

země, na jejímž území je rozmístěna tranzitní základna na letišti Manas pro zásobování operací ISAF a OEF (operation Enduring Freedom) v Afghánistánu. Spojené státy toho v současné době schopny nejsou – nikoliv z nedostatku vojenských kapacit, nýbrž díky tomu, že americké veřejné mínění by neakceptovalo po Iráku a Afghánistánu další vojenskou intervenci. Postup Ruska v Kyrgyzstánu bude mít na jeho vztahy s NATO a USA značný vliv. Právě to dnes možná víc než cokoliv jiného symbolizuje nakolik jsou bezpečnostní zájmy NATO a Ruska přes všechny problémy ve vzájemných vztazích vzájemně provázány.

Tato studie vznikla jako součást výzkumného záměru Fakulty sociálních věd UK Praha „Rozvoj české společnosti v EU: výzvy a rizika“ (MSM 0021620841).

Poznámky k textu:

- [1] Více o rusko-gruzínské válce, EICHLER, J. Rusko-gruzínská válka a její dopad na mezinárodní bezpečnost, *Vojenské rozhledy* č. 4/2008, s. 94-102.
- [2] *Stratěgija nacionalnoj bezopasnosti Rossijskoj feděraciji do 2020 goda*, článek 17, <<http://archive.kremlin.ru/text/docs/2009/05/216229.shtml>>.
- [3] *Vojennaja doktrina Rossijskoj feděraciji*, článek 8, <http://news.kremlin.ru/ref_notes/461> .
- [4] LITOVKIN, V. (2010): *Doktrina otvětnovo udara, Něžavisimoje vojennoje obozrenije*, 12. února 2010.
- [5] LAVROV, S. Kak okončateľno zavěvršit' cholodnuju vojnu. *Meždunarodnaja žizn'*, č. 5/2009, s. 10.
- [6] NATO 2020: Assured Security: Dynamic Engagement. *Analysis and Recommendations of the Group of Experts on a New Strategic Concept for NATO*. 17 May, 2010, s. 27, <<http://www.nato.int/strategic-concept/expertsreport.pdf>>.
- [7] Vystoupení místopředsedy vlády a ministra obrany ČR Martina Bartáka na mezinárodní konferenci „Ruská vojenská doktrína: Výzvy pro střední a východní Evropu“ 21. dubna 2010, <<http://www.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/martin-bartak:-rusko-vnimame-jako-partnera-ke-spolupraci-39026/>>.
- [8] *Stratěgija nacionalnoj bezopasnosti Rossijskoj feděraciji do 2020 goda*, článek 8, <<http://archive.kremlin.ru/text/docs/2009/05/216229.shtml>>.
- [9] Právně se ovšem jedná o sporný krok, neboť CFE nepočítá s institutem suspenze.
- [10] Generál Jurij Balujevskij byl v letech 2004–2008 náčelníkem Generálního štábu ozbrojených sil Ruska. V roce 1999 velel jako náčelník Hlavní operační správy Generálního štábu utajené vojenské operaci – přesunu ruských výsadkářů z Bosny na letiště v kosovské Prištině, která vyvolala na závěr operace NATO proti Jugoslávii konflikt mezi NATO a Ruskem. Operace byla první samostatnou vojenskou akcí ruské armády za hranicemi bývalého Sovětského svazu od války v Afghánistánu.
- [11] V souvislosti s projevem může být zajímavé, že podle některých expertů nebyl obsah Medveděvova projevu konzultován s ruským ministerstvem zahraničí. Jedním z důvodů takového postupu mohla být snaha prezidenta Medveděva posílit své postavení na poli zahraniční politiky proti zde dosud dominantnímu bývalému prezidentovi a stávajícímu předsedovi vlády V. Putinovi.
- [12] *Projekt dogovora o jevropeskoj bezopasnosti*, <<http://kremlin.ru/news/6152>>.
- [13] KORTUNOV, S. Jedinyje pravila dlja Evro-Atlantiky. *Meždunarodnaja žizn'* č.11/2009, s. 16.
- [14] CLINTON, H. *Remarks at the NATO Strategic Concept Seminar*, February 22, 2010 <<http://www.state.gov/secretary/rm/2010/02/137118.htm>> .
- [15] *Memorandum po itogam vstreči prezidentů Rossijski D. Medveděva i feděralnovo kanclera Germaniji A. Merkel 4-5 ijunja 2010 goda*, g. Mezeberg, <http://news.kremlin.ru/ref_notes/575>.
- [16] Je zajímavé, že na německo-ruském summitu se v této souvislosti konkrétně hovořilo o řešení situace „zamrzlého“ konfliktu v Podněsteří.
- [17] V obsáhlé studii o vztazích EU-Rusko publikované v roce 2007 Evropskou radou pro zahraniční vztahy (LEONARD, M., POPESCU, N. *A power audit EU-Russia Relations*, <http://ecfr.3cdn.net/1ef82b3f011e075853_0fm6bphgw.pdf>), došli experti ze všech členských států Evropské unie k závěru, že země EU lze z hlediska vztahů k Rusku rozdělit do pěti skupin: 1. „Trojštít koně“ (Kypr, Řecko), které nejčastěji brání ruské zájmy v EU a jsou ochotny k tomu použít i veto. 2. „Strategičtí

partneři“ (Francie, Německo, Itálie, Španělsko), kteří s Ruskem udržují a budují „zvláštní vztahy“, přičemž občas nepodporí společné zájmy EU v energetické politice a politice sousedství. 3. „Přátelští pragmatici“ (Rakousko, Belgie, Bulharsko, Finsko, Maďarsko, Lucembursko, Portugalsko, Slovensko, Slovinsko), kteří udržují s Ruskem úzké vztahy a staví výše své obchodní zájmy než politické cíle. 4. „Ledová pragmatici“ (Česká republika, Dánsko, Estonsko, Irsko, Lotyšsko, Nizozemsko, Rumunsko, Švédsko, Velká Británie), kteří se také soustřeďují na obchodní zájmy, nicméně neváhají otevřeně kritizovat Rusko za jeho jednání v oblasti lidských práv a v dalších sporných otázkách. 5. „Noví studentové“ (Polsko, Litva), kteří mají s Ruskem nepřátelské vztahy a mohou blokovat jednání EU a Ruska.

- [18] Objem investic Německa v Rusku dosáhl v roce 2010 20,2 miliardy dolarů.
- [19] It's Time to Invite Russia to Join NATO, *Spiegel International Online*, 8. března 2010, <<http://www.spiegel.de/international/world/0,1518,682287,00.html>>. Bývalý německý ministr zahraničních věcí Joschka Fischer ve svém článku v Süddeutsche Zeitung 12. ledna 2009 vidí členství Ruska v ještě širších souvislostech, když uvedl: „Proč ale neuvažovat o tom přebudovat NATO na efektivní bezpečnostní systém, včetně Ruska? Pravidla hry by tak doznala změny, bylo by možné dosáhnout četných strategických cílů evropské bezpečnosti, řešení sousedských konfliktů, energetické bezpečnosti, odzbrojení, nešíření jaderných zbraní atd. Ano takový odvážný krok by NATO změnil. Ale ještě více by změnil Rusko.“
- [20] Nato-Planspiele lassen Russen kalt, *Spiegel Online Politik*, 8. března 2010, <<http://www.spiegel.de/politik/ausland/0,1518,682329-4,00.html>>.
- [21] *Rossija XXI věka: Obraz želajemovo zavtra*. Moskva: Institut soveremennovo razvitija, 2010, <http://rosglobal.polpred.com/upload/pdf/Obraz_gel_zavtra.pdf?PHPSESSID=v41n6sepesdavaun1elbhu30f1>.
- [22] Cvičení Podzim 2009 bylo fakticky třemi na sebe navazujícími cvičeními Kavkaz 2009, Ladoga 2009 a Západ 2009.
- [23] NATO 2020: Assured Security: Dynamic Engagement. *Analysis and Recommendations of the Group of Experts on a New Strategic Concept for NATO*. 17 May 2010, s. 30, <<http://www.nato.int/strategic-concept/expertsreport.pdf>>.
- [24] BOBO, L. *Medvedev and the New European Security Architecture*. London: Centre for European Reform, 2009, <http://www.cer.org.uk/pdf/pbrief_medvedev_july09.pdf>.
- [25] Gruzie nicméně nadále získává významnou vojenskou podporu od Spojených států pro výstavbu své armády – její objem Obamova administrativa proti roku 2008 zdvojnásobila.

Hlavní použitá literatura:

- BALABÁN, M. *Vojenské, politické a ekonomické aspekty postavení Ruské armády v ruské společnosti*. [dizertační práce]. Praha: Institut mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, 2000, 181 s.
- BALABÁN, M. Zahraniční a bezpečnostní politika Ruské federace v závěru první dekády 21. století a její předpokládaný vývoj. *Vojenské rozhledy* č. 4/2008, s. 79-93.
- BALABÁN M, RAŠEK, A. Nezápadní aktéři světové bezpečnosti. Praha: Karolinum, 2010, 133 s.
- GOTKOWSKA, J. The German Vision of NATO's Future: The Alliance as a building block of Germany and Europe's security. *CES Commentary*, Issue 25, Warsaw: Center for Eastern Studies, 2009.
- NATO 2020: Assured Security: Dynamic Engagement. *Analysis and Recommendations of the Group of Experts on a New Strategic Concept for NATO*. 17 May, 2010, s. 27, <<http://www.nato.int/strategic-concept/expertsreport.pdf>>.
- Stratēģija nacionalnoj bezopasnosti Rossijskoj fedēraciji do 2020 goda*, <<http://archive.kremlin.ru/text/docs/2009/05/216229.shtml>>.
- Towards a New Euro-Atlantic Security Architecture*. Valda Discussion Club, London, December 8-10 2009, <http://vid-1.rian.ru/ig/valdai/European_security_eng.pdf>.
- VALASEK, T. *NATO, Russia and European Security*. London: Centre for European Reform, 2009, <http://www.cer.org.uk/pdf/wp_929_nato_nov09.pdf>.
- Vojennaja doktrina Rossijskoj fedēraciji*, <http://news.kremlin.ru/ref_notes/461>.

Současná situace v Afghánistánu dává často vzniknout otázce, proč je v této zemi situace taková, jaká je. Běžná mainstreamová média nám Afghánistán ukazují často zkresleně, jako „zemi plnou teroristů a nekultivovaných barbarů, kteří chtějí zničit a zabít vše západní“, nebo naopak zemi plnou „nevinných obětí, které jsou masakrovány americkými okupanty“. Abychom si mohli udělat skutečný obrázek o situaci a dovedli na otázku odpovědět, měli bychom znát alespoň některá základní fakta.

1. Základní údaje

Většina území se nachází v pohoří Hindúkuše s nejvyšší horou Nošak, měřící 7485 m. n. m. [1] Rozloha země činí 652 230 km². [2] (Pro zajímavost rozloha Francie je 551 500 km². [3]). Podnebí je suché, vnitrozemské, ovlivněné nadmořskou výškou, ve které většina území leží. Na jihozápadě, poblíž íránské hranice, dosahují teploty v létě až 50 °C. Dešťové srážky jsou na jihu minimální, na východě dosahují 500-1000 mm srážek za rok. [1] V pohoří Hindúkuše se nalézají ledovce, které během letního tání zásobují vodou řeky a přispívají tak k zavlažování země. Většina vegetace roste kolem řek v horských údolích a sezóně okolo vádí (vyschlých řečišť), která jsou rovněž zásobována z tajících ledovců.

Délka státní hranice dosahuje 5529 km, přičemž nejdelší úsek sdílí Afghánistán s Pákistánem (2430 km), dále pak s Tádžikistánem, Íránem, Turkmenistánem, Uzbekistánem a Čínou. [4]

2. Stručná historie

Počátky této země sahají mnohem hlouběji do historie, než je obecně známo. Zdokumentovaná historie sahá do roku 328 př. n. l., kdy zemi dobyl Alexandr Veliký a země se tak stala centrem řecké provincie Baktrie, kde docházelo k míšení řeckých, hinduistických i buddhistických kulturních vlivů. [5] Postupem času se Afghánistán dostal pod vliv říše parthské, kušánské a perské [1]. Až v 7. století došlo k pronikání Arabů do země, a tudíž i k zárodku islámu v této oblasti. Ve 13. století do země, ve které už byl rozšířen islám, pronikl Čingischán a země byla okupována Mongoly. Bábur, potomek Mongolů, vytvořil centrum v Kábulu. Zbylé části byly pod nadvládou Peršanů. Po zavraždění panovníka Nadira Shaha roku 1747 byl zvolen za afghánského krále Paštun Ahmad Chán Abdálí. [6] Tento rok je též považován za rok vzniku samostatného Afghánistánu. Od samého vzniku zde byly konflikty mezi jednotlivými kmeny. V dalších letech začaly zemi poškozovat britsko-ruské výboje. V letech 1838-1842 byla první afghánská válka mezi Ruskem, jehož vojska přišla ze severu, a Británií, která měla své impérium v Indii. [5] Afghánistán se tak stal nárazníkovým pásmem mezi oběma mocnostmi. Druhá afghánská válka byla v letech 1878-1880, kdy generál Roberts dobyl Kábul a osvobodil Kandahár. Roku 1907 byla uzavřena smlouva mezi Ruskem a Británií, díky které získal Afghánistán autonomii. V roce 1919, po třetí britsko-afghánské válce, získal úplnou

samostatnost, potvrzenou dohodou v pákistánském Rávalpindí roku 1921. Zemí nadále zmítaly nepokoje. V roce 1978 byl prezident Muhammad Tarakí (mimořádně absolvent Harvard University) zavražděn. [7] V roce 1979 provedl Sovětský svaz invazi do Afghánistánu, aby tím vojensky podpořil prosovětsky orientovanou vládu proti islámským skupinám bojovníků (mudžahedínům), bojujících proti vládě.

Na této válce se v rámci „zadržování komunismu“ [8] podílely v té době neoficiálně i Spojené státy. Především šlo o pomoc při výcviku mudžahedínů. CIA cvičila pákistánské instruktory, a ti potom cvičili afghánské mudžahedíny. Celkem bylo takto vycvičeno 80 000 bojovníků. [9] Přímý výcvik Afghánců instruktory CIA byl omezen na minimum, kvůli možnosti odhalení Sověty a nařčení, že povstalci jsou stoupenci Washingtonu. Významnou pomoc ze strany USA představovaly dodávky zbraní sovětské výroby, raket země-vzduch typu Stinger, odposlouchávacích zařízení a družicových snímků. Zajímavostí je rovněž čínská podpora. Šlo hlavně o dodávky sovětských zbraní a zřizování výcvikových táborů na svém území v blízkosti hranic s Afghánistánem za pomoci CIA. Reaganův poradce Jack Wheeler na schůzce s prezidentem v roce 1983 řekl: „*Afghánci mají převahu na zemi. Sověti mají převahu ve vzduchu. Sundejte je, a prohrají.*“ To bylo heslo, ze kterého vycházela strategie americké pomoci.

3. Kdy vznikla většina současných problémů?

Problém současnosti, který částečně vznikl právě během zmíněného období, je nasazení vycvičených mudžahedínů proti původně spřáteleným jednotkám Spojených států a jejich spojencům. Mimo to podle odhadů došlo ke ztrátě až padesáti procent americké pomoci dříve, než se dostala k adresátům. Peníze, utržené za prodej takto ukradeného materiálu, byly většinou investovány do rozvoje obchodu s narkotiky. Dnes je Afghánistán největším producentem opia na světě. [10]

Dalším důležitým aspektem je struktura obyvatelstva. Žije zde zhruba 28 milionů obyvatel. Přesný počet není znám, protože poslední sčítání lidu proběhlo v roce 1979 a nebylo dokončeno kvůli sovětské invazi. [2] Nové sčítání lidu bylo plánováno na rok 2010. Muslimské náboženství je rozděleno na 80 % sunnitů, 19 % šiitů a 1 % ostatních.

Toto rozdělení zde však nehraje tak významnou roli jako například v Iráku. Mnohem významnější je kmenové uspořádání společnosti. Toto uspořádání bylo často ignorováno. Země to pocítila zejména během vytváření umělé hranice Afghánistánu Anglií a Ruskem. Došlo tak k situacím, ve kterých byly kmeny formálně rozděleny na území několika různých států. Toto ignorování jednotlivých menšin působí nemalé problémy dodnes. Mnoho obyvatel se hrdě přihlásí ke svému kmeni, avšak identifikace s afghánským národem jako celkem (který *de facto* neexistuje) je minimální. Nejsilnější skupinu představují Paštunové, kteří tvoří 42 %, následují Tádžikové (27 %) a Hazárové (9 %). Dalšími významnějšími kmeny jsou Aimakové, Turkmeni a Balúčové. Nejmenované, méně početné skupiny tvoří dohromady 4 % obyvatel.

4. Skutečná situace

Špatná bezpečnostní situace je problémem jak pro koaliční vojáky, tak pro místní obyvatele. Pro ně představuje bezprostřední hrozbu, a také škodu ekonomickou, způsobenou odrazováním zahraničních investorů, bez kterých se země do budoucna neobejde.

V mainstreamových médiích dochází často ke zkreslování situace nebo k paušalizování a srovnávání: terorista = Afghánec. Je na místě si vzpomenout na myšlenku, kterou vyslovil izraelský zpravodajec Ezra Danin ve 40. letech, když řekl: „*Nemáme proti sobě všechny Araby, ale Araba zcela konkrétního. Potřebujeme vědět, kdo to je. Nějaký chlapec se usadí na kopci nebo v údolí a vystřelí – všichni pak křičíme, podléháme panice, skáče do příkopů, a přitom vše, o čem vlastně mluvíme, je Ali nebo Muhammad. Musíme být schopni ho identifikovat a zakročit proti němu.*“ [11]

Tuto myšlenku lze aplikovat i na území a situaci v Afghánistánu. Je třeba rozlišovat mezi teroristy a civilisty, ačkoliv je to často komplikované díky časté absenci vojenských uniform v západním pojetí u příslušníků ozbrojených složek a přítomnosti velkého množství zbraní u civilního obyvatelstva.

Běžný koaliční voják je jen stěží schopen rozlišit teroristu od civilisty. Dochází tak k hrubému zacházení s obyvateli a nerespektování jejich základní lidské důstojnosti. To negativně ovlivňuje postoj obyvatelstva ke koaličním vojákům. Místní pak raději podporují domácí teroristy.

Zároveň je třeba si uvědomit situaci vojáků, kteří jsou denně vystavováni asymetrickému nepříteli a smrtelnému nebezpečí, které se může ukrývat ve kterémkoliv odstaveném automobilu. Běžní vojáci, kteří při kontrolách často jednají s místním obyvatelstvem, si mnohdy neuvědomují, jak důležité je jejich chování. Vojáci jsou v zemi často pod silným psychickým tlakem, avšak čím méně dalších nepřátel si z civilního obyvatelstva vytvoří, tím méně jich budou v budoucnu mít. To se týká především obyvatel, kteří nemají osobní nepřátelský postoj vůči cizincům. Mnohokrát již vojáka, který se choval slušně k místním obyvatelům, někdo z lidí sám varoval například o připravené nástraze v oblasti jeho patroly. Koaliční vojska jsou do jisté míry závislá na spolupráci s místním obyvatelstvem především ve sběru informací.

IED (Improvised Explosive Device) jsou často nastražená takovým způsobem a na takovém místě, že je ani vycvičený specialista nemá šanci najít. Přitom podle zprávy C. Wilsona americkému Kongresu z roku 2007 je 50 % amerických obětí zabito právě IED. [12]

Prestiž spojeneckých vojsk, která ztrácí jak „na frontě“, tak i na „domácí půdě“, postupně upadá. Situace se zhoršuje během každého přehmatu, při kterém se cílem útoku stali civilisté místo teroristů nebo kdy koaliční jednotky nedokázaly zabránit útoku teroristů, při kterém umírali i místní obyvatelé. Počet mrtvých civilistů se často liší. Podle zprávy OSN však během prvního půl roku 2009 přišlo o život 1013 civilistů, což je nárůst o 24 % proti stejnému období roku 2008, kdy přišlo o život 818 civilistů. [13] Operace si rovněž vyžádaly již přes 1000 amerických životů a téměř 700 životů z řad koaličních armád, včetně třech českých. [14]

Je třeba mít na vědomí také odlišnou kulturu obyvatel, vyplývající převážně z islámu, který nemusí však znamenat nutně nepřátelský postoj vůči všemu západnímu. Existují státy, v nichž islám hraje významnou úlohu (např. Kuvajt), které jsou na vyspělé úrovni nebo ekonomicky převyšující Západ. Je třeba brát místní obyvatele takové, jací jsou, a respektovat jejich právo na vyznání víry a s tím odlišnou kulturu a zvyky. Rozdílný je i žebříček hodnot. U průměrného muslima je na prvním místě rodina, čest, úcta ke stařešinovi rodu, určitý postoj k ženám a podobně. Rozdílnost od euroatlantického pojetí kulturní společnosti však neznamená špatnost tohoto způsobu života (za předpokladu, že není v rozporu se základními lidskými právy a svobodami). Chování průměrného muslima je často mnohem sociálnější

než západní. Mnoho svátků, včetně námi většinou opovrhovaného obětování domácího zvířectva, končí rozdáním zbytku jídla chudým sousedům. Jejich rodina je pro ně mnohem více, než je obecně známo. Někdy je i tato hodnota mnohem více ceněná právě v muslimském světě, než v západní civilizaci. Buzkashi, místní oblíbená hra, kdy jezdci na koních soupeří o bezhlavého kozla, patří rovněž ke kulturní tradici této země. Co se týká úcty ke staršímu rodu, i toto je pochopitelná úcta ke staršímu.

Postavení žen je poměrně komplikované. Opět vychází z ryze praktických důvodů. Ani na Západě nenechá muž jít svoji ženu samotnou nočním a opuštěným parkem. Samozřejmě vše má své meze a péče o bezpečí manželky nesmí omezovat její práva, jako účast na veřejném životě, možnost vzdělávání a podobně. Naopak pochybným až odsouzením hodným je prosazování některých praktik, jako je kamenování nevěrné manželky a dalších.

Pro tyto případy se však vnučuje myšlenka, že jde spíše o zneužití náboženství určitými skupinami. Přitom před zhruba 50 lety bylo postavení žen úplně jiné. Ženy budovaly kariéry v medicíně a společně s muži se mohly podílet na kulturním životě. Mohly také společně pracovat na akademické půdě v Kábulu či v mnoha podnicích a továrnách. [15] V té době mohli lidé doufat v podporované projekty na zlepšení infrastruktury, budování podniků a podporu vzdělávání bez ohledu na pohlaví. Z toho je vidět, že ani v této složité zemi není nemožné žít a dodržovat lidská práva tak, aby z toho profitovala celá společnost. Otázkou je, jestli již zmiňované mocenské skupiny budou chtít, aby se země, zpustošená třemi desetiletími války, vůbec vrátila k „normálnímu“ životu. Podle Mohammada Qayoumi (President of California State University) jsou však dnešní obyvatelé Afghánistánu stále cyničtější a nevidí souvislost mezi vzděláním a lepším životem.

Teroristé mají výhodu domácího prostředí. Jejich metody spočívají v primitivních, avšak účinných nástrahách IED. Konstrukce takovýchto zařízení bývá často jednoduchá a umístění je možné prakticky kdekoliv; od odstaveného automobilu, přes hromadu šterku u silnice až po úkryt v těle mrtvého zvířete nebo sebevražedného útočníka. Dalším způsobem je přímé napadení konvoje nebo ostřelování vojenských základů. Útočníci se po odražení nebo úspěšném útoku zpravidla rychle stáhnou do místních hor nebo se ztratí mezi místními obyvateli. To bývá hlavním důvodem nedůvěry koaličních vojáků vůči místnímu obyvatelstvu, což je příčinou již zmíněného hrubého chování a nerespektování jejich důstojnosti, které vede zpětně k jejich vlastní neoblíbenosti. Útoky na základny mají většinou spíše psychologický dopad, než ničivý účinek (a to zejména díky malé přesnosti). Přímé napadení konvoje nebo použití IED však mívají mnohem ničivější dopad.

Otázka prevence vůči terorismu bývá na Západě spojována s opatřeními, která se skutečnou prevencí nemají nic společného. Jestliže například z prostorů hromadné dopravy odstraníme odpadkové koše s odůvodněním, aby v nich nikdo nemohl uschovat výbušninu, jedná se o zcela neefektivní a zbytečné opatření. Terorista má vždy dost jiných příležitostí k uskutečnění svého činu. Prevenci je třeba provádět tam, kde hrozí bezprostřední vznik teroristické myšlenky. Je třeba se zamyslet kde a za jakých okolností dochází k rekrutaci nových teroristů. Člověk, který žije v blahobytu a přebytku, půjde jen stěží s připevněnou výbušninou na těle zabít lidi. Naopak je to možné u člověka, který nemá co ztratit. Teroristy v Afghánistánu podporují místní většinou ze strachu a pod jejich hrozbou, což je jednoznačné selhání vojenských a policejních bezpečnostních opatření. Dalším důvodem bývá postupné přesvědčení teroristickými „verbíři“ o nutnosti a správnosti takového činu. To bývá úspěšné často díky dlouhodobějšímu procesu přesvědčování, které bývá podporováno

uplácení místních obyvatel žijících na pokraji chudoby. V případě zvýšení životní úrovně by tato metoda byla jen stěží úspěšná. Teroristou se člověk nenarodí, tím se za určitých podmínek může stát a to je ten klíčový okamžik, který je třeba podchytit ...

5. Nejasná budoucnost

O tom, že krizi v Afghánistánu nelze vyřešit čistě vojenskou cestou, dnes není pochyb. Na území Afghánistánu je rozmístěno necelých 150 000 vojáků, včetně Barackem Obamou v prosinci 2009 slíbených posil. [16] Pro vojenské vítězství by však bylo třeba 400-600 000 vojáků, což je zcela nereálné. [17] Z toho je patrné, že jakékoliv další navýšení je spíše politickým tahem, než skutečným krokem k vyřešení problému.

V současnosti jsou v Afghánistánu nasazovány PRT (Provincial Reconstruction Team). Jde o poměrně nový prvek. Jejich hlavním cílem je postupná stabilizace situace ve svěřené oblasti a následná možnost předání moci do rukou místní samosprávy. Kromě toho je třeba působit na obyvatelstvo tak, aby se minimalizovalo riziko přidání se obyvatelstva na stranu ilegálních skupin. Tato činnost by mohla vést k opětovné destabilizaci situace. Rovněž je třeba eliminovat množství již takto působících osob a skupin, někdy včetně jejich fyzické likvidace. Tohoto cíle je dosahováno vojenskými operacemi (především likvidace teroristických skupin a provádění patrol v již kontrolovaných oblastech) a snahou o vytváření kompetentních úřadů, budováním místní infrastruktury a z toho plynoucí snahy o zvýšení životní úrovně. Dále vidíme snahu o budování fungujícího systému základního vzdělávání a zvýšení úrovně zdravotní péče. V neposlední řadě jde o výcvik, vyzbrojení a vystrojení příslušníků Afghánské národní armády a policie.

Působnost PRT bývá rozdělena podle působnosti jednotlivých zemí. Při jejich řízení je snaha o koordinaci. Problém a rozdílnost způsobují národní odlišnosti jednotlivých zúčastněných armád a států, vojenské řízení PRT a malá zkušenost s jejich fungováním. Řízení PRT by mělo být v rovnováze mezi vojenskou částí, zajišťující bezpečnost, a civilní složkou, provádějící vlastní rekonstrukční činnost. Český PRT v afghánském Lógaru je právě pro vysoký počet civilních expertů v oblasti hodnocen pozitivně. [18] Vojenské velení často nemá zkušenosti ani schopnosti provádění vlastního rekonstrukčního programu, zatímco civilní zaměstnanci stěží pochopí význam a smysl některých vojenských opatření. Otázkou je uplatnění místních obyvatel na řízení PRT. I při snaze postupného předání správy daného území do rukou místních úřadů zůstává problémem nízká gramotnost (okolo 28 %) [19] a vysoká korupce. Afghánistán zaujímá v míře korupce druhé místo na světě, hned po Somálsku. [20]

Otázkou zůstává, co se stane po stažení koaličních sil. Vzhledem k současnému stavu, kdy je afghánská armáda a policie silně podporována Západem a probíhá další rekrutace do těchto složek, které mají dosáhnout cílového stavu 134 000 vojáků v roce 2014 [21] a 84 500 policistů v roce 2011, [22] je otázkou, jak se tyto složky zachovají po předání moci do rukou afghánské vlády. Reálnou hrozbou, kvůli možnému poklesu finančních příjmů do těchto složek v důsledku snížení západní pomoci, a především snížením jejich kontroly Západem, je opětovné vytvoření diktátorského totalitního režimu. Na druhou stranu tyto složky budou představovat poměrně značnou moc místní vlády. Ta jimi bude moci disponovat pro udržení stability země nebo je *de facto* zneužije proti odpůrcům nového režimu. Za předpokladu, že to nebude v přímém rozporu se západní politikou, je odůvodněné se obávat vzniku prozápadně orientované diktatury, Západem tolerované.

To by znamenalo pouhou změnu vládnoucí skupiny z Talibánu před 11. zářím 2001 na nově vzniklou diktaturu podpořenou Západem.

Zajímavostí jsou veřejně nepříliš zmiňované zásoby nerostného bohatství. Jedná se především o světově významné množství mědi. Investici do těžebního průmyslu na měď vyhrála Čína. [23] Jedná se o největší investici v afghánské historii. Jde o investici v hodnotě 2,898 miliardy USD. Po zahájení těžby po pěti letech má čínská společnost platit afghánské vládě 400 milionů USD ročně a zaměstnávat 10 000 pracovníků. Čínská společnost má v plánu vytěžít 200 000 tun ročně z celkového odhadovaného množství 13 milionů tun rudy. Další otázkou je zapojení Talibánu, se kterým se již vedou různá jednání, do vlády. Britský diplomat David Miliband řekl, že je třeba do budoucna o tomto uvažovat. [24]

Zdali cílem spojenecké invaze bylo v roce 2001 opětovné zapojení Talibánu do vlády nevypadá příliš pravděpodobně. Talibán má v zemi stále značný vliv, který ještě posiluje propagandou. Islámský emirát Afghánistán oficiálně trval od roku 1996 do roku 2001, kdy padl Talibán, nicméně v roce 2010 vznikl Afghánský islámský emirát mullý Muhammada Umara, opět pod nadvládou Talibánu. [25] Muhammad Umar veřejně vyhláší, že hlavní příčinou nestability země je přítomnost amerických vojsk. [26]

Další zajímavostí je, že „ústava“ Islámského emirátu Afghánistán vznikla několik dní po prohlášení dalšího britského diplomata D. Browna o nutnosti spolupráce s Talibánem. [27] Přesto si prezident Karzái vymínil, že tato případná spolupráce musí respektovat rámec daný jím podepsanou afghánskou ústavou z roku 2004.

V každém případě je fakt, že NATO již hledá způsoby, jak se postupně ze země stáhnout tak, aby tím jeho pověst utrpěla co nejméně. Na obranu Aliance je třeba si uvědomit, že vznikla za zcela jiných okolností a za zcela jiným účelem a s operací podobného typu nemá jako organizace žádné zkušenosti. To však neznamená, že představitelé odpovědnosti za současnou situaci.

6. Afghánistán jako centrum společného zájmu

Historický zájem o tuto zemi je dán její zeměpisnou polohou, neboť například v období britsko-ruských válek mohlo jít jen stěží o získání rud, jejichž těžba je v této hornaté zemi i v dnešní době technologicky náročná. Spíše šlo o získání oblasti pod svoji kontrolu a rozšíření své sféry vlivu mezi Rusko a Británii, pod jejíž nadvládu patřily kolonie v Indii, a tudíž měla k Rusku v té době geograficky poměrně blízko.

V období studené války se Afghánistán stal znovu centrem zájmu, neboť po invazi SSSR se zde v rámci „zadržování komunismu“ začaly angažovat Spojené státy. Spatřujeme opět spíše geopolitické zájmy než snahu získat surovinové zdroje.

Bez zajímavosti nezůstává ani pozice Afghánistánu, jakožto oblast společného zájmu některých významných, donedávna znepřátelených mocností. Spolupráce USA a Ruska v oblasti Afghánistánu a centrální Asie byla domluvena na společném summitu v květnu 2002. Tehdy se sešel americký prezident Bush s ruským prezidentem Putinem a domluvili se na vzájemné spolupráci obou zemí v boji proti terorismu a Talibánu. Dohodli se též na společném řešení nevojenských výzev. [28] Přestože ruský velvyslanec při NATO Rogozin stále nechal otevřenou případnou možnost zmrazení spolupráce, příkladem kooperace USA/NATO a Ruska je nabídka povolení přeletů letounů Aliance s nevojenskými zásobami do Afghánistánu z dubna 2008 přes vzdušný prostor Ruska. Ta však

ještě v listopadu toho roku nebyla realizována, a proto podobnou nabídku udělal Alianci i Uzbekistán. Zde je vidět, že jde o vzájemnou spolupráci, ačkoliv vztahy jsou stále spíše konkurenční než přátelské. V současnosti se ruský prezident Medveděv v zásadních bezpečnostních otázkách v Afghánistánu shoduje s NATO. [29] Není totiž v zájmu Ruska, aby Spojené státy prohrály. Hrozila by totiž další destabilizace regionu a zhoršení bezpečnostní situace. Taková destabilizace jednoznačně nespadá do ruského zájmu.

V Afghánistánu se však v rámci koalice účastní mise i další velmoci, například Francie. Podle P. Boniface (directeur de l'Institut de relations internationales et stratégiques) není účast na této misi v jejím zájmu. [30] Většina francouzské veřejnosti neví, proč se Francie této války účastní, přesto však si Francie klade v následujících několika letech určité cíle, jako například soustředit se na zlepšení zdravotní péče, rozvoj zemědělství a vzdělávání. [31] Skutečné důvody mohou být odlišné. Francie, jako stálý člen Rady bezpečnosti, může brát přítomnost v Afghánistánu mezi dalšími 40 národy jako otázku prestiže. Kromě toho můžeme považovat její účast v misi za příspěvek v boji proti terorismu. Snahu o zlepšení vývoje a další rekonstrukci země lze považovat za pokračování tradiční francouzsko – afghánské spolupráce, která (alespoň podle oficiálních zdrojů) začala ve dvacátých letech minulého století a nikdy neustala. Dokonce po roce 2001 ještě zintenzivněla. Tato spolupráce pramenila především z návštěvy afghánského krále Amanulláha (panoval 1919-1929) ve Francii, kdy jím byla domluvena spolupráce v oblasti archeologie a vzdělávání. [32] Na základě této dohody bylo založeno ve dvacátých letech minulého století *Le lycée Esteglal* pro chlapce a *Le lycée Malalai* pro dívky v Kábulu. Oběma školami prošlo několik tisíc žáků, včetně mnoha významných osobností, například národní hrdina Ahmadšáh Masúd („lev z Pandž-šíru“), který se zasloužil v boji proti Sovětům.

Situace po 11. září 2001 však nabízí i nový pohled, zejména v kontextu posledního období. V první fázi, když byla zahájena operace *Trvalá svoboda* (Enduring Freedom), šlo o boj proti terorismu. Zprvu situace vypadala nadějně; to v období po svržení Talibánu a nahrazení jeho nadvlády vládou prezidenta Karzáiho. [33] Následovala však tzv. irákizace, popsaná ve 2. čísle Vojenských rozhledů, která přinesla zhoršující zlom. Ten měl za následek zapojení NATO. Přes všechny problémy však situace vypadala relativně jasně, ve smyslu účelu operace, dokud nebyly zveřejněny zprávy o nalezení a plánovaném využití nerostných surovin. [23] Tento samotný fakt sice není definitivou, avšak při nejmenším vytváří velký otazník kolem účelu operace.

7. Závěr

O Afghánistánu již bylo řečeno a napsáno mnoho, avšak skutečné řešení je velice vzdálené současnosti. Zásadní historická chyba, jakou bylo dělení hranic v 19. století napříč oblastmi jednotlivých etnik, znamenala dalekosáhlé následky bezpečnostní, společenské i sociokulturní. Jedná se o podobnou chybu, jako „právníkové“ hranice některých států v severní Africe, které rovněž nerespektují etnické osídlení původními kmeny Berberů a jsou původem mnoha problémů současného Maghrebu. [34]

Další otázkou je budoucí vývoj po obměně velitele amerických sil v Afghánistánu gen. McCrystala. Ten byl po kritice Obamy a některých jeho spolupracovníků vyměněn a nahrazen gen. Petraeusem. [35] Po prohlášení prezidenta Obamy je zjevné, že nový velitel bude mít za úkol pokračovat ve strategii, již rozpracoval a aplikoval gen. McCrystal. [36] Skutečný výsledek však budeme moci hodnotit až za několik let.

Poznámky k textu:

- [1] BATEMAN G., EGANOVÁ, V. *Encyklopedie Zeměpis světa*. Vyd. 1., Praha: Columbus, spol s r. o., 1994, ISBN 80-901727-6-8, s. 400.
- [2] CIA [on line]. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>, [přev. 12.11.2009].
- [3] CIA [on line]. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/fr.html>, [přev. 14.11.2009].
- [4] CIA [on line]. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html#top>, [přev. 14.11.2009].
- [5] Thucydide [on line]. <http://www.thucydide.com/realisations/utiliser/chronos/afghanistan.htm>, [přev. 12.11.2009].
- [6] Encyclopedia2thefreedictionary [on line]. <http://encyclopedia2.thefreedictionary.com/Nadir+Shah>, [přev. 11.4.2040].
- [7] Absoluteastronomy [on line]. http://www.absoluteastronomy.com/topics/Nur_Muhammad_Taraki, [přev. 14.11.2009].
- [8] DRULÁK, P. *Teorie mezinárodních vztahů*. Vyd. 1., Praha: Portál, s. r. o., 2003, s. 176-178, ISBN 80-7178-725-6.
- [9] Anonym. *Tajné operace CIA*. Vyd. 1., Praha: Svojtka Co., 2005, s. 164 – 171, ISBN 80-7237-390-0.
- [10] CIA [on line]. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2086.html>, [přev. 11.4.2010].
- [11] BLACK, I. MORRIS, B. *Mossad, Izraelské tajné války*. Vyd. 3., dotisk, Brno: Jota, 2006, s. 26, ISBN 80-7217-392-8.
- [12] FAS [on line]. <http://www.fas.org/sgp/crs/weapons/RS22330.pdf>, [přev. 17.4.2010].
- [13] Unama.unmissions [on line]. [http://unama.unmissions.org/Portals/UNAMA/human %20rights/09july31-UNAMA-HUMAN-RIGHTS-CIVILIAN-CASUALTIES-Mid-Year-2009-Bulletin.pdf](http://unama.unmissions.org/Portals/UNAMA/human%20rights/09july31-UNAMA-HUMAN-RIGHTS-CIVILIAN-CASUALTIES-Mid-Year-2009-Bulletin.pdf), [přev. 17.4.2010].
- [14] Icasualties [on line]. <http://www.icasualties.org/oef/>, [přev. 17.4.2010].
- [15] FOREIGNPOLICY [on line]. http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/05/27/once_upon_a_time_in_afghanistan, [přev. 3.8.2010].
- [16] Centcom [on line]. <http://www.centcom.mil/en/news/president-calls-for-30-000-more-u.s.-troops-in-afghanistan.html>, [přev. 13.12.2009].
- [17] RAŠEK, A. Obamův první rok v Bílém domě. *Vojenské rozhledy*, MO ČR, 2010, roč. XIX, č. 1, s. 7, ISSN, 1210-3292.
- [18] Doctrine [on line]. http://doctrine.cz/1_09_zuna.html, [přev. 1.5.2010].
- [19] CIA [on line]. https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/countrytemplate_af.html, [přev. 1.5.2010].
- [20] Msnbc.msn [on line]. <http://www.msnbc.msn.com/id/33994113/>, [přev. 1.5.2010].
- [21] Understandingwar [on line]. <http://www.understandingwar.org/themenode/afghanistan-national-army-ana>, [přev. 1.5.2010].
- [22] NYtimes [on line]. http://www.nytimes.com/2009/10/07/world/07nato.html?_r=1, [přev. 1.5.2010].
- [23] Epaa [on line]. http://www.epaa.org.af/index.php?page=en_Copper+Mine, [přev. 1.5.2010].
- [24] English.aljazeera [on line]. <http://english.aljazeera.net/news/europe/2009/11/2009111712445707780.html>, [přev. 17.11.2009].
- [25] NATIONSTATES [on line]. http://www.nationstates.net/nation=mullah_mohammed_omar, [přev. 3. 8. 2010].
- [26] SIPRI [on line]. <http://www.sipri.org/blogs/Afghanistan/further-taliban-response-to-allegations-of-negotiations-with-the-us>, [přev. 3.8.2010].
- [27] TELEGRAPH [on line]. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/1564573/Taliban-unveils-hardline-Afghan-constitution.html>, [přev. 3.8.2010].
- [28] CHATHAMHOUSE [on line]. http://www.chathamhouse.org.uk/files/12767_241108_rep_allison.pdf, [přev. 25.7.2010].
- [29] BALABÁN M., RAŠEK, A. a kol. *Nezápadní aktéři světové bezpečnosti*. Vyd. 1., Praha: Karolinum, 2010, s. 64-65, ISBN 978-80-246-1721-3.
- [30] RUE89 [on line]. <http://www.rue89.com/2010/02/21/pourquoi-les-francais-oublient-ils-la-guerre-en-afghanistan-139541>, [přev. 3.8.2010].
- [31] ASSET.RUE89 [on line]. http://asset.rue89.com/files/plaquette_afghanistan.pdf, [přev. 3.8.2010].
- [32] ESTEQLAL-MALALAI [on line]. <http://www.esteqlal-malalai.org/topic/index.html>, [přev. 3.8.2010].
- [33] HYNEK N., EICHLER, J. Češi v Afghánistánu. *Vojenské rozhledy*, MO ČR, 2010, roč. XIX, č. 2, s. 88-100, ISSN, 1210-3292.
- [34] **Maghreb** – Region v Africe na severu Sahary, západně od Nilu, konkrétně jsou to státy Maroko, Západní Sahara, Alžírsko, Tunisko, Libye a více či méně Mauritánie. AMROUCH, N. L'Année du Maghreb 2009, Dossier S'opposer au Maghreb. Vyd. 1., Paris: CNRS éditions 2009, s. 148-156, ISBN 978-2-271-06907-8.
- [35] BIGGOVERNMENT [on line]. <http://biggovernment.com/jbabbin/2010/06/22/obama-cant-fire-mccrystal/>, [přev. 10.7.2010].
- [36] WHITEHOUSE [on line]. <http://www.whitehouse.gov/blog/2010/06/23/president-obama-afghanistan-general-mcchrysal-general-petraeus>, [přev. 25.7.2010].

INFORMACE

Ing. Vendula Hynková, doc. dr. Luboš Štancil, CSc.

Vojenské keynesiánství, vojenské výdaje a růst militarizace ekonomik vyspělých zemí světa

Příspěvek na základě vymezení podstaty vojenského keynesiánství pojednává o problému rozporného vnímání vlivu vojenských výdajů na ekonomický růst. Hlavní pozornost je věnována analýze uplatňování politiky vojenského keynesiánství jako jednoho z nejvýznamnějších faktorů posilování ekonomických pozic a vojensko-politického vlivu vojenskoprůmyslových komplexů vyspělých zemí světa. Ve stati jsou v nezbytném rozsahu prezentovány současné přístupy k vymezení podstaty a úlohy vojensko-průmyslových komplexů a v případě intenzifikace vojenského keynesiánství je poukázáno na nebezpečí militarizace ekonomik a společenského života.

Úvod

Po celá desetiletí vlády a ministři obrany obhajovali požadavky na rostoucí objemy prostředků tvrzením, že vysoká úroveň vojenských výdajů je „dobrým stimulem“ pro rozvoj ekonomiky, a proto jejich redukce by vedla k recesi. Tato argumentace ve prospěch vojenských výdajů se stala tak známou, že jejich funkci jako účinného nástroje fiskální politiky marxističtí kritici příhodně nazvali „keynesovským militarismem“, resp. „vojenským keynesiánstvím“. V souvislosti se světovou finanční a hospodářskou krizí a hledáním řešení jejího překonání se rozvinula nová diskuze o možnostech využití vojenského keynesiánství ve prospěch nastartování ekonomického růstu.

V současnosti se **vojenským keynesiánstvím** zpravidla rozumí hospodářská politika, která využívá *masivní* vojenské výdaje jako prostředku dosažení hospodářského růstu. Jako příklady politiky vojenského keynesiánství se většinou uvádí hospodářská politika Německa ve 30. letech a Spojených států amerických v 80. letech minulého století. V současnosti se vedou poměrně vášnivé diskuze nejen o oprávněnosti hodnocení uvedených období jako „vojenského keynesiánství“, ale i o jeho kladech a záporech vůbec. Kritici vojenského keynesiánství mimo jiné zdůrazňují jeho vliv na prohlubování militarizace ekonomiky, následně i ostatních sfér života společnosti.

Stručně o názorech na ekonomické souvislosti vojenských výdajů

Vliv výdajů na obranu jako nástroje fiskální politiky, tj. vojenského keynesiánství se projevuje dvojím způsobem: na jedné straně, neúměrné vojenské výdaje odnímají část ekonomických zdrojů nezbytných k řešení aktuálních sociálně-ekonomických úkolů, zvyšování životní úrovně obyvatel a nadměrně zatěžují ekonomiku. Na straně druhé, racionální výdaje, alokované především do výroby vysoce technologicky vyspělých systémů zbraní, vojenské techniky a další speciální vojenské produkce a produkce dvojného užití, stimulují rozvoj technologicky vyspělých výrobní, vytváří pracovní místa a rozšiřují možnosti exportu. To má pozitivní vliv na ekonomiku a nachází svůj odraz ve změnách makroekonomických indikátorů typů hrubý domácí produkt, zaměstnanost,

reálné důchody obyvatel, struktura průmyslové výroby apod. Tento dvojí vnitřně rozporný vliv vojenských výdajů na ekonomiku země rozděluje badatele na zastánce vojenského keynesiánsství a na jeho odpůrce, kritiky. [1]

Jsou známé publikace věnované systematizaci vlivu vynakládaných vojenských výdajů na ekonomiku země, přičemž se to často uskutečňuje s použitím složitých, komplikovaných matematických a statistických modelů. [2] Jejich autoři nedospívají k jednoznačným závěrům a jednotnému názoru na směry vlivu vojenských výdajů na ekonomický růst. Mnozí ekonomové analyzují vojenské výdaje jako alternativu investic do nevojenských odvětví a na základě porovnávání jejich efektivnosti dokazují, že mají negativní vliv na ekonomický růst, neboť vytěšňují soukromé investice a omezují tak rozvoj civilních sektorů ekonomiky. [3]

Jiní ekonomové konstatují, že je velmi obtížné, ba dokonce nemožné objasnit statisticky významnou závislost mezi vojenskými a nevojenskými výdaji. [4] Někteří poukazují na přímou závislost mezi vojenskými výdaji a výrobou, zvláště hutním průmyslem a strojírenským průmyslem i dalšími technologickými odvětvími. Poukazují na to, že před první světovou válkou 1 % zvýšení vojenských výdajů vedlo ke zvýšení průmyslové produkce ve Spojených státech o 1 %, v Německu o 3 %, a ve Francii o 3,5 %.

Prakticky všichni autoři zmíněných prací se shodují v tom, že existují faktory, které mají jak pozitivní tak i negativní vliv na ekonomický růst. Připustíme-li, že současný moderní stát musí zabezpečení vojenské obrany svých zájmů věnovat neustálou pozornost a odpovídajícím způsobem i ji dotovat finančními prostředky, pak to znamená, že musí existovat určité optimum týkající se velikosti vojenských výdajů, resp. jejich podílu na HDP. Nalezení tohoto optima je však více než obtížné. Při jeho definování hrozí nebezpečí dvou extrémů. Rozhodnutí o vyšších vojenských výdajích než je jejich optimální úroveň budou stimulovat rozvoj zbrojního průmyslu, posilování pozice vojenskoprůmyslového komplexu a tendenci k militarizaci ekonomiky a celé země. V reakci na tato rozhodnutí mohou ostatní země přijmout odpovídající opatření k navýšení svých vojenských rozpočtů a k posílení domácího zbrojního průmyslu. Tato rozhodnutí jsou počátkem závodů ve zbrojení. Nízká úroveň výdajů na obranu nemusí být dostatečná pro dosažení požadovaných schopností státu a jeho armády k obraně státní suverenity a demokratického vývoje země. Realizace politiky vojenského keynesiánsství v sobě skrývá velké nebezpečí k nadměrnému růstu vojenských výdajů se všemi jeho negativními důsledky.

Historie vzniku vojenského keynesiánsství

Nejhlubší teoretické základy vojenského keynesiánsství jako směru ekonomického myšlení vytvořil anglický ekonom John Maynard Keynes, který věnoval velkou pozornost hledání příčin toho, proč tržní ekonomika přestala ve 20. století úspěšně fungovat na základě samoregulačních sil a propadla se do hluboké celosvětové deprese, doprovázené nevyužíváním výrobních kapacit a vysokou nedobrovolnou nezaměstnaností. V „Obecné teorii“ (1936) Keynes zdůvodnil, že příčinou krize byla nedostatečná efektivní poptávka a v jejím rámci nestabilita investic vyvolaná klesající ochotou podnikatelů investovat a nabídl model hospodářské politiky státu, která měla zmírnit cyklické výkyvy spojené s tržní ekonomikou. Jejím základem bylo vytváření nových pracovních míst a formování efektivní poptávky, jako léku na ozdravení ekonomiky. Prvořadý význam

přítom přisuzoval vytváření dostatečně velké dodatečné poptávky ze strany státu, a to i za cenu jeho zadlužování.

J. M. Keynes si byl vědom místa vojenských výdajů ve struktuře dodatečné poptávky a jejich významu pro ekonomický růst. Chápal je jako silný veřejný poptávkový impulz, který svým multiplikačním účinkem může výrazně přispět k oživení ekonomiky právě tehdy, když samoregulační mechanismy tržní ekonomiky selhávají ve svých schopnostech generovat dostatečné soukromé investice nebo adekvátně stimulující privátní spotřebu. Právě v této roli viděl nezastupitelnou roli státu.

Jestliže v roce 1936 uprostřed velké hospodářské krize J. M. Keynes v „Obecné teorii“ uvádí spíše jako teoretický příklad, že „stavba pyramid, zemětřesení, ale i války mohou sloužit ke zvýšení bohatství“, pak o čtyři roky později, na základě poznatků z rozpačitých výsledků realizace *New Dealu* dochází k závěru, že jeho fiskální stimul byl velmi malý, a proto válka by mohla být jediným způsobem zvýšení výdajů na úroveň potřebnou pro dosažení plné zaměstnanosti. V článku „O vojenských financích“, připraveném v červenci 1940 speciálně pro časopis „The New Republic“ v této souvislosti konkrétně napsal: „Pro kapitalistickou demokracii se bohužel ukazuje jako politicky nemožné realizovat výdaje v rozsahu, který by byl dostatečný pro uskutečnění velkého experimentu s cílem dokázat můj závěr, kromě podmínek vyvolaných válkou... Jestliže Spojené státy budou mít vážný vztah k materiálním a ekonomickým aspektům obrany civilizace a odváží se kolosálních ztrát zdrojů v podobě výroby zbraní, pocítí svou sílu a poznají ji tak, jak se jim to nikdy nepodaří dosáhnout jinou cestou, získají zkušenost, která může být následně využita k přeměně světa, a tehdy všichni pochopí, jaké jsou základní principy tvorby bohatství... Příprava na válku nejen že nepotřebuje obětí, ale jeví se jako stimul růstu individuální spotřeby a zvýšení životní úrovně, jako stimul, který nemůže poskytnout ani vítězství, ani porážka „New Dealu“. [5]

Jinými slovy, k tomu, aby vojenské výdaje mohly ovlivnit vývoj ekonomiky, musí být dostatečně velké – „kolosální“. V kontextu s uvedenými závěry je možné hovořit o vojenském keynesiánství jako specifické hospodářské politice a směru ekonomického myšlení pouze za předpokladu, že **vládní výdaje na armádu jsou masivní**. [6]

Problémem hospodářského růstu podporovaného vojenskými výdaji, tedy „vojenským keynesiánstvím“ se teoreticky poprvé zabýval polský exilový ekonom Michal Kalecki v roce 1943. Ve svých pracích argumentoval tím, že kapitalisté a jejich političtí stoupenci se obávají využívat metod klasického keynesiánství, protože dosažení plné zaměstnanosti prostřednictvím veřejných výdajů vytváří riziko, že se pracujícím a jejich odborům dostane příliš mnoho moci. Z jejich hlediska jsou proto mnohem efektivnějšími investicemi vojenské výdaje. Tento závěr Kalecki, na rozdíl od Keynesa, dále rozvádí a zdůrazňuje, že tento způsob využívání státních financí však vyžaduje určitou míru politického nátlaku, kterého se nejlépe dosáhne apely na vlastenectví, vytvářením obav ze zahraniční hrozby a nakonec válkou.

V roce 1943 demonstroval Kalecki svůj model vojenského keynesiánství na nacistickém Německu, které v souvislosti s přípravou na válečné tažení vynaložilo na zbrojní průmysl, budování válečné infrastruktury a motorizované armády kolosální výdaje. Podle Kaleckého právě tyto vojenské výdaje byly základem německého úspěchu při překonávání globální recese. Současně je třeba poznamenat, že ekonomické důvody nacistického Německa nebyly hlavním účelem jeho masivních výdajů na zbrojení. Rozhodující byla skutečnost, že tyto výdaje byly doprovázené rozsáhlou vládní podporou rozvoje

zbrojní výroby a ty byly přijatelné nejen pro německé průmyslníky, kteří by za jiných okolností byli proti této destabilizující expanzivní politice, ale také pro mnoho dalších lidí po celém světě, kteří oslavovali dosažení „německého hospodářského zázraku“. A jak bude ukázané dále, Kaleckého koncept vojenského keynesiánství si ve Spojených státech velmi rychle osvojila a v praxi začal využívat neoliberální pravice.

Vývoj událostí vedl k tomu, že vstup Spojených států do druhé světové války a zahájení budování rozsáhlých vojenských kapacit se shodoval s koncem velké hospodářské krize. To vedlo řadu ekonomů a politiků k přesvědčení, že nikoliv *New Deal*, ale válka navrátila ekonomice její zdraví a vyvedla ji z deprese. Ekonom Robert Lekachman k uvedenému problému poznamenal: „Z pohledu keynesiánství je válka morální. Jako projekt veřejných prací jsou všechny války (před érou atomových zbraní) ideální, neboť veškerá válečná výroba není ničím jiným než ekonomickým odpadem, a proto nikdy nebude hrozit nebezpečí, že bude produkováno příliš mnoho.“ [7]

Tab. 1: Federální a výdaje na obranu USA během druhé světové války
(v mil. dolarů, ve s. c. roku 1940)

Rok	Nominální HDP		Výdaje federální vlády			Vojenské výdaje			
	Celkem (v USD)	Nárůst (v %)	Celkem (v USD)	Nárůst (v %)	Podíl na HDP (v %)	Celkem (v USD)	Nárůst (v %)	Podíl na HDP (v %)	Podíl na výdajích vlády (v %)
1940	101,4		9,47		9,34	1,66		1,64	17,53
1941	120,67	19,00	13,00	37,28	10,77	6,13	269,28	5,08	47,15
1942	139,06	15,24	30,18	132,15	21,70	22,05	259,71	15,86	73,06
1943	136,44	- 1,88	63,57	110,64	46,59	43,98	99,46	32,23	69,18
1944	174,84	28,14	72,62	14,24	41,54	62,95	43,13	36,00	86,68
1945	173,52	- 0,75	72,11	- 0,70	41,56	64,35	2,51	37,19	89,49

Pramen: TASSAVA, C. J. The American Economy during World War II [online] [cit.- 2010-05-12]. URL: < <http://eh.net/encyclopedia/article/tassava.WWII> >.

Ekonomika Spojených států v průběhu války v letech 1941-1945 expandovala do té doby v nevídané míře. Hrubý národní produkt USA v tomto období vzrostl z 88,6 mld. USD v roce 1939, kdy země ještě trpěla hospodářskou krizí na 135 mld. USD v roce 1944 (ve s. c. r. 1939). Podíl vojenské produkce na HDP vzrostl v tomto období z pouhých 2 % v r. 1939 na 40 % v r. 1943. [8]

Z makroekonomického hlediska druhá světová válka nejen že pomohla zásadním způsobem překonat důsledky předválečné hospodářské krize v USA, ale také vedla k vytvoření podmínek spolupráce mezi federální vládou, soukromým sektorem a odbory, která měla pozitivní vliv na pokračování ekonomického růstu v poválečném období.

Do poválečného období vstupovaly Spojené státy velmi výrazně posíleny válečnou průmyslovou expanzí, která jim poskytla ve vztahu ke spojencům (i ostatním zemím světa) obrovskou ekonomickou výhodu. Americká vláda se stala správcem ve světě nejsilnější ekonomiky, která se postupně stala centrem poválečného světového hospodářství.

Příklad Spojených států a nacistického Německa tak poměrně silně evokuje závěr, že pokud se země připravuje na válku, nebo už do ní vstoupila, musí uskutečnit

transformaci civilní výroby na výrobu vojenskou, rozšířit kapacity zbrojního průmyslu i ostatní produkční kapacity a služby. Potřebné finanční prostředky (vojenské výdaje) jsou hrazeny z rozpočtu státu, a tím se podílí na zvyšování jeho deficitu. Příprava a vedení války vyžadují takové objemy finančních prostředků, které vedou k hospodářskému oživení, jakého by samo o sobě zvyšování daní a nízké úrokové sazby nikdy nedosáhly. Proto J. M. Keynes považoval války za výjimečné okamžiky, které umožňují jinak prakticky neexistující plnou zaměstnanost. Tím se mu podařilo spojit růst zbrojní výroby a zvyšování militarizace hospodářství s řešením ekonomických a sociálních problémů státu. J. M. Keynes se domníval, že proces militarizace může probíhat bez negativních důsledků a nemusí vést k válce. Mnozí ekonomové však zcela oprávněně namítají, že vojenské výdaje jsou nejméně efektivním způsobem, jak používat rozpočtový deficit k oživení ekonomiky, neboť tyto finanční prostředky nejsou investovány do vybudování infrastruktury, která by byla schopná během určitého času produkovat zisky.

Vojenské keynesiánství a zrod vojenskoprůmyslového komplexu

Již od roku 1944 se ústředním tématem diskuzí staly problémy převedení široce rozvinuté vojenské výroby na civilní produkci. S blížícím se koncem války současně sílily obavy, že velká hospodářská krize naváže na své přerušení válkou a bude dále pokračovat. Proto v podstatě okamžité zahájení studené války po ukončení války s Němcem bylo mnohými vítané jako způsob pokračování a rozšíření válečné prosperity. [9] V politických kruzích stále více sílilo přesvědčení, že hospodářská prosperita USA se musí opírat především o válečné hospodářství. Dosažení odzbrojení a nastolení míru by mohlo vyvolat značné ekonomické i politické problémy.

Tab. 2: Vývoj vojenských výdajů v letech 1949–1968 (mil. USD, s.c. 1960)

	1949	1951	1953	1955	1957	1961	1962	1966	1968
USA	16 629	37 781	54 409	44 428	46 843	47 335	51 203	57 951	68 213
Celkem NATO	23 905	50 231	70 287	58 985	62 382	63 689	69 101	76 776	87 755
SSSR	8 800	10 709	11 978	11 888	10 747	12 889	14 111	14 889	18 556
Varšavská smlouva	13 600	15 509	16 778	16 688	16 235	20 712	22 651	25 148	31 156
Svět	43 659	74 094	95 291	84 013	87 848	95 623	104 311	119 492	138 851

Pramen: World Armaments and Disarmament. SIPRI Yearbook 1968/69. London 1969, s. 200.

Ve snaze zabránit růstu nezaměstnanosti a zpochybnění legitimacy tržního systému hospodaření vypracovala v roce 1950 Národní bezpečnostní rada (U.S. National Security Council) tajnou zprávu pro prezidenta Spojených států NSC-68, která je považována za Magnu Chartu vojenského keynesiánství. Dokument, který byl odtajněn až v roce 1977, výslovně vyzýval vládu, aby využila vyšší vojenské výdaje jako způsob, jak zabránit ekonomické recesi a růstu nezaměstnanosti. [10]

Politika vojenského keynesiánství spolu s válkami v Koreji a ve Vietnamu vedly v následujícím období ke strmému růstu vojenských výdajů. Mezinárodní a vojenskostrategická situace přispěly k tomu, že k rychlému růstu vojenských výdajů došlo nejen ve Spojených státech, ale i v ostatních státech světa. Z tab. 2 je zřejmé, že v roce 1966 překročily vojenské výdaje svůj vrchol, kterého dosáhly v době vrcholícího konfliktu v Koreji. Výdaje USA se za sledované období ztrojnásobily a činily téměř 50 % celosvětových vojenských výdajů. Hospodářský růst v období šedesátých let byl sice nižší než

během války, ale dostatečný rychlý k tomu, aby si vládnoucí elita udržela svou pozici a nedošlo k oslabení důvěry investorů a domácností v uskutečňovanou hospodářskou politiku. V důsledku tohoto vývoje se posilovalo propojení mezi růstem vojenských výdajů, rozšiřováním zbrojní výroby a vývojem ekonomiky.

Hospodářská politika vládnoucí administrativy, která využívala vojenského keynesiánství, byla podporována jak průmyslovými korporacemi, tak i americkými odbory. Velké průmyslové společnosti považovaly vojenské výdaje nejen za přijatelné, ale dokonce za žádoucí formu státních zásahů do ekonomiky bez ohrožení postavení soukromého vlastnictví a svobodného podnikání. Na makroekonomické úrovni tyto výdaje pomohly čelit hrozbě domácí recese a vyrovnání ztráty trhů s civilní produkcí vlivem konkurence evropských a japonských společností. Z pohledu podnikatelské sféry, mnoho průmyslových společností získalo od Pentagonu velmi lukrativní zakázky doprovázené řadou různých pobídek, že i nejpevnější zastánci volného trhu jim nemohli odolat.

Z různých důvodů vojenské keynesiánství podpořily i velké odborové svazy, které vyjádřily ochotu zůstat mimo domácí i zahraniční politiku, souhlasit s vysokými vojenskými výdaji a s cílem udržet sociální smír minimalizovat stávkové hnutí. Za odměnu získaly zvýšení jistoty pracovních míst, vysoké mzdy a příslib rostoucího standardu bydlení. Shodu, která v zemi nastala velmi vystižně charakterizoval v roce 1971 prezident Nixon slovy: „Nyní jsme všichni keynesiánci“ („We are all Keynesians now“).

Rostoucí objemy vojenských výdajů, které plynuly do ekonomiky nejen Spojených států, měly zásadní vliv na prohlubování její militarizace a rozvoj vojenskoprůmyslového komplexu. [11] Před rostoucím vlivem vojenskoprůmyslového komplexu varoval Dwight D. Eisenhower (34. prezident USA), v projevu na rozloučenou s Bílým domem, vyslaným 17. ledna 1961: „Toto spojení rozsáhlých vojenských struktur a mohutného zbrojního průmyslu je v americké historii něčím vcelku novým. Celkový – ekonomický, politický a dokonce i duchovní – vliv je cítit v každém městě, v orgánech řízení každého státu, v každém úřadu federální vlády. Uznáváme naléhavou potřebu tohoto vývoje. Nicméně nesmíme podcenit jeho vážné důsledky. ... Ve státní správě musíme být obezřetní, aby vojenskoprůmyslový komplex nezískal neoprávněný vliv, ať již úmyslně anebo náhodou. Potenciální možnost katastrofálního růstu jeho moci existuje a bude existovat i nadále.“ [12]

Vystoupení D. Eisenhowera vyvolalo diskuze o jeho vztahu ke zbrojení a militarismu. Z přednesených myšlenek se nedá usuzovat, že by Eisenhower zavrhl potřebu dalšího rozšiřování zbrojní výroby jako předpokladu posilování obranyschopnosti země a udržování rovnováhy sil v mezinárodním měřítku. Avšak v kontextu mezinárodních vojensko-strategických souvislostí nelze přehlédnout jeho upozornění na nebezpečnou tendenci v ekonomickém vývoji Spojených států, tj. na rostoucí sílu vojenskoprůmyslového komplexu a v důsledku toho na možná rizika, související s **prohlubující se závislostí** americké ekonomiky na výrobě zbraní, která se svými objemy blížila hranici *neodpovídající* potřebám obrany země. Reálným zdrojem obav D. Eisenhowera byl především vývoj amerických výdajů na obranu a růst rozsahu zbrojní výroby.

Typy vojenského keynesiánství

V šedesátých letech začala projevovat stále vyšší závislost ekonomické prosperity Spojených států na výstavbě a permanentním udržování obrovské válečné mašinérie. Tím

se u veřejnosti dále posilovalo vnímání pozitivního přínosu stále těsnějšího propojování byrokratické administrativy, vojenské autority a ekonomického růstu a bezpečnosti státu. Nikdo neměl odvahu tento zdroj ekonomické prosperity vypnout.

Například v období let 1940-1966 bylo ve Spojených státech vynaloženo téměř 4,5 bilionu dolarů jen na vývoj, testování a konstrukci jaderné zbraně. V roce 1967, ve kterém zásoby atomových bomb dosáhly svého vrcholu, měly Spojené státy 32 tisíc bomb s řízeným doletem. [13] Žádná z nich nebyla nikdy použita. To dokonale dokresluje Keynesův závěr, že za účelem vytváření pracovních míst může vláda také peníze „zahrabat do starých dolů a nechat soukromé firmy, aby je znovu na osvědčených principech *laissez-faire* vykopaly“. Atomové bomby nebyly pouze americkou tajnou zbraní, ale byly také tajnou ekonomickou zbraní. Ekonomický růst v šedesátých letech, založený na masivních obranných výdajích, militarizaci hospodářství v době korejské války a hromadění strategických zásob surovin a dalších výrobků pro případ třetí světové války trval, i přes zpomalení jeho tempa po skončení korejské války, až do ropné krize v roce 1973.

V 80. letech, kdy byl prezidentem USA R. W. Reagan (1981-1989), americká vláda plně využívala politiku vojenského keynesiánsství. S prohlášením o nutnosti boje s novou hrozbou v podobě komunismu a přijetím grandiózního programu přezbrojení vojenských sil USA, včetně vyhlášení programu tzv. strategické obranné iniciativy (hvězdných válek) v souvislosti s novou ofenzivou studené války bylo přistoupeno k politice masivních deficitních vojenských výdajů a státní podpory vojenských projektů, která byla doplněna politikou daňových škrtů. Ke zpomalení růstu rozpočtových deficitů vláda použila vysokou úrokovou míru, která přilákala do USA masový proud zahraničního kapitálu.

Přezbrojování armády podnítilo mohutnou investiční vlnu v letech 1983-85, která upevnila pozici vojenskoprůmyslového komplexu v ekonomice USA. Na převážně vojenské potřeby plynula i rozhodující část výdajů federálního rozpočtu určených na vědu a výzkum. Přes vnitropodnikové a národohospodářské vazby stimuloval růst vojenské produkce i odvětví a podniky pracující pro civilní potřeby.

V roce 1984 tvořily vojenské výdaje 5,9 % HDP a následně bylo dosaženo 7% míry ekonomického růstu. [14] Vývoj ukázal, že tento druh politiky byl velmi účinný na to, aby přivedl ekonomiku bývalého Sovětského svazu na okraj krize. Na druhé straně je ale nutné vidět, že tuto ekonomickou politiku lze aplikovat jen v omezeném časovém období, neboť již po pěti letech (1982-1987) se americká ekonomika dostala do velkých problémů, které v letech 1986-87 vyústily do podstatného snížení jejího tempa růstu. Z toho to vývoje se poučili následující prezidenti B. Clinton a Bush jr., kteří se zřetelně odklonili od typu vojenského keynesiánsství aplikovaného Reaganem a jeho vládou v osmdesátých letech.

Během vlády B. Clintona (1993-2001) klesly vojenské výdaje přibližně na 3 % HDP, ale ve srovnání s ostatními státy byly stále značně vysoké. V jeho druhém volebním období došlo k ozdravení ekonomiky, která byla značně ovlivněna dynamickým růstem tempa vývoje a zavádění nových informačních technologií. Ekonomika tohoto období byla často označována jako „*new economy*“. Kromě toho, pozitivní vliv na vývoj makroekonomických ukazatelů mělo výrazné oslabení ekonomiky Japonska, které bylo v předchozím období vážným konkurentem. V tomto období se začalo i vážně usilovat o snížení státního dluhu. Na základě toho začali kritici keynesovského militarismu poukazovat na to, že vojenské keynesiánsství není jediným způsobem jak podpořit ekonomiku.

S příchodem George W. Bushe jr. (2001-2009) se vláda vrátila k uplatňování politiky vojenského keynesiánsství. Schodek státního rozpočtu byl v tomto období

tvořen rostoucími výdaji na armády. Jak je možné vyčíst z tab. 3, z důvodu válečných konfliktů na Blízkém východě vzrostl v tomto období rozpočet z 380,3 mld. dolarů v roce 2001 na neuvěřitelných 663,3 mld. dolarů na konci Bushova prezidentského mandátu v r. 2009. [15] Prudký nárůst vojenských výdajů se odrazil ve strmém růstu HDP, a stejně tak pokles výdajů vedl k poklesu HDP. Bushova administrativa aplikovala vojenské keynesiánství jiným způsobem, než tomu bylo v osmdesátých letech v době studené války prezidentem Reaganem. Deficit státního rozpočtu byl v té době zmírňován především opatřeními vládní politiky, směřující na udržování nízké úrokové míry. K tomu je nutné dodat, že za Bushovy administrativy už byl navíc vojenský sektor značně internacionalizovaný.

Tab. 3: Světové a regionální vojenské výdaje v letech 1988, 1998, 2001-2009 (v mld. USD., stálé ceny r. 2008)

Region / rok	1988	1998	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	1998-2009 % změna
Afrika	14,0	13,8	17,6	18,6	18,5	20,8	21,6	22,6	(23,6)	(26,1)	(27,7)	+100,0
Amerika	586	412	439	485	541	587	617	630	649	690	743	+80,3
z toho USA	533,6	362,3	380,3	427,0	486,0	529,7	554,9	563,5	578,3	616,1	663,3	+83,1
Asie & Oceánie	(120)	156	175	183	192	202	212	224	239	252	275	+76,3
Evropa	744	350	368	381	385	387	389	397	403	413	424	+21,1
Střední východ	(51,6)	60,8	73,1	69,3	71,2	76,0	83,5	91,5	96,8	(92,9)	(94,1)	+54,8
Svět	1515	993	1073	1137	1208	1273	1323	1365	1412	1474	1563	+57,4
Změna v %		- 47,4	8,1	5,9	6,2	5,4	3,9	3,2	3,4	4,4	6,0	

Zdroj: SIPRI Yearbook 2010, příloha 5A, Military Expenditure Data, 1988-2009. [online] [cit. 2010-06-10]. URL: < <http://www.sipri.org/research/armaments/milex/resultoutput/worldreg2010>>.

Z uvedeného vyplývá, že je nutné rozlišovat dva typy vojenského keynesiánství. První typ, jak uvádí P. Custers v komentáři ke zvolení Baracka Obamy prezidentem USA, [16] byl implementovaný v období, kdy byli v čele americké vlády R. Reagan a Bush jr., druhý typ aplikoval B. Clinton právě v období mezi Reaganem a Bushem jr. Na jedné straně můžeme hovořit o vojenském keynesiánství v částečném slova smyslu („partial“, „secondary“), konkrétně v případech, kdy vláda zadává vojenské zakázky s cílem stimulovat investice ve vojenském i civilním sektoru ekonomiky (multiplikační efekt), ale nepoužívá tento nástroj jako hlavní stimul agregátní poptávky. Tento typ vojenského keynesiánství byl použit vládou B. Clintona v devadesátých letech. Na druhé straně je možné hovořit o vojenském keynesiánství v plném slova smyslu („full fledget“), kdy vojenské výdaje jsou realizovány jako hlavní stimul ekonomického růstu. Tento druhý typ byl aplikován během vlády Reagana a Bushe jr. V obou případech je dosaženo makroekonomického efektu.

Ekonomické dopady vojenského keynesiánství

Příznivci vojenského keynesiánství směřují jeho ekonomické dopady do čtyř oblastí: dvě na straně nabídky a dvě na straně poptávky.

Na straně **poptávky** přímé vládní vojenské výdaje generují zvýšenou vojenskou poptávku po zboží a službách. Za druhé, přímé vojenské výdaje indukují multiplikační efekt civilních spotřebních výdajů. Tyto dva efekty jsou přímo v souladu s podstatou obecné keynesiánské ekonomické doktríny efektivní poptávky.

Na straně **nabídky** udržování stálé armády odčerpává z civilní sféry pracovní sílu, většinou mladých mužů s menšími dovednostmi a nižším vzděláním. Tato demografická skupina obvykle tvoří největší procento nezaměstnaných a jejich vstupem do armády se procento nezaměstnaných snižuje. Někteří argumentují i tím, že jejich přijetím do vojenské služby pomáhá snižovat zločinnost a kriminalitu. Ve Spojených státech se vstupem do armády je nabízena příležitost získání vzdělání a pracovních dovedností pro civilní život, popřípadě je možné tuto oblast přizpůsobit potřebám demografického vývoje.

V tomto smyslu je armáda považována za zaměstnavatele „poslední instance“, poskytující pracovní příležitost, umožňující části nezaměstnané pracovní síly odrazit se ode dna a zajistit si slušnou životní úroveň. Z hlediska řešení sociální otázky vystupuje vojenské keynesiánství jako velmi prospěšná politika, neboť nabízí pracovní příležitosti bez ohledu na konkrétní stav ekonomiky.

Zastánci vojenského keynesiánství často také argumentují tím, že na straně nabídky vojenské výdaje na výzkum a vývoj – vytvářením nových vojenských infrastruktur a vývojem pokrokových technologií – zvyšují produktivitu civilního sektoru. Často uváděný příklad technologií vyvinutých částečně nebo zcela prostřednictvím vojenských prostředků a později předaných civilnímu sektoru zahrnují např. radar, jaderné elektrárny, internet atd.

Kritika vojenského keynesiánství

Základní kritika nedostatků vojenského keynesiánství není zaměřena na jeho podstatu jako ekonomické instituce, ale na jeho *nepřítznivé sociální dopady*. Mnozí tvrdí, že udržování v době míru velkých armád a růst vojenských výdajů vede národy do válek. Současně podporuje militarismus a nacionalismus. Tito kritici často útočí na argument, že armáda sice pomáhá mladým lidem vstupem do armády nesklouznout do sféry trestné činnosti, ale současně k tomu dodávají, že mnoho příslušníků armády, kteří se vrací z války, jsou na tom fyzicky a psychicky velmi špatně, často mnohem hůře než před vstupem do armády.

Podobně je nutné souhlasit s těmi, kteří poukazují na to, že implikace vojenského keynesiánství do hospodářské praxe urychluje růst vojenskoprůmyslového komplexu a všech průmyslových odvětví, která jsou v nějaké míře závislá na vojenských výdajích. Rozsáhlé objednávky Pentagonu byly zdrojem vzniku celých nových průmyslových odvětví výroby obřích letadel, ponorek na jaderný pohon, atomových hlavic, mezikontinentálních balistických raket a i výroby komunikačních satelitů. Jen v roce 2008 vydala federální vláda 525,5 mld. dolarů, tj. asi čtvrtinu celého federálního rozpočtu na nákupy od soukromého sektoru, což bylo o 209 mld. více než v roce 2000. Na ministerstvo obrany z této sumy připadá přibližně 390 mld. dolarů. Jedním z největších dodavatelů americké vlády je společnost Lockheed Martin, která 80 % svých výnosů získává z vládních zakázek. Většinu zbývajících výnosů získává společnost z prodeje zbraní do zahraničí, které jsou též uskutečňovány za podpory vlády. [17]

Vzhledem k tomu, že vojenskoprůmyslový komplex je velkým zaměstnavatelem významně se podílejícím na agregátní poptávce, a zároveň představuje zájmové a personální *propojení vrstvy státní byrokracie, s politickou elitou a vojenskoprůmyslovými korporacemi*, které má své stoupence má i mezi voliči, je pro vládu velmi obtížné, ne-li nemožné usilovat o snížení deficitu vládních výdajů. Důsledkem toho je,

Tab. 4: Deset největších zbrojních společností světa (r. 2008)

	Společnost (stát)	Prodej zbraní (v mil. USD)	Dosažený zisk (v mil. USD)
1.	BAE Systems (UK)	32 420	3 250
2.	Lockheed Martin (USA)	29 880	3 217
3.	Boeing (USA)	29 200	2 672
4.	Northrop Grumman (USA)	26 090	– 1 262
5.	General Dynamics (USA)	22 780	2 459
6.	Raytheon (USA)	21 030	1 672
7.	EADS (Evropa)	17 900	2 302
8.	Finmeccanica (Itálie)	13 240	996
9.	L-3 Communications (USA)	12 160	949
10.	Thales (Francie)	10 760	952

Zdroj: SIPRI Yearbook 2010, příloha 5A, The SIPRI Top 100 Arms-Producing Companies, 2008. [online][cit. 2010-06-10]. URL: < <http://www.sipri.org/yearbook/2010/06/06A>>.

že se permanentně uskutečňuje cyklus střídání válek a vysokých vojenských výdajů, který ústí do růstu deficitu vládních výdajů, dosahující úrovně, kterou neměl nikdy v minulosti. S veřejným dluhem to činí asi 9 bilionů USD. Kromě toho, zahraniční zadlužení dosahuje úrovně dalších 3 bilionů dolarů. Tato výše zadlužení podlamuje suverénní postavení USA jako světové velmoci. [18]

Mimo kritiku nelze ponechat častý argument zastánců vojenského keynesiánství o **přínosech vojenského výzkumu a vývoje**. Kritici vojenského keynesiánství zdůrazňují, že požadovaný vojenský výzkum a vývoj je méně efektivní než výzkum civilní a současně dodávají, že potřeby civilního průmyslu je vhodnější uspokojovat zkoumáním a vývojem přímo civilních technologií. Mnozí argumentují příklady Japonska a Německa. Obě ekonomiky, i přes nízké vojenské výdaje ve srovnání s výdaji např. Spojených států, dosáhly v uplynulých desetiletích značných úspěchů při vývoji nových technologií.

Při kritice vojenského keynesiánství se často používá známý přírůbek nazývaný „klam rozbitého okna“. Na základě podobenství francouzský ekonom Fréderik Bastiat uvedl příklad, že když chlapec rozbije v pekařství okno, mohou někteří tvrdit, že to je přínos pro město, protože sklář tak získal práci, a ten následně bude více nakupovat od výrobce oděvů a tak dále. Bastiat poukázal na to, že je to pravdivé, ale nelogické uvažování, neboť ignoruje to, co by pekař koupil, kdyby nebyl nucen koupit nové okno – v moderní ekonomické terminologii – jsou ignorovány náklady příležitosti. Vojenské keynesiánství nebere do úvahy náklady příležitosti, tj. to co by vojáci dělali v případě, že by nebyli v armádě, tedy že by mohli být obchodníci, právníky nebo jinak produktivní, a také ignoruje možnou alternativní výrobu zbrojovek, která by mohla být zaměřena do nevojenské sféry na uspokojování potřeb civilního rozvoje společnosti.

H. Garrett-Peltier spolu s R. Pollinem poukazují na to, že jeden dolar investic do civilní sféry vytvoří více pracovních míst např. v oblasti čistých energií, ve zdravotnictví a vzdělávacím systému, než jeho investice do armády. V civilní i vojenské oblasti existují pracovní místa s průměrnými příjmy a místa dobře placená. Výzkumy dokazují, že z každé jedné miliardy dolarů je vytvořeno více jak 17 000 pracovních míst v průmyslu čistých energií, téměř 20 000 míst ve zdravotnictví a více jak 29 000 ve školství. Stejná jedna miliarda vojenských výdajů vytvoří pouze 11 600 pracovních míst. Pokud se jedná o dobře placená místa, tj. s ročním platem převyšujícím 64 000 dolarů, pak jedna miliarda dolarů vytvoří

1500 takových míst v čisté energetice a jen pouze něco málo přes 1000 míst ve vojenském, tzn., že investice do čisté energetiky vytváří o 50 % více kvalitních pracovních míst. Obdobně investovaná jedna miliarda ve školství vytvoří 2500 míst s ročním platem převyšujícím 64 000 dolarů, tj. 2,5krát více než v armádě. [19]

Nezávislá kritika vojenského keynesiánsství je založena na tom, že zdrojem vojenských výdajů jsou daně. Jejich existence a růst vyvolává vysokou míru zdanění, které snižuje disponibilní důchody domácností a významně zatěžuje výrobní odvětví ekonomiky, což je dlouhodobou brzdou hospodářského růstu. Tato kritika, která zdůrazňuje především krátkodobé účinky fiskálních stimulů vojenského keynesiánsství je jedním z klíčových směrů jeho kritiky.

V roce 2007 publikovalo Centrum pro ekonomický a politický výzkum výsledky odhadu ekonomického dopadu zvýšení vojenských výdajů Spojených států, které by bylo srovnatelné s výdaji na válku v Iráku, uskutečněné společností Global Insight. Na základě simulace společnost dospěla k závěru, že vyšší úroveň vojenských výdajů vede, kromě jiného, ke zpomalení hospodářského růstu. Ekonom Dean Baker, který prověřil model Global Insight svým makroekonomickým modelem potvrdil, že model vybraný společností je vhodným, běžně používaným a respektovaným modelem.

Na základě simulace byly provedeny odhady dopadů zvýšení ročních vojenských výdajů o 1 % HDP. Pomocí modelu byly získány následující prognózy:

- Po prvním stimulu růstu poptávky, začíná kolem šestého roku nabývat efekt zvýšení vojenských výdajů negativních hodnot. Po deseti letech vyšších výdajů na obranu by v ekonomice bylo o 464 000 pracovních míst méně, než v základním scénáři s nižšími vojenským rozpočtem.
- Inflace a úrokové sazby by byly podstatně vyšší. Po pěti letech by se úroková sazba pohybovala o 0,7 procentního bodu výše, než v základním scénáři. Po deseti letech by rozdíl narostl na 0,9 procentního bodu.
- Vyšší úrokové sazby by vedly k poklesu poptávky po produkci na úrokovou sazbu citlivých odvětví výroby. Po pěti letech by došlo k ročnímu propadu prodeje osobních a nákladních automobilů o 192 000, po deseti letech o 323 300 vozidel a po dvaceti letech by podle prognóz pokles dosáhl hodnoty 731 400 vozidel.

Svou zprávu o výsledcích simulace Baker končí slovy: „Panuje názor, že války a růst vojenských výdajů mají na ekonomiku pozitivní vliv. Ve skutečnosti ale většina ekonomických modelů ukazuje, že vojenské výdaje odčerpávají zdroje ze sféry produktivního užití, jako jsou spotřeba a investice, a v konečném důsledku zpomalují hospodářský růst a snižují zaměstnanost.“ [20]

Závěr

Provedená analýza podtrhuje aktuální potřebu další podrobnější analýzy vojenského keynesiánsství jako nástroje fiskální politiky státu, vycházející z předpokladu pozitivního vlivu masivních vojenských výdajů na ekonomický růst. Obzvláště v poválečném období se vlády většiny hospodářsky rozvinutých států snažily, především v období poklesu ekonomické aktivity, využít vojenského keynesiánsství k budování mohutných vojenských sil a rozvinutí zbrojní výroby jako „faktoru ekonomické stability“. Tím docházelo ke stále hlubší a rozsáhlejší militarizaci ekonomického, politického a sociálního života.

Na rozdíl od civilní výroby, impulzy rozvoje vojenské výroby a vzniku mohutného vojenskoprůmyslového komplexu mají svůj zdroj v politické sféře, ve vývoji politiky a vojenské strategie. Většina analýz, zabývajících se vojenskoprůmyslovým komplexem, zpravidla uzavírá jeho vymezení bezesporu správným konstatováním, že v této symbióze zbrojní firmy vydělávají výrobou zbraní a jejich následným prodejem vládě a armádě. Avšak z podstaty existence vojenskoprůmyslového komplexu jako symbiózy založené na společném zájmu nutně vyplývá, že toto „soužití“ musí být prostředkem i k realizaci mocenských zájmů, jejichž nositelem je stát, vládnoucí politická elita. Jejím zájmem je zisk ve formě politického přežití (zvolení resp. znovuzvolení), obhájení svého místa, které jí přináší moc a peníze.

V průběhu dosavadního poválečného vývoje vládnoucí politické elity využily každé vhodné příležitosti k masivní alokaci zdrojů do sféry vojenství a naučily se využívat různých formátů hospodářské politiky k prosazení svých zájmů, včetně kombinace vojenského keynesiánsství s civilním, který je zakotven v základní myšlence Johna Maynarda Keynesa. Proto je třeba neustále se vracet ke zkoumání souvislostí vojenských výdajů a ekonomického růstu, analyzovat krátkodobé efekty vojenského keynesiánsství a vliv neproduktivního užití zdrojů alokovaných do vojenství ve vzdálenější perspektivě. Zkoumání vojenského keynesiánsství se nesmí omezovat pouze jeho ekonomickými aspekty. Neméně významná je i analýza jeho vlivu na ostatní sféry činnosti státu v podobě jejich militarizace.

Samostatnou pozornost si zaslouží zkoumání hospodářsko-politických opatření, zaměřených na posilování budování mohutné vojenské síly a vojenskoprůmyslového komplexu bývalého Sovětského svazu, jejich konfrontace s politikou vojenského keynesiánsství ve Spojených státech a ostatních ekonomikách demokratických států. Velmi vydatným zdrojem nových poznatků o roli vojenských výdajů v ekonomickém, politickém a sociálním životě země je v současnosti Rusko, v jehož vývoji od počátku devadesátých let dochází ke kombinaci tendencí k centrálnímu řízení ekonomiky, která se rozvíjí na základě tržních principů, a svobody soukromého podnikání. V těchto podmínkách nabývá politika vojenského keynesiánsství nových specifických forem uplatnění. Jejich zkoumání je výzvou pro ekonomický výzkum v následujícím období.

Poznámky a použitá literatura:

- [1] Viz HULTBERG, N. Contrarians and the Keynesian Myth. [online] [cit. 2010-06-26]. URL: <<http://www.afr.org/Hultberg/keynesian.html>>.
- [2] Např. PIERONI, L., d'AGOSTINO, G., LORUSSO, M. Can we declare military Keynesianism dead? *Journal of Policy Modeling*. ELSEVIER, Volume 30, Issue 5, September-October 2008, pp.675-691. ISSN 0161-8938; DUNNE, J. P., NIKOLAIDOU, E., SMITH, R. *Arms Race Models and Econometric Application*. [online] [Cit. 2009-11-22]. URL: <<http://carech.org.uk/UWEMasters/Applied%20Econometrics/aemsrace8.pdf>>. DUNNE, J. P., SMITH, R., WILLENBOCKEL, D. *Theoretical and Econometric Issues in Analysing the Military Expenditure-Growth Nexus*. [online] [cit. 2008-09-28]. URL: <<http://carech.org.uk/Armsproduction/Papers/DirkPaulRonpap3.pdf>>.
- [3] Např. CYPHER, J. M. From Military Keynesianism to Global-Neoliberal Militarism. [online][cit. 2010-04-21]. URL: <<http://monthlyreview.org/0607jmc.htm>>; NITZAN, J. and BICHLER, S. Cheap Wars. *The Economy of the Occupation*. A Socioeconomic Bulletin. No. 10. September 2006, pp. 1-32. [online][cit. 2010-05-05]. URL: <http://bnarchives.yorku.ca/223/01/20060900nb_cheap_wars_aic.pdf>.
- [4] Např. KRČ, M., URBAN, R. Teoretické a metodologické východiska analýzy vlivu vojenských výdajů na ekonomický vývoj. *Ekonomický časopis*, 58, č. 1. Bratislava: Ekonomický ústav SAV a Prognostický ústav SAV, 2010, s. 45-60.

- [5] KEYNES, J. M. The United States and the Keynes Plan. *The New Republic*, July 29. 1940, Vol. CIII, No. 3, Part 2, page 159. Citované podle: DUDLEY, D. *The Economics of John Maynard Keynes: The Theory of a Monetary Economy*. New York: Prentice-Hall, 1948. s. 129-130.
- [6] Viz MINTZ, A. and HICKS, A., Military Keynesianism in the United States, 1949-1976: Disaggregating military expenditures and their determination, *American Journal of Sociology*, 90 (2) (1984), pp. 411-417.
- [7] BARLETT, B. *Keynesian War Stories: Not all government spending is alike*. [online] [cit. – 2010-08-03]. URL: http://old.nationalreview.com/nrof_barlett200412220847.asp.
- [8] TASSAVA, C. J. *The American Economy during World War II* [online] [cit. 2006-10-12]. URL: < <http://eh.net/encyclopedia/article/tassava.WWII> >.
- [9] Diplomat Chester Bowles k tomu uvedl: One of the first things we must realize is that in 1930's we never really did find the answer to full employment. Only the defense program in 1940 put our people to work and only the war and the cold war that followed have kept them at work. Citované podle BARLETT, B. *Keynesian War Stories: Not all government spending is alike*. [online] [cit. 2010-08-03]. URL: <http://old.nationalreview.com/nrof_barlett200412220847.asp> .
- [10] NSC 68: *United States Objectives and Programs for National Security* (April 14, 1950). [online][cit. 2010-06-08]. URL:<<http://www.fas.org/irp/offdocs/nsc-hst/nsc-68-cr.htm>>.
- [11] Fenomén „vojenskoprůmyslový komplex“ se ve vojensko-politické a ekonomické historii poprvé pokusil zevrubněji vysvětlit americký filozof Ch. W. Mills (1916-1962) v práci „Mocenská elita“ (1956). Základem jeho úvah byla teze o tom, že v industriálním státě existují elity, zahrnující korporativní (ekonomickou), politickou a vojenskou byrokracii, která je sjednocována společným zájmem na zachování vlády a společnými hodnotami ve sféře veřejné politiky. Vlastní termín „vojenskoprůmyslový komplex“ uvedl do života Dwight D. Eisenhower (34. prezident USA), který ho poprvé použil v projevu na rozloučenou s Bílým domem, vysílaným 17. ledna 1961. Samotný výraz „vojenskoprůmyslový komplex“ vytvořili Ralph Williams a Malcom Moos, kteří prezidentu D. Eisenhowerovi psali jeho projevy. Není bez zajímavosti, že v předposledním návrhu svého vystoupení prezident Eisenhower varoval před „rostoucím vlivem vojenskoprůmyslového a kongresového komplexu“ („growing influence of the military-industrial-congressional complex“), ale na konec se rozhodl slovo „congressional“ z projevu vypustit, neboť se domníval, že není vhodné, aby prezident kritizoval Kongres („not fitting ... for a President to criticize Congress“). NELSON, L. E. *Military-Industrial Man*. *New York Review of Books*, December 21, 2000.
- [12] EISENHOWER, D. D. Military-Industrial Complex Speech. *Public Papers of the Presidents*, Dwight D. Eisenhower, 1961, p. 1036-7.
- [13] Viz JOHNSON, CH. A. *Republic or Empire: A National Intelligence Estimate on the United States*. [online][cit. 2010-06-08]. URL: <<http://www.harpers.org/archive/2007/01/0081346>> .
- [14] *Tamtéž*.
- [15] *SIPRI Yearbook 2010*, příloha 5A, Military expenditure data, 1988-2009. [online] [cit. – 2010-06-10]. URL: < <http://www.sipri.org/research/armaments/milex/resultoutput/worldreg2010>>.
- [16] CUSTERS, P. *The U.S.-Economy under the Obama Presidency-beyond Military Keynesianism?* (A Commentary after Barack Obama's Election as President of the US. [online] [cit. 2010-06-10]. URL: <http://www.networkideas.org/news/dec2008/news19_US_Economy.htm> .
- [17] Viz BARRY, T. *Synergy in Security: The Rise of the National Security Complex*. [online] [cit. 2010-06-10]. URL: <http://www.dollarsandsence.org/archives/2010/0310barry.html>.
- [18] CUSTERS, P. *The U.S. Economy under the Obama Presidency-beyond Military Keynesianism?* A Commentary After Barack Obama's Election As President of the US. [online] [cit. 2010-06-10]. URL: <http://www.networkideas.org/news/dec2008/news19_US_Economy.htm> .
- [19] GARRET-PELTIER, H., POLLIN, R. *The U.S. Employment Effects of Military and Domestic Spending Priorities: An Updated Analysis*. Political Economy Research Institute University of Massachusetts, Amherst, October 2009. [online] [citované 2010-06-10]. URL: <http://www.peri.umass.edu/fileadmin/pdf/published_study/spending_priorities_PERI.pdf>.
- [20] *Report Shows Increased U.S. Military Spending Slows Economy*. Centre for Economic and Policy Research. [online][cit. 2010-07-20]. URL: < <http://www.cepr.net/content/view/1157/77> >.

Mjr. Ing. Jiří Štoller, Ph.D., mjr. Ing. Eva Zezulová, Ph.D.

Skladba základny AČR v zahraničních misích

**VOJENSKÝ
PROFESIONÁL**

Tento příspěvek informuje širokou vojenskou veřejnost, o elementárních částech základny Armády České republiky v zahraničních misích. Pojednává o základních prvcích základny, je vyjmenováno celkem šest základních celků základny a dále 23 základních typů elementárních částí. Článek byl vytvořen v rámci projektu obranného výzkumu s názvem „Technická podpora navrhování, výstavby, údržby a rušení základen AČR v zahraničních misích s využitím konceptu REACH-BACK“, který je zpracováván na Univerzitě obrany na katedře ženijních technologií ve spolupráci s katedrou řízení zabezpečení boje, jako další část projektu obranného výzkumu řešeného na Fakultě vojenských technologií Univerzity obrany.

Úvod

Zahraníční mise jsou každodenní realitou armád NATO. Vojáci armády české republiky od roku 1990, kdy bylo vysláno 200 vojáků-dobrovolníků do Saúdské Arábie, se zúčastnili celkem 29 zahraničních misí. Některé z nich pokračují dodnes. Celkem se těchto misí zúčastnilo 24 171 vojáků (oficiální zdroj k 1. 1. 2010 [www:army.cz](http://www.army.cz)). Je s politováním, že za dvacet let účasti našich vojáků v zahraničních misích není navržen žádný předpis, metodika ani podobný dokument, jak tyto základny stavět.

Rozčlenění základny na základní celky a elementární částice je důležité pro zpracování metodik navrhování, budování, údržbu a rušení základen, které vznikají v rámci projektu obranného výzkumu.

Kvalitně a účelně vybudovaná základna je nezbytná pro úspěšné plnění úkolů mise jednotkami. Je důležité si uvědomit, jakou úlohu v těchto misích plní základna. Základna se stává místem, kde vojáci tráví většinu času, vojenská základna se jim stává pracovištěm, a zároveň domovem na šest a více měsíců. Z tohoto důvodu je nutné, aby základna splňovala všechny úlohy na ni kladené. Musí umožňovat jednak efektivní výkon služby jednak aktivní i pasivní odpočinek. Základna musí vojákům poskytovat ochranu proti případnému napadení, pocit bezpečí atd.

Vojenskou základnu je možné rozdělit do sedmi základních celků:

- bezpečnostní prvky tábora,
- stravování, ubytování, hygiena,
- zařízení pro logistiku,
- objekty sloužící k plnění úkolů,
- komunikace,
- objekty speciální,
- zařízení pro volnočasové aktivity.

Tyto celky je možné dále rozdělit do více jak 23 typů elementárních částí základny. Rozdělení základny do jejích elementárních částí je důležité pro vytváření návrhů

metodik. Je to v podstatě vstupní údaj pro základní analýzu částí základny, která je nezbytná pro bezchybný proces plánování, budování, udržování a rušení základny.

Je zcela jasné, že ne každá základna se bude skládat ze všech 23 základních částí. Počet základních částí konkrétní základny bude různý s ohledem na typ základny, počet vojáků, určení základny, a zejména bezpečnostní rizika v dané zemi.

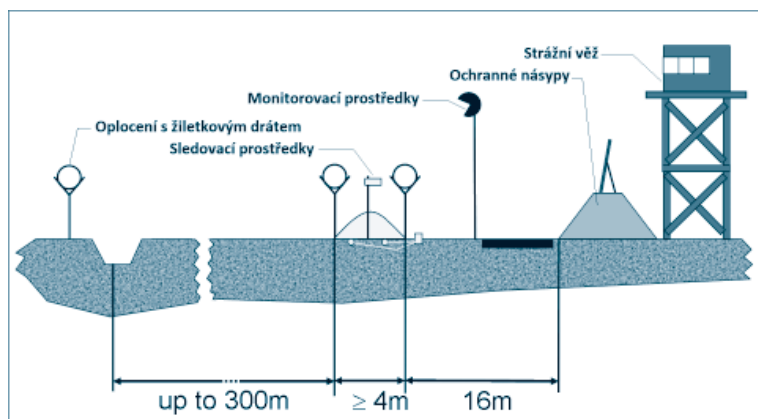
Bezpečnostní prvky tábora

Obvodový perimetr

Základní bezpečnostní prvek základny. Je to plocha, kterou je nutno zabezpečit všemi dostupnými prostředky. Rozsah budování prací na obvodovém perimetru se bude lišit pouze v rozsahu prací v jednotlivých částech obvodového perimetru. Možné složení obvodového perimetru můžeme vidět na obrázku č. 1 a č. 2.

Do obvodového perimetru patří:

- bariérová ochrana (zahrnuje zábranné systémy obvodové ochrany, drátěné záta-rasy, oplocení, ochranné valy ze zeminy, ochranné valy (v AČR HESCO Bastion modul 1 apod.),
- perimetrická ochrana (zahrnuje strážní věže, systém průmyslové televize, plo-tová vibrační čidla, mikrofonní kabely, diferenciální tlaková čidla, seizmická čidla, pasivní infračervená čidla, aktivní infračervená čidla, laserové závory, laserové lokátory, radiolokátory, mikrovlnná čidla, ultrazvuková čidla, systém ostrahy a monitorování SOM, průzkumný a pozorovací systém LOS, průzkumný a pozorovací komplet SNĚŽKA...),
- ochrana budov (zahrnuje ochranu pomocí zeminy, pytlů s pískem, železobeto-nových T-valů, ochranných valů atd.).

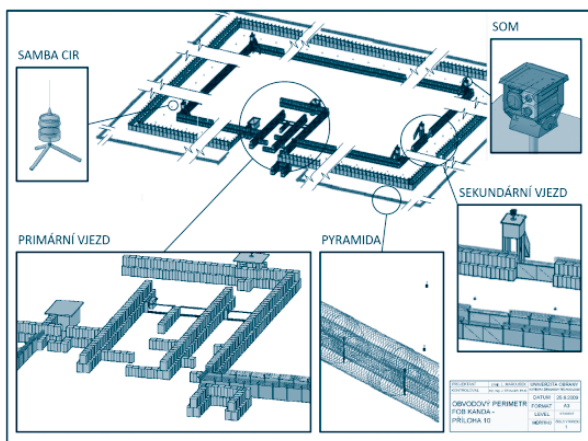
Obr. 1: Možné složení obvodového perimetru základny

Vchody a vjezdy

Nezbytná součást každé základny. Vchody mohou být hlavní a záložní. Do vybavení hlavního i záložního vchodu, patří:

- strážnice hlavního vchodu,

- pozorovatelná hlavního vchodu,
- palebné postavení pro vozidlo s lafetou,
- komunikace,
- zátarasy, zpomalovací retardéry a závory,
- ochranné valy,
- nabíjecí a vybíjecí stanoviště,
- EOD pit.

Obr. 2: Pohled na možnou skladbu obvodového perimetru základny

Pohotovostní úkryty

Součástí vojenské základny, která má za úkol v případě napadení základny minimalizovat ztráty na životech. Proto v případě bezpečnostního rizika spojeného s raketovými přepady a napadení jinými zbraněmi je nutné v rámci budování základny navrhnout pohotovostní úkryty v dostatečném množství.

Obr. 3: Pohotovostní úkryt z výpomocného materiálu (železobetonové U-rámy a T-valy)

Pohotovostní úkryty je možné vybudovat z těchto materiálů a konstrukcí:

- pytle s pískem,
- ochranné valy,
- zapuštěné ochranné stavby dřevěné konstrukce,
- z odolného ISO kontejner,
- železobetonové skládací úkryty,
- úkryty z výpomocného materiálu (viz obr. 3).

Stravování, ubytování, hygiena

Stravování

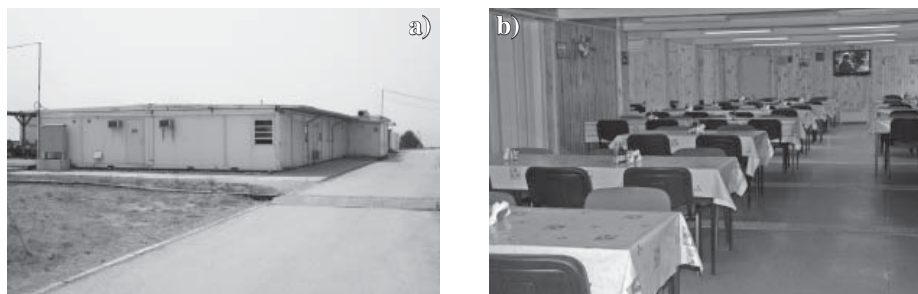
Stravování je jedna ze základních částí vojenské základny. Pro účely stravování jednotky je navrhována a budována jídelna a varna.

Jídelna je obvykle budována jako:

- jídelna ze stanové konstrukce,
- jídelna sestavená z ubytovacích kontejnerů (viz obr. 4),
- jídelna z dřevěné konstrukce,
- jídelna ze stávající zděné konstrukce.

Varna je obvykle řešena pomocí kontejnerů, pouze v nejnutnějších případech se buduje jako dřevěná konstrukce.

Polní kuchyně se při budování vojenské základny vzhledem k hygienickým požadavkům využívá pouze na nezbytně krátkou dobu (na úvodní výstavbu tábora).

Obr. 4: Jídelní blok a varna sestavená z ubytovacích kontejnerů – a) venkovní pohled, b) vnitřní pohled

Ubytování

Pro ubytování mužstva se využívá společného velkokapacitního ubytování (stany pro více lidí), nebo jednotlivých ložnic pro vojáky sestavené do bloků. Pro účely ubytování mužstva mohou být použity následující konstrukce:

- stanové konstrukce,
- ubytovací kontejnery (viz obr. 5),
- dřevěné konstrukce,
- z odolnějších kontejnerů,
- stávající zděné, železobetonové budovy.

Zdravotně technické zařízení

Zdravotně technické zařízení je další nezbytná součást každé základny z hygienických důvodů. Jedná se zejména o tyto součásti:

- latríny,
- polní sprchy,
- kontejner se sociálním zařízením (WC, sprcha, viz obr. 6 a),
- prádelny,

Obr. 5: a) Foto chodby ubytovacího bloku zastřešené pomocí polykarbonátových desek, b) Pohled na ubytovací blok sestavený z kontejnerů britské výroby

Obr. 6: a) Kontejner se sociálním zařízením a jímkou pro odvod splaškové vody, b) Zásobník na vodu

Obr. 7: a) Čistička odpadní vody, b) Splaškový kontejner – přečerpávací nádrž

- jímka pro odvod splaškové vody,
- zásobníky na vodu (viz obr. 6 b),
- dřevěné domky s WC a sprchami.

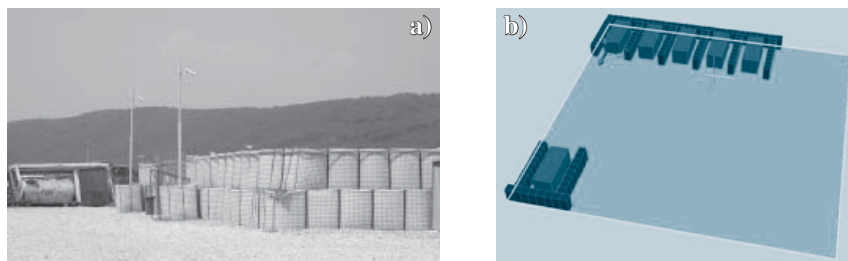
Čistička odpadních vod

V případě, že bude navrhována základna většího rozsahu, je vhodné v rámci přípravných prací uvažovat o zřízení čističky odpadních vod. V případě odvedení splaškové vody z jednotlivých zařízení (kuchyně, WC, sprchy) může být tento problém řešen pomocí speciálních kontejnerů na splaškovou vodu. Tyto kontejnery musí být denně vyváženy fekálními vozy. V případě základny velkého rozsahu je však ekonomicky, hygienicky a ekologicky výhodnější zřídit čističku odpadních vod (obr. 7).

Zřízení pro logistiku

Muniční sklad

Na budování muničního skladu je využíván zejména ISO kontejner 1C. V AČR je návrh muničního skladu řešen v předpisu Vševojsk 5-2 – Skladování munice a výbušnín. Muniční sklad je vždy doplněn o prvky, které se používají zejména pro budování obvodového perimetru (viz obr. 8). Jedná se o ochranné valy, které jsou obestavěny kolem muničního skladu z důvodu svedení tlakové vlny vzniklé při výbuchu, mimo prostor ubytování mužstva na základně.

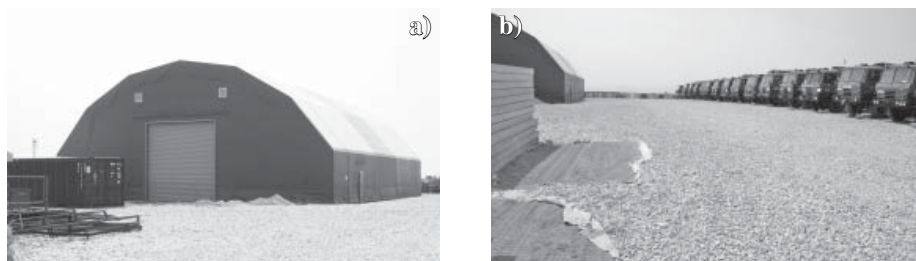

Obr. 8: a) Muniční sklad chráněný pomocí ochranných valů, b) Příklad rozmístění kontejnerů s municí (kontejner s rozněcovadly musí být min. 25 m od kontejnerů a vozidel s municí).

Park techniky

Rozsah budování parku techniky je závislý na typu jednotky, která bude základně plnit úkol, a zejména na technice, která bude na základně umístěna. Do části parku techniky zahrnujeme:

- zpevněné plochy (určené pro parkování techniky obr. 9 b),
- opravy lehké a těžké techniky (obr. 9 a),
- vyprošťovací družstvo (zázemí),
- místo pro údržbu techniky (myčka apod.).

Obr. 9: a) Multifunkční hala (opravna těžké techniky x tranzit pro 100 vojáků), b) Zpevněná plocha pro stání techniky

Energocentrum

Jedná se o místo, které soustřeďuje elektrocentrály do jednoho celku pomocí synchronizace. Tím je umožněno napojení základny de facto na jeden zdroj. Vždy jde o soubor elektrocentrál včetně místa pro zásobníky PHM pro elektrocentrály (obr. 10). Celé toto místo je chráněno prvky z obvodového perimetru – ochranné valy.

Obr. 10: Energocentrum 6×250 kVA

Praporní obvaziště

Obr. 11: a) Pohled na vyšetřovnu, b) Pohled do mobilního dentálního pracoviště

Praporní obvaziště slouží pro ošetření vojáků. Dle velikosti základny může být doplněno o stomatologické pracoviště. Praporní obvaziště se skládá z těchto částí:

- pracovní prostor zdravotnického personálu (obr. 11 a),
- lůžková část + izolace,
- ubytovací prostor zdravotnického personálu,
- mobident – stomatologické pracoviště (obr. 11 b),
- síť (voda, elektřina, kanalizace).

Skladové prostory

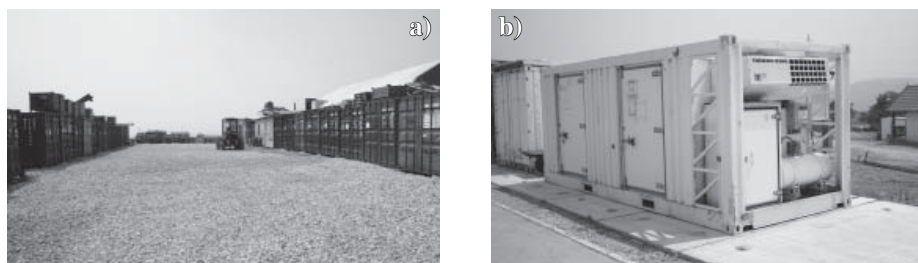
Rozsah skladových prostor je závislý na velikosti základny, počtu vojáků na základně, určení základny, počtu techniky apod. Skladové prostory se dělí do těchto částí:

- uskladnění potravin nepodléhajících rychlé zkáze,
- uskladnění potravin do klimatizovaných kontejnerů – potraviny podléhající rychlé zkáze (obr. 12 b),
- sklady logistiky (obr. 12 a, tankový, automobilní, ubytovací, výstrojný materiál atd.).

PHM

V rámci parku techniky je řešen prostor pro uskladnění pohonných hmot a maziv. Prostor je doplněn o prvky z obvodového perimetru (ochranné valy). Ochranné valy obestavují prostor pro kontejnery na PHM tak, aby v případě možného výbuchu byla tlaková vlna svedena mimo ubytovací a pracovní prostory. PHM je složeno z těchto součástí:

- uskladnění PHM,

Obr. 12: a) Skladovací prostory z ISO kontejnerů, b) Klimatizovaný sklad potravin THERMOKING

- uskladnění maziv,
- kanceláře náčelníka PHM,
- ochranný perimetr.

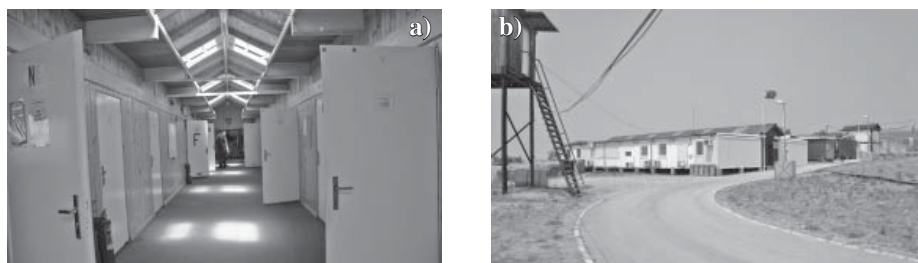
Spalovna (Burn pit)

Prostor pro spalování odpadu. V případě, že není možné odvézt odpadu na skládky, je v návrhu základny řešen tento prostor. Alternativně je možné využít speciální kontejnery určené pro spalování odpadu.

Objekty sloužící k plnění úkolů

Místo velení

Místo velení je nezbytnou součástí každé základny. Použité konstrukce a rozsah vybavení místa velení závisí na typu základny a předpokládané době působení jednotky v oblasti. V nejjednodušším případě může být místo velení řešené pomocí speciálně vybavených vozidel, nebo stanové konstrukce, anebo se může jednat o ubytovací buňky nebo zděné budovy.

Obr. 13: Místo velení sestavené z ubytovacích kontejnerů

Místo velení se zřizuje pomocí:

- mobilního velitelského stanoviště,
- stanové konstrukce,
- ubytovacích kontejnerů (obr. 13),
- dřevěné zateplené konstrukce,
- stávající zděné konstrukce.

Spojovací uzel

Pro budování spojovacího uzlu se využívá:

- stanové konstrukce,
- ubytovacích kontejnerů,
- alternativně dřevěná zateplená konstrukce.

Objekty speciální

Technické zázemí pro vrtulníkovou jednotku

Technické zázemí se buduje v případě, že se jedná o základnu s vrtulníkovou jednotkou. Jedná se o komplex prostorů určených pro letecký i pozemní personál. Technické zázemí se skládá z těchto částí:

- pracovní prostory pro velitele, členy letky, meteorologickou službu,
- operační místnost,
- zasedací místnost,
- prostory pro technický personál vrtulníkové jednotky,
- zvláštní prostory, které jsou určeny pro uskladnění různého materiálu nutného pro vrtulníkovou jednotku,
- prostory pro údržbu vrtulníkových součástí včetně skladovacích prostor,
- klimatizované skladové prostory pro uložení padáků,
- kontejnery pro uložení vrtulníkových kanonů a munice.

Heliport

Je to prvek základny, který je na základně zřízen vždy. Heliport je určen zejména pro leteckou záchrannou službu MEDEVAC. V případě, že se na základně nachází vrtulníková jednotka, je vždy budován jeden heliport navíc pro leteckou záchrannou jednotku. Označení jednotlivých heliportů musí být zřetelné, zejména hlavní heliport musí být označen velkým písmenem H, o velikosti, která viditelně předčí ostatní heliporty. Tak aby nebylo možné tento heliport zaměnit s ostatními, určenými pro vrtulníky vlastní základny.

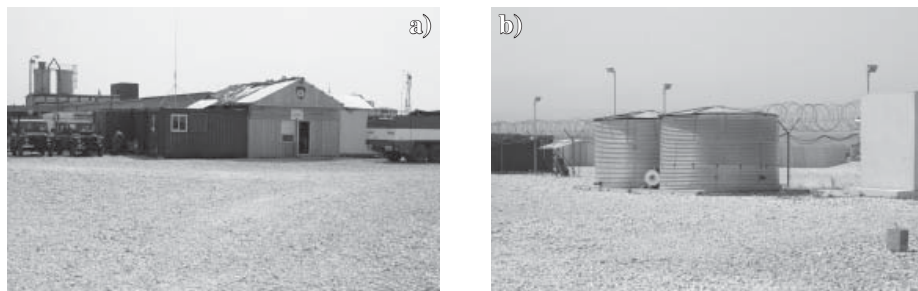

Obr. 14: Heliporty pro 2 × Mi17

Požární jednotka

Toto stanoviště je budováno v případě přítomnosti vrtulníkové jednotky na základně. Požární jednotka se buduje v bezprostřední blízkosti heliportů, tak aby nezasahovala do bezpečných prostor pro vzlet a přistání. Jedná se o prostor pro požární jednotku, která slouží 24hodinový směnový provoz. Požární jednotka se skládá z těchto částí:

- prostory pro stálou směnu (obr. 15 a),
- pracovní prostory pro velitele požární jednotky, pro členy požární jednotky,
- prostor pro parkování hasičské cisterny,
- prostor na uskladnění vody (obr. 15 b).

Obr. 15: a) Požární stanoviště se stáním pro zásahové vozidlo, b) Požární nádrže v blízkosti vzletové a přistávací plochy vrtulníků

Psinec

Prvek základny, který je budován pouze v případě potřeby umístění psů na základně. Psinec se navrhuje jako samostatně stojící celek, oplocený. Jednotlivé části musí na sebe logicky navazovat. Psinec se skládá z těchto částí:

- kotce pro psy,
- prostory pro uskladnění potravy, přípravu potravy pro zvířata,
- prostory pro psovody.

Střelnice

Střelnice je budována pro výcvik všech příslušníků kontingentu. Buduje se buď přímo v prostoru základny, nebo je budována mimo základnu. Další možností je pronájem již zbudované střelnice. Vždy je nutno mít na zřeteli bezpečnost všech ostatních příslušníků kontingentu a civilistů, pokud je budována mimo základnu. Střelnice se skládá z následujících částí:

- prostory pro mířenou střelbu,
- speciální prostory imitující místnost, složené z ochranných valů,
- ochranný perimetr střelnice.

Zařízení pro volnočasové aktivity

Kaple a kancelář psychologa

Kaple a kancelář pro psychologa může být řešena v rámci pracovních prostor štábu. V případě dostatku prostoru lze tyto kanceláře řešit odděleně od pracovních prostor.

Materiály a konstrukce:

- ubytovací kontejner,
- dřevěné konstrukce,
- stávající zděné konstrukce.

Prostor pro volnočasové aktivity

Prostory pro volnočasové aktivity lze rozdělit na prostory pro aktivní odpočinek a prostory pro pasivní odpočinek. Prostory pro volnočasové aktivity se skládají z následujících částí:

- hřiště (fotbal, volejbal, basketbal apod.),
- posilovna,
- knihovna,
- klubovna,
- přístřešky za ubytovacími prostory.

Závěr

Vojáci sloužící v zahraničních misích musí plnit náročné úkoly. Základna, jak již bylo uvedeno v úvodu, je místem odpočinku, přípravy, služby a obrany. Požadavky kladené na základny jsou velmi rozmanité. Vždy záleží na tom, o jaký typ základny se jedná a pro jakou jednotku je stavěná, a zejména jaký úkol v místě rozmístění jednotka plní.

Výčet jednotlivých prvků základny, které jsou obsahem tohoto článku, není konečný. Jednotlivé základny se od sebe mohou lišit. Jinak bude vybudována základna předsunutá (FOB – forward operating base), a jinak bude vybudována hlavní základna, logistická základna, letecká základna nebo základna určená pro vrtulníkovou jednotku.

Na budování, údržbu a rušení základen vynakládá AČR nemalé prostředky ze svého rozpočtu, je tedy důležité, aby prostředky byly vynakládány účelně. Aby základna měla vše, co vojáci k úspěšnému plnění úkolů potřebují a poskytovala nezbytný komfort pro dlouhodobý pobyt, a zároveň bylo zamezeno ne hospodárnému vynakládání prostředků při budování zařízení, které nejsou k životu a práci na základně nezbytné.

Oblast navrhování, výstavby a rušení základny je činnost odborná. Z tohoto důvodu je nezbytné, aby ji prováděl někdo, kdo je odborně zdatný, a tedy je schopný převzít odpovědnost za tuto oblast a stát se platným členem štábu velitele kontingentu. Takovým odborníkem by mohl být například ženista – se stavebním zaměřením.

Tento článek byl napsán v rámci projektu obranného výzkumu POV-RUCH, rozhodnutí o poskytnutí podpory č. 0801 8 4010 R.

Literatura:

- ZEZULOVÁ, E., ŠTOLLER, J., MAŇAS, P. Životní cyklus základen AČR v zahraničních misích. *Vojenské rozhledy*. Czech Military Review, 2009, č. 4, str. 107-113. ISSN 1210-3292.
- ZEZULOVÁ, E., ŠTOLLER, J., MAŇAS, P. Využití konceptu Reach-Back jako podporu stavebního dozoru v zahraničních misích AČR. *Vojenské rozhledy*. Czech Military Review, 2008, č. 4, str. 52-59. ISSN 1210-3292.
- DVOŘÁK, Petr, ŠTOLLER, Jiří, ZEZULOVÁ, Eva. "The Application of the Reach-Back Concept for Engineer Corps of the Czech Armed Forces. International Conference on Military Technologies", 2009, [v tisku].

Prof. Ing. Ladislav Potužák, CSc., pplk. Ing. Josef Vondrák,
kpt. Ing. Michal Sobarňa, Ph.D.

Možnosti posilování praporečného úkolového uskupení prostředky dělostřelectva s využitím automatizovaného systému řízení palebné podpory dělostřelectva

Článek pojednává o variantách posilování praporečného úkolového uskupení palebnými prostředky dělostřelectva, prostředky dělostřeleckého průzkumu a koordinace bojové podpory. Vychází z charakteristik operační efektivity a uvádí všechny kombinace posilování praporečného úkolového uskupení prostředky dělostřelecké podpory. Z nich jsou vyvozeny požadavky na budoucí automatizovaný systém řízení palebné podpory dělostřelectva.

Úvod

Bezpečnostní prostředí je v současné době charakterizováno rostoucí komplexností, vzájemnou provázaností různých faktorů a vysokou dynamikou probíhajících změn. V této obtížně předvídatelné situaci zůstane vojenská síla jedním z hlavních nástrojů zajištění mezinárodní bezpečnosti. Vojenská řešení konfliktů však již nelze realizovat s použitím dosavadních zásad použití ozbrojených sil. V rámci konceptu EBAO (Effects Based Approach to Operations), který odráží základní směry v transformaci armád NATO, je mimo jiné vytyčen požadavek operační efektivity jako jeden z cílů transformace. Jednou z hlavních charakteristik operační efektivity je dosažení potřebné modularity organizačních struktur. Armáda České republiky, stejně jako armády jiných států, musí projít transformací, která reflektuje stanovené cíle. Dělostřelectvo AČR se jako nezbytná součást ozbrojených sil ČR bude účastnit v rámci úkolových uskupení základních druhů operací. Aby v souladu s konceptem EBAO dělostřelectvo podporovalo vytvoření efektivního úkolového uskupení, musí dosáhnout vysokého stupně modularity. Ke splnění tohoto úkolu je nezbytný nový automatizovaný systém velení a řízení palby dělostřelectva, který umožní posilovat úkolová uskupení takovými silami a prostředky dělostřelectva, které zajistí splnění cílů prováděných operací.

Současný stav

Při vytváření úkolových uskupení (ÚU) se bojové jednotky posilují jednotkami bojové podpory. Z nich zaujímají výsadní postavení dělostřelecké jednotky, které zahrnují jednotky dělostřeleckého průzkumu, jednotky koordinace palebné podpory a palebné jednotky. Posílení dělostřeleckými jednotkami může být realizováno formou přidělení nebo určení k podpoře. Veškeré dělostřelecké jednotky budou zpravidla přidělovány, to znamená, že přejdou do podřízenosti velitele ÚU. K podpoře budou jednotky určovány

pouze pro splnění krátkodobých taktických úkolů s přesně stanovenou dobou trvání, případně konkrétních palebných úkolů. V současnosti platí některé zásady posilování, které odpovídají době svého vzniku a je nutné je upravit, změnit nebo zcela vypustit, aby dělostřelectvo bylo schopné požadovaným způsobem plnit stanovené úkoly. Úkolová uskupení je možné posilovat dělostřeleckými palebnými prostředky, prostředky dělostřeleckého průzkumu a prostředky koordinace bojové podpory.

V současnosti může být praporní úkolové uskupení (PrÚU) posíleno dělostřeleckou baterií nebo četou od smíšeného dělostřeleckého oddílu. Z prostředků dělostřeleckého průzkumu a koordinace bojové podpory má obvykle k dispozici družstvo koordinace palebné podpory mpr (drkooppr), které vytváří místo koordinace bojové podpory (MKBP) a družstvo technického průzkumu s průzkumným a pozorovacím kompletem (PzPK) SNĚŽKA. V rámci PrÚU je každé rotní úkolové uskupení (RÚU) zpravidla posíleno dělostřeleckým průzkumným družstvem s integrovaným průzkumným systémem (IPzS) LOS. Výjimku tvoří 43. vmpr jehož dělostřelecká průzkumná družstva jsou vybavena kombinovanými průzkumnými přístroji (KPzP) a terénními vozidly Land Rover. Přidělení vzletů vrtulníku je pro vedení dělostřeleckého průzkumu v současné době zcela výjimečné.

Tento systém posilování přísně respektuje organizační strukturu dělostřeleckých jednotek. Výhoda spočívá především v jednoduchosti a z toho vyplývající rychlosti a přehlednosti rozhodovacího procesu velitele, možnosti snadno vycvičit příslušníky dělostřeleckých jednotek účastníci se procesu koordinace bojové podpory a řízení palby dělostřelectva a efektivnosti celého systému dělostřelecké podpory PrÚU.

Nevýhodou je nedostatečná modularita. Zápory současného systému se projevují zvláště při posilování úkolových uskupení plnicích specifické úkoly, a to bez ohledu na to, zda se jedná o bojovou nebo mírovou operaci. Při takovýchto úkolech je potřebné posílit úkolové uskupení pouze prostředky, které jsou pro splnění cílů stanovené činnosti nezbytně nutné a efektivní. V aktuálně platných zásadách posilování se nepočítá např. s posílením RÚU více než jedním dělostřeleckým průzkumným družstvem či družstvem technického průzkumu.

Rovněž při posilování palebnými prostředky se počítá s posilováním v rámci aktuální organizační struktury. Nejmenší jednotka, kterou může být úkolové uskupení posíleno, je palebná četa. Nepočítá se s posílením úkolových uskupení dělem, nebo např. pěti děly. Značný podíl na přetrvávání těchto, do jisté míry, nepružných zásad má i současný automatizovaný systém řízení palby oddílu ASPRO, který umožňuje modularitu ve velmi omezeném rozsahu. Co se týká palebných prostředků, jednou z hlavních překážek variability posilování jsou nevyřešené zásady postřelování cílů neorganickou palebnou jednotkou, tj. jednotkou která má jiný počet děl než 4 (četa), 8 (baterie), 16 (2 baterie) nebo 24 (oddíl). Kromě toho se ani nepočítalo s posílením PrÚU raketometnou baterií (četou), která zůstávala v podřízenosti velitele brigádního úkolového uskupení (BÚU) jako prostředek všeobecné palebné podpory. Vzhledem k plánovanému zrušení raketometných jednotek je řešení zásad posilování úkolových uskupení raketometnými jednotkami bezpředmětné.

Zrušit uvedená i další omezení bude možné zavedením nového automatizovaného systému řízení palebné podpory dělostřelectva AČR (ASRPP-DEL), který umožní prvkům systému palebné podpory vést bojovou činnost zaměřenou na podporu úkolových uskupení v prostředí NEC. V následujících kapitolách jsou vypracovány varianty posilování praporních úkolových uskupení palebnými a průzkumnými prostředky a prostředky

koordinace bojové podpory dělostřelectva AČR. Všechny varianty i uvedené zásady jsou analogicky platné i pro posilování rotního úkolového uskupení ze stupně prapor a případně neorganického úkolového uskupení.

Možné varianty posilování PrÚU palebnými prostředky dělostřelectva

Praporní úkolové uskupení se bude zpravidla posilovat prostředky palebných jednotek dělostřeleckého oddílu dělostřelecké brigády. Velitel BÚU posílí PrÚU v případě bojové operace nejčastěji baterií. Bez ohledu na jeho předurčení musí být umožněno posílit jakékoliv uskupení (PrÚU nebo RÚU) jakoukoliv baterií (bateriemi v libovolném počtu, tj. 1 až 3). Na schématech 1 a 2 jsou znázorněny varianty posilování PrÚU dělovou baterií. Stejný princip platí pro posilování RÚU ze stupně prapor.

Praporní úkolové uskupení bude možné posílit i četami v počtu 1 až 5. Čety je možné kombinovat z jakýchkoliv jednotek. Bude-li se vycházet z aktuální organizační struktury, je možné posilovat úkolová uskupení četami ze tří palebných baterií (schéma 1 a 3). Z toho vyplývá, že až do počtu tří čet včetně lze vybírat z různých baterií. Bude-li velitel BÚU chtít posílit podřízené ÚU čtyřmi četami, posílí je buďto organickou baterií a po jedné četě ze zbývajících baterií nebo dvěma organickými bateriemi (kombinace schématu 2 a 3). Obdobně i v případě posilování pěti palebnými četami. Při posilování pouze palebnými četami je nutné přidělit četám prvky řízení palby (družstvo řízení palby, popř. rekognoskační družstvo).

Praporní úkolové uskupení může být posíleno i jednotlivými zbraňovými komplety. K tomuto způsobu posilování bude pravděpodobně docházet zřídka a zpravidla pouze v rámci mírových operací. Na schématech 1 a 4 je znázorněn postup při stanovení děl určených k posílení PrÚU. Je zde dodržena zásada, že je možné posilovat PrÚU libovolným počtem děl z jakékoliv baterie. Potřeba kombinování jednotek posilových prostředků může být zapříčiněna trvalou nebo dočasnou nebojeschopností celé organické jednotky, nedostatkem munice, plněním jiných úkolů částí jednotky, apod. Vzhledem k tomu, že děla v baterii jsou tradičně označována od 1. po 8., není nutné uvádět, ze které čety je dělo vyčleňováno. Pro přehlednost jsou uváděny konkrétní varianty pro posílení jedním až sedmi děly. Při posílení osmi a více děly je využita varianta se sedmi děly, neboť při posílení více děl než sedmi od jedné baterie dochází k posílení baterií, což je znázorněno ve schématu 2.

Kromě uvedených jednotek a děl vyčleňovaných dělostřeleckou brigádou je žádoucí počítat i s možností posílení neorganickými zbraňovými komplety (schéma 1, 5, 6 a 7). Ty mohou být např. přiděleny nadřízeným stupněm. Uvedené zásady posilování obecně platí i pro tyto prostředky. Vzhledem k tomu, že organizační struktura ani druh zbraňového kompletu nebude předem znám, je ve schématech 5, 6 a 7 uvedena fiktivní organizační struktura posilových prostředků a není tedy uveden druh zbraňového kompletu. Ze schématu vyplývá, že nová jednotka může být v síle až tří baterií po čtyřech četách po osmi zbraňových completech. Kromě toho, za předpokladu, že zbraňové komplety budou číslovány obdobně jako u stávajících baterií 152 mm ShKH (tj. 1 až 8), umožňuje schéma do systému zahrnout např. i četou se dvěma sekcemi až po čtyřech zbraňových completech.

Možné varianty posilování PrÚU prostředky dělostřeleckého průzkumu

Základním prvkem pro posílení PrÚU prostředky dělostřeleckého průzkumu bude i nadále četa dělostřeleckého průzkumu. Kromě předurčené čtyři dělostřeleckého průzkumu bude možné ÚU posílit jakoukoliv jinou organickou četou nebo družstvem, včetně radiolokačních jednotek (schéma 1, 8, 9, 10, 11 a 12). Dělostřelecká průzkumná družstva budou z důvodu systemizace názvů jednotek v ASRPP-DEL nazývána „Družstva dělostřeleckého průzkumu“. Přitom 7., 8. a 9. výsadkové dělostřelecké průzkumné družstvo budou uváděna jako 7., 8. a 9. družstvo dělostřeleckého průzkumu.

Kromě organických jednotek a prostředků smíšeného dělostřeleckého oddílu může být ÚU posíleno i přidělenými neorganickými prostředky. Na schématu 13 je uvedena organizační struktura fiktivních prostředků dělostřeleckého průzkumu. Tyto prostředky mohou mít organizační strukturu až v síle čtyři, která má pět družstev dělostřeleckého průzkumu po třech stanovištích dělostřeleckého průzkumu. Stanoviště dělostřeleckého průzkumu je v tomto případě jednotka (např. o síle dvou osob), která je schopna zaujmout pozorovací stanoviště, vést plnohodnotný průzkum především ve prospěch dělostřeleckých jednotek a spolupracovat s nimi při vyžádání a vedení palby. Uvedená organizační struktura umožňuje vložit do systému i průzkumné jednotky o hodnotě baterie s pěti četami po třech družstvech.

Možné varianty posilování PrÚU prostředky koordinace bojové podpory

Vzhledem k malému počtu jednotek a prostředků koordinace palby není ani možnost velké variability posilování těmito prostředky. Zpravidla bude možné rozhodovat pouze, zda přidělit prostředky koordinace palby a v jakém obsazení (schéma 1, 14 a 15). Kombinovat potom lze pouze předurčené a nepředurčené jednotky. Přidělení neorganických sil a prostředků koordinace palby se nepředpokládá.

Požadavky na budoucí automatizovaný systém řízení palebné podpory dělostřelectva AČR

Z předcházejících kapitol vyplývají některé požadavky, které musí nový automatizovaný systém řízení palebné podpory dělostřelectva AČR (ASRPP-DEL) splňovat:

- a) Systém nabídne vždy jeden z údajů (zvýrazněn červeným pozadím). Tento údaj se nazývá „základní údaj“. Základní údaj se vždy objeví v nabídce jako nejvhodnější, nejčastější či nejpravděpodobnější varianta. Základní údaj je možné změnit nebo trvale nastavit jiný. Zásadou zůstává, že pro 4.BÚU je předurčen 131. smdo a pro 7.BÚU 132. smdo. Předurčení čet dělostřeleckého průzkumu (cdpz) a baterií 152mm ShKH rovněž zůstává podle pořadí v organizační struktuře: pro 41. mpr je předurčena 1. cdpz a 1. baterie 152mm ShKH od 131. smdo, pro 42. mpr je předurčena 2. cdpz a 2. baterie 152mm ShKH od 131. smdo, atd. Základní údaj pro konkrétní úkolové uskupení pak budou zvýrazněny podle tohoto klíče.

- b) Systém umožní zapisovat i další potřebné údaje, které buď nejsou známy předem, anebo existuje takové množství variant, že není efektivní je všechny předem stanovit. Políčka, do nichž je nutné zapsat potřebný údaj, jsou prázdná.
- c) Program umožní kombinovat přidělení jednotek různých stupňů i zbraňových kompletů (např. přidělit PrÚU 2. baterii, 1. četu 3. baterie a 1., 3., 4. a 7. dělo od 1. baterie, apod.).
- d) Při výběru jednotek, prostředků apod. systém automaticky kontroluje, zda požadovaná jednotka či prostředek je k dispozici. Podklady přitom získává z hlášení podřízených, případně z informačních zpráv nadřízených.
- e) Do automatizovaného systému řízení palby bude možné vkládat nové organické jednotky nebo zbraňové komplety v libovolné organizační struktuře. Systém s nimi bude pracovat, jako kdyby v něm byly začleněny od počátku. Program bude mít pro každý nový organizační prvek volné místo, kam se doplní nová jednotka. Jakmile se nová jednotka vloží, program automaticky vytvoří nové volné místo pro doplnění další jednotky. Bude se tedy jednat o cyklický proces.
- f) Systém rozpracovaný ve schématech předpokládá, že nadřízený v rozkazu velitele BÚU nebo PrÚU přesně stanoví, kterým zbraňovým kompletem bude úkolové uskupení posíleno. Ten, který to stanovuje, musí znát aktuální stav jednotky, která bude posilování realizovat. Je tedy otázkou zda velitelé jednotek budou hlásit vyřazení a doplnění konkrétního prostředku (např. zničeno 7. dělo, nebojeschopné 3. družstvo dělostřeleckého průzkumu) či pouze počet vyřazených prostředků (např. zničeno jedno dělo, nebojeschopné jedno družstvo dělostřeleckého průzkumu). První varianta sice klade vyšší nároky na přesnost hlášení, ale umožňuje převzetí velení prakticky okamžitě nadřízeným v případě vyřazení nižšího stupně velení. Kromě toho se nadřízený může rozhodovat na základě konkrétní situace u podřízených jednotek. Ve druhém případě se delegují větší pravomoci na nižší stupně velení: baterie, četa. ASRPP-DEL bude muset umožnit obě varianty způsobu velení. Tak bude nadřízený moci zvolit nejvhodnější obsah svého rozhodnutí a bude pouze na něm jakou míru podrobnosti a konkrétnosti si zvolí.

Závěr

Dosavadní způsob posilování úkolových uskupení již plně neodpovídá požadavkům soudobých operací bez ohledu na to, zda se jedná o bojové či nebojové. Variabilitu posilování úkolových uskupení prostředky dělostřelectva umožní nový automatizovaný systém řízení palebné podpory dělostřelectva. Jeho vývojem a zavedením bude dosaženo dostatečné modularity prvků dělostřelecké podpory úkolových uskupení, jednoho ze základních principů transformace dělostřelectva do integrovaného prostředí NEC. S využitím ASRPP-DEL bude bojová podpora dělostřelectva efektivní ve vztahu k úkolům a cílům postaveným před úkolové uskupení. Pro naplnění zásady nepřetržité podpory bojových jednotek však budou muset dosavadní zásady posilování silami a prostředky dělostřelectva zůstat paralelně v platnosti pro případ řízení palby náhradním (ručním) způsobem. Přes nesporné výhody a potřebu nového automatizovaného systému velení a řízení palby dělostřelectva, přináší problematika posilování další problémy, které bude nutné při vývoji ASRPP-DEL řešit. Většina variant posílení palebnými

prostředky např. vyžaduje vytvořit nové zásady postřelování cílů a stanovení spotřeby munice pro dosažení požadovaného palebného účinku, určení nových taktických norem pro rozmisťování dělostřeleckých jednotek apod. Lze tedy konstatovat, že definování možných variant posilování úkolových uskupení je pouze jedním z mnoha problémů systému velení a řízení palby dělostřelectva AČR.

Použitá literatura:

Dlouhodobá vize Ministerstva obrany ČR: Ozbrojené síly pro výzvy 21. století. [Návrh] Praha: MO, 2008.
Doktrína AČR v mnohonárodních operacích. Vyškov: Správa doktrín ŘeVD, 2008.
Doktrína AČR. Praha: MO, 2004.
Koncepce výstavby NEC v ozbrojených silách ČR. Praha: MO, 2006.
Strategie budování NEC v ozbrojených silách ČR. (Ev. č. 214-20/2007/DP-1341) Praha: MO, 2007.
Transformace rezortu Ministerstva obrany ČR. Praha: MO, 2008. Schváleno usnesením vlády ČR č. 1194, ze dne 22. října 2007.
Vojenská strategie ČR. (Návrh). Praha: MO, 2008.

Seznam zkratek:

AČR	Armáda České republiky
ASRPP-DEL	automatizovaný systém řízení palebné podpory dělostřelectva
BÚU	brigádní úkolové uskupení
batdpz	baterie dělostřeleckého průzkumu
cdpz	četa dělostřeleckého průzkumu
drkooppr	družstvo koordinace palebné podpory praporu
EBAO	Effects Based Approach to Operations
IPzS LOS	integrováný průzkumný systém LOS
KPzP	kombinovaný průzkumný přístroj
LOS	Light Observer System (lehký pozorovací systém)
MKBP	místo koordinace bojové podpory
mpr	mechanizovaný prapor
NEC	Network Enabled Capability
PrÚU	praporeční úkolové uskupení
PzPK Sněžka	průzkumný a pozorovací komplet Sněžka
RÚU	rotní úkolové uskupení
ShKH	samohybná kanonová houfnice
skPP	skupina palebné podpory
smdo	smíšený dělostřelecký oddíl
ÚU	úkolové uskupení

Schéma 1: Možnosti posilování praporečného úkolového uskupení (PrÚÚ) prostředky dělostřelectva AČR velitelem brigádního úkolového uskupení (BÚÚ). V závorkách jsou uvedeny možné počty přidělení jednotek a prostředků.

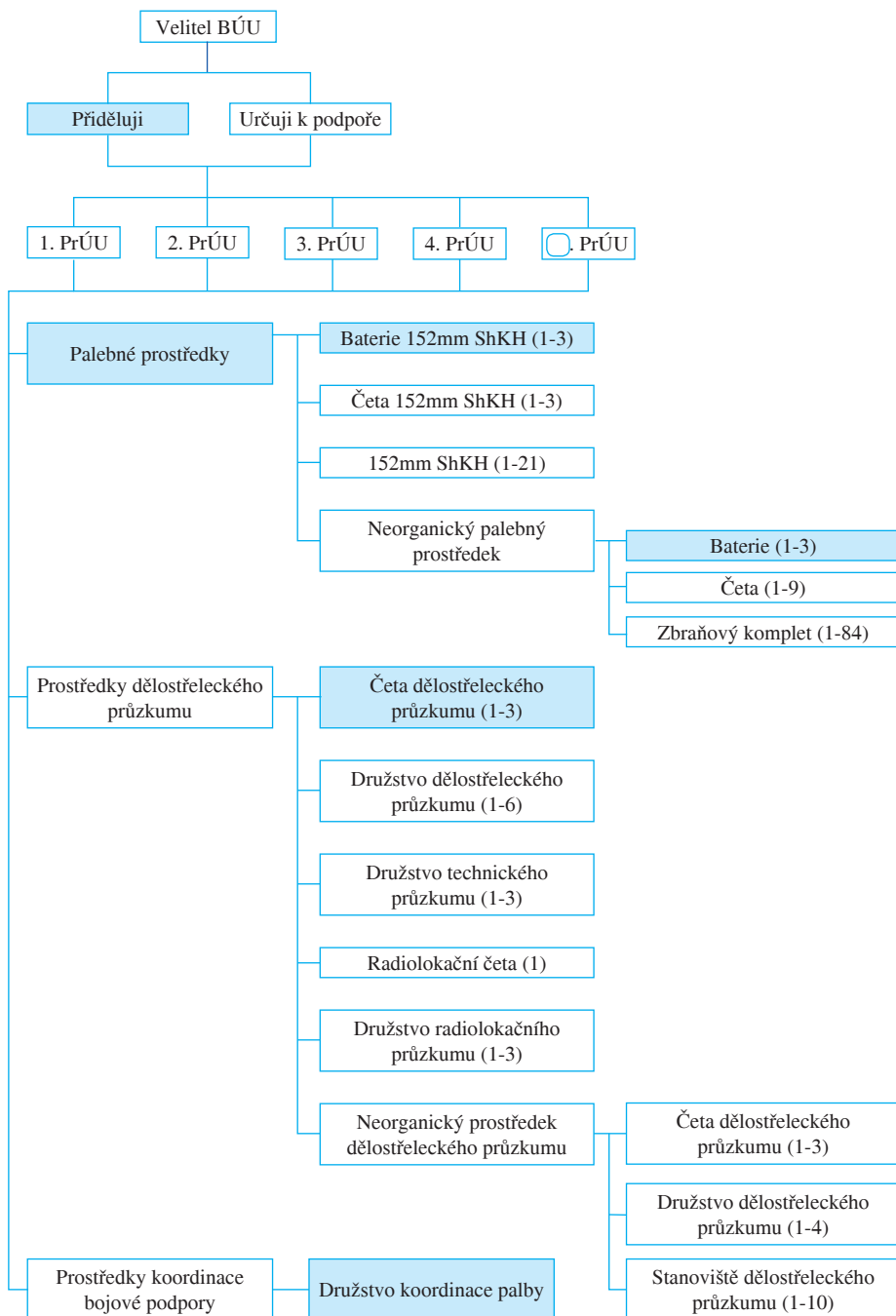

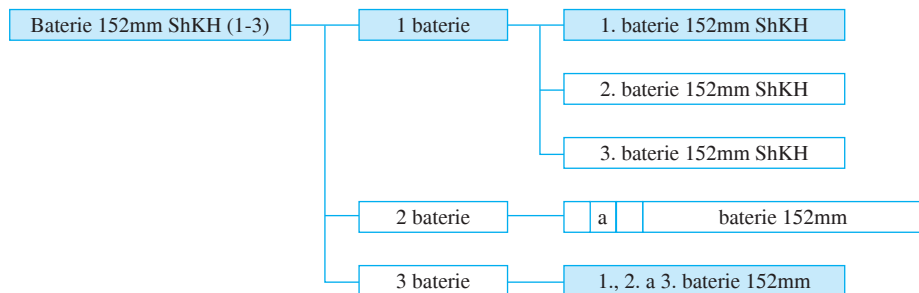
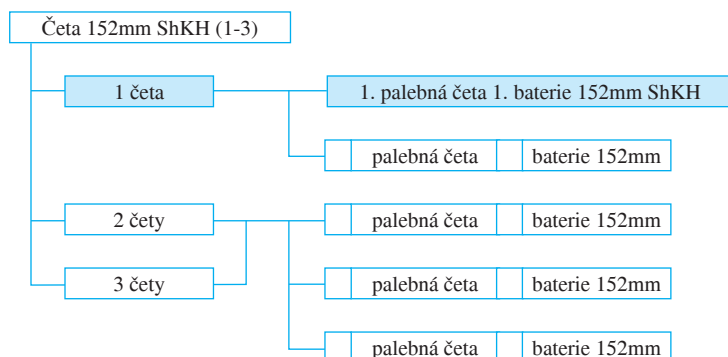
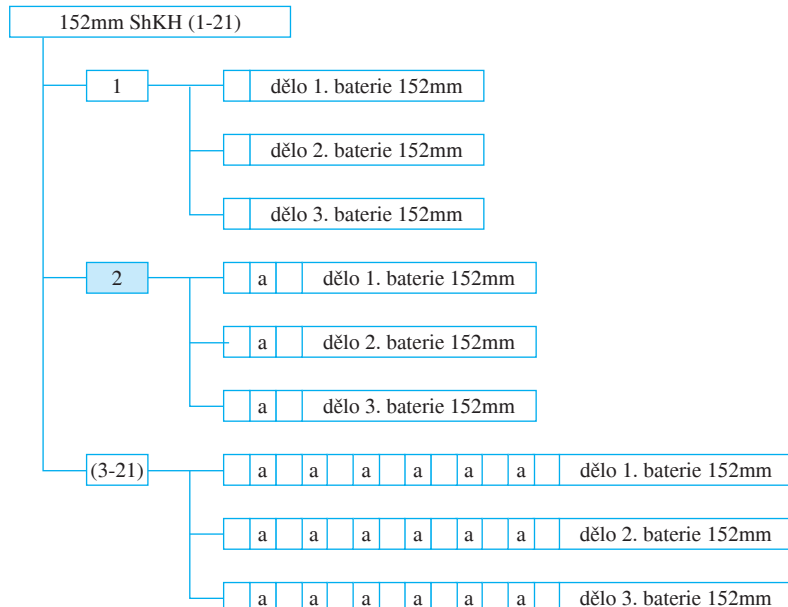
Schéma 2: Možnosti posilování praporečného úkolového uskupení baterií (bateriemi) 152 mm ShKH

Schéma 3: Možnosti posilování praporečného úkolového uskupení palebnou četou (palebnými četami) 152 mm ShKH

Schéma 4: Možnosti posilování praporečného úkolového uskupení 152 mm ShKH

Schéma 5: Možnosti posilování praporečného úkolového uskupení baterií (bateriemi) neorganických palebných prostředků

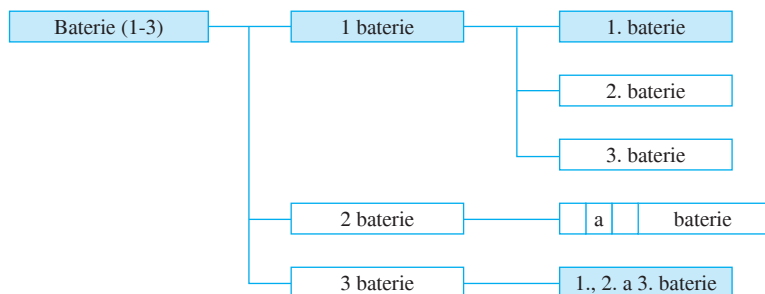

Schéma 6: Možnosti posilování praporečného úkolového uskupení četou (četami) neorganických palebných prostředků

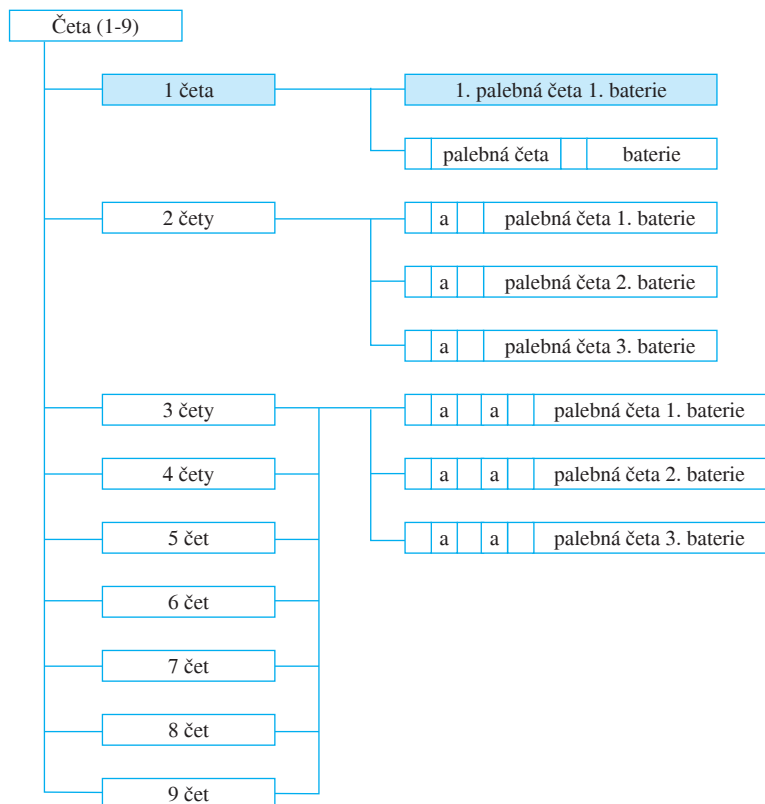

Schéma 7: Možnosti posilování praporečného úkolového uskupení neorganickým palebným prostředkem (neorganickými palebnými prostředky)

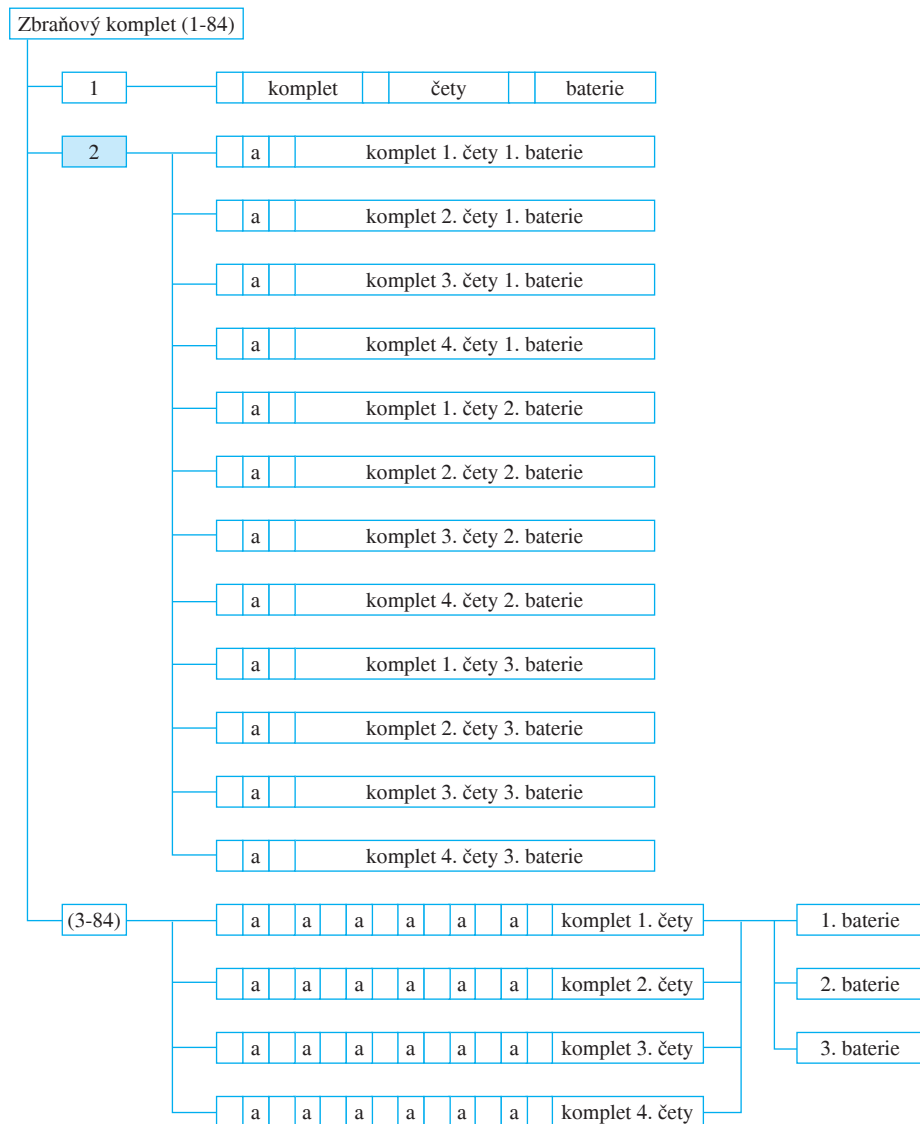

Schéma 8: Možnosti posilování praporečného úkolového uskupení četou (četami) dělostřeleckého průzkumu

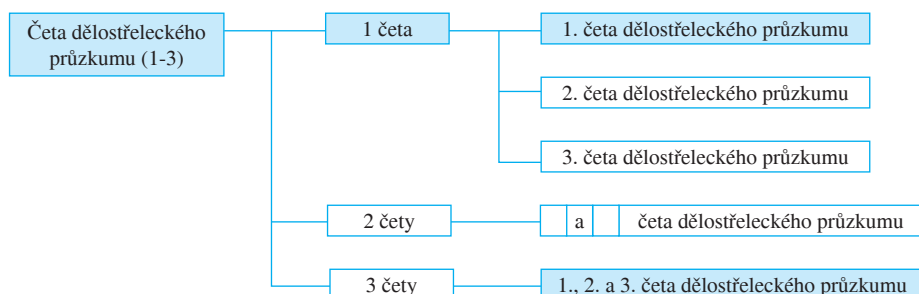

Schéma 9: Možnosti posilování praporečného úkolového uskupení družstvem (družstvy) dělostřeleckého průzkumu

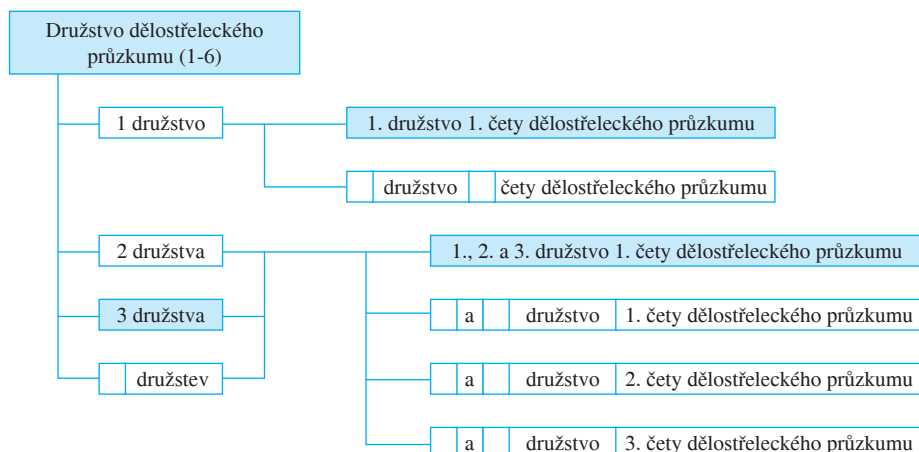

Schéma 10: Možnosti posilování praporečného úkolového uskupení družstvem (družstvy) technického průzkumu

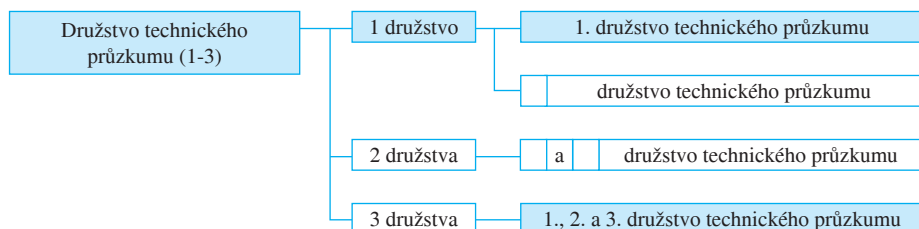

Schéma 11: Možnosti posilování praporečného úkolového uskupení radiolokační četou průzkumu

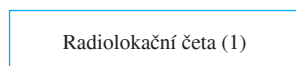

Schéma 12: Možnosti posilování praporečného úkolového uskupení družstvem (družstvy) radiolokačního průzkumu

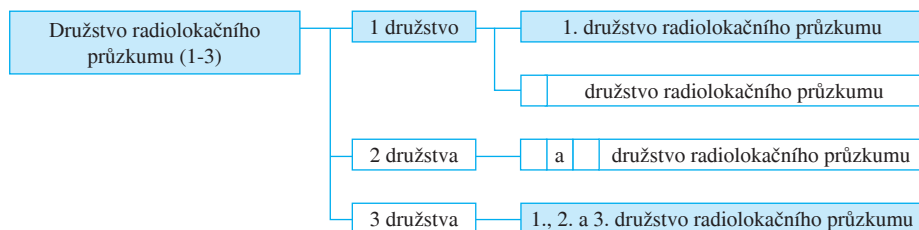
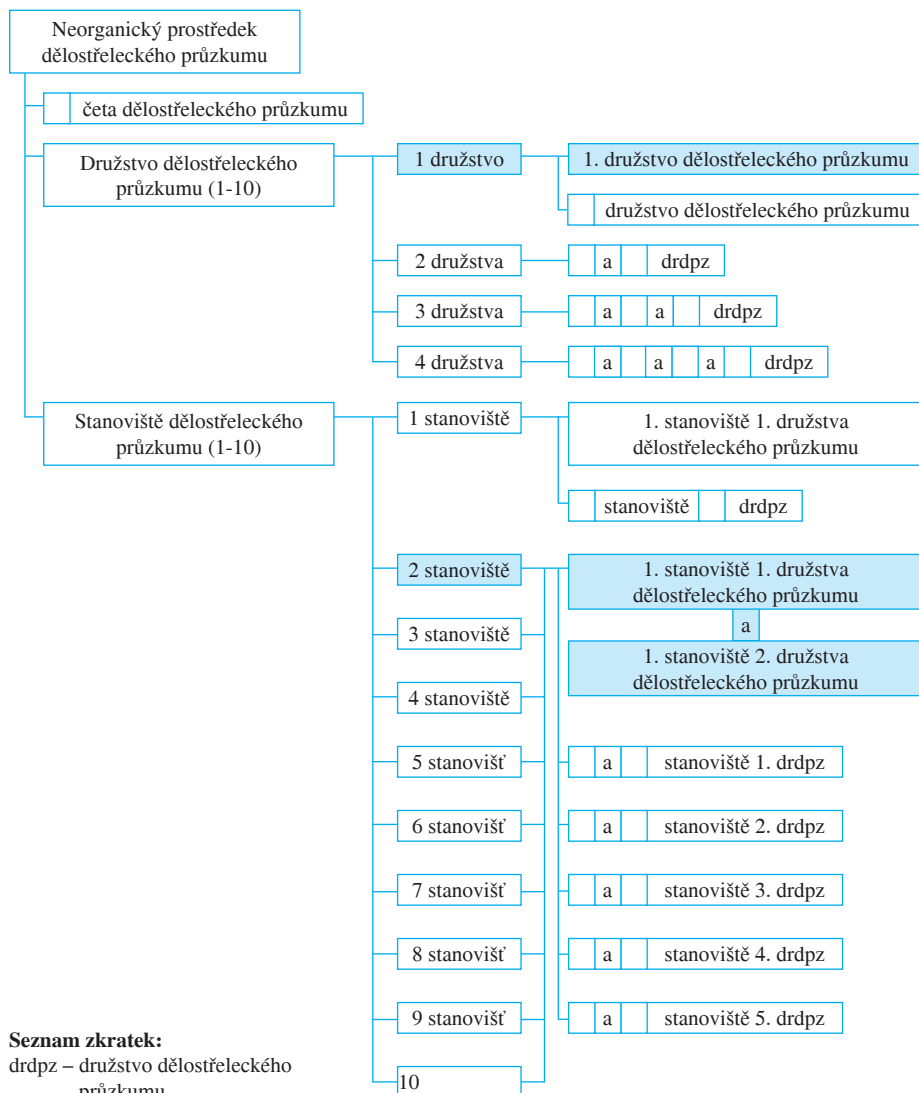

Schéma 13: Možnosti posilování praporečného úkolového uskupení neorganickým prostředkem (neorganickými prostředky) dělostřeleckého průzkumu

Seznam zkratk:

drdpz – družstvo dělostřeleckého průzkumu

Schéma 14: Možnosti posilování praporečného úkolového uskupení prostředkem (prostředky)
koordinace bojové podpory

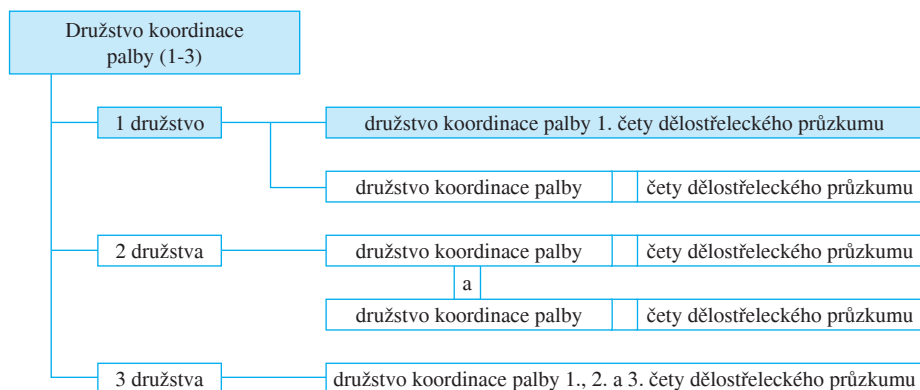
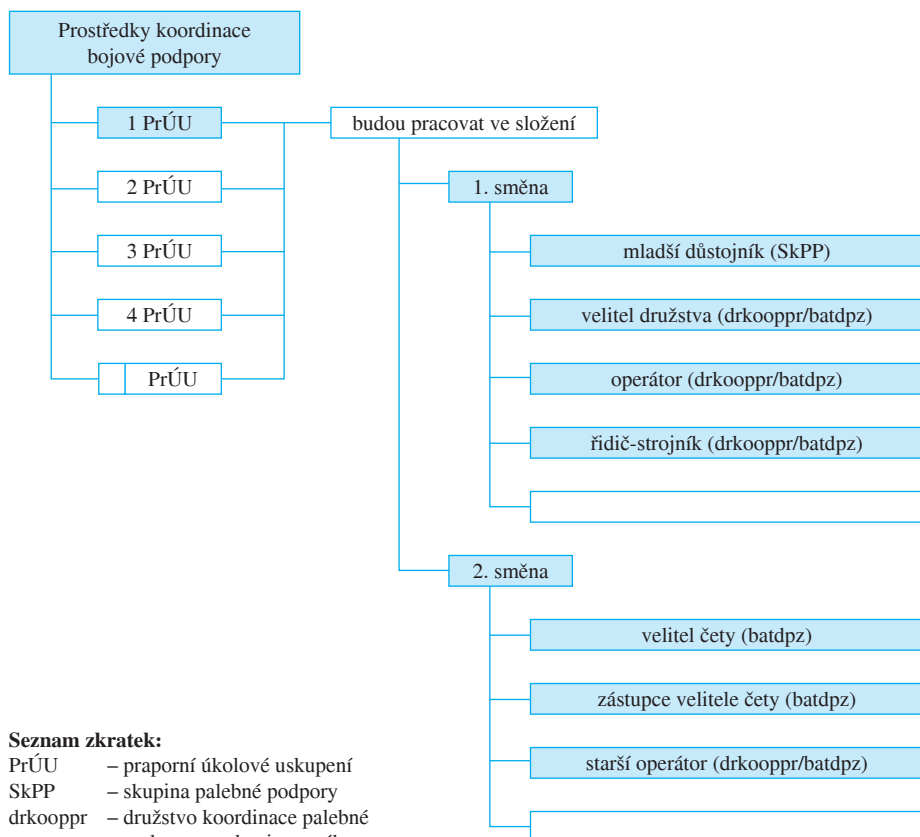

Schéma 15: Stanovení složení místa koordinace bojové podpory velitelem brigádního úkolového uskupení. V závorce je uvedena organická jednotka příslušníka pracoviště

Seznam zkratk:

- PrÚU – praporečné úkolové uskupení
- SkPP – skupina palebné podpory
- drkooppr – družstvo koordinace palebné podpory mechanizovaného praporu
- batdpz – baterie dělostřeleckého průzkumu

Doc. Ing. Šárka Sobotková, CSc.

Průjezdnost vozidel terénem z hlediska jeho únosnosti

**VOJENSKÝ
PROFESIONÁL**

Problematika průjezdnosti je nejčastěji definována jako schopnost kolového vozidla pohybovat se na poškozených nebo rozrušených komunikacích či v terénu. Tato schopnost je podmíněna konstrukcí vozidla, kvalitou a typem projížděného terénu. Méně známé je řešení problematiky průjezdnosti terénu obráceně. Tzn. neanalyzovat schopnost vozidla k projetí terénu, nýbrž zkoumat schopnost terénu přenášet zatížení od pohybujícího se vozidla.

Diagnostikou terénu z hlediska jeho schopností přenášet opakující se dynamická zatížení odvalujícího se kola se zabývá na Univerzitě obrany katedra ženijních technologií, FVT. [1] Je to vcelku logické, neboť k úkolům, které zahrnuje ženijní průzkum pro splnění úkolů ženijních opatření zabezpečení pohybu, patří také zjištění průjezdnosti terénu. Děje se tak proto, že vojska při přesunech využívají nejenom silnice, ale i polní a lesní cesty a v určitých případech i terény, které se pro normální provoz běžně nepoužívají. Je proto nutné vyhodnotit předem únosnost terénu k eventuálnímu možnému pohybu kolové techniky.

Článek se pokouší nastínit možnou cestu náhrady současně platné metodiky diagnostiky terénu z hlediska průjezdnosti uvedené v Žen 2-16 jinou, přesnější a propracovanější metodou vyhodnocení.

1. Úvod do problematiky

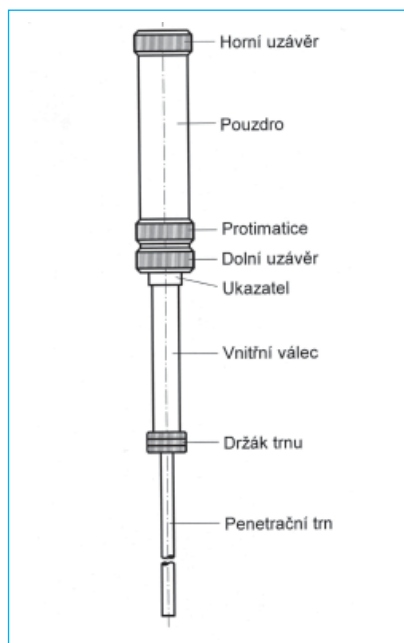
Základním faktorem schopnosti terénu přenášet zatížení způsobená pohybujícím se vozidlem je jeho smyková pevnost. Její stanovení v terénu není složité. V praxi se zejména používají penetrometry, buď statický nebo dynamický, nebo vrtulkové přístroje. Co je obtížnější, je nalezení vztahu mezi zjištěnou smykovou pevností či jiným, na smykové pevnosti závislým parametrem, a počtem vozidel určité hmotnosti, ale i konstrukce, které projíždí diagnostikovaným terénem.

Ženijní vojsko Armády české republiky má ke stanovení průjezdnosti k dispozici penetrační přístroj, zvaný teleskopický penetrometr PT 45 (obr. 1), a vyhodnocovací tabulku (obr. 2).

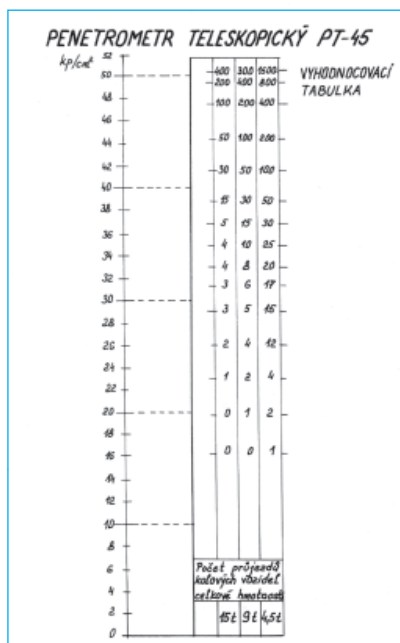
Na základě zjištěného penetračního odporu naměřeného teleskopickým penetrometrem PT 45 podle metodiky uvedené v předpise Žen 2-16 je z vyhodnocovací tabulky stanovena průjezdnost měřeného terénu, neboli určen počet vozidel dané hmotnosti, které projedou terénem v téže stopě. [2]

Bohužel, katedra ženijních technologií během mnohaletého výzkumu došla k závěru, že vztahy mezi naměřeným penetračním odporem a počtem vozidel z vyhodnocovací tabulky (obr. 1) **jsou nekorektní**.

Problém není ani tak v teleskopickém penetrometru. Tento přístroj, což bylo ověřeno během společných prací katedry ženijních technologií s Geofyzikou a bývalým VÚ 010

Obr. 1: Teleskopický penetrometr PT45

Obr. 2: Vyhodnocovací tabulka.

ve Vyškově, je schopen bezpečně a přesně zachytit anomálie ve struktuře měřeného terénu, které mají vliv na jeho smykovou pevnost, nebo řečeno jinak, zachytit místa, kde průjezdnost terénu bude problematická. Nesrovnalosti vykazuje vyhodnocovací tabulka. Nepodařilo se zjistit, na jakém základě byl stanoven či odvozen vztah mezi penetračním odporem zeminy a průjezdností kolových vozidel, jak je uvedeno ve vyhodnocovací tabulce. Byly proto provedeny série testovacích pojezdů s cílem zjistit věrohodnost údajů ve vyhodnocovací tabulce.

Testovací pojezdy byly prováděny technikou Tatra 815 VVN, Tatra 815 VT, Land Rover 130 ve třech lokalitách (obr. 3) v různých ročních obdobích tak, aby byl zachycen vliv vlhkosti terénu na průjezdnost vozidel. Výsledky skutečné průjezdnosti s teoretickou vzájemně nekorespondovaly. Na základě penetračního odporu a vyhodnocovací tabulky měl být terén ve všech případech pro vozidla **neprůjezdný**. Skutečná minimální průjezdnost vozidel však byla 20 pojezdů v téže stopě. V některých případech bylo pojíždění terénu zastaveno po 50 přejezdech a terén byl vyhodnocen jako zcela průjezdný. [4]

Obr. 3: Diagnostikovaný terén.

Během prezentace našich výsledků měření na konferencích bylo namítáno, že neko-rektnost údajů je na straně bezpečnosti. Další pokusy nás utvrdily v názoru, že rozdíl mezi hodnotami teoretickými a skutečnými je natolik velký, že vztahy mezi penetračním odporem a počtem vozidel, které bezpečně projely, vzájemně nekorespondují.

Na základě zjištěných poznatků je možno přistoupit ke dvěma variantám řešení v problematice zjišťování průjezdnosti vozidel terénem, a to:

1. Ponechat ve výbavě pro ženijní průzkum teleskopický penetrometr PT 45 a přepracovat vyhodnocovací tabulku.
2. Navrhnout nový, v praxi ověřený, způsob diagnostiky terénu z hlediska jeho průjezdnosti.

Varianta č. 1

Varianta je z hlediska času a ekonomických nákladů nevhodná. V současné době nejsou k dispozici podklady, ze kterých by bylo možno usuzovat či odvozovat na jakém základě byly stanoveny vztahy mezi penetrační únosností a počtem vozidel, která projela v dané stopě. Daná metodika byla převzata z vojenských předpisů bývalé armády Sovětského svazu a implementována do ženijního předpisu Žen 2-16. Zjišťování vztahů z výsledků experimentálních měření by bylo nákladné a časově velmi náročné.

Varianta č. 2

Tato varianta se jeví schůdnější. Katedra ženijních technologií v rámci své vědecké činnosti testovala a ověřovala v terénu způsob diagnostiky terénu z hlediska jeho průjezdnosti na základě polního manuálu Planning and Design of Roads, Airfields, and Heliports in the Theater of Operations [3] a výsledky jsou použitelné pro potřebu AČR. [3]

2. Vyhodnocení ověřovacích měření dle manuálu FM 5-430-00-1

V průběhu let 2006 až 2008 probíhala měření v terénu dle metodiky uvedené v FM 5-430-00-1 a vyhodnocování zjištěných výsledků. [5]

Metodika, na rozdíl od předpisu Žen 2-16, má mnohem propracovanější způsob vyhodnocování terénu z hlediska jeho průjezdnosti. V souladu s teoretickým předpokladem, kdy se obecně jedná o přímou interakci zemina – kolo, metodika zavádí do diagnostiky terénu dvě bezrozměrná čísla. První **RCI – kuželový index zatížitelnosti** (rating cone index), který ve zjednodušeném výkladu představuje parametr pevnosti zeminy v terénu, a **VCI – kuželový index vozidla** (vehicle cone index), který představuje účinky vozidla na terén. Průjezdnost terénu je pak definována na základě nerovnosti $RCI \geq VCI$:

$RCI < VCI \rightarrow$ terén neprůjezdný

$RCI > VCI \rightarrow$ terén průjezdný.

Metodika si neklade za cíl zjišťovat počet vozidel, které bezpečně projedou terénem (na rozdíl od ženijního předpisu), nýbrž stanovuje průjezdnost pro jedno nebo 50 vozidel daného typu a konstrukce, což je pro účel diagnostiky terénu z hlediska jeho průjezdnosti zcela vyhovující.

2.1 Kuželový index zatížitelnost RCI

Kuželový index zatížitelnosti – **RCI** je obecným vyjádřením pevnosti zeminy diagnostikovaného terénu. Jeho základ tvoří hodnota penetrační pevnost zeminy terénu – kuželový index [*CI* – cone index] měřená kuželovým penetrometrem (obr. 3). Smyková pevnost zeminy, jako i ostatní mechanicko-fyzikální vlastnosti zeminy, není hodnota konstantní, nýbrž proměnlivá v čase, a navíc ovlivněná celou řadou faktorů. Nejdůležitějším faktorem, jenž ovlivňuje smykovou pevnost zeminy, je vlhkost a její granulometrické složení.

Velkou výhodou metodiky FM 5-430-00-1 je skutečnost, že se snaží tyto základní faktory postihnout a implementovat do stanovení kuželového indexu zatížitelnosti **RCI** prostřednictvím dalších parametrů:

- **RI** – indexu přetvoření (remolding index),
- zavedením kritické vrstvy.

Index přetvoření **RI** odráží vliv vlhkosti a jejich projevů na pevnost zeminy pro jemnozrnné zeminy (u hrubozrnných se nezjišťuje).

Kritická vrstva je hloubkový interval, ve kterém je zjištění hodnoty kuželového indexu **CI** směrodatné. Její hloubka je různá v závislosti na typu zeminy, půdním profilu, typu a hmotnosti vozidla a počtu požadovaných pojezdů.

Výsledný parametr pevnosti zeminy měřeného terénu **RCI** se následně stanoví jako součin hodnot **CI** a **RI** pro příslušnou kritickou vrstvu,

$$RCI = CI \cdot RI \quad (1)$$

2.2 Kuželový index vozidla VCI

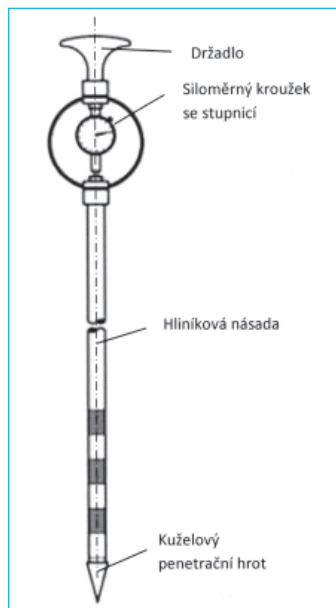
Kuželový index vozidla **VCI** je hodnota charakterizující dané vozidlo. Pro každé vozidlo se určují dvě hodnoty kuželového indexu vozidla **VCI**:

- pro jeden pojezd,
- pro padesát pojezdů.

Pro vozidla používaná v české armádě je třeba hodnotu **VCI** pro každé vozidlo odhadnout, na rozdíl od vozidel užívaných například armádou Spojených států, kde jsou hodnoty kuželového indexu vozidel tabelizovány. Pokud se jedná o vozidlo, jehož hodnota **RCI** není známa, slouží pro odhad hodnoty **VCI** index mobility **MI**, který se dá pro každé vozidlo vypočítat. Výpočet hodnoty indexu mobility **MI** vychází z dotykového tlaku, charakteru pneumatik, hmotnosti vozidla, zatížení náprav a světlé výšky, a liší se podle typu vozidla (vozidla pásová s vlastním pohonem, kolová s vlastním pohonem, pásová vlečená a kolová vlečená).

Obecně je možno *index mobility MI* uvést jako následující vztah:

$$MI = \left[\frac{\text{Faktor dotykového tlaku} \times \text{Hmotnostní faktor}}{\text{Faktor pneumatiky} \times \text{Faktor řetězů}} + \text{Faktor zatížení kola} - \text{Faktor světlé výšky} \right] \times \text{Faktor motoru} \times \text{Faktor převodovky} \quad (2)$$

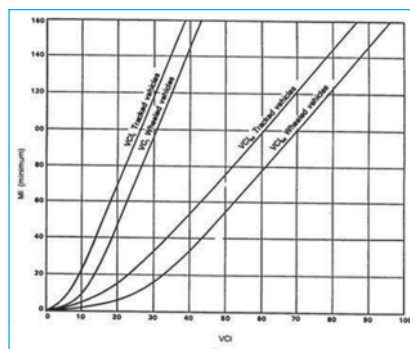
Obr. 4: Kuželový penetrometr

Na základě stanovení indexu mobility **MI** je možno z příslušného grafu (obr. 5) určit *kuželový index vozidla VCI*.

Pro potřeby srovnávacích měření byly vypočteny hodnoty kuželového indexu vozidel v AČR pro jeden VCI1 a 50 pojezdů VCI50 [4], viz tab. 1.

Tab. 1

Druh vozidla	VCI pro jeden pojezd	VCI pro 50 pojezdů
Tatra 815 8x8 VVN	34	77
Land Rover 130	36	82
Land Rover Defender 110	32	74
UAZ 469B	25	59

V grafu jsou znázorněny čtyři křivky, a to dvě pro kolová vozidla s pohonem všech kol (wheeled vehicles), a dvě pro vozidla pásová (tracked vehicles). Strmější křivky slouží k odhadu *VCI* pro jeden pojezd a pozvolnější křivky jsou k odhadu *VCI* pro padesát pojezdů. Nemá-li kolové vozidlo pohon na všechna kola, tak se k získání hodnoty *VCI* použije následující vztah:

$$VCI = 1,4 MI \quad (3)$$

Obr. 5: Graf pro stanovení indexu VCI [3]

3. Závěr

Je zřejmé, že metodika měření průjezdnosti terénu popsaná v polním manuálu 5-430-00-1 Planning and Design of Roads, Airfields, and Heliports in the Theater of Operations – Road Design [3] je propracovanější než metodika v Žen 2-16. [2] Jejím hlavním přínosem je skutečnost, že se zabývá i vlivem hutnění zeminy po opakujících se přejezdech, a že je možno ji používat pro různé typy vozidel.

Po sérii ověřovacích měření přímo v terénu a podrobnějším propracování indexu vozidla *VCI*, zejména jeho propočet na podmínky ČR, by mohl vzniknout nástroj s širokým uplatněním nejen v armádě, ale i v civilním sektoru, zejména během mimořádných událostí.

Použitá literatura:

- [1] <http://www.unob.cz>.
- [2] SOBOTKOVÁ, Š. *Průjezdnost vozidel terénem*. [habilitační práce], VA Brno, 2002.
- [3] <http://www.globalsecurity.org/military/library/policy/army/fm/5-430-00-1/index.html>.
- [4] CIBULOVÁ, K. Diagnostika terénu z hlediska průjezdnosti. [dizertační práce], UO Brno, 2007.
- [5] SOBOTKOVÁ, Šárka, CIBULOVÁ, Klára. The Results of Terrain -Trafficability Measurements Carried out with Penetrometers. In *International conference on military technologies – ICMT 07*. Česká republika, 2007, č. 1-2, s. 118-123. ISBN 987-80-7231-238-2.

Článek shrnuje výsledky sociologického výzkumu organizační kultury v podmínkách Armády České republiky. Jeho účelem bylo poskytnout obraz fungování vojenské organizace, potažmo poukázat na případné dysfunkce, a tak napomoci k jejich korekci. Mj. byly zjišťovány názory respondentů na odměňování na pracovišti, očekávání spojovaná se službou ap. Dvě třetiny VZP vnímá kladně mezilidské vztahy na pracovišti. Nejhůře se v žebříčku splněných očekávání umístila možnost pracovat s moderní technikou a možnost něčeho dosáhnout – udělat kariéru. Pozitivně vojáci hodnotili kvalitu a kulturu stravování a vybavenost sportovních zařízení. Nejhůře bylo posuzováno zabezpečení vojáka moderní výstrojí a výzbrojí a úroveň bydlení. Respondenti také poukázali na značnou míru byrokratizace pracovních činností, na fakt že neustále naráží na mnoho byrokratických předpisů, jejichž smysl a účel téměř nikdo nezná. Nicméně pokud by měli opětovnou možnost volby, pak vojákem z povolání by se rozhodně a spíše ano staly tři čtvrtiny dotázaných.

Úvod

Jak uvádí britský autor Michael Armstrong organizační, [1] nebo také podniková kultura představuje soustavu sdíleného přesvědčení, postojů, domněnek, norem a hodnot existujících v organizaci. Tato soustava pak predeterminuje způsoby jednání a vzájemného působení lidí, a také způsoby řešení problémů a vykonávání práce. Organizační kulturu lze proto identifikovat z hlediska jejích *hodnot, norem a artefaktů* a členy organizace je vnímána v podobě *podnikového klimatu*.

Hodnoty se vztahují k tomu, co je v organizaci považováno za důležité. Čím pevněji jsou zakořeněny, tím větší mají vliv na chování lidí, nezávisle na tom, zdali byly jasné artikulovány, či ne. Samozřejmě a mlčky předpokládané hodnoty, které jsou hluboko ukotvené v kultuře organizace a jsou posilovány chováním managementu, mohou být vysoce vlivné, zatímco přijaté a okázale deklarované hodnoty, které se neodráží v chování manažerů, mohou mít malý nebo i nulový efekt. Oblastmi podnikové kultury, v nichž mohou být hodnoty vyjádřeny, jsou například péče o lidi a ohledy na ně, soutěživost, stejná příležitost, spravedlnost při zacházení se zaměstnanci, spravedlnost při odměňování, priority mezi potřebami lidí a potřebami organizace, týmová práce, styly řízení.

Hodnoty se realizují prostřednictvím norem a artefaktů. Normy jsou nepsanými pravidly chování a poskytují neformální návod k tomu, jak se chovat. Říkají lidem, co se předpokládá, že budou dělat, říkat, v co budou věřit. Jsou spojovány se sankcemi (pozitivními i negativními) a s jejich pomocí vyvíjí mocný tlak na chování lidí. Normy reglementují takové stránky organizačního chování, jako například, jak manažeři zacházejí se členy svých týmů, jak týmy reagují na své manažery, jaká je převažující pracovní etika (např. pracuj tvrdě; přijď dříve a zůstaň déle), ambice (otevřeně vyjadřované; skrytě sledované), moc (centralizovaná; decentralizovaná; odvozená od odbornosti

a schopností nebo od postavení), loajalita (příliš se v ni nevěří; automaticky se předpokládá), přístupnost (od manažerů se očekává, že budou přístupní a viditelní; vše se odehrává za zavřenými dveřmi), formalita (normou je chladný neosobní formální přístup; na všech úrovních se (ne)používá oslovení křestním jménem).

Artefakty jsou viditelnými a hmatatelnými stránkami organizace, které lidé slyší, vidí nebo cítí. Mohou zahrnovat takové věci, jako *pracovní prostředí, používaný tón a jazyk, způsoby oslovování*. Jejich prostřednictvím lze o organizaci mnohé odhalit.

Podnikové klima je užší pojem než organizační kultura, a také je možné jej snáze posuzovat. Týká se toho, jak lidé vnímají kulturu, která se v jejich organizaci nebo útvaru vytvořila. Součástí podnikového klimatu je například vnímání *vnitřního uspořádání (stupeň neformálnosti v pracovní atmosféře), odpovědnosti (pocit zaměstnance, že je mu dána důvěra), vřelosti (existence přátelských a neformálních skupin), podpory (pomoc ze strany manažerů a spolupracovníků), výkonových norem (důraz na dobrou práci), identity (pocit, že patříte k týmu)*.

Neodmyslitelnou součástí organizační kultury je styl řízení, tedy způsob, jakým manažeři jednají, aby prostřednictvím podřízených dosáhli vytčených výsledků. Styl řízení je konkrétním odrazem chování manažerů jako vedoucích týmů a toho, jak uplatňují své pravomoci. Manažeři mohou být *autokratičtí nebo demokratičtí, tvrdí nebo měkkí, nároční nebo nedbalí, direktivní, nebo nechávat věcem volný průběh, ohleduplní nebo bezcitní, zachovávat odstup nebo být přístupní, orientovaní na úkol nebo na lidi, nekompromisní nebo pružní*. [1]

V sociologické literatuře se hovoří o sociálním klimatu podniku. Někteří autoři pod tímto pojmem rozumí výslednici vzájemného působení všech stránek sociálního systému podniku. Jiní zase do podnikového sociálního klimatu zahrnují působení takových faktorů, jako je *pracovní prostředí, platové poměry, prestiž spojená s určitými pracovními činnostmi, osobnosti z vedení podniku*. Podnikové klima odráží hlavně procesy adaptace a uspokojení se sociální stránkou života podniku. [2]

Předmět, cíl a metoda výzkumu

Na armádu lze nahlížet nejen jako na instituci, jejímž hlavním úkolem je zajišťovat obranu a bezpečnost státu, ale současně jako na sociální systém. Předmětem našeho výzkumu byla *organizační kultura (potažmo sociální klima) v ozbrojených silách a její vliv na chování organizace*, neboť kultura organizace vždy vyjadřuje určitý charakter, ducha organizace, vnitřní pravidla hry. Formuje způsoby jednání a vzájemného působení lidí, výrazně ovlivňuje způsoby vykonávání práce i celkovou atmosféru. Výzkum jsme orientovali na *identifikaci a deskripci prvků vnitřní kultury organizace* (postojů, cílů, vzorců chování, názorů, způsobů jednání, stylů řízení a řešení problémů).

Účelem výzkumu bylo *poskytnout obraz fungování vojenské organizace a/nebo odhalit případné dysfunkce*. Pochopení vnitřní kultury organizace pak může být východiskem pro přijetí opatření ke zvyšování její efektivity.

Při stanovení metody výzkumu jsme vycházeli ze základního pravidla výzkumu, podle kterého je volba metody podřízena povaze zkoumané problematiky, a nikdy naopak. Určitá metoda je schopna řešit jen určitou kategorii problémů. Protože naším cílem byla identifikace a deskripce prvků vnitřní kultury v ozbrojených silách, zvolili jsme metodu indukce. Induktivní metoda se používá k porozumění tomu, co je podstatou

jevů, jejím cílem není potvrdit, nebo vyvrátit předem formulované hypotézy, ale odkrýt dosud nepoznané souvislosti. [3]

Rozhodnutí o základním souboru a vzorku

Obecně platí, že základní soubor je definovanou množinou jedinců. Z námi vymezeného základního souboru jsme technikou náhodného výběru vybrali reprezentativní vzorek respondentů. Kritériem pro zařazení jedince do základního souboru byla jeho příslušnost k ozbrojeným silám České republiky. Základní soubor jsme definovali jako „všichni příslušníci útvarů AČR – vojenští profesionálové“.

Výběrový soubor byl vybrán ze základního souboru technikou víceetapového náhodného výběru, která zajistila reprezentativnost vzorku. Předností náhodně vybraného vzorku je fakt, že reprezentuje všechny známé i neznámé vlastnosti základního souboru. *Velikost vzorku jsme stanovili na 1000 respondentů.* Distribuováno bylo 1150 dotazníků. Po kontrole a vyřazení neúplných dotazníků bylo dále statisticky pracováno se vzorkem 889 respondentů. Při stanovení velikosti vzorku jsme vycházeli jednak z našich organizačních možností sběru dat, a také z poznatku, že výsledky dotazování se v případě náhodného výběru při cca 800 respondentech stabilizují. [4]

Rozhodnutí o technice sběru dat, předvýzkum

Vzali jsme v úvahu značnou četnost vzorku a jeho rozmístění na velkém prostoru, a proto jsme jako techniku sběru dat zvolili *standardizovaný dotazník*. Dotazníky byly předány školeným tazatelům (personalistům vybraných útvarů), kteří zajistili jejich vyplnění respondenty a odevzdání řešitelskému týmu. Dotazník připravili členové výzkumného týmu z Univerzity obrany v Brně ve spolupráci se spoluřešiteli z Ředitelství personální podpory. Sběr dat probíhal v termínu od května do září 2009.

Validita navrhovaného dotazníku byla před zahájením terénního sběru dat ověřena u frekventantů KVD kurzů na Univerzitě obrany v Brně. Výzkumný tým tvořili pracovníci Univerzity obrany v Brně Mgr. Nataša Ballová, Mgr. Jiří Hodný, Ph.D., Mgr. Ing. Radomír Saliger, Ph.D. a pracovník Ředitelství personální podpory plk. PhDr. Ing. Jiří Pavlát.

Výsledky výzkumu

„Abychom si uvědomili, proč se společnosti, a lidé v nich chovají právě tak, jak se chovají, je nezbytné zjistit, co je ovlivňuje.“ [5] Svoji pozornost jsme zaměřili na identifikaci a deskripci základních prvků organizační kultury, potažmo sociálního klimatu, v prostředí vojenské organizace s cílem získat obraz fungování organizace a přispět k rozpoznání možných zdrojů případných organizačních problémů. Pracovní (sociální) klima organizace jsme se pokusili popsat pomocí baterií otázek, které byly výsledkem operacionalizace některých klíčových prvků organizačního chování tak, jak je uvádí současné organizační teorie. V centru naší pozornosti se ocitly některé faktory, které by mohly mít zásadní vliv na celkové pracovní i společenské klima na pracovišti a na míru (ne)spokojenosti zaměstnanců. Dotazovali jsme se respondentů, jak vnímají

- uplatňování kritérií pro odměňování na jejich pracovišti,

- zda byla naplněna očekávání, která jsou tradičně spojována se službou v armádě (očekávané finanční ohodnocení, platové poměry – odměňování, možnost jít do mise, možnost seberealizace, jistota dobrého zaměstnání, zajímavá práce, možnost udělat kariéru, možnost pracovat s moderní technikou, práce v prostředí kde panuje řád a pořádek),
- kvalitu a úroveň týmové spolupráce (pracovní atmosféra ve skupině),
- promyšlenost a smysluplnost zadávaných úkolů,
- klima a vztahy ve skupině,
- chování nadřízeného v běžných pracovních situacích,
- převažující styl řízení zpravidla uplatňovaný nejbližším nadřízeným,
- spokojenost s pracovním prostředím a podmínkami na pracovišti,
- předpoklady kariérního postupu (faktory, které jsou rozhodující pro kariérní postup),
- Struktura zkoumaného vzorku respondentů.

U výběrového souboru respondentů jsme zjišťovali jeho strukturu z hlediska základních socio-demografických znaků *pohlaví, věk, vzdělání a rodinný stav* respondentů, a také z hlediska znaků, jejichž identifikace vyplynula ze specifik zkoumané problematiky a prostředí vojenské organizace. Těmito zvolenými znaky byla *doba služby v AČR, účast v zahraniční misi, příslušnost k hodnostnímu sboru, stupeň zařazení v organizační struktuře AČR, dojíždění do zaměstnání, četnost a vzdálenost dojíždění*.

Výběrový soubor zahrnoval 84,4 % vojáků z povolání a 15,6 % vojáků. Tento poměr pohlaví ve vzorku odpovídal struktuře základního souboru VZP. Pro srovnání, podíl vojáků na celkovém počtu VZP k 1. 1. 2008 činil 12,6 %. [6] Další proměnná, kterou jsme sledovali, byl věk dotázaných. V souboru bylo zastoupeno 14,0 % VZP ve věkové kategorii do 25 let, 27,4 % ve věku od 26 do 30 let, 22,2 % ve věku 31 až 35 let, 20,1 % respondentů bylo ve věku 36 až 40 let a 16,3 % se zařadilo do skupiny 41 a více let. Nejčastěji bylo v souboru zastoupeno středoškolské vzdělání s maturitou, což deklarovalo 49,3 % VZP, vysokoškolského vzdělání dosáhla téměř čtvrtina (24,9 % +0,2 % s titulem Ph.D.), naopak necelá pětina (17,9 %) vojáků uvedla nejnižší středoškolské vzdělání bez maturity. Dalším sledovaným znakem, který by v některých zjišťovaných souvislostech mohl působit jako intervenující proměnná, byl rodinný stav zkoumaných osob. Téměř polovina vojáků (45,3 %) uvedla, že jsou ženatí nebo vdané, druhou nejpočetnější skupinu reprezentovaly osoby svobodné (27,2 %).

Podíváme-li se na strukturu souboru z hlediska délky služby v AČR, pak nejvyšší procentuální zastoupení připadlo na osoby sloužící 6-10 let (29,1 %). Druhou nejpočetnější kategorii tvořili nejdéle sloužící vojáci (16 a více let). Těchto respondentů byla celá čtvrtina (25,5 %). Téměř srovnatelné procento VZP (25,3 %) sloužilo v armádě od 2 do 5 let. Službu v délce od 11 do 15 let uvedla více než desetina dotázaných (13,2 %).

Čtyři pětiny respondentů (82,5 %), tedy drtivá většina, do zaměstnání dojíždí, z toho denně téměř tři čtvrtiny (73,3 %), přičemž průměrná vzdálenost dojíždění v jednom směru dosahuje úctyhodných 72,2 kilometru, viz tab.

Tab.

Dojíždíte do zaměstnání?	absolutní hodnoty	validní četnost %
ano	729	82,5
ne	155	17,5
celkem	884	100,0

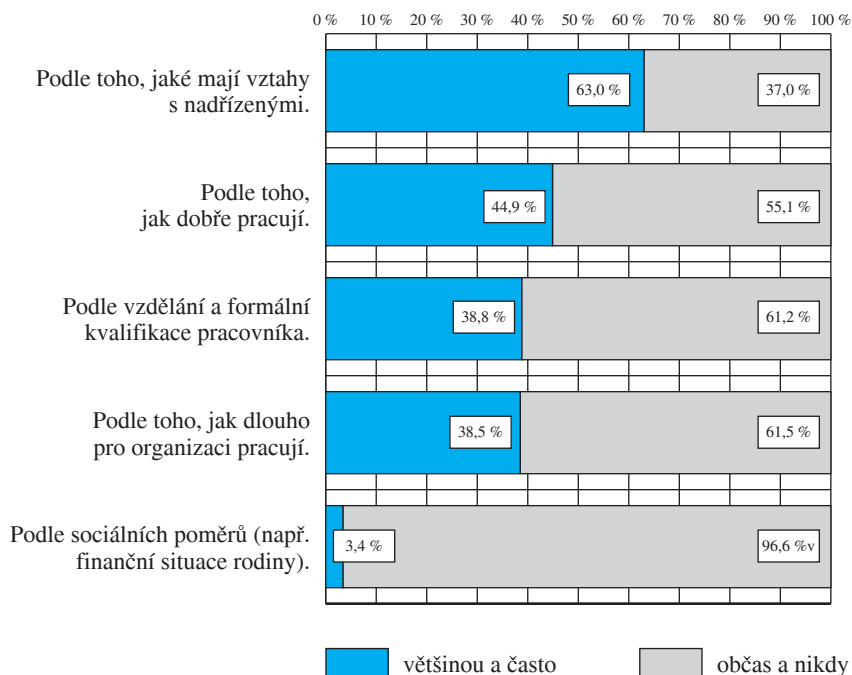
Kritéria pro odměňování

Odměňování je silným motivačním faktorem, působícím na výkonnost zaměstnance. Finanční odměňování pracovníků by mělo odrážet kvalitu a náročnost jejich práce, ale někdy se do odměňování promítají i jiná kritéria. To, za co jsou zaměstnanci konkrétně odměňováni, je pak pro všechny směrodatné ve volbě vzorců chování, dodržování určitých principů apod. To, co je odměňováno, je považováno za prioritu. [2] V dotazníku jsme respondentům nabídli pět možných kritérií pro odměňování a požádali je, aby podle své vlastní zkušenosti uvedli, jak často se uplatňují při odměňování na jejich pracovišti.

Více než tři pětiny respondentů (63 %) zastávají názor, že pracovníci na jejich pracovišti jsou *většinou a často* odměňováni podle toho, jaké mají vztahy s nadřízenými. To by naznačovalo, že v některých případech může docházet k oslabení principu spravedlivého odměňování a k narušení jeho motivačního aspektu. V optice výše uvedeného jsou tedy často za prioritu pro odměňování považovány vztahy s nadřízenými a ne primárně pracovní výkon nebo kvalita odvedené práce. Necelá polovina dotázaných (44,9 %) uvedla, že jsou *většinou a často* odměňováni podle toho, jak dobře pracují. Jako další zkušenost uvedli respondenti způsob odměňování podle vzdělání a formální kvalifikace (38,8 %) a podle toho, jak dlouho pro organizaci pracují (38,5 %), viz graf 1.

Graf 1

Jaká je vaše osobní zkušenost s odměňováním na vašem pracovišti (osobní ohodnocení, odměny)? Pracovníci jsou odměňováni:

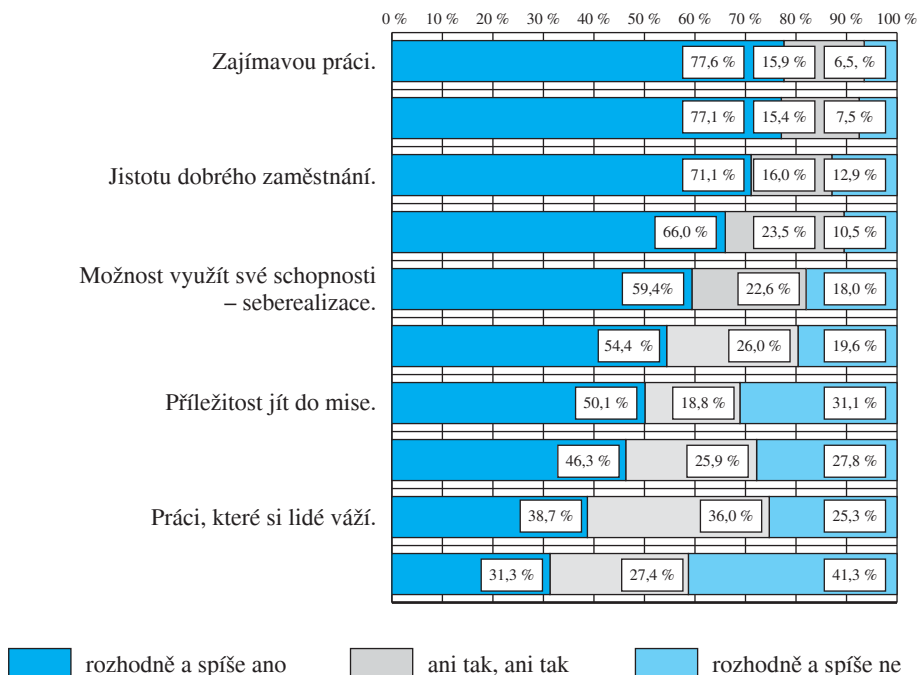
Naplněnost očekávání

Vyšli jsme z předpokladu, že uchazeč o zaměstnání, v našem případě o službu v armádě, si spojuje představu o svém budoucím zaměstnání s uspokojením pro něj důležitých potřeb. Pomocí baterie otázek jsme se respondentů dotázali, zdali byla jejich očekávání, při jejichž identifikaci jsme vycházeli také ze specifík a z tradice výkonu vojenské profese, naplněna.

Velmi pozitivně hodnotili respondenti zajímavost povolání, finanční ohodnocení, jistotu dobrého zaměstnání a dobré mezilidské vztahy. Více než tři čtvrtiny (77,6 %) dotázaných vojenských profesionálů uvedly, že ve svém současném zaměstnání „*rozhodně a spíše ano*“ našly zajímavou práci, 77,1 % slušný plat a sedm z deseti respondentů (71,1 %) jistotu dobrého zaměstnání. Dvě třetiny oslovených vojáků (66,0 %) ohodnotilo mezilidské vztahy na svém pracovišti jako dobré. Významná část respondentů (59,4 %) spojuje své zaměstnání s možností využít své schopnosti, s možností seberealizace. Relativně kriticky vojáci posuzovali nabídku příležitostí k osobnímu růstu. Pouze necelá polovina (46,3 %) oslovených souhlasila s tvrzením, že ve svém současném zaměstnání našli podmínky pro dosažení profesního růstu. Na posledním stupni žebříčku hodnocených skutečností se umístila práce s moderní technikou. Tuto příležitost nalezla ve svém současném zaměstnání necelá třetina (31,3 %) zkoumaného vzorku, viz graf 2.

Graf 2

Jaká je vaše zkušenost? Našel(a) jste ve svém současném zaměstnání níže uvedené skutečnosti, nebo spíše ne?

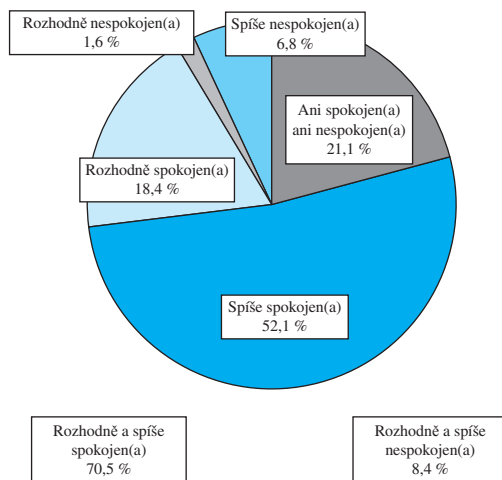

Celková (ne)spokojenost v zaměstnání

Graf č. 3

Pracovní podmínky a sociální klima na pracovišti ve svém konečném důsledku rozhodujícím způsobem podmiňují míru (ne)spokojenosti zaměstnance a ovlivňují uplatnění jeho plného pracovního potenciálu. Jak tedy respondenti odpověděli na naši otázku na míru jejich spokojenosti v současném zaměstnání? Graf č. 3 ukazuje, že *rozhodně spokojena* je necelá pětina (18,4 %) a *spíše spokojena* více než polovina (52,1 %) oslovených. Pokud tyto kategorie spojíme, pak dostáváme 70,5 % rozhodně a spíše spokojených. Pouze zanedbatelné procento VZP (1,6 %) bylo *rozhodně* a 6,8 % *spíše nespokojeno*. Relativně velkou skupinu tvoří osoby s ambivalentním postojem „*ani tak, ani tak*“. Vyjádřeno v procentech je to 21,1 % zkoumaného vzorku.

Mohl(a) byste uvést, jak jste spokojen(a), nebo naopak nespokojen(a) v současném zaměstnání?

Pracovní prostředí a podmínky na pracovišti

Respondenti hodnotili prostřednictvím klasifikační stupnice pracovní prostředí a podmínky na svém pracovišti. Na prvním místě se umístila kvalita a kultura stravování. Známkou *výborně a velmi dobře* ji ocenilo 42,2 % dotázaných.

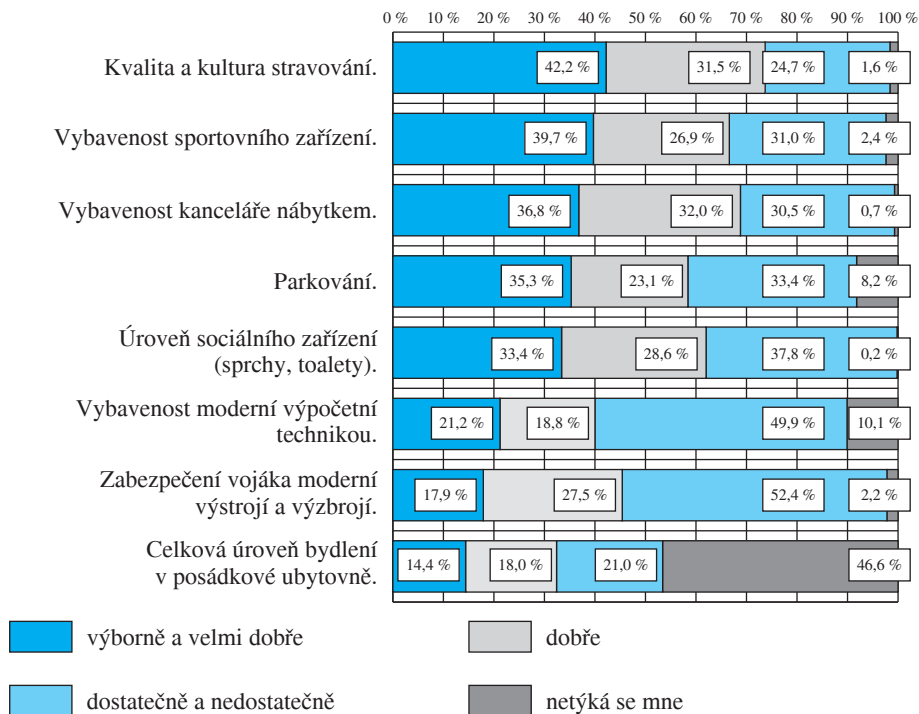
Na druhém místě, s nejvyšším procentem kladného hodnocení, se umístila položka vybavenost sportovního zařízení. Tu hodnotí známkou *výborně a velmi dobře* 39,7 % osob. Vybavenost kanceláře nábytkem a možnosti parkování posoudila v obou případech pozitivně více než třetina oslovených vojáků. Nejhůře byla hodnocena celková úroveň bydlení v posádkové ubytovně (*výborně a velmi dobře* pouze 14,4 %), zabezpečení vojáka moderní výstrojí a výzbrojí (17,9 %) a vybavenost moderní výpočetní technikou (21,2 %). Podrobněji výsledky dokládá následující tabulka, viz graf. 4 na str. 157.

Hodnocení přímého nadřízeného

Klíčovou úlohu v podnikové kultuře (v sociálním klimatu) hraje nadřízený (vedoucí, manažer). Svými postoji, chováním a názory má největší šanci ovlivňovat představy, přístupy a hodnoty svých podřízených. [2] Vedoucí pracovníci jsou těmi, kdo posilují podnikovou kulturu. V podniku plní roli vzorů, jimiž se pak ostatní zaměstnanci řídí a napodobují je. V demokratických společnostech si lidé většinou nepřipouštějí, že by pro nadřízené platily jiné normy než pro ně. Většina lidí se spíše řídí zásadou „co může

Graf 4

Pomocí klasifikační stupnice 1 – 5 oznámkuje pracovní prostředí a podmínky na svém pracovišti.

on, můžu já taky“. Pokud vedoucí pracovník nedodržuje principy podnikové kultury, pak nelze očekávat, že je budou dodržovat řadoví zaměstnanci. [2]

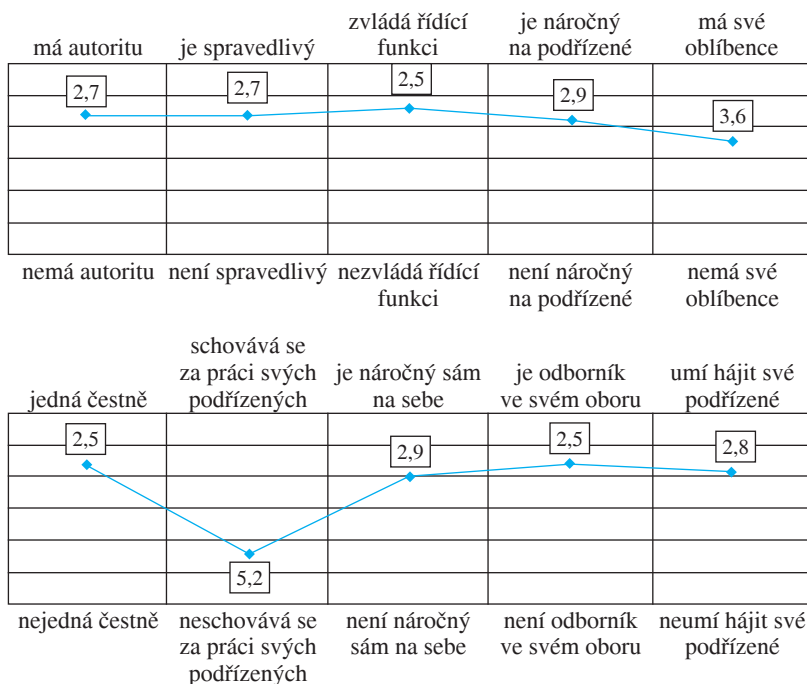
Naši respondenti byli požádáni, aby se pomocí tzv. sémantického diferenciálu na sedmibodové protipólní škále pokusili popsat pracovní profil svého přímého (nejbližšího) nadřízeného. Jak dokumentují následující grafy, dotázaní svého přímého nadřízeného hodnotili *spíše* jako člověka, který má autoritu, je spravedlivý, zvládá řídicí funkci, je náročný na své podřízené, ale má také své oblíbence. Dále pak uvedli, že jejich přímý nadřízený *spíše* jedná čestně, neschovává se za práci svých podřízených, je náročný sám na sebe, je odborník ve svém oboru a umí hájit své podřízené, viz graf 5 (str. 158).

Nejčastěji dotázaní vojáci ve vztahu ke svému nejblížešímu přímému nadřízenému souhlasili s výroky: „*Průběžně informuje své podřízené o problémech, které se jich týkají.*“ (75,4 %), „*Je ochoten pomoci svým podřízeným s řešením jejich osobních problémů, pokud o to požádají.*“ (74,5 %), a „*Neklade zbytečné překážky těm, kdo si chtějí zvyšovat kvalifikaci.*“ (69,5 %), viz graf 6 (str. 159).

Respondentům byly také předloženy výroky, u nichž měli uvést, jak často, nebo zdali se ve své pracovní skupině setkávají s uvedenými modelovými situacemi. Nejvíce oslovených vojenských profesionálů (65,9 %) se *většinou nebo často* sekalo se situací, že plnění zadaných úkolů bylo průběžně kontrolováno. Pouhá polovina (54,5 %) však odpověděla, že za odvedení vynikající práce jim většinou nebo často bylo vysloveno

Graf 5

Pomocí následujících dvojic protikladných slov se pokuste popsat profil svého přímého (nejbližšího) nadřízeného.

uznání a poděkování. Necelá polovina účastníků výzkumu (47,6 %) udala, že většinou nebo často dostávají úkoly na poslední chvíli, a pak jsou nuceni je řešit pod značným časovým tlakem. Podrobněji výsledky dokumentuje následující tabulka, viz graf 7.

Byrokratizace a formalizace

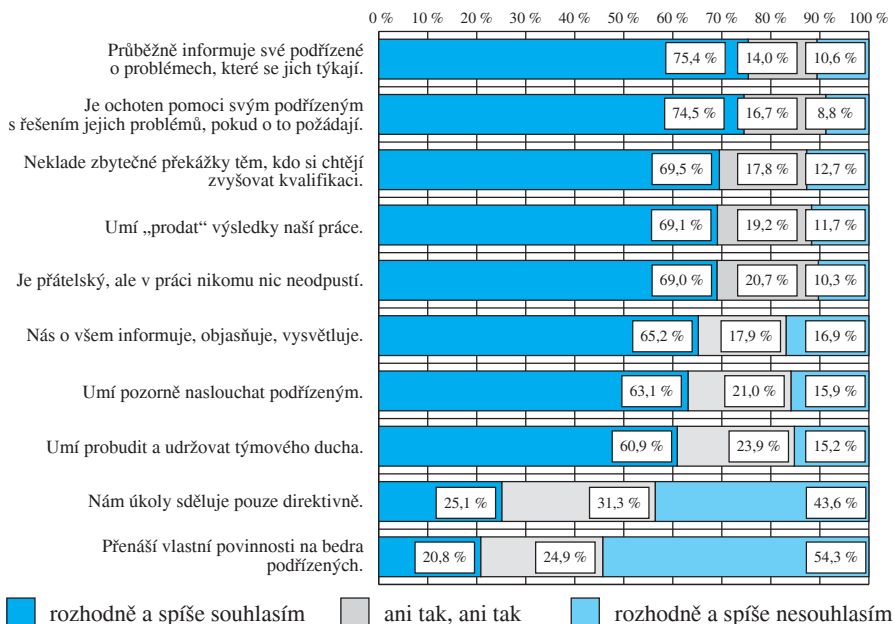
Další baterie otázek byla zaměřena na míru byrokratizace a formalizace pracovních činností. Zde více než čtyři pětiny dotázaných (83,9 %) uvedly, že neustále naráží na mnoho byrokratických praktik a předpisů, papírování, a vykazování, jejichž smysl a účel prakticky nikdo nezná a neumí vysvětlit, a tři čtvrtiny (74,3 %) se domnívají, že při plnění zadaných úkolů je nejdůležitější dodržování formálních pravidel a předpisů (odpovědi *rozhodně a spíše souhlasím*). Téměř stejné procento respondentů (81,3 %) *rozhodně a spíše souhlasí* s tvrzením, že na odměny za mimořádný pracovní výkon většinou nejsou dostatečné finanční prostředky. Podrobněji výsledky dokumentuje následující tabulka, viz graf 8 (str. 160).

Kariéra

Kariéře lidí v organizaci je třeba věnovat soustavnou pozornost. Stanovená a respektovaná pravidla posilují podnikovou kulturu, hodnotu pracovního zařazení člověka

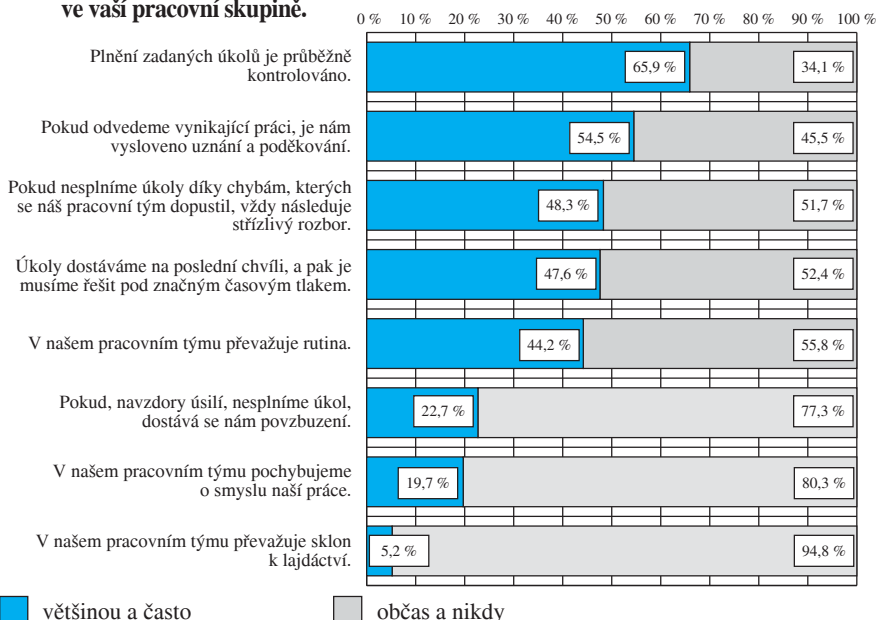
Graf 6

**Uveďte, prosím, míru svého souhlasu, nebo nesouhlasu, s následujícími výroky.
Můj nejbližší přímý nadřízený:**

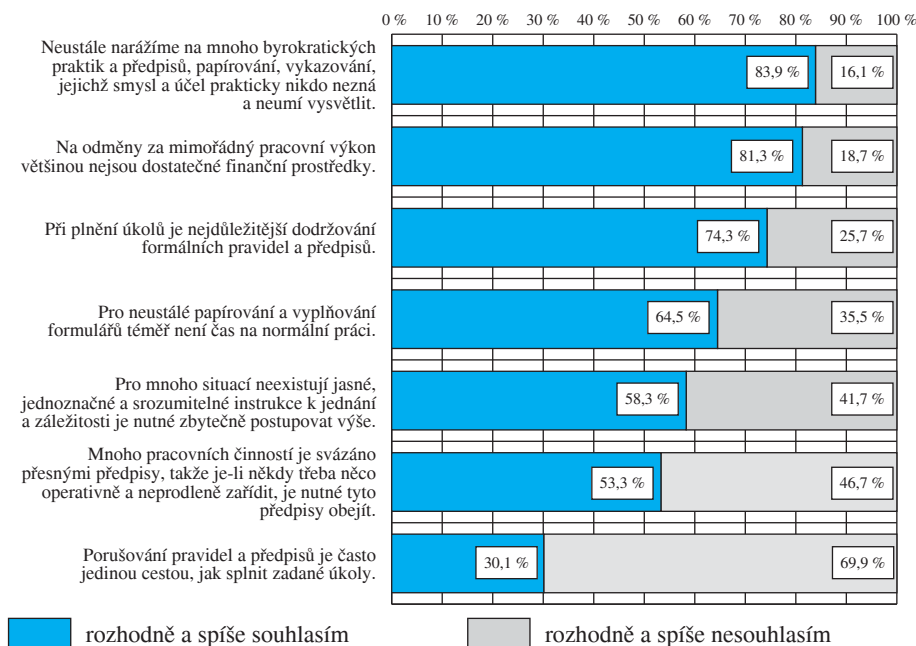
Graf 7

Nyní vám předložíme několik výroků, které popisují určité situace, které mohou v pracovním týmu nastat. Uveďte, prosím, jak často se s těmito situacemi setkáváte ve vaší pracovní skupině.

Graf 8

Nyní vám předložíme několik výroků, které popisují určité situace, které mohou v pracovním týmu nastat. Uveďte, prosím, jak často se s těmito situacemi setkáváte ve vaší pracovní skupině.

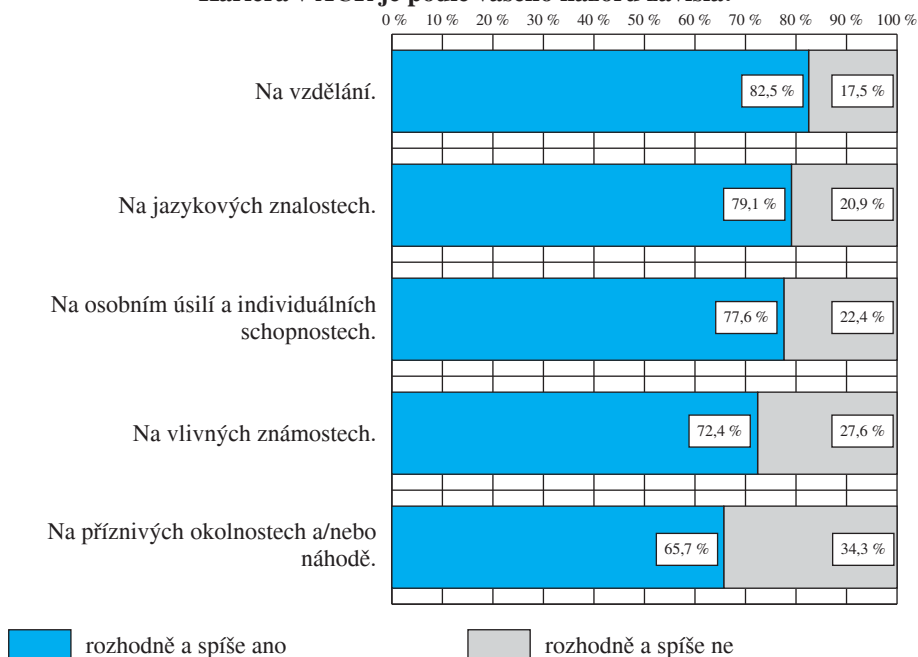

a přispívají k jeho identifikaci s podnikem. Naopak nedůslednost, a zejména živelnost (mající podobu náhodného průběhu pracovní kariéry, nerespektování kvalifikačních předpokladů pracovníků apod.) mají demoralizační účinky a v konečném důsledku snižují ekonomický efekt personální práce. [7]

Jak tedy naši respondenti posuzovali význam předložených kvalifikačních předpokladů pro dosažení kariérního růstu? Čtyři pětiny dotázaných VZP (82,5 %) se *rozhodně a spíše ano* domnívají, že kariéra v AČR je závislá především na vzdělání. Jazykové znalosti jsou pro dosažení určité kariéry důležité podle názoru téměř čtyř pětín (79,1 %) oslovených. Osobní úsilí a individuální schopnosti se ve vztahu ke kariérnímu postupu umístily až na třetí pozici pomyslného žebříčku. S výrokem ale souhlasila relativně velká část respondentů (77,6 %). „Vlivné známosti“ a „příznivé okolnosti a/nebo náhoda“ se sice umístily až na posledních místech žebříčku významu kvalifikačních předpokladů, avšak o jejich dopadu na dosažení kariéry byly přesvědčeny téměř tři čtvrtiny (72,4 %) a více než dvě třetiny (65,7 %) respondentů. Podrobněji výsledky dokumentuje tabulka na str. 161 (graf 9).

Na závěr jsme se respondentů dotázali, zdali by se, v případě, že by měli znovu možnost volby, opět stali vojáky z povolání. Třetina (33,8 %) uvedla *rozhodně ano* a dvě pětiny (42,1 %) *spíše ano*. Tedy tři čtvrtiny dotázaných (75,9 %) odpovědělo na otázku rozhodně a spíše kladně. Desetina oslovených VZP (11,7 %) by se pro kariéru vojáka z povolání spíše opět nerozhodla, viz graf 10.

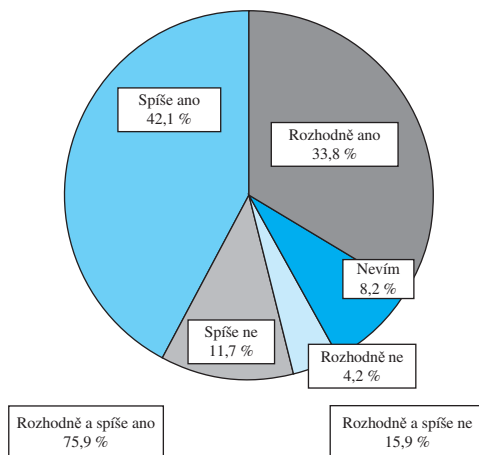
Graf 9

Kariéra v AČR je podle vašeho názoru závislá:

Graf 10

Kdybyste měl(a) znovu možnost volby, stal(a) byste se opět vojákem z povolání?**Závěr**

Kultura organizace vždy vyjadřuje určitý charakter, ducha organizace, vnitřní pravidla hry. Formuje způsoby jednání a vzájemného působení lidí, výrazně ovlivňuje charakter vykonávání práce i celkovou atmosféru na pracovišti. Náš výzkum jsme proto orientovali na identifikaci a deskripci prvků vnitřní kultury organizace (postojů, cílů, vzorců chování, názorů, způsobů jednání, stylů řízení a řešení problémů). Účelem výzkumu bylo poskytnout obraz fungování vojenské organizace, potažmo poukázat na případné problémy, a tak napomoci k jejich nápravě. Šetření proběhlo u reprezentativního vzorku 1150 respondentů – vojenských profesionálů. Po kontrole a vyřazení neúplných dotazníků bylo statisticky pracováno se vzorkem 889 respondentů. V rámci projektu jsme kombinovali kvalitativní a kvantitativní metodu výzkumu, data byla sebrána technikou standardizovaného

dotazníku. Validita dotazníku byla ověřena předvýzkumem, provedeným u frekventantů KVD kurzů na Univerzitě obrany v Brně. Data byla zpracována programem SPSS, určeným ke statistické analýze hromadných dat. Co tedy naznačily získané výsledky?

Zjišťovali jsme názor respondentů na jejich zkušenost s odměňováním na pracovišti. Více než tři pětiny dotázaných uvedly, že většinou a často jsou pracovníci na jejich pracovišti odměňováni podle toho, jaké mají vztahy s nadřízenými. Necelá polovina dotázaných si myslí, že zaměstnanci jsou odměňováni podle toho, jak dobře pracují. Tento poznatek může podporovat hypotézu, že dochází k určitému oslabení principu zásluhovosti a spravedlivého odměňování a k narušení jeho motivačního aspektu, protože za prioritu pro odměňování jsou často považovány vztahy s nadřízenými a ne primárně pracovní výkon a kvalita odvedené práce. Očekávání spojená se službou v armádě byla naplněna především v položce zajímavá práce. Takto hodnotí svoji profesi více než tři čtvrtiny vojáků z povolání. Srovnatelné procento oslovených uvedlo spokojenost s výší platu (slušný plat) a pozitivně hodnotí jistotu dobrého zaměstnání. Dvě třetiny VZP vnímá kladně mezilidské vztahy na pracovišti. Nejhuře se v žebříčku splněných očekávání umístila možnost pracovat s moderní technikou a možnost udělat tzv. kariéru. Pracovní prostředí a podmínky na pracovišti podmiňují míru (ne)spokojenosti zaměstnance a mají dopad na uplatnění jeho plného pracovního potenciálu. Jak tedy naši respondenti odpovídali na naši otázku ohledně jejich spokojenosti ve stávajícím zaměstnání. *Rozhodně a spíše spokojeni* jsou téměř tři čtvrtiny respondentů *rozhodně a spíše nespokojeni* je necelá desetina. Pětina však vyjádřila ambivalentní postoj *ani tak, ani tak*. Pozitivně vojáci hodnotili kvalitu a kulturu stravování a vybavenost sportovního zařízení. Nejhuře bylo posuzováno zabezpečení vojáka moderní výstrojí a výzbrojí a celková úroveň bydlení v posádkové ubytovně.

Klíčovou roli v organizaci hraje nadřízený. Svými postoji, chováním a názory má největší šanci ovlivňovat přístupy a hodnoty svých podřízených. Může posilovat, nebo oslabovat podnikovou kulturu. Naši respondenti se pokusili popsat pracovní profil svého přímého nadřízeného. Hodnotili jej *spíše* jako člověka, který má autoritu, je spravedlivý, zvládá řídicí funkci, je náročný na své podřízené, ale má také své oblíbené. Podrobnosti jsou uvedeny v hlavním textu příspěvku. Respondenti také poukázali na značnou míru byrokratizace a formalizace pracovních činností, na fakt že neustále naráží na mnoho byrokratických praktik a předpisů. Pokud by měli opětovnou možnost volby, pak vojáky z povolání by se *rozhodně a spíše ano* staly tři čtvrtiny dotázaných respondentů.

Použitá literatura:

- [1] ARMSTRONG, M. *Personální management*. 1. vyd., Praha: GRADA, 1999, ISBN 80-7169-614-5.
- [2] ŠIGUT, Z. *Firemní kultura a lidské zdroje*. 1. vyd., Praha: ASPI Publishing, 2004, ISBN 80-7357-046-7.
- [3] DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. 1. vyd., Praha: Karolinum, 1993, ISBN 80-7066-822-9.
- [4] NOELLEOVÁ, E. *Výzkum veřejného mínění*. 1. vyd., Praha: nakladatelství Svoboda, 1968, 25-079-68.
- [5] ROOKS, I. *Firemní kultura*. 1. vyd., Brno: Computer Press, 2003, ISBN 80-7226-763-9.
- [6] http://www.army.cz/images/id_5001 – Priority a postupy rezortu Ministerstva obrany (MO) při prosazování principu rovných příležitostí mužů a žen – vyhodnocení roku 2008.
- [7] BEDRNOVÁ, E., NOVÝ, I. a kol. *Psychologie a sociologie řízení*. 1. vyd., Praha: Management Press, 1998, ISBN 80-85943-57-3

Doc. JUDr. PhDr. Miroslav Mareš, PhD., PhDr. Josef Smolík, Ph.D.,
Mgr. et Mgr. Petra Vejvodová

Extremismus z pohledu vojáku

(Analýza sociologické sondy o problematice extremismu v AČR)

**VOJENSKÁ
SOCIOLOGIE**

Příspěvek se zabývá vztahem mezi politickým extremismem a vojáky ozbrojených sil České republiky z pohledu vojenského personálu. Je v něm konceptualizována hrozba přítomnosti extremistů armádě ve vztahu k demokratickému politickému režimu. Po uvedení problematiky následují metodologie, výsledky a interpretace výzkumné sociologické sondy, která byla uskutečněna v únoru a březnu 2009 v některých vojenských útvech AČR. Jako rizikové by měly být hodnoceny zvláště informace o kontaktech s extremisty v armádě a informace o velmi rozdílných postojích ve vztahu k důležitosti tématu „extremismus v armádě“.

1. Úvod

Téma politického extremismu ve vztahu k ozbrojeným silám České republiky je diskutováno především v souvislosti s několika odhalenými skandály, kdy příslušníci AČR na zahraniční misi měli na svých helmách umístěny symboly jednotek SS nebo byl jeden voják údajně zapojen do výcviku pravicových extremistů ze skupiny *White Justice* (Kopecký, Kratochvíl 2009). Jednotlivé odhalené excesy však samy o sobě nejsou ani podstatným indikátorem přítomnosti extremistických postojů v armádě, ani by neměly být hlavním důvodem pro zintenzivnění protiextremistické politiky zacílené na armádní prostředí. Důležité je sledovat především dlouhodobý celkový vývoj demokratického (či antidemokratického) přesvědčení příslušníků a příslušnic ozbrojených sil a to, jakým způsobem oni sami vnímají důležitost problematiky extremismu. Na tomto základě je pak možné stanovit i dlouhodobou strategii protiextremistického působení ve vojenském prostředí.

Postojům a názorům příslušníků AČR ve vztahu k extremismu se věnuje i tento článek. Navazuje na obecně pojaté články o protiextremistické politice (Danics 2007) i o vztahu extremistů k AČR (Mareš 2009). Jeho hlavním obsahem je prezentace analýzy dat ze sociologické sondy, která byla uskutečněna autory článku v přednáškách „Extremismus a jeho projevy v české společnosti ve vztahu k Armádě České republiky“, které autoři uskutečnili z důvodu zájmu Ministerstva obrany v letech 2008 a 2009 pro příslušníky několika vojenských útvarů v ČR. Obecné poznatky autorů získané během těchto přednášek i následných diskuzí již byly publikovány v konferenčním příspěvku (Mareš, Smolík, Vejvodová 2009), v tomto článku budou prezentovány výsledky výše zmíněné sociologické sondy. Ještě předtím je však v základních rysech třeba objasnit problematiku přítomnosti extremistů v AČR z celkového hlediska demokratického politického režimu, nikoliv tedy pouze jako bezprostřední hrozby pro ozbrojené síly ČR (tomu byl věnován již zmíněný text, Mareš 2009), i když i tyto atributy jsou pochopitelně z hlediska protiextremistické rovněž politiky důležité.

2. Nebezpečnost extremistických postojů a přítomnosti extremistů v AČR z hlediska demokratického politického režimu

Němečtí politologové Uwe Backes a Eckhard Jesse stanovili šest hlavních oblastí, v nichž může extremismus ohrozit demokratický politický režim. Jsou jimi:

- volby (tj. volební zisky),
- organizace (velikostí a strukturovanost extremismu),
- ideologie (její ucelenost),
- styl jednání (efektivita legality anebo militantnosti),
- extremistické postoje (jejich rozšíření ve společnosti),
- infiltrace (propojením se společností) (Backes, Jesse 2005: 12-14).

Vymezená kritéria je možné vztáhnout i ke specifickému aktéru politického systému, jímž jsou ozbrojené síly. Pokud se týká prvního z nich – volebních zisků – nepředstavuje přítomnost extremistů a sympatizantů v AČR zásadní problém. Vzhledem k postupující redukci počtu armádního personálu v ČR (Pernica 2007: 49) a relativně malému stávajícímu počtu příslušníků profesionální armády (kolem 25 000 mužů a žen) se jedná o relativně malý voličský segment ve vztahu k více než osmi milionům registrovaných voličů v ČR. Navíc nelze předpokládat, že by všichni vojáci a vojačky hlasovali jednotně. Vysoká podpora extremistických subjektů ve volbách ze strany armády by však mohla vyslat negativní signál.

Druhé kritérium – organizovanost – může mít mnohem větší vliv, a to tehdy, pokud by extremisté disponovali organizovanými buňkami v armádě a vojáci začlenění do extremistických struktur by své zkušenosti využívali k budování efektivní extremistické organizace. Na třetí kritérium – ucelenost ideologie – mohou mít vliv pouze někteří vzdělaní příslušníci ozbrojených sil (ti mohou rozpracovat i speciální programy extremistů ve vztahu k vojenství a bezpečnosti).

Zásadní význam má styl jednání extremistů, a to ve smyslu možného zneužití ozbrojených sil pro prosazování extremistických zájmů. Silový charakter armády umožňuje v případě jejího ovládnutí extremisty (včetně ovládnutí jednotlivých důležitých útvarů) snazší dobytí moci ve státě pro nedemokratické síly. S tímto problémem souvisí i problémy infiltrace (ta je ve vztahu k armádě pro extremisty důležitá) a rozšíření extremistických postojů ve veřejnosti. Pokud budou extremistické postoje rozšířeny i v armádě (byť relativně málo početné), může tento fakt mít zastrašující roli na demokratickou veřejnost (obavy postavit se extremistům, „když je podporují už i vojáci“) anebo roli negativního vzoru (extremismus není tak špatný, když jej podporují už i vojáci“). Ze všech výše uvedených důvodů je třeba danou problematiku zkoumat, přičemž dílčí součástí celkových znalostí jsou i výsledky naší sociologické sondy.

3. Metodologie výzkumu

Tato sociologická sonda byla realizována formou dotazníkového [1] šetření v rámci 21 přednášek, které se uskutečnily v únoru a březnu 2009. Dotazníkové šetření proběhlo vždy v závěru přednášek a z metodologického hlediska se jednalo o účelový výběr,

který má značně omezenou možnost generalizace závěrů (srov. Disman 2000). Dotazníkové šetření proběhlo cíleně na konci přednášky z toho důvodu, aby bylo zamezeno chybné interpretaci a vnímání pojmu politický extremismus. Často se tak děje právě kvůli nadměrnému užívání tohoto pojmu v médiích a ne vždy je pojem použit správně. Přednáška měla zajistit, že nedojde k záměně s ostatními pojmy používanými v souvislosti s radikálním chováním.

Přesto je účelový výběr a závěry z takto realizovaného sociologického šetření významným orientačním materiálem. Zkoumaný vzorek Armády ČR tedy reprezentoval pouze posluchačky a posluchače přednášek, které se týkaly problematiky extremismu v kontextu ozbrojených sil ČR.

Dotazníkové šetření bylo zvoleno z toho důvodu, že se a) jedná o vysoce efektivní techniku sběru dat s relativně rychlou možností tato data zpracovat, b) umožňuje poměrně snadno získat informace od velkého počtu jedinců v poměrně krátkém čase (přestože dochází i při této metodě k redukci získaných dat), c) s relativně malým nákladem, a d) zajišťuje anonymitu respondentů (srov. Disman 2000, Ferjenčík 2000, Hendl 2005, 2006).

Limitem každého dotazníkového šetření je fakt, že tato forma získávání informací klade vysoké nároky na ochotu dotazovaného, který se může libovolně rozhodnout na některé otázky neodpovídat a „přeskočit“ je (Disman 2000: 141). Typické je, že respondent odmítá odpovídat na otázky, které jsou z jeho pohledu příliš osobní (tzn., směřující k identifikaci jeho osoby), protože není přesvědčen o anonymitě výzkumu. Tento faktor lze vzít v úvahu při vysoké míře absentujících odpovědí na otázku délky služby v AČR a věku. Absenci odpovědí lze rovněž vysvětlit prostou nepozorností a přehlédnutím otázky. V průběhu dotazníkového šetření bylo zaznamenáno pouze výjimečně neporozumění otázkám, které byly následně respondentům vysvětleny.

Tato sociologická sonda se uskutečnila po přednáškách v termínu od 23. února do 30. března v celkem 21 vojenských útvech (v Bučovicích, Vyškovu, Hranicích na Moravě, Práslavicích, Lipníkem nad Bečvou, Přerovu, Opavě, Chrudimi, Čáslavi, Náměšti nad Oslavou, Liberci, Žatci, Olomouci, Pardubicích (dvě přednášky), Táboru, Jincích, Jindřichově Hradci, Bechyni, Strakoniciích a Staré Boleslavi). Dotazníkového šetření se zúčastnilo 968 osob, z toho bylo 820 mužů a 117 žen. Celkově se dotazník skládal ze základních sociologických údajů: vojenský útvar, věk respondenta, pohlaví, dosavadní délka služby v AČR.

První čtyři tvrzení se týkala obecnějšího vztahu mezi AČR a fenoménem extremismu. Následující baterie otázek/tvrzení, kterých bylo celkově 13, se zaměřila na konkrétní vztah respondentů k různým aspektům extremismu. Respondent měl vymezit svůj názor na pětistupňové škále: „určitě ano“, „spíše ano“, „spíše ne“, „určitě ne“ a „nevím“. Obecně převažovaly středové odpovědi „spíše ano“ a „spíše ne“, což je odrazem postojů dotazovaných a zároveň je takový výsledek charakteristický pro kontroverzní témata (jako je právě extremismus), kdy dotazovaní sami sebe umísťují do středové pozice kvůli možnosti prolomení anonymity.

4. Výsledky

Než se budeme věnovat jednotlivým výsledkům této sociologické sondy ve vztahu k extremismu, je třeba představit rozložení respondentů z jednotlivých vojenských útvarů AČR, rovněž jako zastoupení respondentů dle délky služby, věku a pohlaví.

Tab. 1: Rozložení respondentů dle vojenského útvaru (QA faktor)

	četnosti	%
Bučovice	60	6,2
Vyškov	48	5,0
Hranice na Moravě	87	9,0
Přáslavice	63	6,5
Lipník nad Bečvou	29	3,0
Přerov	19	2,0
Opava	20	2,1
Chrudim	58	6,0
Čáslav	56	5,8
Náměšť nad Oslavou	40	4,1
Liberec	34	3,5
Žatec	32	3,3
Olomouc	48	5,0
Pardubice	93	9,6
Tábor	70	7,2
Jindřichův Hradec	32	3,3
Bechyň	48	5,0
Strakonice	44	4,5
Stará Boleslav	87	9,0
total	968	100,0

Jak vyplývá z tab. 1, nejvíce respondentů odpovědělo ve VÚ v Pardubicích (93), v Hranicích na Moravě a ve Staré Boleslavi (shodně 87). Nejméně respondentů bylo z Přerově (19) a v Opavě (20), což bylo ovlivněno i počtem posluchačů, kteří se zúčastnili přednášek s výše popsanou problematikou. Průměrný počet respondentů byl tedy 51.

Tab. 2: Délka služby v AČR (faktor QB)

průměr	11,6	směr. odchylka	7,7
minimum	0,33		
maximum	39		
neodpovědělo	27,30 %		

Dalším významným faktorem, který je zajímavý z hlediska obecných sociologických poznatků, je i délka služby v AČR. Ze sociologické sondy vyplynulo, že průměrná délka služby v AČR je 11 roků.

Tab. 3: Věk respondentů (faktor QC)

průměr	33	směr. odchylka	7,2
minimum	19		
maximum	60		
neodpovědělo	27,30 %		

Z odpovědí respondentů vyplynulo, že jejich věk se pohybuje v rozmezí mezi 19 a 60 lety, přičemž průměrný věk byl 33 let. Je však nutné uvést, že 27,3 % respondentů odmítlo odpovědět na tento základní sociologický ukazatel.

Tab. 4: Pohlaví respondentů (faktor QD)

	četnosti	%	validní %
žena	117	12,1	12,5
muž	820	84,7	87,5
neodpovědělo	31	3,2	100,0
total	968	100,0	

Z hlediska genderového složení respondentů vyplynulo, že ve skupině respondentů převažovali muži (87,5 %) před ženami (12,5 %).

Tab. 5: Důležitost tématu extremismu pro příslušníky AČR (faktor QE)

	četnosti	%	validní %
zcela nedůležité	55	5,7	5,9
–	135	13,9	14,4
–	373	38,5	39,8
–	245	25,3	26,1
velmi důležité	130	13,4	13,9
neodpověděl	30	3,1	
total	968	100,0	100,0

Dalšími relevantními okruhy byly faktory důležitosti extremismu, setkání s extremismem či významnosti tématu extremismu (tab. 5-7). Z šetření vyplynulo, že se téma extremismu respondentům nejeví ani jako důležité, ani jako nedůležité (39,8 %). Bližší výsledky představuje tab. 5.

Tab. 6: Setkání s extremismem a radikalismem v rámci AČR (faktor QF)

	četnosti	%	validní %
ano	292	30,2	30,2
nevím	52	5,4	5,4
ne	623	64,3	64,3
neodpověděl	1	0,1	0,1
total	968	100,0	100,0

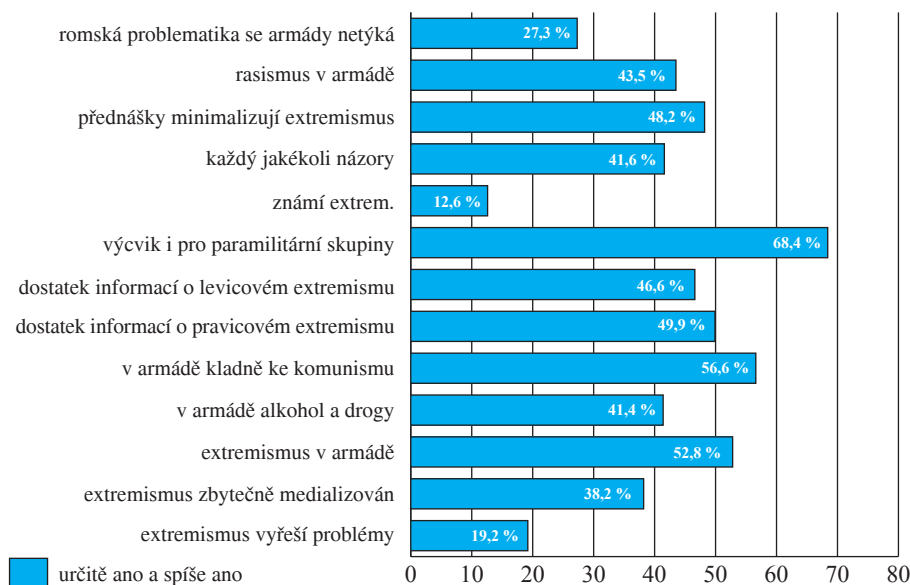
Poměrně varujícím zjištěním v rámci sociologické sondy bylo, že se 30,2 % respondentů v rámci AČR setkala s projevy politického extremismu a radikalismu (přičemž v dotazníku byly nabídnuty možnosti propagace jak pravicových, tak i levicových ideologií, konkrétně pak nacismu, fašismu, komunismu i anarchismu).

Tab. 7: Důležitost témat, která do politiky vnášejí extremistické organizace (faktor QG)

	četnosti	%	validní %
zcela nedůležitá	45	4,6	4,6
–	96	9,9	9,9
–	386	39,9	39,9
–	279	28,8	28,8
velmi důležitá	160	16,5	16,5
neodpověděl	2	0,3	0,3
total	968	100,0	100,0

Další okruh se zaměřil na subjektivní vnímání „extremistických“ témat pro českou společnost. Těmito tématy byly například tzv. romská otázka, odpor proti kapitalismu (blíže tab. 7). Respondenti ve velké míře konstatovali, že témata nejsou ani důležitá, ani nedůležitá (40 %). Za důležitá a velmi důležitá témata však tato témata označilo celkem 45, 5 % respondentů.

Obsáhlou částí byla baterie otázek, která se týkala konkrétních postojů příslušnic a příslušníků AČR ve vztahu k fenoménu extremismu (faktor QI až QT). Souhrnný graf pro baterii otázek QI až QT znázorňuje sloučené odpovědi „určitě ano“ a „spíše ano“. Odpovědi „určitě ne“ a „spíše ne“ představují dopočet do 100 %. Odpovědi „nevím“ nejsou do celku započítány.

Tab. 8: Postoje k problematice extremismu

Z baterie týkající se konkrétních postojů vyplynulo, že si respondenti jsou vědomi toho, že armádní výcvik může být extremisty zneužit k vycvičení paramilitárních skupin (68,4 %). Minimálně znepokojivým zjištěním je i skutečnost, že 56,6 % respondentů uvedlo, že se v armádě setkali s kladným hodnocením komunistického období

(v letech 1948-1989), stejně jako varující ukazatel toho, že i v AČR se lze setkat s extremisty či radikály (52,8 %) a s projevy rasismu, což uvedlo 43,5 % dotázaných. Údaj o 12,6 % respondentů, kteří mají známé mimo AČR, které by bylo možné označit za politické extremisty či radikály, by bylo třeba podrobit hlubšímu zkoumání, která sonda neumožnila.

Pokud by se jednalo pouze o volné známosti, nebyl by to problém. Avšak pokud by se jednalo o dobré známé, kteří mohou ovlivnit myšlení a jednání vojáků, bylo by třeba věnovat této problematice značnou pozornost. Téměř polovina dotázaných také uvedla, že má dostatek informací o problematice pravicové a stejně tak levicového extremismu a radikalismu (bližší výsledky viz tab. 8).

Tab. 9: Analýza hlavních komponent QI až QT

	faktory			
	1	2	3	4
extremismus v armádě	0,797	0,034	0,121	0,068
v armádě alkohol a drogy	0,782	-0,100	-0,130	-0,136
v armádě kladně ke komunismu	0,697	-0,045	0,114	-0,094
rasismus v armádě	0,745	0,015	0,150	0,159
dostatek info o pravicovém extr.	-0,030	0,953	0,046	-0,068
dostatek info o levicovém extr.	-0,046	0,957	0,043	0,006
extr. vyřeší problémy	0,082	-0,010	0,666	-0,178
Známi extrem.	0,285	0,129	0,658	0,100
každý jakékoli názory	-0,029	0,004	0,578	-0,025
extr. zbytečně medializován	-0,123	0,025	0,396	-0,636
přednášky minimalizují extr.	-0,094	-0,039	0,073	0,844

Tabulka 9 analyzuje čtyři komponenty, které společně korelují. K analýze těchto čtyř hlavních komponent byla využita statistická metoda Varimax. Tučně jsou v tab. 9 korelace položek, které jsou vyšší než 0,5. Analýza hlavních komponent vygenerovala čtyři faktory z otázek QI až QT. Otázky, které analýza nezahrnuje, nepatřily jednoznačně k žádnému z těchto faktorů. Faktory představují určité typy postojů k extremismu. První faktor zahrnuje otázky týkající se hodnocení armády. Druhý faktor zahrnuje otázky týkající se úrovně informovanosti. Třetí faktor zahrnuje postoje k extremismu. Čtvrtý faktor zahrnuje otázky týkající se veřejné prezentace extremismu.

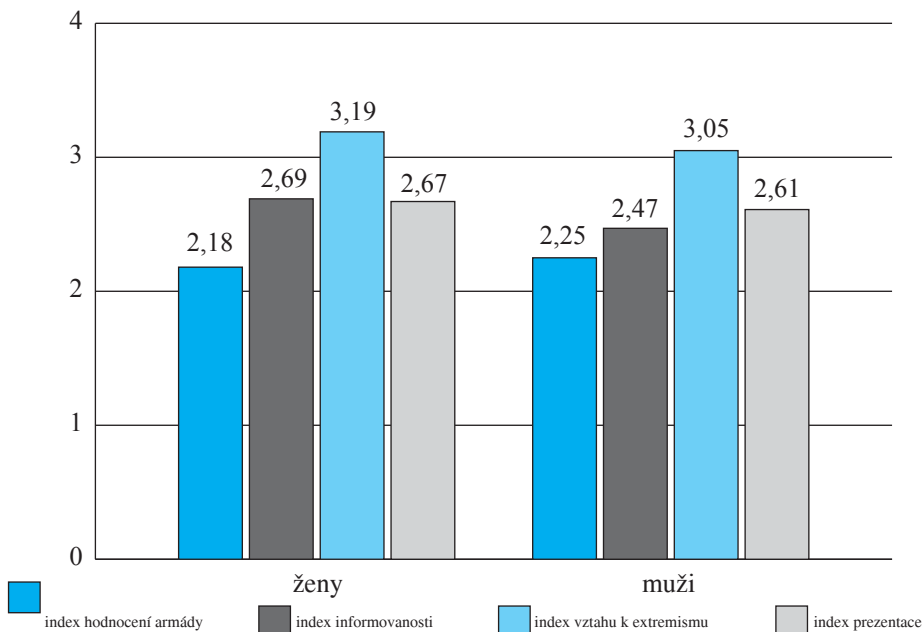
Tab. 10: Indexy extremismu

	N	průměr	směrodatná odchylka
index hodnocení armády	693	2,23	0,72
index informovanosti	906	2,50	0,75
index vztahu k extremismu	817	3,06	0,62
index prezentace	855	2,62	0,56

Na základě zjištěných faktorů byly vytvořeny čtyři součtové indexy. Každému respondentovi bylo připsáno skóre, kterého dosáhl pro daný faktor, a vyděleno počtem položek v daném faktoru. Vznikly tak čtyři indexy (index hodnocení armády, index

informovanosti, index vztah k extremismu a index prezentace). Všechny indexy nabývají hodnot od 0 do 4 (blíže tab. 10). Indexy extremismu podle pohlaví ukazuje graf.

Graf: Index extremismu podle pohlaví

Podle grafu to vypadá, že není mezi ženami i muži rozdíl v těchto indexech a dokazují to i nízké asociační koeficienty, které mluví o žádném až triviálním vztahu ($Eta = 0,029$ pro index hodnocení, $Eta = 0,1$ pro informovanosti, $Eta = 0,075$ pro index vztahu k extremismu a $Eta = 0,035$ pro index prezentace).

Dalším zajímavým zjištěním bylo samotné zhodnocení tématu extremismu v AČR dle jednotlivých útvarů, přičemž se hodnota „velmi důležité“ pro AČR pohyboval u VÚ v rozmezí 0 – 35,3 % (Lipník nad Bečvou, Opava). Zcela důležité a důležité celkově je téma extremismu pro AČR vnímáno nejvíce u VÚ Opava (70,6 %), Hranice (51,2 %) a Liberec (46,9 %). Naopak hodnota „zcela nedůležité“ nabývala hodnot 0 – 18,6 % (Přerov, Opava, Olomouc, Strakonice; Tábor). Celkově téměř u všech VÚ převažuje u dotázaných názor, že téma není důležité ani nedůležité. Výrazněji vyšších hodnot v kategoriích zcela nedůležité a nedůležité dosahují VÚ Chrudim (41,4 %), Vyškov (38,3 %) a Tábor (37,2 %). Bližší pohled představuje tabulka 11 (str. 171).

V dotazníkovém šetření respondenti rovněž dostali prostor pro písemné vyjádření dalších vlastních názorů k přednášené problematice, které jednotlivé otázky nepostihly či se jich dotkly jen částečně. Stejně tak se mohli přesněji vyjádřit i k jednotlivým otázkám uvedeným v dotaznících. Okomentovat mohli i to, zda zvolená forma „osvěty“ – tedy přednáška s diskuzí – v problematice politického extremismu a radikalismu je vhodně zvolenou cestou.

Ochotu rozepsat připomínky a komentáře jak k dotazníkům, přednášce nebo celkově k politickému extremismu projevil jen malý podíl respondentů.

Tab. 11: Důležitost extremismu podle útvaru

	zcela nedůležité	–	–	–	velmi důležité	total
Bučovice	5,0 %	10,0 %	38,3 %	28,3 %	18,3 %	100,0 %
Vyškov	4,3 %	34,0 %	21,3 %	25,5 %	14,9 %	100,0 %
Hranice	3,7 %	9,8 %	35,4 %	28,0 %	23,2 %	100,0 %
Přáslavice	8,3 %	18,3 %	38,3 %	25,0 %	10,0 %	100,0 %
Lipník nad Bečvou	3,6 %	10,7 %	50,0 %	35,7 %	0,0 %	100,0 %
Přerov	0,0 %	16,7 %	50,0 %	27,8 %	5,6 %	100,0 %
Opava	0,0 %	5,9 %	23,5 %	35,3 %	35,3 %	100,0 %
Chrudim	15,5 %	25,9 %	36,2 %	10,3 %	12,1 %	100,0 %
Čáslav	3,7 %	16,7 %	48,1 %	22,2 %	9,3 %	100,0 %
Náměšť nad Oslavou	5,0 %	5,0 %	45,0 %	32,5 %	12,5 %	100,0 %
Liberec	3,1 %	12,5 %	37,5 %	21,9 %	25,0 %	100,0 %
Žatec	9,7 %	16,1 %	41,9 %	19,4 %	12,9 %	100,0 %
Olomouc	0,0 %	6,3 %	47,9 %	33,3 %	12,5 %	100,0 %
Pardubice	2,3 %	11,5 %	39,1 %	34,5 %	12,6 %	100,0 %
Tábor	18,6 %	18,6 %	35,7 %	18,6 %	8,6 %	100,0 %
Jindřichův Hradec	3,2 %	12,9 %	41,9 %	25,8 %	16,1 %	100,0 %
Bechyně	12,8 %	17,0 %	38,3 %	21,3 %	10,6 %	100,0 %
Strakonice	0,0 %	20,5 %	38,6 %	31,8 %	9,1 %	100,0 %
Stará Boleslav	2,4 %	6,0 %	48,8 %	26,2 %	16,7 %	100,0 %

Zajímavé zjištění z genderového hlediska je, že z celkového počtu dotazníků s roze-psanými dalšími názory a připomínkami pocházela většina od mužů (90 %), a tedy méně od žen (10 %). Tito respondenti, kteří se dále rozepisovali, ale tak, že pouze hodnotili přednášku, vyjádřili se ve většině případů pozitivně. 78 % respondentů ze skupiny píšících vlastní komentář k formě přednášky napsalo, že přednáška proběhla kvalitně, byla zajímavá a plodná. Dobře byly vysvětleny rozdíly mezi jednotlivými typy extremismu a objevily se i názory, že by podobné přednášky byly vítány častěji a mohly by trvat i delší dobu než dvě hodiny (tento názor se objevil pouze jednou a je zřejmé, že pokud by přednáška měla trvat déle, musela by být koncipována odpovídajícím způsobem vzhledem k postupně klesající pozornosti posluchačů).

Ti respondenti, kteří hodnotili přednášku kladně, rovněž odpověděli, že tento způsob zvyšování informovanosti může v armádě minimalizovat radikální a extremistické názory (varianty odpovědi „určitě ano“ a „spíše ano“) a domnívají se, že problematika politického extremismu je pro příslušníky Armády ČR spíše důležité téma.

Naopak přednášku negativně hodnotící respondenti (22 %) upozorňovali na složitou strukturovanost, na přílišnou širokost tématu a s tím související přijímání velkého množství informací. Rovněž respondentům chybělo více audiovizuálního materiálu. Pro tuto skupinu dotazovaných téma politického extremismu není příliš důležitým tématem a stejně tak si nemyslí, že přednášky a diskuze by mohly ovlivnit radikální a extremistické názory v armádě.

Kromě hodnocení přednášky se část respondentů vyjadřovala blíže k jednotlivým otázkám z dotazníků nebo k problematice politického extremismu celkově. Objevily se dotazy a polemiky nad jednotlivými formulacemi např. co znamená „romská problematika“, či co si jedinec může představit pod „projevem politického extremismu a radikalismu“. Respondent (muž, 30 let) nabízí otázku, zda je projevem politického extremismu vyjadřování se hanlivě o romské menšině před přáteli. K romské otázce se váže rovněž komentář respondenta (muž, 32 let), který uvádí, že „romská otázka je pouze přetvářkou“ a místo toho „by měly být vzpomínány otázky správného občana a plnění a dodržování občanských povinností“. Respondent poukazuje na příklad Chomutova a místních neplatičů.

Další skupina komentářů se týká faktorů ovlivňujících míru politického extremismu a radikalismu ve společnosti. Jeden z respondentů (muž, 54 let) vyjádřil názor, že takovým faktorem jsou hospodářské krize a prohlubující se rozdíl mezi chudými a bohatými. Na jedné straně se obyčejným lidem zhoršuje životní situace a na druhé narůstá počet milionářů „díky rozkrádání za tichého souhlasu státu a mocenských orgánů“. Tedy i fungování systému může mít vliv na extremismus ve společnosti. Rovněž se objevil názor (muž, 34 let), že podporu politickému extremismu a radikalismu nepřímo přináší i absentující veřejná diskuze a informovanost o kořenech národa. Respondent vyjádřil názor, že od roku 1989 se nemluví o našich slovanských kořenech, jež nahradila západní kultura. Mladí lidé v tomto směru mají kolem sebe vakuum a připojí se k prvnímu, kdo jim nabídne kořeny nalézt, tedy i k politickým extremistům.

Diskutována je i role médií v souvislosti s danou problematikou, a to ve dvou rovinách – pozitivní vliv médií, kdy můžou sehrát tu roli, že se medializovaný problém začne řešit (demokratickou cestou) (muž, 30 let), a negativní vliv médií, která se málo věnují vzniku politického extremismu (muž, 34 let).

Komentáře přímo navazující na Armádu ČR a politický extremismus se objevily v malé míře. Podle jednoho z respondentů (muž, 49 let) postoje jednotlivců v Armádě ČR k extremismu jsou přímo úměrné věku, tzn. čím mladší, tím větší možná inklinace. Tyto názory se podle dotazovaného při vstupu do služby odfiltrovat nedají, a proto je důležitá průběžná práce s vojáky. Respondent rovněž uvádí, že téma politického extremismu je v Armádě ČR potřeba diskutovat vzhledem k nasazování vojáků do zahraničních misí. Další názor (muž, 30 let) vyjadřuje přesvědčení (v souvislosti se získávání vojenského výcviku za účelem provádění paramilitární činnosti), že jedinec nemusí nutně vstupovat do armády, aby takový výcvik získal, protože existuje celá řada volně dostupných manuálů v tištěné podobě či na internetu.

Závěr

Z analýzy přednášek pro AČR a následných diskuzí vyplynulo, že úroveň zájmu o problematiku extremismu je velmi rozdílná a hlubší zájem se týká pouze některých vojáků. Zajímavé jsou i podstatné rozdíly ve vnímání problematiky mezi jednotlivými útvary. Pro budoucí koncipování protixtremistické politiky v AČR je třeba zohlednit skutečnost, že podle nadpoloviční většiny respondentů se lze s extremisty setkat v AČR, a téměř pětina z nich se domnívala, že extremismus vyřeší některé problémy.

I když zjištěné údaje dokazují skutečnost, že kolem poloviny respondentů se domnívá, že má dostatečné znalosti o problematice pravicového či levicového extremismu, nelze

přestat se systematickým vzděláváním příslušníků ozbrojených sil ČR v této oblasti. Do budoucna je třeba uvažovat i o cílené osvětové politice vůči těm vojákům a vojáčkyním, kteří inklinují k názorům obdobným těm, které využívají ve své propagandě extremisté.

Je třeba zaměřit se i na konkrétní útvary, v nichž se vyskytují problémy s extremismem anebo je deklarován nezáměr o problematiku. Specifickou výzvou je i prohloubení znalostí o více než desetině respondentů, kteří mají vně armády známé mezi extremisty a radikály. Poskytování znalostí a vědomostí příslušníkům a příslušnicím AČR by se každopádně nemělo omezit pouze na informace o extremistických organizacích, symbolech apod., ale mělo by celkově objasnit problematičnost extremistické politiky pro vývoj demokracie a občanské společnosti z armádního pohledu.

Tento příspěvek byl zpracován v rámci grantového projektu GAČR GA407/09/0100 „Soudobý paramilitarismus v České republice v kontextu transnacionálních vývojových trendů politického násilí v Evropě“

Poznámka:

[1] Dotazník OBSS FSS 1/2009 je k dispozici u autorů textu.

Použitá literatura a prameny:

- BACKES, Uwe, JESSE, Eckhard. *Vergleichende Extremismusforschung*, Baden Baden: Nomos Verlag, 2005, ISBN 3-8329-0997-4.
- CHARVÁT, Jan. *Současný politický extremismus a radikalismus*. Praha: Portál, 2007, ISBN 978-80-7367-098-6.
- DANICS, Štefan. Principy protiextremistické politiky ČR. *Vojenské rozhledy*, 2007, ročník 16 (48), č. 1, s. 9-20. ISSN 1210-3292.
- DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum, 2000, 3. vydání, ISBN 80-246-0139-7.
- FERJENČÍK, Ján. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*. Praha: Portál, 2000, ISBN 80-7178-367-6.
- HENDL, Jan. *Přehled statistických metod zpracování dat*. Analýza a metaanalýza dat. Portál: Praha, 2006, ISBN 80-7367-123-9.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*. Základní metody a aplikace. Portál: Praha, 2005, ISBN 80-7367-040-9.
- KOPECKÝ, Josef – KRATOCHVÍL, Luboš. *Armáda odstavila vojáky s SS symboly a vyhodila trenéra z White Justice*. Idnes.cz, 9. listopadu 2009, dostupné z http://zpravy.idnes.cz/armada-odstavila-vojaky-s-ss-symboly-a-vyhodila-trenera-z-white-justice-1ns-/domaci.asp?c=A091109_104459_domaci_cem (staženo 31. 1. 2010).
- MAREŠ, Miroslav. Hrozba politického extremismu z hlediska ozbrojených sil České republiky. *Vojenské rozhledy*, 2009, roč. 18 (50), č. 2, s. 138-151, ISSN 1210-3292.
- MAREŠ, Miroslav, SMOLÍK, Josef, VEJVODOVÁ, Petra. Extremismus – věc vojenská? In SVOBODA, Ivo, SALIGER, Radomír (eds.). *Příprava profesionálů v obranných a bezpečnostních silách: Sborník příspěvků z mezinárodní vědecko-odborné konference*. Brno: Univerzita obrany, 2009, s. 94-98. ISBN 978-80-7231-567-3.
- MAREŠ, Miroslav. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Brno: Barrister&Principal, 2003, ISBN 80-86598-45-4.
- MAREŠ, Miroslav. *Symboly používané extremisty na území ČR v současnosti*. Praha: Ministerstvo vnitra, 2006, Bez ISBN.
- PERNICA, Bohumil. *Profesionalizace ozbrojených sil. Trendy, teorie a zkušenosti*. Praha: MO ČR-AVIS, 2007, ISBN 978-80-7278-381-6.

Mgr. Libor Soumar, Ph.D., PhDr. Čestmír Oberman

Dlouhodobé monitorování aktuálního tělesného stavu populace s důrazem na příslušníky Armády České republiky

1. Úvod

Znalost aktuálního tělesného stavu vojáků považujeme za nutnou podmínku pro efektivní výběr na pracovní pozice vojenských profesionálů a získaná data o jeho změnách jsou cennou zpětnovazební informací o kvalitě a směřování výcviku. Cílem tohoto článku je seznámit čtenáře s některými výsledky dlouhodobého testování vojáků Armády České republiky (AČR) získanými v rámci výzkumné činnosti CASRI (Vědeckého a servisního pracoviště tělesné výchovy a sportu).

Vybrané výsledky jsou v článku uvedeny v kapitolách postupně podle etapy výzkumu a podle zacílení na zkoumanou problematiku nebo na sledovanou skupinu.

CASRI jako jediné vědecké pracoviště v rámci ČR provádí již od roku 1993 dlouhodobé rozsáhlé testování tělesného stavu populace ČR s důrazem na příslušníky AČR. Svoji výzkumnou činnost zaměřuje na monitoring vojáků v základním výcviku, studentů a posluchačů vojenských škol a příslušníků dalších útvarů a zařízení rezortu obrany s důrazem na vojáky vysílané do zahraničních bojových misí. Celkový počet zkoumaných osob do současnosti činí přibližně 17 500.

Sledování osob obsahuje testovací baterii standardizovaných testů sledující základní zdravotní a zdatnostní ukazatele, která byla aplikována na rozsáhlý vzorek populace z různých demografických skupin. Je založeno na komplexním screeningu řady parametrů. Celá testovací baterie je sestavena tak, aby byla mobilní a bylo možné jednoduchým, rychlým a ekonomicky nenákladným způsobem sledovat aktuální tělesný stav testovaných osob. Je-li to technicky možné, jsou zjištěné ukazatele poskytovány těmto osobám, případně nadřízeným orgánům.

Důvody k vytvoření metodiky screeningového posuzování aktuálního stavu organismu, byly následující:

- potřeba monitorování aktuálního stavu, protože znalost aktuálního tělesného stavu je nezbytnou podmínkou pro vytvoření odpovídajícího cvičebního programu,
- snaha informovat vyšetřované osoby o jejich aktuálním tělesném stavu včetně doporučení na zlepšení a v případech, kdy dojde k nálezům vážnějších zdravotních problémů, doporučení návštěvy odborného lékaře, a tím zvýšit zájem o svůj zdravotní stav a podpořit sebepečí,
- minimalizace ekonomických nákladů a administrativní náročnosti použitím efektivních metod sběru dat a jednoduchých standardních testů s vysokou výpovědní hodnotou.

2. Použité metody

Použitá testovací baterie může být schematicky rozdělena do čtyřech oblastí:

- **Data získaná z dotazníků:**

osobní údaje, věk, pohlaví, index pohybové aktivity, demografické informace, nemoci a zranění, kouření, dědičné dispozice,

- **Antropometrie [1] a apexe [2]:**

tělesná výška a hmotnost, podkožní tuk, svalová hmota, index tělesné hmotnosti (BMI) [3], poměr mezi pasem a boky (WHR) [4] a obvody dalších tělních segmentů, aktivní tělesná hmotnost [5], somatotyp [6], svalové dysbalance [7],

- **Biochemie:**

lipidový profil [8], glukóza, hematokrit [9], hemoglobin,

- **Fyziologie:**

vitální kapacita plic, krevní tlak, klidová tepová frekvence, síla stisku ruky, pracovní kapacita při jízdě na bicyklovém ergometru (zátěžový test W170).

Zátěžový test W170 byl prováděn na bicyklovém ergometru CATEYE EC-1600. Vyjadřuje pracovní kapacitu lidského organismu při 170 tepech na minutu. Byla vypracována metodika umožňující používat až šest ergometrů paralelně. Test trvá 15 minut včetně instrukce, úpravy ergometru podle dispozic testované osoby a následného vyhodnocení testu.

Test je důležitým parametrem při rozhodování o úrovni fyzické zdatnosti osob. Test W170 byl postaven tak, že individuální tepová frekvence klienta určuje velikost zátěže, která tak bezprostředně odpovídá jeho aktuálnímu tělesnému stavu. Stanovením limitu cílové tepové frekvence v příslušných časových intervalech je volitelným způsobem řízena rychlost nárůstu odpovídající zátěže s ohledem na hysterezi tepové frekvence [10]. Tímto způsobem jsou zajištěny podklady pro stanovení hodnoty W130, W150 i W170. Tyto hodnoty představují standardizovanou pracovní kapacitu vyjádřenou ve wattech při tepové frekvenci 130, 150 a 170 tepů za minutu. Na závěr testu proband realizuje jízdu se sníženou zátěží, kde se sleduje dynamika poklesu tepové frekvence.

Celý proces sběru dat začíná vyplněním dotazníku, který umožní získat základní personální údaje o vyšetřované osobě, anamnestická data, dřívější onemocnění, zranění, dědičné dispozice, apod. Po vyplnění dotazníku vyšetřovaná osoba absolvuje měření krevního tlaku, srdeční frekvence, vitální kapacity plic, dynamometrické měření síly stisku ruky, apod. Následuje antropometrické měření (podkožní tuk, obvody segmentů, atd.). Poslední částí baterie je submaximální zátěžový test na bicyklovém ergometru (W 170).

Testování (včetně vyplňování dotazníku) trvá přibližně jednu hodinu. Testová baterie umožňuje proudovou metodou testovat až 24 osob za hodinu a až 150 za den.

Statistické zpracování dat bylo provedeno v programu Statistica CZ verze 7. Použit byl t-test pro nezávislé respektive závislé výběry.

3. Výsledky a diskuze

3.1 Porovnání výsledků civilní a vojenské populace do roku 2007

V této studii bylo provedeno porovnání vojenské a civilní populace v tělesných parametrech (BMI, WHR, tělesná váha, množství tělesného tuku, množství svalové hmoty

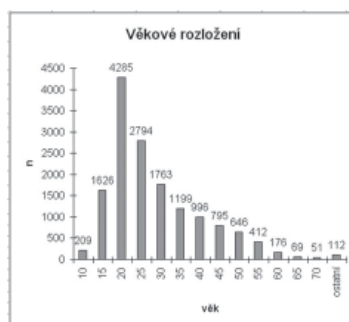
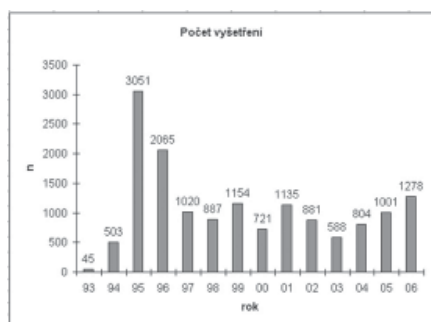
a somatotyp), výkonových parametrech (síla stisku rukou a výkonu na bicyklovém ergometru-W170) a v riziku srdečně-cévních onemocnění. [14]

Předpokládali jsme, že vojenská populace bude ve srovnání s civilními osobami dosahovat lepších výsledků ve všech sledovaných oblastech. Stejně tak jsme očekávali, že bude patrný rozdíl mezi muži a ženami zejména ve skladbě těla a v tělesné výkonnosti. [11] Důvodem je fakt, že ve vojenském prostředí na různých organizačních úrovních je prováděn pravidelný fyzický trénink pod odborným vedením formou tělesných cvičení nejen v rámci předmětu tělesná výchova, ale i v některých dalších předmětech základní a bojové přípravy (pořadová, střelecká, taktická apod.).

Do 1. července 2007 byla získána data od 15 133 osob (12 002 mužů a 3131 žen, 5511 civilních osob a 9622 vojáků). Podrobný popis souboru je zobrazen v tab. 1 a na obr. 1 a 2.

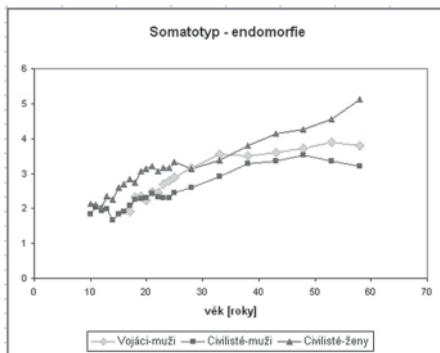
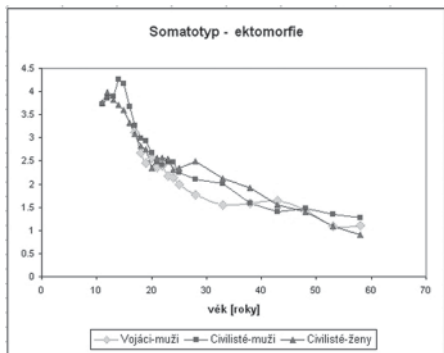
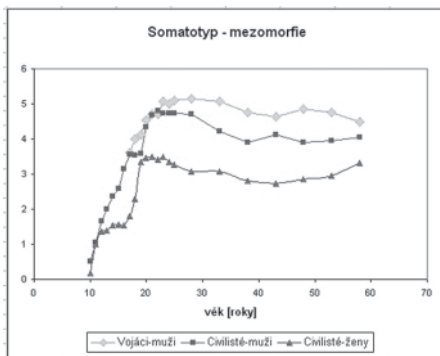
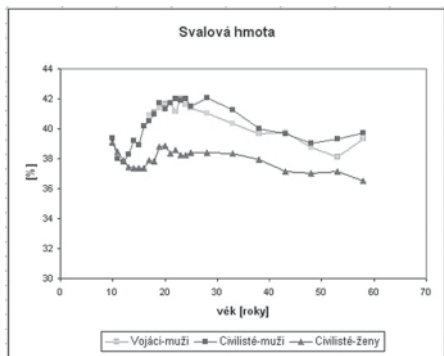
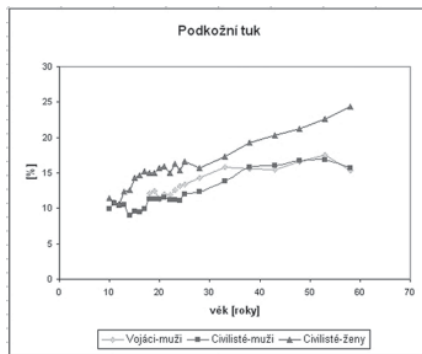
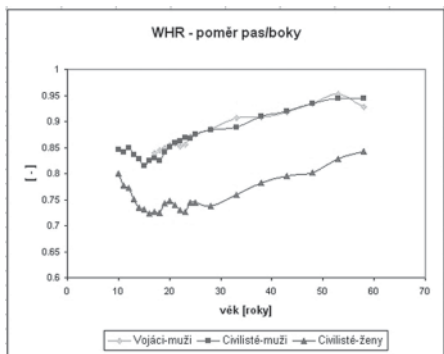
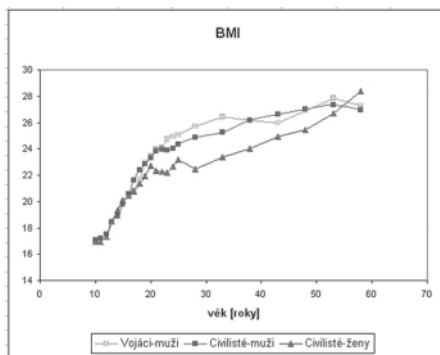
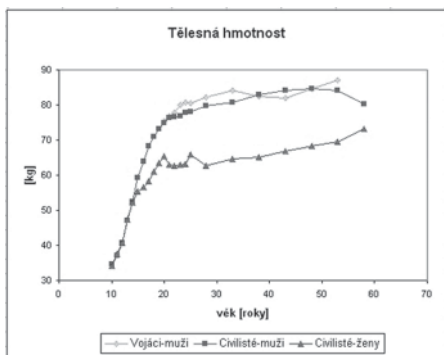
Tab. 1: Počet vyšetřených osob dle zaměstnání
(mezi studenty civilních středních a vysokých škol jsou započítáni i vojenští studenti).

Povolání	n	Povolání	n
■ studenti	2438	■ vojenská základní služba	2181
– základní škola	409	– Hradní stráž	38
– střední škola	1176	– strážní jednotky	443
civilní	743	– bojové jednotky	758
vojenská	433	– jiné	942
– vysoká škola	853	■ profesionální vojáci	4034
civilní	255	– Ministerstvo obrany	611
vojenská	598	– štáby	836
■ pracující	4104	– bojové jednotky	1053
– manuálně pracujících	1221	– piloti	82
– manažerské pozice	197	– jiné	1452
– administrativa	853	■ voják v základním výcviku	2376
– učitel	105	celkem	15 133
– jiné	1728		
		muži	12 002
		ženy	3131

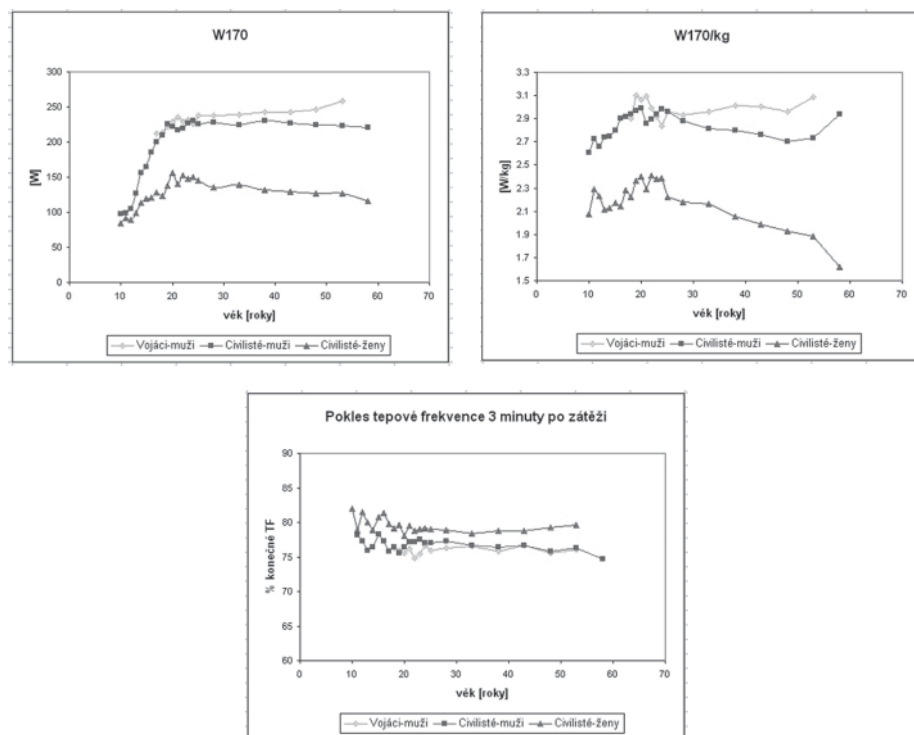

Obr. 1 a 2: Počty probandů v jednotlivých letech a věkové rozložení souboru.

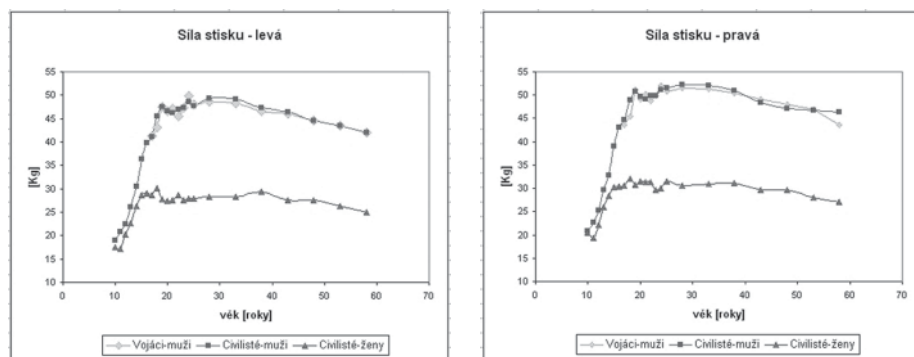
Výsledky porovnání jednotlivých vybraných parametrů vyšetřených osob vzhledem k věku a pohlaví jsou uvedeny v obrázcích 3–19. Vzhledem ke statisticky nevýznamnému počtu testovaných žen-vojákyň, nejsou v této části článku ženy porovnávány.

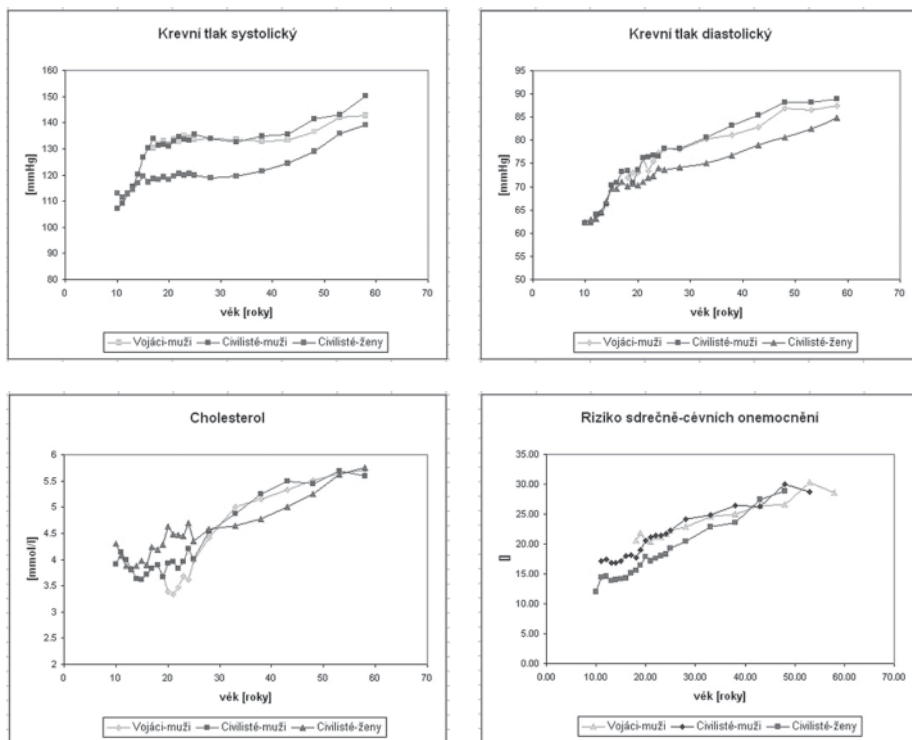
Z obrázků 3–10 zobrazující data o struktuře těla sledovaných osob (tělesná váha, BMI, WHR, množství tělesného tuku a svalové hmoty a somatotyp) je patrné, že muži civilisté a muži vojáci ve věku do cca 25 roků dosahují téměř shodné výsledky. Rozdíly se projevují až kolem třicátého roku věku. Zajímavé je sledovat výkyvy množství tuku a změny somatotypu endomorf u vojáků, kde s rostoucím věkem mají vyšší podíl než civilisté. Naopak svalové hmoty mají vojáci mnohdy méně.

Výsledky úrovně vytrvalosti vyjádřené v **obrázcích 11–13** (W 170, W170/kg a uklidnění ve 3. minutě) ukazují na vyšší výkonnost vojáků po 25. roku věku.

Z obrázků 14 a 15 vyplývá, že síla stisku levé i pravé ruky je u vojáků téměř shodná jako u civilních mužů.

Z obrázků 16–19 je patrné, že kardiovaskulární rizika u mužů jsou stejná po celou dobu, a to bez rozdílu jejich profese.

Výsledky potvrzují, že obecné vývojové trendy měřených parametrů v závislosti na věku jsou v souladu s údaji uváděnými v literatuře. Ukazují se zřejmé rozdíly mezi muži a ženami zejména ve skladbě těla a v tělesné výkonnosti. Obezita vzrůstá s věkem a kritické hodnoty dosahuje okolo čtyřiceti let věku. Nárůst krevního tlaku se zrychluje ve čtyřiceti pěti letech. Vrchol silových schopností a zdatnosti je okolo dvacátého pátého roku věku a pak následuje pomalý trvalý pokles.

Výsledky dokládají, že stav populace je v mnoha ohledech alarmující. Obecné zdraví se začíná zhoršovat ve věku třiceti pěti let. Přestože jsme předpokládali, že vojenská mužská populace vykáže ve většině ukazatelích lepší výsledky, nepodařilo se nalézt staticky významné rozdíly mezi těmito dvěma soubory. I když se uchazeči o vojenské povolání rekrutují ze zdrojů civilních osob, a tudíž je logické, že se de facto jedná o stejné osoby, lze předpokládat, že výcvik vojsk by měl vést k určitému odlišení civilní a vojenské populace.

Na druhou stranu je nutné přiznat, že vzorek civilní populace je převážně získán na základě dobrovolnosti a tudíž se testování účastní spíše osoby s aktivním zájmem o vlastní zdraví, zatímco u vojenské populace je mnohem vyšší podíl osob, které testování absolvují v rámci zaměstnání a tedy nedobrovolně. Vzhledem k podílu dobrovolníků účastnících se testování lze předpokládat, že stav obou populací je ve skutečnosti spíše horší než zjištěný.

3.2 Porovnání bojových a nebojových jednotek Armády České republiky

V této studii byly porovnány vybrané vzorky vojáků zařazených do bojových jednotek (mechanizované prapory, $n = 303$) s vojáky nebojových útvarů za stejné období (vojáci v základním výcviku, Čestná stráž AČR, logistika apod., $n = 5964$). Zároveň byla z bojových jednotek vybrána skupina elitních vojáků (průzkumná družstva, $n = 35$) a ta byla porovnána s ostatními vojáky bojových jednotek. Předpokládali jsme, že vojáci elitní jednotky budou vykazovat lepší výsledky ve většině parametrů než ostatní vojáci bojových útvarů a analogicky vojáci bojových útvarů budou mít lepší výsledky než ostatní vojáci, u nichž se nepředpokládá plnění úkolů v bojových podmínkách [12]. Vycházeli jsme z obsahu výcviku stanoveného programy přípravy a pracovní náplně jednotlivých vojenských specializací.

Pro srovnání byla použita data pouze mužů, protože počet žen v bojových jednotkách, které absolvovaly test, bylo velmi málo ($n = 3$).

Parametry jsme rozdělili do čtyřech skupin, přičemž některé parametry se vyskytují ve více skupinách:

- parametry související s vytrvalostními schopnostmi (% tuku, systolický krevní tlak, diastolický krevní tlak, WHR, W130, W130/kg, W150, W150/kg, W170, W170/kg, uklidnění TF ve druhé minutě),
- parametry související se silovými schopnostmi (tělesná hmotnost, obvod bicepsu, obvod stehna, síla stisku ruky),
- parametry týkající se skladby těla (% tuku, % svalstva, BMI, obvod pasu, kožní řasa na břiše),
- parametry zvyšující riziko srdečně-cévních onemocnění (KVO) (WHR, systolický TK, diastolický TK, kouření, index rizika srdečně-cévních onemocnění RISKO).

Tab. 2 (str. 181) ukazuje srovnání průměrné hodnoty bojových a nebojových jednotek ve vybraných parametrech a kritickou hladinu statistické významnosti (p).

Ze zjištěných výsledků testovaných jednotek vyplývá, že z celkového pohledu není mezi bojovými jednotkami a jednotkami nebojovými výrazného rozdílu. Pouze v některých parametrech, které lze považovat za indikaci silových schopností nebo předpokladů pro silové výkony, byly bojové jednotky lepší. Naopak horší jsou v parametrech týkajících se skladby těla a rizika KVO (viz tab. 3).

Obdobně jsme porovnali bojové jednotky a elitní jednotku plnící úkoly v zahraničních misích (viz tabulka 4 na str. 182). Poslední sloupec (p) vyjadřuje kritickou hladinu statistické významnosti.

Tabulka 5 ukazuje, že elitní jednotka dosáhla lepších výkonů v parametrech ukazujících na vytrvalostní předpoklady. Avšak není mezi nimi rozdíl ve skladbě těla, silových dispozicích ani riziku KVO.

Výsledky jsou do značné míry překvapivé. Ukazuje se, že vybraní elitní vojáci se zřejmě při výcviku věnují více rozvoji vytrvalosti (ať již cíleně nebo zprostředkovaně např. při taktické přípravě) než vojáci bojových jednotek. V ostatních parametrech jsou na tom obě porovnávané skupiny stejně. Překvapivé je i to, že vojáci bojových jednotek jsou horší v parametrech skladby těla (vyšší míra podkožního tuku, vyšší riziko

Tab. 2: Srovnání bojových a nebojových jednotek ve vybraných parametrech.

parametr	průměr bojové jednotky (n=303)	průměr nebojové jednotky (n= 5964)	p
věk (roky)	28,1	25,8	0,000
hmotnost (kg)	83,0	80,1	0,000
obvod stehna (cm)	54,7	53,6	0,000
BMI	26,0	24,9	0,000
tuk %	14,5	13,5	0,000
kožní řasa břicho (mm)	15,6	13,8	0,000
obvod bicepsu (cm)	33,9	32,9	0,000
svalstvo %	40,7	40,3	0,209
obvod pasu (cm)	87,6	85,1	0,000
WHR	0,881	0,870	0,001
systolický tlak (mmHg)	143	135	0,000
diastolický tlak (mmHg)	78,6	75,2	0,000
počet vykouřených cigaret (ks)	4,31	3,02	0,000
RISKO	23,4	22,3	0,000
síla stisku pravé ruky (kg)	53,3	51,0	0,000
síla stisku levé ruky (kg)	51,4	49,0	0,000
W130 (W)	143	141	0,563
W130/Kg (W/kg)	1,74	1,78	0,245
W150 (W)	193	196	0,370
W150/Kg (W/kg)	2,35	2,46	0,001
W170 (W)	237	240	0,255
W170/Kg (W/kg)	2,88	3,02	0,000
uklidnění Tf 2. minuta (%)	81,2	79,8	0,000

Tab. 3: Srovnání bojových a nebojových jednotek ve vybraných parametrech.

bojové jednotky lepší	stejně	bojové jednotky horší
obvod stehna	svalstvo %	BMI
obvod bicepsu	W130	tuk %
síla stisku levé ruky	W130/kg	kožní řasa břicho
síla stisku pravé ruky	W150	obvod pasu
	W170	WHR
		W150/kg
		W170/kg
		uklidnění TF 2. min.
		počet vykouřených cigaret
		systolický tlak
		diastolický tlak
		RISKO

Tab. 4: Srovnání bojových jednotek s elitní jednotkou ve vybraných parametrech

parametr	bojové jednotky (n = 268)	elitní jednotky (n = 35)	p
věk (roky)	28,0	28,9	0,342
hmotnost (kg)	83,1	81,7	0,485
obvod stehna (cm)	55,0	52,4	0,001
obvod bicepsu (cm)	34,0	33,7	0,606
obvod pasu (cm)	87,9	85,0	0,053
tuk %	14,4	14,8	0,559
BMI	26,0	25,5	0,294
kožní řasa břicho (mm)	15,6	15,5	0,949
svalstvo %	41,0	39,1	0,007
WHR	0,884	0,854	0,000
systolický tlak (mmHg)	143	138	0,127
diastolický tlak (mmHg)	79,2	74,2	0,005
počet vykouřených cigaret (ks)	4,53	2,58	0,111
RISKO	23,4	23,2	0,742
síla stisku levé ruky (kg)	51,4	51,2	0,896
síla stisku – pravé ruky (kg)	53,6	52,2	0,301
W130	142	152	0,230
W130/kg	1,72	1,87	0,148
W150	191	210	0,033
W150/kg	2,32	2,58	0,014
W170	234	255	0,021
W170/kg	2,85	3,13	0,012
uklidnění TF 2. minuta (%)	81,3	80,5	0,433

Tab. 5: Srovnání bojových jednotek s elitní jednotkou ve vybraných parametrech.

elitní lepší	stejně	elitní horší
WHR	tuk %	obvod stehna
diastolický tlak	BMI	svalstvo %
W130	kožní řasa břicho	
W130/KG	obvod bicepsu	
W150	obvod pasu	
W150/KG	systolický tlak	
W170	počet vykouřených cigaret	
W170/kg	RISKO	
	síla stisku levé ruky	
	síla stisku pravé ruky	
	uklidnění TF – 2. minuta	

kardiovaskulárních onemocnění v budoucnosti) než vojáci „úřednických profesí“. U vojáků bojových jednotek jsme zjistili lepší pouze silové předpoklady.

Přestože statisticky se zdají být rozdíly ve výsledcích významné, věcně vzato se nejedná o výrazné rozdíly. Například W170/kg bojových jednotek činí 2,85 W/kg a elitní jednotky 3,13 W/kg. I když statisticky se jedná o rozdíl významný na hladině pravděpodobnosti $p = 0.012$, ve skutečnosti se jedná o 0,28 W/kg, přičemž hodnoty okolo 2,8–3,0 W/kg nejsou nijak vysoké a odpovídají průměru populace v ČR pro stejný věk a pohlaví.

Na druhou stranu může být logické, že vojáci vykazují stejné výsledky jako ostatní populace ČR. Jsou vybíráni z běžné populace a jejich životní styl není příliš odlišný. Je otázkou, zda AČR potřebuje vojáky lepších parametrů než běžná populace, když její příslušníci své úkoly plní a v zahraničních misích jsou hodnoceni převážně kladně. Pokud ano, bylo by nutné příčiny hledat ve výběru (vybírat rekruty s vyšší vstupní tělesnou výkonností) nebo ve výcviku (optimalizací výcvikových metod).

3.3 Sledování aktuálního tělesného stavu vojáků v základním výcviku

Dynamika aktuálního stavu organismu ukazuje na míru efektivity absolvovaného výcviku a je cennou informací dokládající vhodnost či přiměřenost aplikovaných tréninkových metod. Z tohoto pohledu se jeví jako účelné studovat různé formy a metody výcviku a porovnat jejich vliv na vybrané parametry aktuálního stavu. Proto jsme v letech 2004–2009 realizovali rozsáhlé testování vojáků v základním výcviku, kdy jsme u 1706 osob (1466 mužů a 240 žen) provedli opakované testování aktuálního stavu na začátku tříměsíčního základního výcviku (ZV) a na jeho konci. [13]

Pro účely tohoto článku byla použita pouze data osob, které absolvovaly testovou baterii na začátku ZV (v prvním týdnu) i na jeho konci (v posledním týdnu). Osoby, které ZV nedokončily, byly z hodnocení vyloučeny.

Předpokládali jsme, že výsledky testovaných osob na konci ZV budou vzhledem k fyzické náročnosti výcviku významně lepší než na jeho počátku tj. krátce po přechodu z civilního způsobu života kde u většiny „nováčků“ chybí systematický řízený fyzický trénink.

Porovnání aktuálního stavu na začátku a na konci ZV ukázalo převážně pozitivní trendy a odpovídá předpokladům. Tabulka 6 ukazuje, že v průběhu tříměsíčního ZV došlo ke statisticky významnému snížení podkožního tuku o 1 kg ($p=0,000$), přičemž se nezměnilo množství svalové tkáně, došlo k poklesu krevního tlaku ($p=0,000$), významně se zvýšila pracovní kapacita na bicyklovém ergometru ($p=0,000$). Oproti očekávání nedošlo ke zvýšení síly stisku ruky (pravá ruka $p=0,095$; levá ruka $p=0,087$). Nežádoucím trendem je zvýšení počtu vykouřených cigaret o 0,42 ks denně ($p=0,014$).

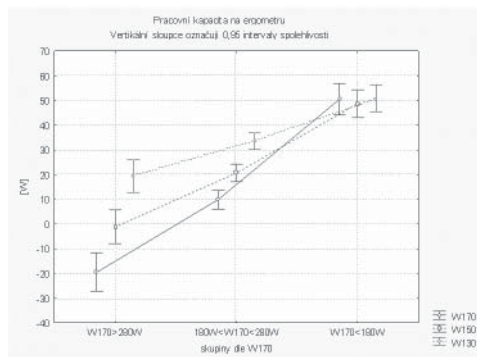
Tab. 6: Dynamika parametrů na začátku a na konci ZV

parametr		x před	x po	s před	s po	p
těl. hmotnost	[kg]	77.40	76.80	11.51	11.10	0.120
těl. výška	[cm]	177.20	178.00	7.33	7.44	0.110
kožní řasa_tvář	[mm]	5.15	5.04	1.81	1.67	0.070
kožní řasa pod bradou	[mm]	5.41	5.10	2.09	1.87	0.000

parametr		x před	x po	s před	s po	p
kožní řasa_kl.kost	[mm]	4.010	3.87	1.150	0.96	0.000
kožní řasa_pod prsy	[mm]	9.010	8.35	4.490	3.85	0.000
kožní řasa_triceps	[mm]	7.460	7.08	2.990	2.75	0.000
kožní řasa_lopatka	[mm]	12.120	11.40	5.290	4.75	0.000
kožní řasa_spina	[mm]	11.680	9.40	6.130	4.78	0.000
kožní řasa_břicho	[mm]	14.870	12.20	7.480	6.29	0.000
kožní řasa_nadloktí	[mm]	10.190	9.76	3.230	2.93	0.000
kožní řasa_lýtka	[mm]	7.520	7.13	2.960	2.69	0.000
kožní řasa_předloktí	[mm]	5.380	5.20	1.900	1.77	0.000
obvod_biceps	[cm]	32.200	31.90	3.530	3.38	0.000
obvod_lýtka	[cm]	38.100	38.20	2.970	2.55	0.830
obvod_pas	[cm]	83.800	82.10	8.880	8.15	0.000
obvod_hrudník	[cm]	99.400	98.60	8.320	7.67	0.006
obvod_stehno	[cm]	53.200	53.10	4.410	3.92	0.422
obvod_boky	[cm]	97.700	98.10	6.770	5.85	0.161
obvod_předloktí	[cm]	27.200	27.10	2.310	2.25	0.281
obvod_zápěstí	[cm]	17.600	17.30	4.560	1.14	0.008
BMI	[]	24.600	24.30	2.940	2.75	0.002
WHR	[]	0.862	0.84	0.196	0.06	0.000
tuk	[%]	14.400	13.10	4.520	4.13	0.000
tuk	[kg]	11.300	10.30	4.540	4.08	0.000
tuk bioimp	[%]	15.300	14.90	5.960	6.18	0.042
svaly	[kg]	31.100	31.10	5.360	5.15	0.947

parametr		x před	x po	s před	s po	p
svaly	[%]	40.20	40.50	3.39	3.03	0.004
kostra	[kg]	11.90	11.90	1.65	1.72	0.649
kostra	[%]	15.40	15.50	1.67	1.64	0.028
zbytek	[kg]	23.10	23.50	3.55	3.24	0.000
zbytek	[%]	30.00	30.80	3.66	3.22	0.000
endomorfie	[]	3.14	2.78	1.26	1.12	0.000
mezomorfie	[]	5.15	5.07	1.32	1.31	0.091
ektomorfie	[]	2.09	2.21	1.10	1.08	0.001
riziko KVO	[]	21.50	20.50	4.03	3.80	0.000
kouření	[ks/den]	2.45	2.87	4.63	5.17	0.014
TF	[bpm]	79.40	75.00	13.57	13.00	0.000
STK	[mmHg]	134.30	128.00	15.72	16.20	0.000
DTK	[mmHg]	75.00	72.60	10.04	10.60	0.000

parametr		x před	x po	s před	s po	p
VC-1sec	[l]	4.03	4.12	1.40	0.72	0.013
VC	[l]	4.91	4.83	1.84	0.82	0.140
síla stisku – levá	[kg]	46.00	46.60	10.77	10.00	0.087
síla stisku – pravá	[kg]	47.90	48.50	11.16	10.20	0.096
W170	[W]	224.20	239.00	53.09	54.50	0.000
W170/kg	[W/kg]	2.90	3.11	0.59	0.58	0.000
W150	[W]	175.30	199.00	50.95	51.10	0.000
W150/kg	[W/kg]	2.26	2.59	0.57	0.55	0.000
W130	[W]	116.10	152.00	48.27	46.60	0.000
W130/kg	[W/kg]	1.50	1.97	0.59	0.55	0.000
TF1	[%]	90.00	89.50	4.60	4.55	0.001
TF2	[%]	80.80	79.00	5.09	5.12	0.000
TF3	[%]	75.20	73.00	5.69	5.58	0.000

Obr. 20: Změna pracovní kapacity skupin s různou výkonností na začátku ZV.

piny bylo významné (o 51 W). Viz obr. 20 ukazující změnu v průběhu ZV.

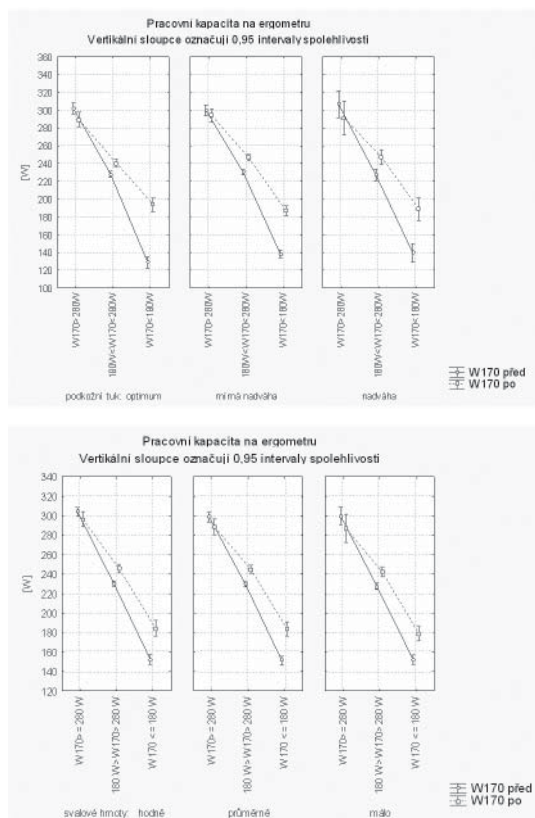
Neprokázal se vliv podkožního tuku ani svalové hmoty na výkon na ergometru (viz obrázek 21 a 22 na str. 186).

Výsledky dokládají, že ZV vede ke snížení množství podkožního tuku za současného udržení množství svalové tkáně. Zřejmě nedochází k zásadnímu rozvoji svalové síly. Submaximální testování na bicyklovém ergometru ukázalo, že průměrní a podprůměrní se zlepšují; osoby, které vstupují do služebního poměru s vysokou pracovní kapacitou při tepové frekvenci 170, se v průběhu ZV zhoršují. Osoby s různou skladbou těla (množstvím tuku a svalové hmoty) reagují na ZV stejně.

3.4 Porovnání aktuálního tělesného stavu vojáků bojových útvarů se stejným zaměřením

V další studii bylo provedeno srovnání dvou mechanizovaných praporů (mpr-A a mpr-B) (n = 315, 299 mužů a 16 žen), u nichž se předpokládá stejné bojové nasazení, s cílem zjistit zda se tyto útvary navzájem neliší [13]. Dále byla tato data použita pro vyhodnocení

Domníváme se, že již v ZV by měl být výcvik dle možností diferencovaný. Proto jsme probandy rozdělili do tří skupin podle výsledku na bicyklovém ergometru (W170) při prvním testování následovně: první skupina W170 > 280 W; druhá skupina W170 = 180 až 280 W a třetí skupina W170 < 180 W. Za zajímavé zjištění považujeme fakt, že první skupina s nejvyšší pracovní kapacitou na začátku ZV se významně zhoršila v parametru W170 (o 19 W), zatímco druhá a třetí se zlepšily, přičemž zlepšení třetí skupiny bylo významné (o 51 W).

Obr. 21 a 22: Změna pracovní kapacity skupin s různým množstvím podkožního tuku a svalové hmoty.

Vliv profesní kategorie

Testovaný soubor jsme hodnotili podle vlivu profesní kategorie na vybrané parametry.

Porovnání dvou obdobných útvarů ukázalo překvapivě, že se tyto útvary liší ve výkonu na ergometru. V ostatních parametrech se útvary neliší.

Data naznačují, že síla ani vytrvalost se u vojáků sloužících do deseti let s délkou služby nemění. Vojáci sloužící déle než deset let ve srovnání se skupinou sloužící do deseti let vykazují statisticky významný pokles síly jak při klicích ($p=0,016$) tak i při sed-

livu délky vojenské služby, profesního zařazení a profesní kategorie na vybrané parametry aktuálního stavu.

U vojáků v odborné a speciální přípravě byla testová baterie rozšířená o testy síly (sed-leh, kliky) a měření hloubky předklonu.

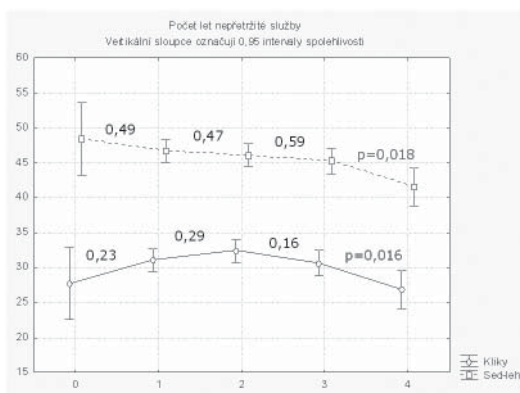
Porovnání dvou bojových útvarů se stejným zaměřením (plnění stejných bojových úkolů) ukázalo v souladu s předpoklady, že se útvary navzájem významně neliší. Výjimkou je pouze zátěžový test na bicyklovém ergometru, kde jsme zjistili statisticky významný rozdíl mezi sledovanými soubory (viz tab. 7, sloupec p).

Vliv délky služby

Testovaný soubor jsme rozdělili podle počtu let nepřetržité služby.

Vliv profesního zařazení

Testovaný soubor jsme podle profesního zařazení.

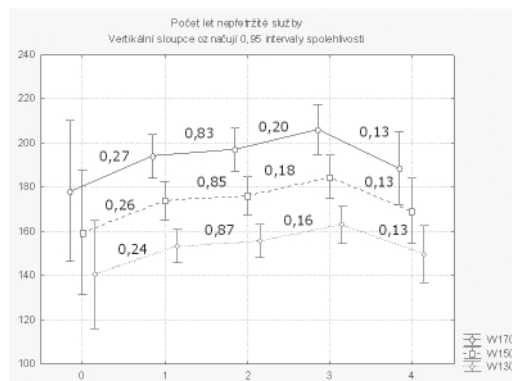

Obr. 23 a 24: Vliv délky služby na vybrané parametry (číselné hodnoty vyjadřují kritickou hladinu statistické významnosti) 0 – do jednoho roku ($n=9$); 1 – do tří let ($n=94$); 2 – do pěti let ($n=96$); 3 – do deseti let ($n=75$); 4 – nad deset let ($n=34$)

Tab. 7: Srovnání aktuálního stavu dvou bojových útvarů.

		mpr-A n = 146	mpr-B n = 169	mpr-A	mpr-B	p
		x	x	s	s	
věk	[roky]	28.7	28.8	5.16	4.95	0.884
výška	[cm]	177.6	179.0	7.01	6.25	0.076
WHR	[]	0.86	0.86	0.04	0.05	0.873
hmotnost	[kg]	82.7	83.5	10.39	11.64	0.531
tuk	[%]	25.2	24.6	4.39	4.33	0.221
svaly	[kg]	57.0	57.7	6.36	7.16	0.344
ATH	[kg]	61.7	62.8	6.92	7.45	0.161
BMI	[]	26.2	26.0	2.68	3.05	0.629
STK	[mmHg]	129.6	126.8	14.14	14.25	0.087
DTK	[mmHg]	79.4	77.9	11.45	11.49	0.266
FEV1	[l/s]	4.19	4.36	0.82	0.59	0.040
FVC	[l]	5.28	5.29	0.81	0.72	0.939
předklon	[cm]	11.0	11.9	7.58	6.86	0.272
kliky	[počet]	30.9	30.9	8.25	7.73	0.987
sed-leh	[počet]	45.8	45.1	8.15	8.18	0.457
W170	[W]	184.3	211.2	44.97	50.16	0.000
W170/kg	[W/kg]	2.24	2.55	0.52	0.59	0.000
W150	[W]	165.4	188.7	39.79	44.42	0.000
W150/kg	[W/kg]	2.01	2.28	0.46	0.52	0.000
W130	[W]	146.5	166.1	34.63	38.68	0.000
W130/kg	[W/kg]	1.78	2.01	0.39	0.45	0.000

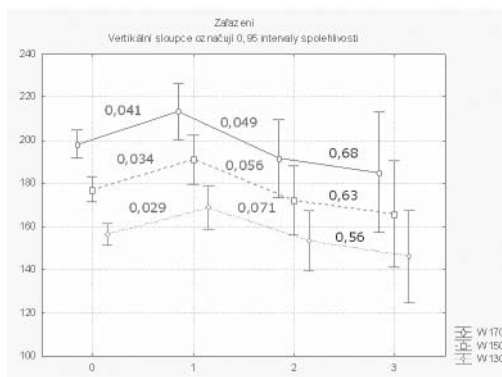
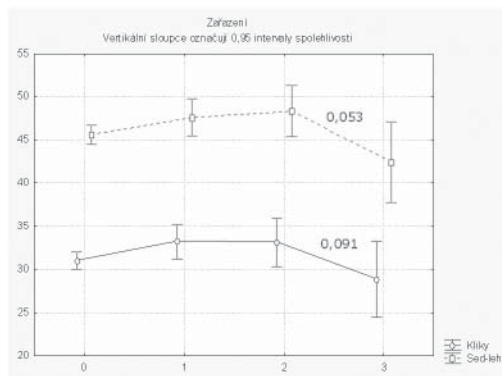
leh ($p=0,018$). Zdá se, že dochází i k mírnému poklesu pracovní kapacity na ergometru ($p=0,13$).

Obr. 24

Nejvyšší sílu vykazují velitelé družstev a čet, ovšem rozdíly mezi řadovými vojáky, veliteli družstev a veliteli čet jsou minimální. Mezi veliteli čet a rot jsme naměřili mírný pokles síly (kliky $p=0,091$; sed-lehy $p=0,053$), nejvyšší vytrvalost vykazují velitelé družstev. Rozdíly však nejsou statisticky významné.

Dle očekávání osoby zaměstnané v logistice a administrativě vykazují nižší sílu i vytrvalost než vojáci plnícími bojové úkoly (skupiny 1 a 2), u nichž se předpokládá zvýšená potřeba fyzické zdatnosti.

Obr. 25 a 26: Vliv profesního zařazení na vybrané parametry (číselné hodnoty vyjadřují kritickou hladinu statistické významnosti) 0 – voják (n=196); 1 – velitel družstva (n=51); 2 – velitel čtyř (n=27); 3 – velitel roty (n=11)

Naproti tomu testování vojáci mohli z důvodu nižší úrovně motivace k provádění cvičení svůj výkon záměrně omezit.

Výsledky testovaných osob na konci základního tříměsíčního výcviku ukazují, ve srovnání se stavem na jeho počátku, pozitivní vliv na změnu stavby těla a zvýšení vytrvalostních schopností. Tento stav může ukazovat, že obsahem výcviku v tomto období jsou převážně činnosti vytrvalostního charakteru jako jsou dlouhé přesuny, pochody a běhy na delší vzdálenosti. Zřejmou slabinou jsou výkony v síle, které není ve výcviku věnována přiměřená pozornost. Domníváme se, že by rozšíření testování i na ostatní pohybové schopnosti (rychlost, obratnost a flexibilita) poskytlo ucelenější pohled na problematiku.

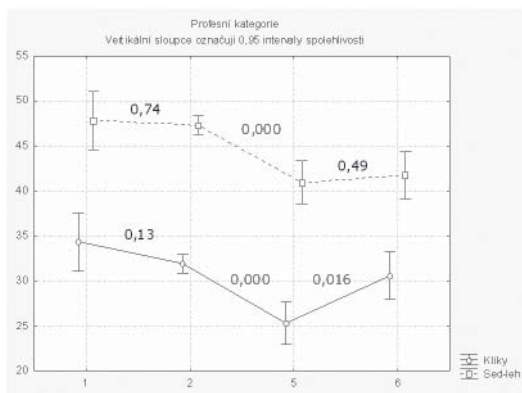
Porovnání výkonů ve sledovaných testech u útvarů stejného charakteru ve smyslu cílů vycvičenosti a obsahu výcviku nevykazovalo v zásadě významné odchylky. Výrazně lepší byli vojáci malých speciálních jednotek, kteří se od ostatních odlišovali zejména ve výkonech na bicyklovém ergometru a v testu síly. Kromě vyšší zdatnosti může vysvětlením být i vyšší stupeň motivace příslušníků „výběrové“ skupiny vojáků k podávání lepších výkonů než jejich ostatních „normálních“ kolegů.

Zajímavé je, že řidiči mají sílu a vytrvalost srovnatelnou s vojáky skupin 1 a 2. Mezi průzkumníky a vojáky pro plnění bojových úkolů jsme nezjistili významný rozdíl.

Ukazují se i určité rozdíly v tělesné výkonnosti a skladbě těla mezi vojáky podle trvání služebního poměru, profesního zařazení a profesních kategorií.

4. Závěry

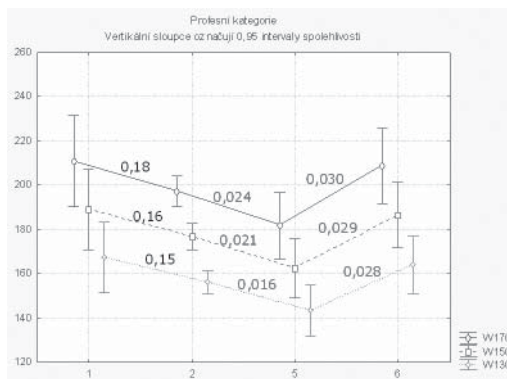
Aktuální tělesný stav nevojenské a vojenské populace se od sebe významně neliší. Domníváme se, že tato situace je v rozporu s možnostmi, které poskytuje systém přípravy a výcviku vojáků ve srovnání s běžným pracovním životem civilních osob (možnost věnovat se pohybovým aktivitám v průběhu pracovní doby s personálním a materiálním zajištěním). Jako vysvětlení může v našem případě posloužit fakt, že vzorek testované civilní populace je složen převážně z dobrovolníků, kteří zřejmě mají již vyhraněný vztah ke zdravému způsobu života a mají v něm zařazen pohyb jako nezbytnou součást.

Obr. 27 a 28: Vliv profesní kategorie na vybrané parametry (číselné hodnoty vyjadřují kritickou hladinu statistické významnosti)
 1 – průzkumník (n=22);
 2 – voják pro plnění bojových úkolů (n=200); 5 – logistika a administrativní (n=42); 6 – doprava (n=31).

Poznámky k textu a literatura:

- [1] **Soubor technik měření lidského těla.** Přístup z <http://www.sportvital.cz/sport/trenink/zatezova-diagnostika/antropometrie-odhali-slozeni-vaseho-tela/>.
- [2] Vyšetření zrakem.
- [3] **Index tělesné hmotnosti.** Hmotnost těla v kg/ tělesná výška v metrech². Přístup z <http://www.sportvital.cz/zdravi/vyziva-a-zdravi/nadvaha-a-obezita/body-mass-index-bmi/>.
- [4] **WHR** je ukazatel distribuce tuku v těle. Přístup z <http://www.sportvital.cz/sport/testy/spocitejte-si/co-je-pomer-obvodu-pasu-a-boku-whr/>.
- [5] **Aktivní tělesná hmota:** hmotnost těla mínus hmotnost tělesného tuku. Tuk není schopen vykonávat žádnou tělesnou činnost.
- [6] **Somatotyp:** popis stavby a kompozice lidského těla. *Mezomorf* = svalnatý, *endomorph* = obézní, *ektomorf* = hubený. Přístup z <http://www.sportvital.cz/zdravi/diagnostika/co-je-to-somatotyp-a-jak-homerime/>.
- [7] **Svalová dysbalance** je stav kdy svaly působící vzájemně proti sobě jsou v nerovnováze. Zpravidla je jeden ochablý a druhý zkrácený. Přístup z http://cs.wikipedia.org/wiki/Svalov%C3%A1_dysbalance.
- [8] **Lipidový profil** je vyšetření stanovení lipidů (tuků) v těle. Přístup z <http://www.labtestsonline.cz/tests/LipidProfile.html>.
- [9] **Hematokrit** vyjadřuje objem červených krvinek ku celkovému objemu krve. Červené krvinky přenášejí kyslík v těle. Přístup z <http://cs.wikipedia.org/wiki/Hematokrit>.
- [10] **Hystereze tepové frekvence** je rozpětí křivky změřených výsledků. Přístup z <http://cs.wikipedia.org/wiki/Hystereze>.
- [11] SOUMAR, L. Vybrané parametry aktuálního stavu vojáků. In *Sborník Mezinárodní vědecké konference Optimalizace komplexní péče a příprava na existenci v extrémních podmínkách*. Praha: CASRI, 2007. s. 112-118. ISBN: 978-80-254-1129-2.
- [12] SOUMAR, L., BOLEK, E., STEJSKAL, P. Vybrané parametry aktuálního stavu vojáků – porovnání bojových a nebojových jednotek. In *Sborník Mezinárodní vědecké konference Zvládání extrémních situací*. Praha: CASRI, 2008. s.123-131. ISBN: 978-80-254-3706-3.
- [13] SOUMAR, L., OBERMAN, Č. Vliv výcviku na vybrané parametry aktuálního stavu vojáků. In *Sborník Mezinárodní vědecké konference Zvládání extrémních situací*. Praha: CASRI, 2009. s.34-35. ISBN: 978-80-254-5909-6.
- [14] SOUMAR, L. Long term monitoring of actual status of Czech population with respect to the military population. In *International Congress on Soldiers' Physical Performance*. Häkkinen, K., Kyröläinen, H. Jyväskylä: Finnish Defence Forces, 2005, s.121.

Stín jaderné války nad Evropou (1945–1968)

Zájem o bezpečnostní problematiku v posledních letech nebývale vzrostl. Stále více lidí se chce nejen dozvědět, ale i hlouběji studovat, jaká je současná světová, evropská a naše bezpečnostní a vojenská situace i jak tomu bylo v minulosti. Vycházejí nové knihy a dokonce i reedice publikací s touto problematikou. Aktivit s bezpečnostní tematikou se již nezúčastňují desítky členů bezpečnostní komunity, ale řádově stovky, a to zvláště mladých lidí, studentů, kteří na různých konferencích, seminářích, kolokviích apod. vystupují mnohdy i k velmi specifickým bezpečnostním problémům. Je to jistě motivováno jejich zájmem o působení v oblasti zahraniční politiky, kde je bezpečnostní politika stále výrazněji dominantní problematikou.

Pořádají se stále častěji nejen křty nových knížek s touto tematikou, ale i semináře, besedy a podobné aktivity k nim samotným. Tak tomu bylo i s monografií Josefa Fučíka *Stín jaderné války nad Evropou* s podtitulem *Ke strategii vojenských bloků, operačním plánům a úloze Československé lidové armády na středoevropském válčišti v letech 1945–1968*, která navíc reagovala na jinou publikaci, na část díla Petra Luňáka *Plánování nemyslitelného – Československé válečné plány 1950–1990*.

Josef Fučík uvozuje svou práci citátem z knihy známého amerického politologa Hermana Kahna *Přemýšlení o nemyslitelném* z roku 1966: Je snad už jasné, že „nemyslitelné“ nebo přinejmenším „stěží myslitelné“ zahrnuje nejen nepřijemnou možnost nukleární války, ale perspektivu krize, po níž bychom stáli před tvrdou skutečností volit mezi dlouhodobými závody ve zbrojení a novými způsoby organizace mezinárodních vztahů, abychom se mohli lépe vyrovnat s problémy, které se v příštích čtyřech desetiletích vyskytnou.

Jak je ze současné bezpečnostní situace patrné, ani po uplynutí této doby a konci tzv. studené války se svět vážných bezpečnostních hrozeb podobného typu úplně tak nezbažil. Ačkoli od předání této knihy do tisku se např. nástupem Obamovy administrativy změnily vztahy Spojených států i Aliance přinejmenším k Rusku. Nebezpečí již nehrozí ani tak ze strany velmocí, jako spíš nových vlastníků jaderných zbraní.

Jako slibný objektivní a věcný krok k analýze studené války Josef Fučík identifikuje ještě neuzavřený mezinárodní Projekt souběžné historie NATO a Varšavské smlouvy (PHP - Parallel Historic Project on NATO and the Warsaw Pact). V jeho kontextu vznikla i zmíněná Luňáková práce i odborná a věcná práce K. Štěpánka a P. Minaříka *Československá armáda na Rýnu*, tj. o tzv. československém frontu; věnuje se období studené války, sovětské jaderné strategii a okupaci Československa v roce 1968. V obou pracích však chybějí informace o záměru a potenciálu druhé, tj. západní strany.

Autor k Luňákově studii podotýká: *Navíc se zde setkáváme s odklonem od věcnosti k ideologickému pojetí, což knize nepomáhá, ale neblaze ji znevažuje. Připomíná ovšem starou, ale stále platnou pravdu, že předpojatost v hodnocení válečných úmyslů nepřítele vede k podcenění jeho schopností a je nejspolehlivější cestou k vlastní porážce.* [1] Přes kritický postoj ji však autor považuje za přínosnou.

Z charakteristik studené války je možné připomenout americkou politiku v jejích vrcholných obdobích: vysoký stupeň konfliktu se Sovětským svazem, podstatné vnímání hrozby války, vysoké obranné rozpočty, velké armády v Evropě, vnímání SSSR a Číny jako bloku, omezené války představující zásadní nebezpečí a závazky proti komunismu. [2]

Po druhé světové válce měl Sovětský svaz nad Západem převahu v konvenčních zbraních (podle analýz mohl v roce 1947 teoreticky dosáhnout po vypuknutí konfliktu kanál La Manche za osm dní) a Spojené státy měly k dispozici atomovou zbraň vyzkoušenou v Hirošimě a Nagasaki, na čemž založily i svou jadernou strategii. Zároveň se snažily přijetím Baruchova plánu znemožnit, aby se k jadernému potenciálu dostat i SSSR. To vzájemné vztahy zhoršilo.

Počáteční obavy z pokračování válečného konfliktu se naštěstí nenaplnily, na obou stranách k tomu byl odpor. Vznikla Trumanova doktrína zadržování komunismu. SSSR ovládl země, kam přišla po válce Rudá armáda. V USA se v souvislosti s tím i jinými problémy objevovaly myšlenky o preventivním zničení SSSR (ministr obrany Louis Johnson ale tvrdě narazil pro svou otevřenost, což svědčilo o jiných a silnějších názorech) a příprava preventivní války se stala podle autora prioritním článkem americké strategické koncepce.

Byla zahájena i přípravná opatření, např. monitorování sovětského území k identifikaci cílů pro jaderné údery, které 1. května 1960 skončilo sestřelením letadla U-2. Jen fakt, že bylo v roce 1950 identifikováno 5500 potenciálních strategických cílů (v roce 1960 to již bylo 20 000 cílů a k dispozici bylo 18 tisíc atomových pum), svědčí o jisté deviaci, protože jejich třeba jen částečné zasažení znamenalo jadernou apokalypsu.

Sovětský svaz už v roce 1949 také získal jaderné zbraně. To vytvořilo novou situaci. I nadále se však Američané drželi preemptivní strategie mohutného jaderného úderu na sovětská průmyslová centra. Vedlo to k zápasu o strategickou převahu. John Kennedy poté proto změnil Eisenhowerovu strategii hromadné odvety za koncepci pružné reakce, která se později změnila v politiku přiměřeného odstrašování.

Převaha SSSR a později od roku 1955 Varšavské smlouvy v konvenčních zbraních trvala až do konce studené války, čemuž mohl Západ čelit jen vytvořením nové organizace Severoatlantické smlouvy a převahou v počtu a později hlavně v kvalitě jaderných zbraní. Vytvoření NATO bylo podle autora porušením spojeneckých dohod, které nedovolovaly uzavírat spojení proti některé ze smluvních stran.

Jaderná strategie postavila NATO před dilema. Henry Kissinger divergenci charakterizoval takto: *Jaderná válka vyžaduje soustředění velení všem zbraním, což se do jisté míry neslučuje s koalicí suverénních států. Navíc mimořádné riziko jaderného válčení oslabuje věrohodnost tradičních slibů vzájemné pomoci.* [3]

V šedesátých letech minulého století se v Evropě zvyšovala hrozba jaderné konfrontace, protože i Sovětský svaz měl k dispozici obrovský jaderný potenciál, což strategii jaderné odvety podlomilo. To vedlo podle Američanů i k nutnosti posílit v západní Evropě konvenční výzbroj, což se nesevalo s přílišným nadšením západoevropských

spojenců. (Podobnou situaci můžeme nyní pozorovat v Evropě i v případě zahraničních misí, zvláště v Afghánistánu.) V Evropě se proto objevovaly úvahy, zda na atlantickou spolupráci nerezignovat a zajišťovat obranu v souladu s vlastními představami, ne anglo-americkými. (Nyní Obamova administrativa dává naopak najevo, že Evropané by si měli daleko více zajišťovat bezpečnost sami, a zejména nést břímě finančních nákladů.)

Tyto odstředivé tendence zastavily nové sovětské úspěchy v kosmonautice. Vedly také ke strategickým změnám, protože Sovětský svaz byl schopen zasáhnout i americké území. Jaderné síly USA však stále zůstávaly hlavním odstrašujícím faktorem sovětského jaderného útoku.

Na rozdíl od jasně formulované jaderné strategie USA byl vztah Aliance k použití jaderných zbraní až do konce studené války ambivalentní, i když jejich použití nevyklučovala.

Legitimní otázkou je, zda Sovětský svaz svou agresivní jadernou strategií myslel skutečně vážně, nebo ji používal jako odstrašující politický nástroj a pouze se připravoval na odvrácení potenciálního jaderného útoku. Autor prezentuje i na základě prací seriózních západních autorů názor, že žádné dosud dostupné dokumenty to nepotvrzují a ani nebyly zaznamenány jakékoli přípravy k takovému aktu. I přestože SSSR neustále modernizoval své ozbrojené síly.

S tím souvisejí také problémy útoku a obrany. Útok svým momentem překvapení má samozřejmě mnoho výhod, jen jím je možné dosáhnout vojenského úspěchu. Obrana má smysl jen tehdy, je-li z ní možné přejít do protiútku. Tato problematika má aktuálně podobu diskuzí o rovnováze účasti v zahraničních misích a zajištění obrany teritoria; přitom se v druhém případě bohužel příliš neuvažuje o potenciálních útočných operacích.

Některá autorova tvrzení jsou ale těžko obhajitelná, a to zvláště v kapitole Válečné přípravy, vyzbrojování a nuklearizace polních protivníků, kde autor polemizuje např. s názory Luňákovými, [4] *že na československé úsilí o vytvoření moderního, silného a samostatného obranného potenciálu byly vynaloženy neúměrné prostředky, podvazující národní hospodářství a vynucující si přechod na „v podstatě válečnou ekonomiku“.* Jestli tomu tak bylo jinde, v ČSR určitě ne. Představitelé totalitního režimu sice modernizaci ozbrojených sil svými rozhodnutími podporovali, ale zároveň si byli dobře vědomi, že nesmí příliš napínat strunu, a alespoň verbálně dbali, aby výdaje na obranu a bezpečnost nikdy nebyly na úkor životní úrovně obyvatelstva. Rovněž tvrzení, že vojenské výdaje v šedesátých letech byly v ČSSR nejvyšší v celé Varšavské smlouvě, jsou nesprávné.

Nejde totiž ani tak o to, zda šlo o „v podstatě válečnou ekonomiku“ a byli-li jsme či nebyli první, ale třetí ve Varšavské smlouvě ve vojenských výdajích na hlavu, ale že výdaje na armádu tvořily v padesátých letech minulého století 18-22 % (zvláště pro náklady spojené s přesunem zbrojní výroby na Slovensko, tedy na východ od hranic s tehdejšími potenciálními protivníky), a poté v šedesátých letech více či méně blížící se deseti procentům výdajů státního rozpočtu. Armáda měla přes tři sta tisíc lidí a po eventuální mobilizaci dvojnásobek, na ministerstvu obrany bylo zařazeno v některých obdobích padesátých let až 8500 osob. Na počet obyvatel jsme měli relativně víc vojáků než Sovětský svaz, více osob bylo v armádě jen v Severní Koreji a v Izraeli. Polemizovat lze i s představou, že militarizace u nás byla jen reakcí na militarizaci západní. Žádost Sovětů o zřízení československého frontu byla toho dokladem.

Kapitoly „Odhalení“ v pražských archivech a Jak použít Československou lidovou armádu (1964) by jako klíčová část Fučíkovy publikace měly osvětlit úlohu ČSLA

ve svazku Varšavské smlouvy v event. nukleární válce. Bohužel se opírají o nepříliš průkazné dokumenty, které nejsou schopny k objasnění této problematiky přesvědčivě přispět. Autor se snaží tento handicap překonat znalostí tehdejší situace, což ovšem působí přes jeho erudici jako jistá substitute. Tato substitute je však natolik s uvedenými a dalšími výhradci kvalifikovaná, že se vlastně úvahy o analyzovaných dokumentech staly v publikaci nadbytečnými.

Diskutabilní jsou i některé autorovy názory, např. tvrzení, že zřízení československého frontu bylo kompenzací za to, že jsme zůstali údajně na přání generálního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta republiky Antonína Novotného jedinou ze středoevropských socialistických zemí, kde nebyly dislokovány sovětské jednotky. Zřízení této vyšší vojenské formace by Sověti požadovali za všech okolností včetně jejího posílení, jak se tak nakonec stalo po 21. srpnu 1968.

V souvislosti s manuskriptem generála Jana Voštery Jak použít Československou lidovou armádu (1964), podle kterého bylo československému frontu přiděleno 131 jaderných zbraní, se pamětníkům může asociativně vybavit rozhovor A. J. Liehma s Jiřím Voskovcem na začátku sedmdesátých let minulého století v New Yorku a uveřejněném v Pelikánových Listech, kde někdejší herecký a životní partner Jana Wericha charakterizuje oba existující režimy jako absurdní, jakkoli je mu ten západní bližší. Jedinou fiktivní útěchou mohlo být, že by tyto zbraně nebyly sovětskou stranou v případě konfliktu dodány včas; neuchránilo by nás to ale před daleko větším potenciálem a navíc s jadernými minami umístěnými na druhé straně hranic s převážně západními větry rozšiřujícími na naše území radiaci nejen z jaderných zbraní nepřítele, ale i vlastních.

Čte-li čtenář Fučíkovu knihu, ta absurdita se mu spolu s výčty tisíců kusů zbraní a s nimi spojených lidských osudů, od stránky ke stránce zdá obudnější. Tím spíš by si ji mělo přečíst co nejvíce lidí, kam až může dospět vzájemná konfrontace protikladných politických systémů. Zvláště v zájmu koho bylo vytvořit a vyrobit takový *overkill*. Jako kontrast by poté stálo za to si přečíst útlou brožurku sovětského generálporučíka logistiky, který měl v době druhé světové války na starosti zásobování nacisty tři roky obléhaného Leningradu. Je to text bez jakéhokoli patosu, jen strohý výčet čísel, kolik na vojáka a obyvatele připadalo gramů chleba a nemnoha dalších komodit, většinou náhražkových.

Josef Fučík končí svou publikaci kontroverzní a ambivalentní charakteristikou objektu svého zájmu po 21. srpnu 1968:

Esprit-de-corps Československé lidové armády, pokořené a náhle zbavené nejen představ o své úloze, ale i o značnou část nejkvalifikovanějších příslušníků velitelského sboru, byl nadobro zlomen... Tato dosud nedostatečně zhodnocená specifická situace ČSLA byla úzce spjata s celkovým politickým uvolněním a změnami v československé společnosti během šedesátých let minulého století. Vznikly tak v druhé polovině této dekády příznivé podmínky ke vzniku zárodků vlastní československé vojenské doktríny – „formulování a konstituování československých státních zájmů v oblasti vojenství – tedy vojenského Memoranda 1968. Tento pokus byl udušen in statu nascendi vpádem spojeneckých vojsk v srpnu téhož roku.

Jedním z příkladů je právě tzv. vojenské **Memorandum 1968**, [5] které je zároveň určitou kvalifikovanou a kritickou reflexí situace prezentované ve Fučíkově publikaci. Přesný název dokumentu zněl „Formulovat a konstituovat československé státní zájmy v oblasti vojenství“.

Už samotné označení textu jako memorandum odpůrce jakýchkoli změn posilujících skutečnou demokracii pobuřovalo. O tom, že by některá ze zemí Varšavské smlouvy chtěla přijmout vlastní vojenskou politiku nebo dokonce jakýmkoli způsobem ovlivnit strategii koaliční ani nemluvě.

Autorem Memoranda byl Milan Ždímal a spoluautory Bohumil Švarc a Vladimír Řehák. Na tvorbě textu se podílelo 42 vojenských vědců – sociologů, psychologů, teoretiků vědy, válečné ekonomie, politologie, pedagogiky, historie, teorie řízení, prognostiky a technických věd z mezioborového týmu Sociální výzkum vědeckotechnické revoluce ve vojenství.

Memorandum bylo přijato a podepsáno třiceti signatáři z řad vojáků z povolání v květnu 1968 a zasláno prezidentovi, prvnímu tajemníkovi ÚV KSČ, premiérovi, předsedovi parlamentu a dalším vysokým stranickým a státním funkcionářům. Ministři vnitra a zahraničních věcí v dopise rektorovi VPA KG Vojtěchu Menclovi text ocenili. [6] Od ministra vnitra Josefa Pavla, odsouzeného v padesátých letech na řadu let do vězení, se podpora dala očekávat, stejně tak od ministra zahraničí Jiřího Hájka. U ministra obrany Martina Dzurá se tento text setkal s odporem.

Pobuřující pro Sověty už bylo, že autoři memoranda nejen kritizovali, že nemáme vojenskou doktrínu reprezentující naše národní zájmy ve vojenství, ale chtěli i k její tvorbě vytvořit vědecké a metodologické základy, formulovat ji na základě vědeckých poznatků, ne ideologie. Dávali dobovou terminologií najevo, že „princip socialistického internacionalismu je organicky spjat s národní odpovědností státního suveréna“, což bylo v době Brežněvovy doktríny omezené suverenity cosi neslýchaného. Stejně tak přihlášení se k evropanství: „Hlavním kritériem je zájem společenského pohybu, jehož jsou státní suveréni součástí, konkrétně zájem evropského socialismu, jeho dynamického rozvoje.“ Těžko mohli snést i přímý útok na sovětskou útočnou vojenskou strategii: „Pouhá obrana dosaženého podporuje stagnaci a degeneraci, mylná volba ofenzivní strategie působí destruktivně na společenský progresivní pohyb.“

Memorandum dávalo najevo, že naše republika se ve Varšavské smlouvě chce řídit vlastními představami, „ve své podstatě a základní orientaci bude evropskou bezpečnostní politikou“. Oponenti v tom viděli snahu postupně se odpoutat od vazeb k Varšavské smlouvě k dosažení neutrality.

Memorandum kritizovalo i známé Poučení z krizového vývoje schválené ÚV KSČ po 21. srpnu 1968:

Celkový vývoj ve straně i v celé společnosti měl zákonitě negativní dopad i na činnost a politicko-morální stav čs. armády. Nové vedení armády se začalo formovat v dubnu 1968 už v ovzduší nejistoty a rostoucích pravicových tlaků, kdy politický rozklad v armádě byl provázen všestranným uvolněním kázně a narušením principu nedílné velitelské pravomoci v míře nemyslitelné v socialistické zemi.

Jedním z politických a ideologických center pravice byla Vojenská politická akademie, z níž vzešlo v létě 1968 dokonce oficiální memorandum s požadavkem, aby byly přehodnoceny zásady vojenské politiky strany a státu schválené XIII. sjezdem KSČ a aby byla upravena československá vojenská doktrína na základě revize našeho vztahu k Varšavské smlouvě.

Na růstu negativních jevů v armádě měl značný podíl gen. V. Prchlík, jenž po lednu 1968 přešel z funkce náčelníka Hlavní politické správy na místo vedoucího oddělení ÚV KSČ pro řízení stranické práce v armádě, Bezpečnosti, v soudech a prokuratuře. V. Prchlík

se stal aktivním vykonavatelem oportunistického kurzu ve vztahu k armádě, Bezpečnosti, soudům a prokuratuře.

Tehdejší stav v armádě a Bezpečnosti vyžadoval rozhodná opatření k posílení stranického vlivu. Avšak dochází k pravému opaku. Místo kádrového řešení bylo na návrh A. Dubčeka bezpečnostní a branné oddělení ÚV KSČ zrušeno. Nejvyšší stranický orgán tak ztratil důležitý nástroj pro řízení komunistů v armádě a Bezpečnosti.

Tato i mnohá další fakta svědčí o tom, že politická a bojová pohotovost československé armády byla značně narušena. Jak silně byla naše armáda zasažena pravicovým oportunismem, potvrzuje skutečnost, že za protisocialistickou činnost a hrubé porušení vojenských řádů byl značný počet členů útvarových organizací vyloučen ze strany a mnozí z nich museli odejít z armády. [7]

Je pozoruhodné, že tvůrci tohoto textu pozapomněli, pochopitelně úmyslně, že plný název této vojenské vysoké školy zněl Vojenská politická akademie Klementa Gottwalda. I kritika Alexandra Dubčeka byla účelová a lživá, 8. oddělení nezrušil proto, aby se vyhnul kádrovému řešení, ale na nátlak Moskvy. Signatáři Memoranda byli vyloučeni ze strany a propuštěni z armády. Jen málo svůj podpis odvolalo, a ti, co tak učinili, byli milostivě potrestáni jen vyškrtnutím, ale z armády museli odejít také.

Závěr

Při hodnocení Fučíkovy knihy vzniká řada otázek, problémů i reflexí:

1. Zda je opravdu možné a správné při vši objektivitě práce s dokumenty hodnotit strategické dokumenty a záměry velmocí a dalších zemí jen věcně, bez přihlédnutí k politickým a ideovým aspektům.
2. Jak při analýze oddělit strategické dokumenty a skutečné záměry a možnosti jejich tvůrců, a to jak aktuálně, tak ex post.
3. Jak analyzovat krajní názory aktérů bezpečnostních situací (např. úvahy generála Carl A. Spatze o preventivním zničení Sovětského svazu, než získá také atomové zbraně, i podobné názory sovětských generálů).
4. Jakou roli hraje v uvažování o strategických záměrech atmosféra vytvořená bezprostředně po velkých válečných událostech, zvláště válkách světových.
5. Jak hodnotit rozdíl mezi tím, dává-li někdo najevo, že použije jaderné zbraně i preventivně, a tím, kdo je chce použít teprve v obranné fázi; jak dalece je to ověřitelné a věrohodné.
6. Jak posuzovat po celou dobu existence Aliance menší či větší rozdílné přístupy Spojených států a Západoevropanů k obraně euroatlantického prostoru?
7. Je možné, prosazují-li někteří představitelé bezpečnostní komunity, odborníci a politici, a konečně i představitelé Aliance nutnost nejen se zabývat zahraničními misemi, ale i obranou, objektivně s tím nepomýšlet a nepřipravovat se také na následné útočné operace?
8. Jak je možné v konfrontaci s tématem a obsahem této publikace posuzovat snahu nového amerického prezidenta Baracka Obamy o eliminaci jaderné hrozby, jak s touto strategií začal a pokračoval na Pražském hradě?

9. Je proto pravdivé Fučíkovo varování, že ... kořeny jaderné konfrontace mezi USA a SSSR z doby studené války nebyly přes současnou rétoriku zdaleka vymýceny?
10. Je-li stále aktuální problematika zaručeného jaderného úderu a prvního jaderného úderu a s ní spojené preemptivní strategie: Ať jsou v příslušných dokumentech formulovány jakkoli, má ve skutečnosti každý vrchní velitel možnost všech voleb; tzn. je to konečně i legitimizováno např. rozhodnutím integrujícím jaderné zbraně do soustavy zbraňových systémů?
11. Z diskuze o Fučíkově knize jako nejpodstatnější vyplynulo, zda pouze popisovaný jaderný pat zajistil, že si oba bloky nevplyly do vlasů a nahromaděnou sílu a energii vybily pouze nástroji války studené. Stratégové obou stran dobře věděli, že ve válce mezi těmito bloky nemůže být vítěze, neboť v případě hrozby porážky kteréhokoliv by nastala jaderná apokalypsa. I v období studené proběhlo několik válek, v nichž se oba bloky tak či tak angažovaly a v nichž stranou druhou byl subjekt nedisponující jádrem, a přesto tento zbraňový systém nebyl použit.

Antonín Rašek

Josef Fučík: Stín jaderné války nad Evropou (Ke strategii vojenských bloků, operačním plánům a úloze Československé lidové armády na středoevropském válčišti v letech 1945-1968). Praha: Mladá fronta, 2010, ISBN 978-80-204-2199-9, 232 stran.

Poznámky a literatura:

- [1] FUČÍK J. *Stín jaderné války nad Evropou*. Praha: Mladá fronta, 2010, ISBN, 978-80-204-2199-9, str. 12.
- [2] JERVIS, R. The impact of Korean War on the Cold War. *The Journal of Conflict Resolution*. Vol. 30, December 1980, No. 2:157-180.
- [3] KISSINGER, H. *The Troubled Partnership*, 1965. V recenzované práci na str. 60.
- [4] LUŇÁK, P. *Plánování nemyslitelného – Československé válečné plány 1950-1990*. Praha 2007 s. 15. V recenzovaném díle s. 140-141.
- [5] Memorandum třiceti vědeckých pracovníků Vojenské politické akademie a Vojenské technické akademie s návrhem československé vojenské doktríny..., In BENČÍK A., NAVRÁTIL J., PAULÍK J. *Vojenské otázky československé reformy: Vojenská varianta čs. krize (1967-1968). Prameny k dějinám československé krize v letech 1967-1970*, ÚSD AV ČR, Doplněk, Praha-Brno 1996, s. 137-143. Srov. vzpomínky a úvahy Václava Šikla na následnou aféru vedoucího 8. (státně administrativního) oddělení ÚV KSČ Václava Prchlíka, který na tiskové konferenci 15. července 1968 kritizoval současnou vojenskou doktrínu, pomalý odchod sovětských vojsk po cvičení Šumava a nedostatky v řízení Varšavské smlouvy. Generál Prchlík byl v září 1969 odvolán z ÚV KSČ a vyloučen z KSČ, v listopadu 1969 degradován a v roce 1971 odsouzen za údajné vyzrazení vojenského tajemství ke třem letům odnětí svobody nepodmíněně, po odvolání k 22 měsícům vězení, které si celé odseděl, nepožádal ani o zkrácení trestu za tzv. slušné chování, které mu bylo nabídnuto. ŠIKL, V. *Předčasná vzpoura?* Praha: Naše vojsko, 1992, s. 85-88. K pádu generála Prchlíka však výrazně také přispěl již před srpnovou invazí Alexandr Dubček, který na nátlak Moskvy zrušil 8. oddělení ÚV KSČ. Srov. KALVODA, J. Případ Saša, In KALVODA, J. *Z bojů o ztrátek*, III. díl, Historické eseje. Kladno: Dfio, 1998, s. 220-221.
- [6] Blíže viz RAŠEK, A. *Vojenské Memorandum 1968. Vojenské rozhledy*, 2008, ročník 17(49), č. 4, ISSN 1210-3292, s. 176-179. Text Memoranda byl uveřejněn v červenci 1968 v časopise *Lidová armáda* (A-revue). Po listopadu 1989 mj. v *Křesťanské revue*, 1993, ročník 60, č. 10, s. 276-279.
- [7] *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ*. Praha: SPN, 1988, 7. vydání, <http://www.sds.cz/view.php?cisloclandku=2005121202>.

K nedožitým osmdesátiletým narozeninám Miroslava Purkrábka

PERSONÁLIE

* 16. května 1930

† 8. září 2005

PhDr. Miroslav Purkrábek, CSc., přispěl svou vědeckovýzkumnou činností do tří oblastí: sociologie armády, sociologie zdravotnictví a veřejné politiky. Tento text se věnuje zčásti jen oblasti první. Té se Miroslav Purkrábek věnoval nejen v šedesátých letech, ale i po roce 1989 až do své smrti. [1]

O armádě po 21. srpnu 1968

Miroslav Purkrábek věnoval dlouhodobou pozornost kritické analýze základních problémů vývoje Československé lidové armády v období tzv. normalizace a reálného socialismu. [2] I přes společné rysy se vývoj v armádě, stejně jako v rezortu vnitra, podle Miroslava Purkrábka podstatně lišil od ostatních součástí státu a společnosti intenzitou, mírou a formami manipulace s vojáky a občanskými pracovníky v tomto rezortu. Byl především zápasem o vědomí vojáků, o vymýcení a izolaci pozůstatků demokratických sociálně reformních idejí z konce šedesátých let minulého století. Kolem osmi tisíc vojáků tento záměr odmítlo nebo jeho principům nevyhovovalo. Tento proces trval více než pět let a byl v polovině sedmdesátých let v podstatě ukončen. I když se to nepodařilo jako všechny podobné záměry uskutečnit zcela absolutně. K znovuoživení určitých myšlenek došlo v armádě v souvislosti s nástupem tzv. Gorbačovovy perestrojky.

Největší deformací řídicího systému bylo uplatňování vedoucí úlohy KSČ v armádě. M. Purkrábek k tomu napsal: „Soudím, že tento systém učinil armádu neschopnou koncepce a vedl k tomu, že nastoupilo autokratické byrokratické velení a velitelé ztratili možnost i schopnost vést lidi a řešit sociální problémy v armádě.“ [3] Navíc řada velitelů měla vysoké stranické funkce, takže byli v podstatě analogickými nositeli vedoucí úlohy KSČ v armádě jako příslušníci stranickopolitického aparátu. Řídicí systém armády tak zaostal za moderními metodami uplatňovanými ve vyspělých armádách. (Konečně ve stejném období podobný způsob sovětského armádního velení a řízení ztroskotat ve válce v Afghánistánu.) Participace v podstatě klesla na minimum, dokonce i ve vědě, kde bylo dosaženo určitých výsledků jen v technických vědách: „Klíčovou otázkou

bylo podcenění vědeckých aplikací v řízení. Dominovaly stereotypy denní operativní činnosti a obratná manipulace. V celé armádě nebyly posuzovány důležité otázky, byla potlačena vědecká diskuze, místo ní se pěstovala apologetika a dodatečné zdůvodňování přijatých rozhodnutí.“ [4]

Vojensko-strategická, operační a taktická způsobilost armády a jejího vojensko-technického potenciálu byly rozvíjeny v intencích sovětské vojenské vědy, tj. jako útočné a vazalské s omezením, která postihla sovětské vojenství. To ovlivnilo nejen způsob a formy vedení lidí, ale i profesionální vedení boje. V období normalizace proto armáda ztratila svou prestiž a důvěru lidí. Byla považována za armádu totalitního systému. Izolace armády, její uzavřenost, byly však provázeny její prostupností i civilním vlivům, vesměs neoficiálním. Prosazení vedoucí úlohy KSČ v armádě zcela znemožnilo občanskou kontrolu armády. Ani parlamentní kontrola v podstatě neexistovala. Tuto roli převzala Rada obrany státu, která byla budována jako totalitní mechanismus zasahující až na okresy, čímž vedla až k militarizaci státu.

Transformace armády

Po takovém dědictví bylo nutné armádu transformovat a reformovat. Je však třeba říci, že armáda sehrála již při převratu 17. listopadu 1989 a v zápasu o vytvoření demokratického řádu významnou úlohu. [5] „Neutrální a již měsíc po 17. listopadu 1989 loajální postoj příslušníků čs. armády k demokratické proměně eliminoval hrozby, které představovaly složky ministerstva vnitra... Armáda byla názorově diferencovaná a jako celek k ozbrojeným zásahům těžko použitelná... Československá armáda měla na rozdíl od ostatních armád Varšavské smlouvy přece jen ještě demokratické tradice.... V celém vývoji čs. armády se nepodařilo změnit ji ve zcela elitářskou organizaci.“ [6]

V čem tkvěly kořeny tohoto konstatování? „V šedesátých letech, v období prvních pokusů o reformu ekonomiky a určité liberalizaci duchovního života, vyrostla průbojná vojenská inteligence. Od poloviny šedesátých let usilovala o progresivní demokratické změny v armádě, o její společenskou a vojensko-technickou modernizaci. Po intervenci vojsk Varšavské smlouvy 21. srpna 1968 byla však tato sotva vzniklá elita československé armády propuštěna a perzekvována.“ [7]

Neutralizace a loajalizace armády byla proto pro většinu vojáků z povolání nejpříjemnější, což umožnilo i některé radikálnější kroky, zejména k politické rekonstrukci čs. armády krátce po listopadu 1989. To přispělo k efektivnější tvorbě koncepce demokratizace armády, která se stala základem jejích demokratických přeměn. Přitom byla zdůrazňována role vojáka jako občana, demokratická participace a humanizace vojenské služby. Řada vojáků z povolání vzhledem k uvedeným příčinám i dalším mohla proto v armádě setrvat a mnozí se významně prosadili i po odchodu z armády.

Civilní řízení a kontrola armády

Po listopadu 1989 po zajištění neutralizace armády bylo nutné k její loajalizaci a následně demokratizaci zajistit civilní řízení a kontrolu armády. Je to integrální podmínka existence armády a jejího fungování ve všech demokratických státech. Miroslav Purkrábek věnoval proto této problematice prvořadou pozornost. [8] Zpracoval studii

shrnující poznatky z civilní kontroly armády za předmnichovské republiky, poválečného vývoje naší armády a zvláště z praxe ve vyspělých západních demokratických zemích, především členů Severoatlantické aliance. Civilní kontrola (řízení) musí být nutně pluralitní a v souladu s přijatými zákony odpovídajícími dosaženému stupni rozvoje demokratické společnosti, současným poznatkům právní vědy a zkušenostem předních demokratických zemí. Kontrola musí být uskutečňována nejen nad velením armády, ale nad celou armádou. V armádě přitom musí zůstat instituce, které jí spojují se společností, jako jsou např. instituce kulturní, sportovní aj.

Vojenský utilitarismus a pragmatismus se podle Miroslava Purkrábka nevyplácí. Vliv politických stran na armádu by měl být uskutečňován především prostřednictvím poslanců a senátorů v parlamentu; nemělo by to však mít charakter politické licitace. Úspěch civilní kontroly armády závisí v širší míře na občanských postojích příslušníků armády, zejména nejvyššího velení. Základní funkcí a smyslem kontroly armády přitom musí být, aby sloužila obraně země, pozitivně fungovala a nebyla zneužita pro jiné parciální nebo dokonce individuální cíle. Musí působit kriticky, ale zároveň pozitivně, konstruktivně.

Úloha vědy ve výstavbě armády

Bezprostředně po listopadových událostech byla před armádou nutnost ujasnit si vojensko-doktrinální otázky vývoje a postavení armády, formulace a postupné konkretizování cílů rozvoje armády, komplexní strategie obrany i jednotlivých etap programu profesionalizace armády. To vyžadovalo, aby sociální transformace armády pronikla dále než dosud do samotného nitra vojenského života, do sociálních vztahů, do participace na rozhodovacích procesech a do široké kultivace vojáků jako občanů demokratického státu.

Do popředí se proto dostávaly především společenské vědy. Podle Miroslava Purkrábka [9] do popředí vystupovaly problémy týkající se vztahu vojáků z povolání ke společnosti, k vojenské službě a k armádě. Konkrétně se to týkalo i depolitizace armády. Zatímco před volbami v roce 1990 preferovalo KSČ 41 % vojáků, v roce 1991 to již bylo jen 13 %. Přitom v minulém režimu bylo v KSČ 84 % důstojníků a 51 % praporčíků. Pozornost si zasloužil i výzkum různých národností v armádě, romského etnika, žen v armádě, příslušníků církví a sekt apod. To byl i důvod, proč byl kromě Institutu pro strategická studia založen i Vojenský ústav sociálních výzkumů, v jehož čele nejdříve stál Jaromír Cvrček a později právě Miroslav Purkrábek.

Tento ústav hned po svém zrodu zahájil analýzu názorů vojáků z povolání na vojenskou službu a začal systematicky zkoumat problematiku vojenského povolání. Uplatnili se tu nejen psychologové a sociologové, ale také ekonomové, politologové, právníci i jiné vědní disciplíny. Tato orientace byla důkazem, že si nové vedení ministerstva obrany a velení armády uvědomilo, že sociální potenciál je v obraně a při výstavbě armády neméně důležitý jako jsou potenciály ostatní – technický, ekonomický atd. V popředí výzkumné pozornosti byla analýza základních složek lidského potenciálu, především zdraví a fyzických schopností, kvalifikační a dovednostní potenciál, potenciál participace, hodnotové orientace a kreativity, zejména motivace a vůle k obraně. Již spojenecké operace *Pouštní štít* a *Pouštní bouře* prokázaly nejen úspěšné využití techniky, ale především kvalifikovaný výběr lidí a jejich zabezpečení.

Sociální řízení v armádě

Miroslav Purkrábek spolu s Jaroslavem Jandou byli předními tvůrci nového modelu řízení a velení v armádě. V jejich pojetí se ministerstvo obrany stalo civilně správním úsekem a generální štáb velením armády. Civilně správní úsek měl tři subsystémy: strategický, ekonomický a sociální. Úsek sociální byl v procesu transformace zprvu řízen zástupcem ministra obrany pro výchovu a kulturu a následně náměstkem ministra obrany pro sociální a humanitární věci. Záměr byl zřejmý: Aby československá armáda byla moderní armádou demokratické společnosti, je nutné řídit její sociální procesy jako v kterékoli jiné složce společnosti. Řízení sociální záležitostí není izolované, ale je součástí celkového komplexního řízení v armádě. Odpovědnost za ně mají generální štáb a velitelé na všech stupních velení armády.

K odbornému zabezpečení, na pomoc velitelům a vojákům, byl vytvořen úsek sociálních a humanitárních věcí, podobně jako úsek strategického a ekonomického řízení, jako politicko-správní součást ministerstva i jednotlivých stupňů velení. Úsek sociálních a humanitárních věcí byl tvořen správami sociálního řízení, vojenského školství, právní služby, tělesné výchovy a sportu, správou pro styk s veřejností a správou kultury; součástí úseku byl i Historický ústav ČSA a Vojenský ústav sociálních výzkumů. Sociální řízení zajišťovalo sociálně-vědní služby, vojenskou výchovu a vzdělávání, sociální politiku a kulturní činnost.

Profesionalizace armády

Miroslav Purkrábek se již od šedesátých let minulého století zabýval sociálními problémy a bariérami profesionalizace armády. [10] Vycházel z poznatků Janowitzových a Doornových atd., z děl Moskose [11] a Dandekera [12] a z Huntingtonovy [13] teorie o civilně vojenských vztazích a tendencí k objektivní občanské kontrole. Tito autoři potvrzují tendenci k vojenské profesionalizaci, ale vycházejí již ze zcela změněného postavení vojenských profesionálů. Jejich charakteristikou je krize tradičního odborníka na řízení ozbrojeného násilí, tj. jisté eroze jejich privilegovaného statusu i povahy jejich dosavadní funkce a předpokladů k ní.

Miroslav Purkrábek se domníval, že s pokrokem odzbrojovacích jednání a přípravy kolektivní bezpečnosti, zvláště po rozpadu tzv. socialistické soustavy, se posouvá obsah a význam sociální utility vojenského profesionalismu k preventivní odstrašovací a antikonfliktní funkci ozbrojených sil. Dožil se však okamžiku, kdy vojenští profesionálové byli v asymetrických konfliktech nasazováni proti netradičním vojenským silám gerilového charakteru. Uvědomil si však, že nábor vojenských profesionálů je součástí trhu pracovních sil. Stejně tak mohl pozorovat, jak se zčásti naplňuje jeho hypotéza, že o profesionalizaci rozhodnou politici, což se stalo za vlády Miloše Zemana; horší to však bylo s tehdejší jeho výzvou, že se proto armáda musí na tento proces připravit, což se zdaleka nepodařilo, protože velení armády se s možností profesionalizace zabývalo jen okrajově. Nebylo ani možné profesionalizovat armádu urychleně, jak to požadovali někteří radikálové, do konce roku 1990, a v méně radikální podobě v podstatě v programech všech politických stran, protože vojáci v základní službě byli v podstatě součástí civilní demokratické kontroly armády.

PhDr. Antonín Rašek

Poznámky k textu:

- [1] **Miroslav Purkrábek** absolvoval na Filozofické fakultě UK obor filozofie a psychologie. V letech 1953-1965 byl důstojníkem letectva a v letech 1965-1969 vědeckým pracovníkem a náčelníkem výzkumného pracoviště sociologie armády. Spolupodílel se na zrodu oboru vojenské sociologie. Po propuštění z armády pracoval ve zdravotnictví jako metodolog výzkumu zdraví a zdravotnických služeb. Řídil nebo se podílel na výzkumech v oblasti sociální medicíny a podnikové sociologie. Po roce 1989 se angažoval jako poradce náměstka ministra pro sociální a humanitární věci, náčelníka Vojenského ústavu sociálních výzkumů a vedoucího odboru Institutu pro strategická studia generálního štábu armády v prosazování sociologických a politologických poznatků při demokratizaci, humanizaci a profesionalizaci československé a české armády. Po odchodu ze služeb ministerstva obrany byl vedoucím oddělení veřejné a sociální politiky Institutu sociologických studií Fakulty sociálních věd a pracovníkem Centra pro sociální a ekonomické strategie (CESES) FSV UK. Dlouhodobě se zabýval vztahem institucí a člověka, vývojem vojenského a lékařského povolání, analýzou prognózou zdravotní péče a vlivu sociálních, ekonomických a ekologických faktorů na zdraví československé populace a problematikou sociální participace ve veřejné politice. Publikoval velké množství statí v oboru vojenské sociologie, zdravotnictví, vrcholového vedení podniků a analýz lidského potenciálu, zejména participace. Byl editorem a spoluautorem *Slovníku vojenského profesionála*, Historický ústav (red.), Praha: Ministerstvo obrany, 1993, ISBN 80-85469-58-8.
- [2] Viz např. interní text Purkrábek, M. *Československá armáda od srpna 1968 do listopadu 1989*.
- [3] Tamtéž, s. 5.
- [4] Tamtéž, str. 6.
- [5] Blíže viz např. PURKRÁBEK, M., RAŠEK, A. *K politické, sociální a vojenské rekonstrukci čs. armády v demokratické revoluci*. Výběr statí pro výchovu, vzdělání a rekvalifikaci. Praha: redakce Impuls, září 1991. PURKRÁBEK, M. Politická, sociální a vojenská transformace ČSA. *Sociológia*, 3/1992, s.137-143. PURKRÁBEK, M. Demokratizace armády – pojem a proces. *Vojenské rozhledy*, 2/1992, s. 45-50.
- [6] Tamtéž, str. 1-2.
- [7] Tamtéž, str. 6. ČSLA, od června 1954 – červenec 1992, ČSA, AČR od roku 1993 –.
- [8] Viz např. informaci pro kolegium ministra obrany ČFSR v říjnu 1990 zpracované Miroslavem Purkrábekem pod názvem *Kontrola civilních institucí nad armádou*.
- [9] Viz např. interní texty PURKRÁBEK, M. Společenské problémy a souvislosti přeměny armády, 1991; PURKRÁBEK, M. Bez sociální participace armádu demokratizovat nelze. *A-revue*, 11/1990, s. 4-5.
- [10] Viz např. interní text: PURKRÁBEK, M. *Sociální problémy a bariéry profesionalizace armády v období transformace z totalitní do demokratické společnosti: Případ Československa*. 1990; PURKRÁBEK, M., RAŠEK, A. K demokratizaci Československé armády. *A-revue*, 7/1990, s. 4-5; PURKRÁBEK, M. Bez občanského základu není vojenského profesionalismu. *A-revue*, 9/1991, s. 4-5; PURKRÁBEK, M. Profesionalizace čsl. armády. *Mezinárodní politika*, 12/1991, s. 17-18.
- [11] MOSKOS, Ch. *Armed Forces in a Warless Society*. Utrecht 1990.
- [12] DANDEKER, Ch., WATT, P. *The Modern Military Professionalism*. Utrecht, 1990.
- [13] HUNTINGTON, S. *The Soldier and the State*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1957.

Informace pro autory časopisu Vojenské rozhledy

Příspěvky v českém jazyce zasílejte na adresu redakce na disketě v textovém editoru (T 602, RTF, Word), případně v jednom vytištěném exempláři, nebo prostřednictvím E-mailu voj.rozhledy@army.cz.

Pokud užíváte Office 2007 použijte funkci „uložit v nižší verzi“.

Obrázky posílejte zvlášť, odděleně od textu (týká se hlavně příspěvků ve Wordu); studio zpracovává obrázky (grafiku) v programovém balíku Adobe Photoshop. Materiály určené ke skenování (fotografie, mapy) mají být kvalitní, obrázky dodávané v digitální podobě musí být skenované nejméně na 300 dpi velikosti 1:1 a uložené ve formátu EPS, TIFF, BMP, RAW či JPEG s minimální kompresí (tj. komprese = 10).

Vlastní text příspěvku pište vždy hned od prvního sloupce, pro odstavce nepoužívejte tabulátor (tj. zarážku), ale funkci: Formát \ Odstavec \ Speciální \ První řádek. Slova na konci řádku nedělte a nezarovnávejte. Tvrdé ukončení řádku (pomocí klávesy Enter) používejte pouze na ukončení odstavce, respektive titulu ap., ne jednotlivé řádky. Za textovými znaky: . , : ? ! nechte vždy mezeru. V textu na zdůraznění používejte pouze *kurzívu* nebo **tučné písmo**, nikoliv podtržené písmo. Poznámky v textu označujte číslicí (ne indexem), nejlépe v hranaté závorce. Poznámkový aparát připojte souhrnně za celým textem, nikoli na jednotlivých stranách pod čarou, bez použití poznámkového aparátu textových editorů (funkce: Poznámky pod čarou). Je-li to v možnostech autora, je vítané ke každému příspěvku přiložit stručné resumé v angličtině, v rozsahu cca 15 řádek.

Na konec každého příspěvku uveďte pod čarou svůj krátký životopis, včetně adresy, rodného čísla; u voj. z povolání či o.z. též číslo jeho VÚ respektive VZ a číslo příslušného RFO. Nastane-li v období od zaslání rukopisu redakci změna čísla VÚ/VZ či čísla RFO, okamžitě prosím tuto změnu ohlaste do redakce VR, ať již telefonem (973-215 733) nebo nejlépe prostřednictvím e-mailu (voj.rozhledy@army.cz). Čísla jsou důležitá pro počítačové zpracování honorářového výkazu.

Číslo účtu na nějž je možné zaslat honorář je třeba zaslat okopírované, stačí část výpisu účtu s tímto číslem, bez jakýchkoli dalších údajů. Stačí poslat např. faxem (973) 215 933 „pro Vojenské rozhledy“. Důležité je uvést způsob kontaktu (telefonní číslo, fax, e-mail, kontaktní adresa).

Článek by měl mít ideálně rozsah zhruba do 15 tzv. normostran. Jedna normostrana představuje třicet řádek na jedné straně při formátu A 4 řádkování 2 - a šedesát úderů (písmen + mezer) na řádku, respektive 1800 znaků. Počet znaků se zjistí, když si otevřete funkci: Soubor \ Vlastnosti \ Statistické údaje \ Znaků s mezerami).

Co se týče uvádění použité literatury za článkem: od roku 1996 platí nová norma ČSN ISO 690: *bibliografické citace. Obsah, forma, struktura*. Praha: Český normalizační institut, 1996.

V odkazech na prameny dodržujte toto pořadí údajů: **Monografie:** Jméno autora (v pořadí PŘÍJMENÍ [velkým písmem], křestní jméno) – spoluautoři. *Název: Podnázev* [kurzivou]. Vydání, místo vydání, nakladatel, rok vydání, rozmezí stran, ISBN. **Stát' ze sborníku:** Autor stati – spoluautoři [viz výše]. *Název: Podnázev* [ne kurzivou]. In: Editor sborníku – spolueditoři [obdobně jako u autora monografie] (ed.). *Název sborníku: Podnázev* [kurzivou]. Místo vydání: nakladatel, rok vydání, rozmezí stran, ISBN. **Stát' z časopisu:** Autor stati – spoluautoři [viz výše]. *Název: Podnázev*. In *Název časopisu* [kurzivou], ročník, číslo (rok), rozmezí stran, ISSN. **Stát' z denního tisku.** Autor stati [viz výše]. *Název: Podnázev*. In *Název Novin* [kurzivou], přesné datum, rozmezí stran, ISSN.

Příklady:

- MELOUN, Milan; MILITKÝ, Jiří. *Statistické zpracování experimentálních dat: v chemometrii, biometrii, ekonometrii a v dalších oborech přírodních, technických a společenských věd*. 2. vyd., v East Publishing první. Praha: East Publishing, 1998. 839 s. ISBN 80-7219-003-2.
- MACÍK, Karel. Marketing vysokých škol – představy a skutečnost. In *Marketing vysokých škol: sborník příspěvků mezinárodní konference Projekt Tempus Phare CME 97-3026, Praha 16.-17. března 2000*. Ed. František FREIBERG et al. Praha: Fakulta strojní ČVUT, 2000, s. 117-126. ISBN 80-01-02163-7.
- VLACH, Josef. JE Temelín a zásobování teplem. *Energetika*, 2001, roč. 51, č. 3, s. 84-85. ISSN 0375-8842.

Vojenské rozhledy jsou recenzovaným časopisem který musí splňovat jak po stránce obsahové, tak formální určité předpoklady. Proto je nutné mj. správně zapisovat užitou literaturu i časopisy, podle současné platné normy. Je třeba zvláště neopomíjet uvádět čísla ISBN u monografií, ISSN u tzv. seriálů (novin a časopisů). Zde je nutné nezapomínat uvádět též ročník. Tento údaj patří mezi „povinné údaje“, jež norma výslovně zmiňuje.

V odkazech na archivní fondy a sbírky dodržujte toto pořadí údajů: název archivu a jeho umístění (při opakovaném odkazu jen jeho vžitá zkratka), název a značka fondu (sbírky), signatura, název nebo popis dokumentu.

Dvojtečka uvozuje pouze podtitul knihy, dále se užívá za jménem místa vydání, před názvem vydavatele či nakladatelství.

Více viz mj. článek J. Golembievské a V. Vincence Bibliografické citace ve VR 1/2003.

Obrana a strategie Defence & Strategy

se představuje...

Při Univerzitě obrany v Brně začali roku 2001 vydávat recenzovaný časopis Obrana a strategie, který se zaměřuje se na bezpečnostní a strategická studia, vojenství, mezinárodní vztahy a další související témata. Jak již bylo řečeno v úvodu, je vydáván Univerzitou obrany, to jest státní vojenskou vysokou školou s mnohaletou tradicí vědeckého bádání na poli obrany a bezpečnosti. Je vydáván ve spolupráci s partnery z civilních univerzit a dalších odborných pracovišť v České republice i zahraničí. Je určen přispěvatelům a čtenářům profesně se zabývajícím oblastí bezpečnosti a obrany: bezpečnostním expertům, příslušníkům ozbrojených sil, akademickým pracovníkům i studentům relevantních oborů (bezpečnostní a strategická studia, mezinárodní vztahy, politologie aj.) a dalším zájemcům z řad české i mezinárodní bezpečnostní komunity.

Cílem vydávání časopisu je poskytnout prostor pro prezentaci a předávání nejnovějších odborných poznatků domácí i zahraniční provenience z oblasti bezpečnostních a strategických studií, vytvoření kanálu pro větší vzájemnou informovanost a komunikaci mezi armádním prostředím a civilní bezpečnostní komunitou, kultivaci odborné debaty nad tématy spojenými s obranou a bezpečností.

Časopis vychází standardně dvakrát ročně v tištěné verzi a na internetu na adrese www.defenceandstrategy.eu, vždy 15. června a 15. prosince kalendářního roku. Je distribuován v rámci rezortu obrany, vybraným institucím státní správy v České republice, mezinárodními organizacím, domácími i zahraničními univerzitám a vysokým školám, výzkumným organizacím, knihovnám a dalším partnerům.

K publikování jsou přijímány články v českém, slovenském a anglickém jazyce, dále diskuzní příspěvky, recenze a informační materiály, které se váží k výše uvedeným odborným oblastem. Všechny články jsou standardně opatřeny abstrakty v anglickém jazyce. Od roku 2007 jsou došlé články podrobovány dvoukolovému anonymnímu recenznímu řízení. Uzávěrka jednotlivých čísel je vždy 31. března a 15. října kalendářního roku.

Časopis Obrana a strategie se dne 20. června 2008 rozhodnutím poradního orgánu vlády České republiky, Rady pro výzkum a vývoj, dostal na Seznam recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v České republice. Je součástí databází EBSCO, ProQuest, CEEOL, SFX a řady dalších citačních indexů.

Časopis je registrován Ministerstvem kultury ČR pod číslem MK ČR E 16787 a Českým národním střediskem ISSN pod označením ISSN 1214-6463 (print) a ISSN 1802-7199 (on-line). Je registrován u sdružení Publishers International Linking Association (CrossRef/PILA), registrovaný digital object identifier – doi:10.3849/1802-7199.

Kontakty:

**Redakce časopisu
Obrana a strategie**
Univerzita obrany
Kounicova 65
662 10 Brno
Česká republika

PhDr. Libor Frank, Ph.D.
*předseda redakční rady časopisu
Obrana a strategie*
Tel.: (+420) 973 442 993
Fax: (+420) 973 443 371
E-mail: libor.frank@unob.cz

Mgr. Petr Hlaváček
*tajemník redakční rady časopisu
Obrana a strategie*
Tel.: (+420) 973 443 909
Fax: (+420) 973 443 371
E-mail: petr.hlavacek@unob.cz

English Annotations

NATO's Strategic Concept: An Important Step Towards Military and Political Qualification of Alliance by Capt. Mgr. et Mgr. Karel Zetocha, Ph.D. The main Alliance mission is to "safeguard the freedom and security of its member countries" and to "deter and defend against any threat of aggression against any of them". Those general tasks are tailored today to changed international security surroundings. In May this year, a report by the experts group was released, forming the basis for further negotiations over the new strategic concept of NATO. The experts produced a document of first-rate quality identifying main tasks NATO is facing today. At the same time this document redefines prospective directions the Alliance should follow in the years to come. Without a broad popular support NATO's engagements namely off European territory couldn't be vindicated and justified. The same is true as far allocation of sources for NATO missions and developing military capabilities are concerned. So, the communication with public thus becomes a further dimension of this highest strategic document.

The Report by Madeleine Albright's Team and Its Wide-ranging Contexts ("Council of Wise Men" and Drawing up the Alliance's New Strategic Concept) by PhDr. Antonín Rašek. This concept has been preparing since the early 2009. In short, the North Atlantic Treaty Organisation must be increasingly prepared to intervene far beyond its borders. In the coming decade, NATO will have four central inter-related military missions. The first requirement is to "deter, prevent and defend" against aggression, so as to ensure the political independence and territorial integrity of NATO member states. The report insists on the need to send out military missions beyond the treaty area "when required to prevent an attack on the treaty area or to protect the legal rights and other vital interests of Alliance members". Any expeditionary mission must be based on the principles of the UN charter. Another key item is to cooperate better with those partners, and others worldwide, in order to tackle the new threats posed by cyber attacks, piracy, arms proliferation and energy supply insecurity and climate change. However, in order to achieve the new goals, NATO "must halt the precipitous decline in national defence spending", and to introduce reforms to make spending more efficient.

The Czech White Paper of Defence: Shall We Learn from History? by Ing. Vlastimil Galatík, CSc., Mgr. Richard Štojar, Ph.D. At the beginning of August, Defence Minister Alexander Vondra announced his intention to give rise to the White Report of Defence as a document constituting clear vision of country's defence. The Paper will constitute a major overhaul of Czech defence and security policy and will set out the path to more modern, compact and reactive security and defence forces. By cutting the overall number of defence personnel, restructuring the defence estate will achieve cost reductions allowing to address more effectively the challenges and threats of the globalized world. It will allocate a substantial budget for defence, in line with the priorities and choices made for her defence capabilities. It will further reflect themes not mentioned before, such as relations between Common European Defence Policy and NATO alliance, new dimensions of civic security in cases of natural disasters, pandemic, or last but not least – terrorist attacks. The Czech White Report is going to make good use of similar documents of Allied nations.

MILITARY ARTS

Changes of U.S. National Security at the Beginning of 21st Century by Doc. PhDr. Jan Eichler, CSc. The new American doctrinal document called National Security Strategy (NSS 2010) was released in May 2010. Generally, NSS documents outline major national security concerns and plans. The NSS 2010 lays out a strategic approach for advancing American interests, including the security of the American people, growing U.S. economy, and international order that can address 21st century challenges. President Obama is stressing global leadership, dependent on strong and responsible American leadership directing it to ensure other nations follow. He urged Americans to revitalize their own economic, moral and innovative strength to continue to lead the world. The essay by Mr. Eichler is divided into two parts: first one deals with Bush's security policy, and second one deals with documents issued during Obama's presidency. There is a departure from Bush's security strategy that had led to two asymmetric wars in Afghanistan and Iraq. There are interesting nuances. The NSS 2010 for example declares the intention to build deeper and more effective partnerships with key centres of influence—including China, India, which

represents among others Obama's retreat from policy of unilateralism.

Analytical Thinking and Team Leadership in Intelligence Analysis by *Doc. Ing. Oldřich Horák, CSc.* This paper deals with aspects of intelligence analysis that very often influence the quality of intelligence information utilized by end users. Such analysis requires not only analytical thinking, but also specific experiences of all personnel exploiting collected information. The same body of information may result in multiple analytic products, with different security classifications, time scales, and level of detail. The result of this process is an analytical product – evaluation without any idle speculation and pseudo prophecy. Evaluation and interpretation must describe up-to-date conditions and demonstrate the clusters of future images with alternative developments. Reasonable evaluation reduces uncertainty and makes user's decision easier. At the end the author concentrates on rules of analytical team control and management.

Al Qai'da Hybridisation in North Africa and its Implication for Europe by *Bc. Martin Janků.* The article is focused on issue of hybridisation of Al Qai'da in Islamic Maghreb (AQIM), in North Africa, and its implications for European countries. The process of hybridisation is being conceived as growing nexus and convergence between violent non-state actors, while these processes could be in this case identified mainly in issues of use of kidnappings and secondary also reported involvement of AQIM in regional smuggling, mainly drugs, activities through Sahel and Saharan region to Europe. Regarding GSPC background, AQIM could be in long term theoretically able to re-establish its financial and supporting networks in Europe via cooperation with organized crime, which were largely disrupted after major crackdowns by security forces between 2004-2007. Even though a direct Al Qai'da attack in Europe is—according to the author—excluded, the purpose of this article to draw our attention to an eventuality of rebirth of European operation network of AQIM operational predecessor, i.e. GSPC.

OPINIONS, CONTROVERSY

The Reform and Professionalization of Armed Forces of the Czech Republic as an Open Management Project by *Lt.Col. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D.* The shift from vocational military service to all-volunteer force (AVF) could be regarded and treated as any other scholarly assignment of project management, so we can get a better look at its bugs and risks. The author applied the Valentas classification of innovation upon this AVF project in the Czech Republic and demonstrates what are main risks for its sustainability. He sees the first cause

and effect in the reality that this shift lacks sufficient support by social sciences and humanities. Since 2003, only six per cent of scientists/scholars employed by the Czech Ministry of Defence have been supporting this great change. It is not enough and it makes certain incompetence within defence ministry to reach the factual aim of this move and AVF produces more and more difficulties. According to the author, the professionalization of forces in our country has not meet its main purpose—to raise professional qualities of military personnel, in spite of the fact it originally used to be the prime objective of this process.

What A Commander Needs from System of Education? (*Response to an article by Brig.Gen. Zůna and Lt.Col. Pernica in Military Review No. 3, 2010*) by *Lt.Col. GSO Prof. MUDr. Jan Österreicher, Ph.D.* The author, director of military hospital base, reacts favourably to the article mentioned above. He would like to add something from the practical point of military commander. In his unit, there is a deficiency of attested graduated surgeons, whereas there are a lot of graduated nurses, rescue workers, because of a wide offer of civil colleges and universities. They study in their leisure time and thus gain higher educational background. In consequence, his unit does not need graduates from Defence University in Brno. He comes to the conclusion that necessary commissioned officers could be recruited from among ranks of non-commissioned officers or sergeants, by means of additional schooling and scholarships, or by recruiting graduates from civilian colleges and universities.

New Military Grades and Rank Corps by *Mgr. Miloslav Havlín, Ph.D.* In April and May this year, several articles or essays appeared in civilian media, introducing misleading information that in the near future, the ranks of ordinary servicemen (privates, corporals, sergeants) are coming back, as they were abolished after introducing professional forces. Such proclamations are not quite true, because ranks of private, corporal and sergeant, were earmarked by legal rules above all for soldiers in their compulsory or compensatory military services, i.e. they were not abolished after 2004. There are a lot of similar uncleannesses as far rank corps are concerned and therefore the main attention of this article is concentrated on changes that in connection with Act No. 221/1999, Coll., Professional Soldiers, amended and updated in 2009, has come into being.

INFORMATION PAGES

NATO and Russia at the End of First Decade of 21st Century: Mistrust, Common Interests, Co-operation? by *PhDr. Miloš Balabán, Ph.D.* Relations between NATO and the Russian Federation are one of key factors influencing overall policy of the whole North Atlantic Alliance. They

are complicated and sophisticated questions still predisposed by the heritage of the Cold War. But there are mutual fears, common security problems they both have to counter. NATO policy must be established upon present-day reality. It is self-evident that there are common fields of common interests in which mutual balance must be reached. There are among others: armament, preventing arms proliferation, halting proliferation of nuclear, biological and chemical agents, antimissiles defence, counter-terrorism, drugs smuggling, open sea security, common peace operations. After two years the Russian-Georgia war started, military cooperation between Russia and NATO was re-established. Separate problem in midterm prospects presents the solving of conflict in Afghanistan.

Afghanistan: True Reality by WO2 Jan Smetana.

The deteriorating situation in the Afghanistan region poses a security threat not just to the United States, but to every single nation. It was from that remote area of the world that Al Qai'da plotted 9/11 and subsequent attacks in Europe and elsewhere. Reading news about Afghanistan today gives rise to the question why the situation in this country is such as now really is. Ordinary mass media depict the country often in a confusing manner: Afghanistan as "a country, full of terrorists and uneducated barbarians, longing to destroy western civilization and kill". The author describes bad security situation which presents problem for both coalition soldiers and local Afghanistan population. At the same time we must realize that involved soldiers are exposed every day to asymmetric enemy forces, they stand face to face to mortar danger that could be hidden in for example in every car passing by.

Military Keynesianism, Defence Expenditures and the Growth of Economy Militarization in Advanced Countries of World by Ing. Vendula Hynková, Doc. Dr. Luboš Štancl, CSc. Keynesian economics argues that private sector decisions sometimes lead to inefficient macroeconomic outcomes and therefore advocates active policy responses by the public sector, including monetary policy actions and fiscal policy actions by the government to stabilize output over the business cycle. This paper defines the core of Keynesian economics in the mirror of defence expenditures and their influence on country's economy growth. The main attention is paid to the analysis of military-industrial complex and its pressure on armed forces, as one of most important factors introducing a danger of the so-called militarization of both state economy of advanced industrial countries and their social life.

MILITARY PROFESSIONAL

The Building of ACR Base in Missions Abroad by Maj. Ing. Jiří Štoller, Ph.D., Maj. Ing. Eva Zezulová, Ph.D. Since 1990, members of ACR forces have

taken part in 29 foreign missions, some of them continue even today. A total of 24,171 soldiers have participated. The authors with regret state that in spite of the fact of 20 years of foreign missions, no military manual dealing with methodology of building military bases was approved. This article tries to bridge this gap. It depicts fundamental components of military base and enumerates six principal wholes of such base, further 23 basic types of elementary sections. The article was written within the limits of defence research project "Technology Support to Projection, Construction, Maintenance and Dismantling ACR Bases in Mission Abroad, with the Use of REACH-BACK Concept", which was elaborated at the Department of Engineer Technologies, in cooperation with Department of Combat Support Management, Defence University, Brno.

Facilities for Battalion Task Force Augmentation with Artillery Pieces, with the Use of Automated System of Artillery Support Control by

Prof. Ing. Ladislav Potužák, CSc., Lt.Col. Ing. Josef Vondrák, Capt. Ing. Michal Sobarňa, Ph.D. The artillery of the Army of the CR is indispensable part of Czech armed forces. It will take part in operational activities, in the frame of EBAO concept (Effect Based Approach to Operations), acting in contact with various task forces. To meet those objectives, it must reach highest level of modulability. The article depicts all variants of effective augmentation by artillery firepower, artillery reconnaissance, and close artillery support. It enumerates all possible combinations of this reinforcement. Backed by those acquired specifics, the authors further extrapolate demands for automated control system of artillery fire support.

Crossing Ability of Vehicles by Doc. Ing. Šárka

Sobotková, CSc. Problems of crossing abilities are most often defined as the ability of wheeled and tracked vehicles to move on damaged, unrepaired communications or terrain. This ability is determined by the construction of vehicle, terrain qualities, and their classes. Less known are problems of reverse driving. In this case, we do not examine crossing ability, but investigate the capacity of terrain to decompose an overall load of moving vehicle. It is a part of tasks performed by engineer reconnaissance for force movements, as troops make use not only neat communications, but also rough terrains, off main routes. Diagnoses of this kind are performed by the Department of Engineer Technologies, Defence University Brno. Many examples are presented in the American Field Manual "Planning and Design of Roads, Airfields, and Heliports in the Theater of Operations—Road Design".

MILITARY SOCIOLOGY

Organizational Culture within Armed Forces by Mgr. Nataša Ballová. The article summarizes the

results of sociological research into organizational culture in the ACR. It should create the picture of military organization, perhaps point at potential dysfunctions and thus to help to their correction. Respondents' opinions on remunerations were detected, in respondents places of work, in combination with their expectancy, anticipations what military service might bring to them. Two thirds professional soldiers have positive attitudes towards interpersonal relations at their working places. The worst position on the scale had the chance to work with the latest technologies and to start a professional career, i.e. to reach important positions. The culture of sustenance, sports facilities were evaluated positively. The lowest rating was allocated to arms equipment, furnishing and quality of garrison quarters. Respondents were also unsatisfied with high level of bureaucratic procedures and formalization.

Extremism from the Point of Views of Soldiers (*Analysis of Sociological Investigation into Extremism in the Czech Armed Forces*) by Doc. JUDr. PhDr. Miroslav Mareš, Ph.D., PhDr. Josef Smolík, Ph.D., Mgr. et Mgr. Petra Vejvodová. The paper deals with the relation between political extremism and regular soldiers of the Czech armed forces (from the point of view of military staff). The threat of presence of extremists in the army is conceptualized in this paper. After that there are presented methodology, outcomes and interpretations of research sociological investigation, which was realized in February and March 2009 at Czech armed forces. As a risk should be assessed mostly information about contacts with extremists in the army and information about very different attitudes in relation to the importance of the issue "extremism in the army".

Long-Term Monitoring of Actual Health Status Parameters of Czech Population with Emphasis on ACR Servicemen by Mgr. Libor Soumar, Ph.D., and PhDr. Čestmír Oberman. This article presents trends in actual physical status of Czech population with emphasis to the military population. The battery of standard tests was used to monitor the basic health related parameters. This test battery was applied to large sample demographic groups. The results verify expected trends. Anthropometrical data show that the population reaches critical level of overweight at age of 40. Blood pressure tends to increase more rapidly after age of 45. Strength and cardiovascular fitness peaks at age of 25, followed by steady decline. Although it was predicted that military personnel should reach higher physical fitness level and lower risk factors, there were no significant difference between military and civilian

population. Effect of three-month basic training on actual health status is quite positive, it improves body composition, but no special effect on overall strength. Higher levels of physical readiness were found only in small special units.

BOOK REVIEW

The Shadow of Nuclear War over Europe (1945-1968). In spite of general expectations, even after the end of the Cold War the world can't get rid of atomic threat. Interest in nuclear problems has increased in the last few years. Among new books dealing with this problem belongs also the monograph by Josef Fučík "The Shadow of Nuclear War over Europe: The Strategy of Military Blocks, Operational Plans and the Role of the Czechoslovak People's Army in Central European Theatre in 1945-1968". In the 60's, the last century, the danger of nuclear confrontation was extremely high. The Soviet Union accumulated large atomic potential, the fact that disabled American strategy of flexible response. On the other side, this fact led the Americans to strengthen conventional forces, not welcomed by American Western Allies. Nowadays we can see similar situation, in case of unwillingness of West European nations to support American activities, e.g. in Afghanistan.

PERSONAL DATA

Homage to Eightieth Birthday of Miroslav Purkrábek. Had PhDr. Miroslav Purkrábek, CSc. was still alive today, he would be 80 years old. It was on September 8, 2005, that Miroslav Purkrábek, suffered a stroke. This year it has been five years since he died. He was a person who contributed to social sciences on three distinctive fields: military sociology, sociology of military health, and sociology of public policy. As a gifted scholar he expected that alongside with disarmament talks and preparing collective defence, especially after the fall of world's socialist system, that task of the army would shift towards preventive, threatening role. But he even lived to see the moments when military professionals were engaged in real combat, in preemptive conflicts, against non-traditional, assymetric forces of guerrilla character. At the same time he could see that another hypothesis of transition to all professional forces was going be fulfilled. Unfortunately, the Czech Army was not prepared for this important process, as political and MoD leaders at were occupied by this theme of professionalization only marginally.

Představení autorů tohoto čísla

PhDr. Miloš Balabán, Ph.D. (pplk. v zál.), nar. 1962, absolvent VA, 1983-2001 v armádě, zást. vedoucího odd. veřejných vztahů, vedoucí odd. výkonné komunikace odboru pro styk s veřejností MO, autor a člen řídicích výborů dvou mezinárodních projektů EU/PHARE, 1992-1995 viceprezident a člen výkonného výboru Evropské rady branných svazů (ECCO), od r. 2001 spolupráce s Centrem pro sociální a ekonomické strategie FSV UK Praha, 2004 vedoucí Střediska bezpečnostní politiky CESES FSV UK. 2008-2009 působil v pracovní skupině „Foresight and Scenarios“ European Security Research and Innovation Forum. Člen vědecké rady generálního ředitele Hasičského záchranného sboru ČR. Autor několika desítek odborných studií a článků v oblasti bezpečnostní politiky.

Mgr. Nataša Ballová, nar. 1955, FF MU, obor sociologie a sociální politika a práce. Od roku 1997 působila na VA na katedře společenských věd jako odborný asistent. Věnovala se teorii byrokratické organizace, problematice sociálního státu a sociální ekologii. Od roku 2004 pracuje jako odborný asistent na katedře sociálních věd a práva Fakulty ekonomiky a managementu Univerzity obrany v Brně. Přednáší sociologii výchovy v kurzech doplňkového pedagogického vzdělávání, absolvovala kurz distančního vzdělávání na Univerzitě Palackého v Olomouci. V současnosti se věnuje realizaci sociologických výzkumů pro potřebu UO a AČR.

Doc. PhDr. Jan Eichler, CSc., nar. 1952, po absolvování VA pracoval na tehdejší MNO v Praze, 1979-82 působil na československém velvyslanectví v Paříži. V 80. letech se zabýval se vyhodnocováním vojenské politiky ozbrojených sil Francie, 1991-94 byl zaměstnán v Institutu pro strategická studia. V současné době pracuje v Ústavu mezinárodních vztahů v Praze, kde se zabývá problematikou bezpečnosti. Je mj. autorem učebních textů Mezinárodní bezpečnostní vztahy (2004), Terorismus a války na počátku 21. století (Karolinum 2007). Mezinárodní bezpečnost v době globalizace (Portál 2009). Vystupuje v rozhlasu, publikuje v řadě odborných časopisů, mj. v časopisech Mezinárodní politika a Mezinárodní vztahy, Défense nationale, Défense et stratégie.

Ing. Vlastimil Galatík, CSc. (plk. gšt. v zál.), nar. 1956, VVŠ PV, v letech 1980-86 zastával velitelské a štábní funkce u tankového útvaru, 1986-89 postgraduální studium na VA, 1989-1992 interní vědecká aspirantura, 1993 kandidát vojenských věd. Jako náčelník skupiny strategie, operačního umění

a dějin vojenského umění katedry řízení obrany státu pracoval v letech 1993-98. V r. 1996 absolvoval vyšší akademický kurz generálního štábu a v r. 1999 C.I.D. (Vševojskovou školu obrany) v Paříži. Od října 1999 zástupce ředitele a od r. 2005 vědecký pracovník Ústavu strategických studií VA a UO v Brně. V současné době pracuje jako akademický pracovník katedry celoživotního vzdělávání FEM. Zabývá se teorií vojenského umění, vojenskou strategií a operačním uměním.

Mgr. Havlín Miloslav, Ph.D., nar. 1963, absolvent Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. V letech 1993 až 2001 pracoval v právním útvaru Ministerstva obrany České republiky. V roce 2002 nastoupil jako vysokoškolský učitel na tehdejší Vojenskou akademii v Brně, a tuto činnost vykonával do roku 2006. Od roku 2006 pracuje jako právník na Univerzitě obrany v Brně, a zároveň na této vysoké škole přednáší. Ve své práci se zaměřuje především na problematiku správního práva a evropského práva.

Doc. Ing. Oldřich Horák, CSc. (plk. v.v.), nar. 1943, Vyšší vojenské učiliště ve Vyškově, studium na VA Brno, obor velitelsko-štábní, zpravodajský. Do roku 1981 zpravodajský náčelník 9. tankové divize, poté náčelník informační skupiny zpravodajského oddělení 4. armády. Od roku 1985 vědecko-pedagogický pracovník na Fakultě velitelské a štábní Vojenské akademie v Brně. Od r. 1989 do r. 1998 vedoucí katedry vojenského zpravodajství. 2004-2006 pracoval jako docent v Ústavu operačně taktických studií a Fakultě vojenských technologií. V současnosti působí na katedře vojenského managementu a taktiky Fakulty ekonomiky a managementu UO.

PhDr. Čestmír Oberman (plk. v zál.), nar. 1957, absolvent Fakulty tělesné výchovy a sportu UK v Praze (1980). Je absolventem praporečnického a brigádního štábního kurzu. Po ukončení školy pracoval v oblasti vojenské tělovýchovy u letectva na velitelských stupních pluk, divize, VLaPVO, štáb LaPVO GŠ AČR, dále UNPROFOR (1994) a v letech 1977 až 2004 vykonával funkci náčelníka vojenské tělovýchovy na GŠ AČR. Po odchodu do zálohy pracoval na manažerských pozicích soukromých firem. Od roku 2007 dosud je výzkumným a vývojovým pracovníkem-vedoucím metodické laboratoře v CASRI (Vědecké a servisní pracoviště tělesné výchovy a sportu) v Praze.

Pplk. gšt. prof. MUDr. Jan Österreicher, Ph.D., nar. 1971, absolvoval Lékařskou fakultu UK a VLA JEP (1996), dizertace (1999), habilitace (2001)

a jmenování profesorem (2008) v oboru vojenská radiobiologie na VLA JEP, později na Fakultě Vojenského zdravotnictví Univerzity obrany. Pracoval v misích v Iráku (2003), Kosovu (2007) a Afghánistánu (2008). Je absolventem NATO Defence College (2005) a kurzu Generálního štábu (2009). V současné době velí Nemocniční základně AČR, přednáší radiobiologii na ZSf JU v Českých Budějovicích, bezpečnostní politiku a strategii na FF UJEP v Ústí nad Labem. Je autorem či spoluautorem více než 110 publikací, které byly více než 350x citovány v Science Citation Index.

Prof. Ing. Ladislav Potužák, CSc. (plk. v. z.), nar. 1949, v roce 1971 absolvoval Vyšší dělostřelecké učiliště v Martině, v roce 1975 VA v Brně, obor velitelstvo štábní raketového vojska a dělostřelectva. Působil ve funkcích náčelník průzkumu oddílu, ZNŠ výcvikového a zabezpečovacího pluku a na cvičeních u vojsk zástupce velitele dělostřeleckého pluku. Od r. 1977 působil jako pedagog a vykonával funkce náčelníka skupiny, zástupce vedoucího katedry a proděkana. V roce 1985 obhájil kandidátskou dizertační práci, v roce 1992 habilitační práci a v roce 1999 byl jmenován profesorem. V současné době působí na katedře řízení palebné podpory UO. V pedagogické a vědecké činnosti se zaměřuje na problematiku střelby a řízení palby pozemního dělostřelectva.

Ing. Vendula Hynková, Ph.D., nar. 1979, v roce 2002 vystudovala obor národní hospodářství na Ekonomicko-správní fakultě Masarykovy univerzity, v roce 2010 dokončila doktorské studium oboru ekonomie na téže fakultě. Od roku 2005 pracuje jako odborný asistent na katedře ekonomie, Fakulty ekonomiky a managementu, Univerzity obrany. Vyučuje ekonomii na bakalářském i magisterském stupni studia. Publikuje v ekonomicky zaměřených časopisech, ve sbornících z odborných seminářů a konferencí, na národní i mezinárodní úrovni.

Bc. Martin Janků, nar. 1985, student magisterského programu bezpečnostních a strategických studií při katedře politologie na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Pracoval v útvaru speciálních operací, posléze na Hlavním velitelství Vojenské policie. V současnosti působí v NATO (Office of Security) v Bruselu. Profesně se orientuje obecně na problematiku nestátních aktérů, zejména organizovaného zločinu, povstalectví a terorismu, vzájemných vztahů mezi nimi. Regionálně pak na oblast severního Kavkazu, Evropy, Střední Ameriky a problematiky Afghánistánu – Pákistánu.

Doc. JUDr. PhDr. Miroslav Mareš, Ph.D., nar. 1974, FF MU, obor politologie (1997) a PF MU (1999). V roce 2007 získal certifikát Ministerstva zahraničí USA za studium Institutu národní bezpečnosti Spojených států na Institute on Global Conflict and Cooperation, University of California, San Diego. Je vedoucím oddělení bezpečnostních a strategických studií katedry politologie Fakulty

sociálních studií Masarykovy univerzity a pracovníkem Institutu pro srovnávací politologický výzkum téže fakulty. 2001-2008 působil jako soudní znalec v oboru kriminalistika. Odborně se zaměřuje na výzkum politického extremismu a terorismu v evropském prostoru. Je autorem či spoluautorem více než sta odborných publikací v ČR a v zahraničí, mj. „Pravicový extremismus a radikalismus v ČR“ (2003) a „Terorismus v ČR“ (2005).

Plk. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D., nar. 1973, VVŠ PV ve Vyškově, náčelník finanční služby protiletectvého raketového pluku, 1998-2007 odborný asistent ve vojenském vysokém školství (VVŠ PV ve Vyškově, Univerzita obrany), 2007-2009 pracoval jako analytik na GŠ AČR a MO ČR. Od roku 2010 na Velitelství výcviku ve Vyškově – Vojenská akademie jako náčelník odboru. Je autorem dvou monografií. Věnuje se ekonomickým aspektům fungování a financování profesionálních ozbrojených sil, zejména otázky postavení ozbrojených sil na trhu práce, problémům udržitelnosti jejich personální struktury a otázkám místa ozbrojených sil ve veřejných financích.

PhDr. Antonín Rašek (genmjr. v. v.), nar. 1935, VŠJZ, pěchotní učiliště, šest let u letectva, FF UK v Praze, obor filozofie a historie (1961), poté se stal vojenským novinářem a pracoval ve společenských organizacích armády. Po srpnu 1968 z armády propuštěn, věnoval se jako výzkumný pracovník, lektor a poradce průmyslové sociologii řízení. 1990-1992 byl civilním náměstkem ministra obrany pro sociální a humanitární věci a v roce 1993 ředitelem Institutu pro strategická studia. Spolupracuje se Střediskem bezpečnostní politiky CESES FSV UK. Člen autorského kolektivu publikací Víze rozvoje České republiky do roku 2015 (CESES 2001), Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku (CESES 2002) a Putování českou budoucností“ (CESES 2003). Autor devatenácti románů. Za svou literární činnost dostal řadu cen.

Pprap. Jan Smetana, nar. 1984 v Praze, ukončil SPŠ dopravní v roce 2004, kdy se stal vojákem z povolání. Od roku 2004 do současnosti absolvoval základní praporečnický kurz na VA Vyškov v roce 2005, dále ARTHUR operator's course v Jincích a BMATT CEE v Přáslavicích v roce 2008. Od roku 2007 působí, jako velitel družstva v Jincích. V roce 2009 zahájil studium mezinárodních vztahů na Metropolitní univerzitě Praha, kde je též členem Centra bezpečnostních studií.

PhDr. Josef Smolík, Ph.D., nar. 1976, působí jako odborný asistent oddělení bezpečnostních a strategických studií katedry politologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Na Masarykově univerzitě vystudoval politologii, psychologii a sociální pedagogiku. Profesně se zaměřuje na bezpečnostní politiku, subkultury mládeže, radikální politické strany, sociálně patologické jevy a politickou psychologii. V rámci své činnosti se podílí na výuce u odborných seminářích pro Armádu České republiky.

Kpt. Ing. Michal Sobarňa, Ph.D., nar. 1978, VVŠ PV ve Vyškově, Fakulta řízení vojenských systémů v bakalářském i magisterském studijním oboru velitel dělostřeleckých jednotek-manažer (2002). V roce 2005 úspěšně obhájil dizertační práci na katedře řízení palebné podpory UO v Brně. 2005-2007 působil ve funkci starší důstojník skupiny palebné podpory štábu 132. smíšeného dělostřeleckého oddílu v Jincích. Od roku 2007 pracuje jako odborný asistent na Univerzitě obrany v Brně, kde se věnuje zejména problematice střelby a řízení palby pozemního dělostřelectva a automatizovaným systémům řízení palby dělostřelectva.

Doc. Ing. Šárka Sobotková, CSc., nar. 1955, Vysoké učení technické v Brně (1980), v roce 2002 na základě úspěšného habilitačního řízení na Univerzitě obrany v Brně jmenována docentem v oboru vojenské stavby. Od roku 1980 je vysokoškolským učitelem na katedře ženijních technologií Fakulty vojenských technologií Univerzity obrany. Zabývá se převážně problematikou dopravních staveb. Ve své výzkumné činnosti se orientuje do problematiky průjezdnosti terénu. Výsledky své práce prezentuje na konferencích v Polsku, Slovensku a České republice.

Mgr. Libor Soumar, Ph.D., nar. 1969, absolvent Fakulty tělesné výchovy a sportu UK v Praze (1991). Po absolvování nastoupil jako výzkumný pracovník do CASRI (Vědeckého a servisního pracoviště tělesné výchovy a sportu), kde působí dodnes, od roku 2001 ve funkci ředitele. Přiležitostně přednáší na UK FTVS a UK 2.LF. Je členem Akademické rady VOŠ Palestra. Je autorem několika populárně naučných publikací. Profesně se zabývá problematikou měření a ovlivňování aktuálního stavu extrémně zatěžovaných osob.

Mgr. Richard Stojar, Ph.D., nar. 1970, absolvent Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Od roku 2002 působí na Univerzitě obrany v Brně. Zabývá se zejména problematikou bezpečnostních hrozeb a rizik, ozbrojenými konflikty, bezpečnostní dimenzí evropské integrace a vývojem bezpečnostního prostředí, zejména v oblasti jihovýchodní Evropy.

Doc. dr. Luboš Štancel, CSc. (pplk. v. z.), nar. 1949, VDU v Martině, dálkové studium VPF VA v Bratislavě, externí studium vědecké aspirantury v SSSR, CSc. Vysokoškolský učitel na Vysoké vojenské velitelisko-technické škole v Martině (1971-1977), odborný asistent VVŠ TTZ v Žilíně (1977-1982), VVŠ PV Vyškov (1982-1992). V roce 1992 odchod do zálohy. Od r. 1995 vedoucí předmětové skupiny ekonomické teorie katedry ekonomie a ekonomiky obrany státu FEM VVŠ PV Vyškov. 2004-2005 zástupce vedoucího katedry ekonomie a od roku 2005 vedoucí vědecky pracovník katedry ekonomie FEM UO v Brně. Ve vědecké práci se zaměřuje především na analýzu tendencí v rozvoji zbrojní výroby a mezinárodního obchodu s produkcí vojenského určení.

Mjr. Ing. Jiří Štoller, Ph.D., nar. 1975, VA v Brně, obor vojenské pozemní stavby. Poté nastoupil na funkci odborného asistenta na katedře ženijních konstrukcí Vojenské akademie v Brně. V roce 2005 doktorát na UO Brno obor vojenské stavby. 2006-2007 zahraniční mírová mise, 9-10. kontingent AČR v sestavě KFOR, Kosovo, starší důstojník štábu-specialista (stavební činnost, rozšíření základny Šajkovac, úprava základny pro potřeby vrtulníkové jednotky, kompletní zrušení základny Gazalla Line, konsolidace základny Šajkovac). V současné době působí na katedře ženijních technologií UO v Brně. Zabývá se problematikou dočasných a ochranných staveb, geotechnikou a konstrukcí pozemních staveb.

Mgr. et Mgr. Petra Vejvodová, nar. 1984, vystudovala magisterské obory politologie a mezinárodní vztahy na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně, kde nyní studuje doktorandské studium v oboru politologie. V letech 2007 až 2008 absolvovala studijní pobyt v Lublani ve Slovinsku. Odborně se věnuje problematice pravicového extremismu v České republice a Evropě a jeho transnacionálním strukturám. V rámci své činnosti se podílí na výuce v odborných seminářích pro Armádu ČR.

Pplk. Ing. Josef Vondrák, nar. 1962, VVŠ PV ve Vyškově, obor raketového vojska a dělostřelectva, 1984-1989 vykonával funkce velitele čtyř až baterie, 1989-1992 postgraduální studium na VA Brno. V roce 1992 nastoupil k 3. dělostřeleckému pluku jako náčelník průzkumu pluku, týž rok byl ustanoven do funkce zástupce velitele dělostřeleckého oddílu a přibližně po roce do funkce velitele oddílu. 1994-2003 postupně prošel řadou funkcí, v r. 1995 absolvoval šestitýdenní kurz představitelů pozorovatelů v nizozemské armádě. 2003-2004 vedoucí starší důstojník-zástupce náčelníka oddělení dělostřelectva OS GŠ. V r. 2004 vedoucí skupiny řízení palebné podpory-zástupce vedoucího katedry nejprve na VVŠ PV ve Vyškově a po reorganizaci na UO v Brně. Stejnou dobu vykonává i funkci vedoucího katedry z pověření.

Kpt. Mgr. et Mgr. Karel Zetocha, Ph.D., nar. 1977, Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně obor politologie a obor mezinárodní vztahy a evropská studia. Během postgraduálního studia, které ukončil v roce 2010, se specializoval na problematiku fungování a kontroly zpravodajských služeb v demokratických státech. Od r. 2007 působí na UO. V současné době zastává pozici odborného asistenta na katedře celoživotního vzdělávání FEM UO. Přednáší v kurzech armádního kariérového vzdělávání a v rámci oboru bezpečnostní a strategická studia na Masarykově univerzitě.

Mjr. Ing. Eva Zezulová, Ph.D., narozena 1971, absolvovala Vojenskou akademii v Brně, obor vojenské pozemní stavby. Poté nastoupila na funkci projektanta skupiny VÚ 7812 Vyškov. V současné době působí na katedře ženijních technologií Univerzity obrany v Brně. Zabývá se problematikou projektového managementu a stavebního práva.

SUBJECT INDEX 2010

	No	Page
Ing. Vlastimil Galatík, CSc., Mgr. Richard Stojar, Ph.D. The Czech White Paper of Defence: Shall We Learn from History?	4	31
Mgr. Jan Ludvík The Current Reality of Nuclear Threat	3	16
Lt.Col. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D. Human Capital Theory and Problem of Optimisation of Labour Cost in Armed Forces	1	45
PhDr. Antonín Rašek NATO is Preparing a New Strategic Concept	2	3
PhDr. Antonín Rašek Obama's First Year in the White House	1	3
PhDr. Antonín Rašek Alliance's New Strategic Concept (<i>Discussion Continues</i>)	3	3
PhDr. Antonín Rašek The Report by Madeleine Albright's Team and Its Wide-ranging Contexts (<i>"Council of Wise Men" and Drawing up the Alliance's New Strategic Concept</i>)	4	15
Ing. David Řehák, Ph.D. Risk Catalogue: Software Instrument for Risk Management in Defence Department	1	40
JUDr. Miroslav Tůma The Preparation of NATO's New Strategic Concept	1	24
Bc. Petr Zelinka Predictive Methodology in Intelligence Services	1	29
Capt. Mgr. et Mgr. Karel Zetocha, Ph.D. NATO's Strategic Concept: An Important Step Towards Military and Political Qualification of Alliance	4	3

MILITARY ART

Lt.Col. Ing. Radek Dubec Decision-making and Planning in Defence Department	2	38
Doc. PhDr. Jan Eichler, CSc. Changes of U.S. National Security at the Beginning of 21st Century	4	38
Doc. Ing. Oldřich Horák, CSc. Analytical Thinking and Team Leadership in Intelligence Analysis	4	49
Bc. Martin Janků Al Qai'da Hybridisation in North Africa and its Implication for Europe	4	55
Mgr. Miroslav Kalous Main Methods of Intelligence Analysis and Ways of its Evaluating	3	24
Bc. Tomáš Kučera "Fog of War" in Pieces of Classical Authors: Clausewitz a Tolstoy (<i>Problems of Uncertainty and Chance Events In War</i>)	1	51
Ing. Jaroslav Kulíšek War Game	1	60
Ing. Jaroslav Kulíšek Military Exercises EU-MILEX	2	65

Ing. Jaroslav Kulíšek NATO Response Force	3	46
Lt.Col. Ing. Petr Ryp Information Process as a Part of Command and Control System Part II	1	93
Col. GSO Ing. Ján Spišák Combined Joint Exercise (CJEX) 09 “COMBINED DESTINY”: Knowledge and Experiences	1	83
Ing. Ján Spišák Theory of Gravity in War on International Terrorism	2	47
Ing. Pavel Zůna, MSS Military Decision-Making Process and Advanced Methods of Managerial Decisions	2	22
Ing. Pavel Zůna, MSS Critical Looks at Hybrid Wars Concept	3	33

OPINIONS, CONTROVERSY

Ing. Vlastimil Galatík, CSc., Doc. Ing. Milan Kubeša, CSc. Scientific Support of Strategic Decision-Making not only in Department of Defence	2	82
Mgr. Miloslav Havlín, Ph.D. New Military Grades and Rank Corps	4	82
Mgr. Antonín Konrád The Reality of Present-day Service Physical Training: Quo Vadis for Second Time (Concept and Origins of PT in Czech Defence Department)	1	114
Lt.Col. GSO Prof. MUDr. Jan Österreicher, Ph.D. What A Commander Needs from System of Education? (Response to an article by Brig.Gen. Zůna and Lt.Col. Pernica in Military Review No. 3, 2010)	4	80
Lt.Col. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D., Lt.Col. Mgr. Pavel Balvín The Implementation of Defence/Military Policy in the Czech Republic: Little Stability of Governance and Unsuitable Management Concept	1	101
Lt.Col. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D. The Reform and Professionalization of Armed Forces of the Czech Republic as an Open Management Project	4	71
Brigadier-General Ing. Jaromír Zůna, MSc., Lt.Col. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D. Does Graduate Education of Military Professionals Need a Reform?	3	72

INFORMATION PAGES

PhDr. Miloš Balabán, Ph.D. NATO and Russia at the End of First Decade of 21st Century: Mistrust, Common Interests, Co-operation?	4	89
Ing. Lenka Brizgalová The Current State and Prospects in the Field of Financial Sources Designated for MoD Department	3	84
Mgr. Miloslav Havlín, Ph.D. Agencies under the Terms of the Former “Second Pillar” of the European Union	2	114
RNDr. Nikola Hynek, M.A. PgDip Res, Doc. PhDr. Jan Eichler, CSc. The Czechs in Afghanistan	2	88
Ing. Vendula Hynková, Doc. Dr. Luboš Štancí, CSc. Military Keynesianism, Defence Expenditures and the Growth of Economy Militarization in Advanced Countries of World	4	108
Bc. Martin Janků Criminalization and Religious Radicalization in Chechnya as Two Main Streams of Development after 1996 and their Influence on Terrorism in Subsequent Conflict	1	123

Lt.Col. Ing. Vladimír Kovařík, MSc., Ph.D.		
Specialities in Geospatial Support with Respect to Changes in KFOR Mission	2	109
Maj. Ing. Jan Marša, Ph.D.		
Geospatial Support of NATO Strategic Headquarters	3	116
Lt.Col. Ing. Jaroslav Moravčík		
Connecting Planning and Budgeting Processes in MoD Department	3	109
Prof. PhDr. František Ochraňa, DrSc.		
Targeted Budgeting: Its State, Prospects and Implementation in Defence Ministry Department	3	98
WO2 Jan Smetana		
Afghanistan: True Reality	4	100
Mgr. Vladimír Vaďura, Ph.D.		
The Political Economy of Conflict: A New Direction of Research on Internal Conflicts?	1	138
Ing. Vladislav Vincenec, Ph.D., Doc. Ing. Miroslav Cempírek, CSc.		
The Deployment of Bundeswehr Logistics in Afghanistan	2	101
Ing. Hana Vlachová		
The Animals and Terrorism	1	155

MILITARY PROFESSIONAL

Ing. Petra Butorová		
Employing CALS in Acquisition Process of the ACR	3	141
Doc. Ing. Jan Hrabě, Ph.D., Capt. Ing. Jiří Fryč, Ph.D.		
Rations of Pre-prepared Food for the ACR	3	149
Prof. Ing. Aleš Komár, CSc., Ing. Boris Šroll, Ph.D.		
Risk Management in the Food Service Operation	2	133
Col. Ing. Oskar Kovařík		
The Evaluation of Development in the Institutional Area of Logistics	2	126
Lt.Col. Ing. Miroslav Mašlej, Ph.D.		
Leadership Styles and Mistakes of Junior Commanders-Managers When Entering their Profession	3	135
Lt.Col. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D.		
Professional Security Institutions and Demographics Risks: An Example of the Armed Forces of the Czech Republic	2	119
Prof. Ing. Ladislav Potužák, CSc., Lt.Col. Ing. Josef Vondrák, Capt. Ing. Michal Sobariňa, Ph.D.		
Facilities for Battalion Task Force Augmentation with Artillery Pieces, with the Use of Automated System of Artillery Support Control	4	132
Doc. Ing. Šárka Sobotková, CSc.		
Crossing Ability of Vehicles	4	145
Maj. Ing. Jiří Štoller, Ph.D., Maj. Ing. Eva Zezulová, Ph.D.		
The Building of ACR Base in Missions Abroad	4	121
Ing. Miroslav Švejda, MA		
RTO Study: Joint Operations 2030	3	127
Ing. Pavlína Vasická, Prof. Ing. Aleš Komár, CSc.		
Testing Technology of a Small Bakery	1	179
Doc. Ing. Jaroslav Zelený, CSc., Ing. Jan Mazal, CSc., Lt.Col. Ing. Lubomír Kroupa, CSc.		
The Deployment of Capacities and Means of Czech Engineer Troops in Non-combat Operations	1	164

MILITARY SOCIOLOGY

Mgr. Nataša Ballová		
The Research "Army and Public" (Trend Analysis)	1	206
Mgr. Nataša Ballová		
Organizational Culture within Armed Forces	4	150

Doc. JUDr. PhDr. Miroslav Mareš, Ph.D., PhDr. Josef Smolík, Ph.D., Mgr. et. Mgr. Petra Vejvodová Extremism from the Point of Views of Soldiers (<i>Analysis of Sociological Investigation into Extremism in the Czech Armed Forces</i>)	4	163
Mgr. Libor Soumar, Ph.D., and PhDr. Čestmír Oberman Long-Term Monitoring of Actual Health Status Parameters of Czech Population with Emphasis on ACR Servicemen	4	174

MILITARY LAW

RNDr. Marek Jukl, Ph.D. Clarifying the Notion of Direct Participation in Hostilities (<i>The Protection of Civilians</i>)	3	168
Lt. Ing. Martin Klusáček European Legislation and its Role in the Fight against CBRNE (<i>Introductory to Problems</i>)	3	156
Ing. Mgr. Rostislav Richter Additional Protocol to the Geneva Conventions Adopting Another Distinct Emblem (<i>The Red Crystal</i>)	3	181

LANGUAGE PREPARATION

PaedDr. Stanislava Jonáková, RNDr. Oldřich Kříž, PhDr. Mária Šikolová, Ph.D. Language Programme Innovation at the Defence University	1	191
PhDr. Jana Tomšů, RNDr. Eva Staňková International Professional Fora on Terminology and Education in Armed Forces	1	198

HISTORY PAGES

Ing. Milan Skála, Ing. Eduard Vařejka Hydrometeorological Service of the Army of the Czech Republic Celebrates the 90th Anniversary of its Establishment	2	149
--	---	-----

BOOK REVIEW

General Podhajský: Cruel History of the Romanticized Period of Pre-war Czech Army Build-up	2	168
Jan Eichler: International Security in the Era of Globalization (<i>Informative review</i>)	3	191
Non-Western Actors of Global Security	3	196
The Shadow of Nuclear War over Europe (1945-1968)	4	190

PERSONAL DATA

Major General Miroslav Kácha (ret), War Veteran, Political Prisoner	1	214
Major General (ret.) Miloslav František Kašpar – Veteran World War II, Intelligence Officer, Long-lasting Chairman of the Czechoslovak Legionnaire Community Abroad, Great Britain	2	171
1st Lieutenant (ret.) Česlav Valošek, War Veteran, Member of Czechoslovak Independent Armoured Brigade	3	198
Homage to Eightieth Birthday of Miroslav Purkrábek	4	197

OBSAH ROČNÍKU 2010

	Číslo	Str.
Ing. Vlastimil Galatík, CSc., Mgr. Richard Stojar, Ph.D. Bílá kniha obrany ČR: Poučíme se z historie?	4	31
Mgr. Jan Ludvík Hrozba jaderných zbraní v současnosti	3	16
Pplk. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D. Teorie lidského kapitálu a problém automatické optimalizace personálních nákladů v ozbrojených silách	1	45
PhDr. Antonín Rašek NATO připravuje novou strategickou koncepci	2	3
PhDr. Antonín Rašek Obamův první rok v Bílém domě	1	3
PhDr. Antonín Rašek Nová strategická koncepce Aliance (Diskuze pokračuje)	3	3
PhDr. Antonín Rašek Zpráva týmu Madeleine Albrightové a její širší souvislosti (Příspěvek „rady moudrých“ k tvorbě nové strategické koncepce Aliance)	4	15
Ing. David Řehák, Ph.D. Katalog rizik: softwarový nástroj pro podporu řízení rizik v rezortu obrany	1	40
JUDr. Miroslav Tůma Příprava nové strategické koncepce NATO	1	24
Bc. Petr Zelinka Prediktivní metodologie ve zpravodajských službách	1	29
Kpt. Mgr. et Mgr. Karel Zetocha, Ph.D. Strategická koncepce NATO: Významný krok na cestě k vojenskému a politickému vymezení Aliance	4	3

VOJENSKÉ UMĚNÍ

Pplk. Ing. Radek Dubec Rozhodování a plánování v rezortu MO	2	38
Doc. PhDr. Jan Eichler, CSc. Proměny bezpečnostní strategie USA na počátku 21. století	4	38
Doc. Ing. Oldřich Horák, CSc. Analytické myšlení a vedení týmu ve zpravodajské analýze	4	49
Bc. Martin Janků Hybridizace al-Ká'idy v severní Africe a její implikace pro Evropu	4	55
Mgr. Miroslav Kalous Hlavní metody zpravodajské analýzy a způsoby usuzování	3	24
Bc. Tomáš Kučera „Milha války“ v dílech klasiků: Clausewitz a Tolstoj (Problematika nejistoty a náhody ve válce)	1	51
Ing. Jaroslav Kulíšek Válečná hra	1	60
Ing. Jaroslav Kulíšek Vojenská cvičení EU–MILEX	2	65
Ing. Jaroslav Kulíšek NATO Response Force	3	46

Pplk. Ing. Petr Ryp		
Informační proces jako součást systému velení a řízení (Část 2)	1	93
Plk. gšt. Ing. Ján Spišák		
Combined Joint Exercise (CJEX) 09 "COMBINED DESTINY"		
– poznatky a zkušenosti	1	83
Ing. Ján Spišák		
Teorie těžiště v podmínkách války proti mezinárodnímu terorismu	2	47
Ing. Pavel Zůna, MSS		
Vojenský rozhodovací proces a pokročilé metody manažerského rozhodování	2	22
Ing. Pavel Zůna, MSS		
Kritický pohled na koncept hybridních válek	3	33

NÁZORY, POLEMIKA

Ing. Vlastimil Galatík, CSc., doc. Ing. Milan Kubeša, CSc.		
K vědecké podpoře strategického rozhodování nejen v rezortu obrany	2	82
Mgr. Miloslav Havlín, Ph.D.		
Nové vojenské hodnosti a nové hodnostní sbory	4	82
Mgr. Antonín Konrád		
Realita současné služební tělesné výchovy – quo vadis po druhé		
<i>(Ke koncepci a východiskům služební tělesné výchovy v rezortu obrany ČR)</i>	1	114
Pplk. gšt. prof. MUDr. Jan Österreicher, Ph.D.		
Co potřebuje velitel od systému vzdělávání?		
<i>(Reakce na článek brig. gen. Zůny a pplk. Pernici ve VR 3/2010)</i>	4	80
Pplk. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D., pplk. Mgr. Pavel Balvín		
Realizace české obranné/vojenské politiky: malá stabilita vládnutí		
a nevhodný manažerský koncept	1	101
Pplk. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D.		
Reforma a profesionalizace ozbrojených sil České republiky		
v pohledu projektového managementu	4	71
Brig. gen. Ing. Jaromír Zůna, MSc., pplk. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D.		
Potřebuje vysokoškolské vzdělání vojenských profesionálů reformu?	3	72

INFORMACE

PhDr. Miloš Balabán, Ph.D.		
NATO a Rusko na konci první dekády 21. století:		
Ne důvěra, společné zájmy, spolupráce?	4	89
Ing. Lenka Brizgalová		
Současný stav a perspektivy v oblasti finančních zdrojů		
pro zabezpečení činností rezortu MO	3	84
Mgr. Miloslav Havlín, Ph.D.		
Agentury v rámci bývalého „druhého pilíře“ Evropské unie	2	114
RNDr. Nikola Hynek, M.A., PgDip Res, doc. PhDr. Jan Eichler, CSc.		
Češi v Afghánistánu	2	88
Ing. Vendula Hynková, doc. dr. Luboš Štancel, CSc.		
Vojenské keynesiánské, vojenské výdaje a růst militarizace ekonomik		
vyspělých zemí světa	4	108
Bc. Martin Janků		
Kriminalizace a náboženská radikalizace v Čečensku		
jako dva hlavní trendy vývoje po roce 1996 a jejich vliv		
na dimenzi terorismu v pozdějším konfliktu	1	123
Pplk. Ing. Vladimír Kovařík, MSc., Ph.D.		
Specifika geografického zabezpečení v souvislosti se změnami v misi KFOR	2	109
Mjr. Ing. Jan Marša, Ph.D.		
Geografické zabezpečení strategického velitelství NATO	3	116

Pplk. Ing. Jaroslav Moravčík		
Provázání procesu plánování s procesem rozpočtování v rezortu MO	3	109
Prof. PhDr. František Ochraňa, DrSc.		
Cílově orientované rozpočtování – stav a perspektivy jeho uplatnění v rezortu Ministerstva obrany	3	98
Pprap. Jan Smetana		
Afghánistán: Skutečná realita	4	100
Mgr. Vladimír Vaňura, Ph.D.		
Politická ekonomie konfliktu – nový směr výzkumu vnitrostátních konfliktů?	1	138
Ing. Vladislav Vincenec, Ph.D., doc. Ing. Miroslav Cempírek, CSc.		
Nasazení logistiky Bundeswehru v Afghánistánu	2	101
Ing. Hana Vlachová		
Zvířata a terorismus	1	155

VOJENSKÝ PROFESIONÁL

Ing. Petra Butorová		
Využití CALS v akvizicím procesu AČR	3	141
Doc. Ing. Jan Hrabě, Ph.D., kpt. Ing. Jiří Fryč, Ph.D.		
Dávky předpřipravených potravin pro AČR	3	149
Prof. Ing. Aleš Komár, CSc., Ing. Boris Šroll, Ph.D.		
Řízení rizik v procesu stravovacích služeb	2	133
Plk. Ing. Oskar Kovařík		
Zhodnocení vývoje institucionální oblasti logistiky	2	126
Pplk. Ing. Miroslav Mašlej, Ph.D.		
Styly vedení a chyby mladých velitelů-manažerů po nástupu do praxe	3	135
Pplk. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D.		
Profesionální bezpečnostní instituce a problém rizika demografického vývoje – příklad ozbrojených sil České republiky	2	119
Prof. Ing. Ladislav Potužák, CSc., pplk. Ing. Josef Vondrák, kpt. Ing. Michal Sobarňa, Ph.D.		
Možnosti posilování praporečného úkolového uskupení prostředky dělostřelectva s využitím automatizovaného systému řízení palebné podpory dělostřelectva	4	132
Doc. Ing. Šárka Sobotková, CSc.		
Průjezdnost vozidel terénem	4	145
Mjr. Ing. Jiří Štoller, Ph.D., mjr. Ing. Eva Zezulová, Ph.D.		
Skladba základny AČR v zahraničních misích	4	121
Ing. Miroslav Švejda, MA		
Významná studie NATO: Joint Operations 2030 (Společné operace 2030)	3	127
Ing. Pavlína Vasická, prof. Ing. Aleš Komár, CSc.		
Výzkum moderní technologie malé pekárny	1	179
Doc. Ing. Jaroslav Zelený, CSc., Ing. Jan Mazal, CSc., pplk. Ing. Lubomír Kroupa, CSc.		
Použití sil a prostředků ženijního vojska AČR v nebojových operacích	1	164

VOJENSKÁ SOCIOLOGIE

Mgr. Nataša Ballová		
Výzkum „Armáda a veřejnost“ (Trendová pozorování)	1	206
Mgr. Nataša Ballová		
Organizační kultura v ozbrojených silách	4	150
Doc. JUDr. PhDr. Miroslav Mareš, Ph.D., PhDr. Josef Smolík, Ph.D., Mgr. et Mgr. Petra Vejvodová		
Extremismus z pohledu vojáků (Analýza sociologické sondy o problematice extremismu v AČR)	4	163

Mgr. Libor Soumar, Ph.D., PhDr. Čestmír Oberman

Dlouhodobé monitorování aktuálního tělesného stavu populace**s důrazem na příslušníky Armády České republiky** 4 174**VOJENSKÉ PRÁVO**

RNDr. Marek Jukl, Ph.D.

K pojmu přímé účasti na nepřátelství (Ochrana civilistů) 3 168

Por. Ing. Martin Klusáček

Evropská legislativa a její úloha v boji proti materiálům CBRNE*(Uvedení do problematiky)* 3 156

Ing. Mgr. Rostislav Richter

Dodatkový protokol k ženevským úmluvám o přijetí dalšího**rozeznávacího znaku (Červený krystal)** 3 181**JAZYKOVÁ PŘÍPRAVA**

PaedDr. Stanislava Jonáková, RNDr. Oldřich Kříž, PhDr. Mária Šikolová, Ph.D.

Inovace jazykového programu na Univerzitě obrany 1 191

PhDr. Jana Tomšů, RNDr. Eva Staňková

Mezinárodní odborná fóra zaměřená na terminologii a vzdělávání v armádě 1 198**Z HISTORIE**

Ing. Milan Skála, Ing. Eduard Vařejka

Hydrometeorologická služba Armády České republiky**slaví 90. výročí svého založení** 2 149**RECENZE****Generál Podhajský – kruté dějiny romantizovaného****období budování čs. branné moci** 2 168**Jan Eichler: Mezinárodní bezpečnost v době globalizace***(Informativní recenze)* 3 191**Nezápadní aktéři světové bezpečnosti** 3 196**Stín jaderné války nad Evropou (1945-1968)** 4 190**PERSONÁLE****Generálmajor ve výslužbě Miroslav Kácha, válečný veterán, politický vězeň** 1 214**Generálmajor v. v. Miloslav František Kašpar, válečný veterán druhé světové války, zpravodajský důstojník a dlouholetý předseda Československé obce legionářské v zahraničí – Velká Británie** 2 171**Nadporučík ve výslužbě Česlav Valošek, válečný veterán, příslušník čs. samostatné obrněné brigády ve Velké Británii** 3 198**K nedožitým osmdesátiletým narozeninám Miroslava Purkrábka** 4 197

CONTENTS

Capt. Mgr. et Mgr. Karel Zetocha, Ph.D. NATO's Strategic Concept: An Important Step Towards Military and Political Qualification of Alliance	3
--	---

PhDr. Antonín Rašek. The Report by Madeleine Albright's Team and Its Wide-ranging Contexts (<i>"Council of Wise Men" and Drawing up the Alliance's New Strategic Concept</i>)	15
---	----

Ing. Vlastimil Galatík, CSc., Mgr. Richard Stojar, Ph.D. Czech White Paper of Defence: Shall We Learn from History?	31
---	----

MILITARY ARTS

Doc. PhDr. Jan Eichler, CSc. Changes of U.S. National Security at the Beginning of 21st Century	38
---	----

Doc. Ing. Oldřich Horák, CSc. Analytical Thinking and Team Leadership in Intelligence Analysis	49
--	----

Bc. Martin Janků Al Qai'da Hybridisation in North Africa and its Implication for Europe	55
---	----

OPINIONS, CONTROVERSY

Lt.Col. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D. The Professionalization of Armed Forces of the Czech Republic as an Open Project and Innovation	71
--	----

Lt.Col. GSO Prof. MUDr. Jan Österreicher, Ph.D. What A Commander Needs from System of Education? (Response to an article by Brig.Gen. Zůna and Lt.Col. Pernica in Military Review No. 3, 2010)	80
--	----

Mgr. Miloslav Havlín, Ph.D. New Military Grades and Rank Corps	82
--	----

INFORMATION PAGES

PhDr. Miloš Balabán, Ph.D. NATO and Russia at the End of First Decade of 21st Century: Mistrust, Common Interests, Co-operation?	89
--	----

WO2 Jan Smetana Afghanistan: True Reality	100
---	-----

CONTENTS

Ing. Vendula Hynková, Doc. Dr. Luboš Štancí, CSc.

Military Keynesianism, Defence Expenditures and the Growth of Economy Militarization in Advanced Countries of World	108
--	-----

MILITARY PROFESSIONAL

Maj. Ing. Jiří Štoller, Ph.D., Maj. Ing. Eva Zezulová, Ph.D.

The Building of ACR Base in Missions Abroad	121
--	-----

Prof. Ing. Ladislav Potužák, CSc., Lt.Col. Ing. Josef Vondrák, Capt. Ing. Michal Sobarňa, Ph.D.

Facilities for Battalion Task Force Augmentation with Artillery Pieces, with the Use of Automated System of Artillery Support Control	132
--	-----

Doc. Ing. Šárka Sobotková, CSc.

Crossing Ability of Vehicles	145
-------------------------------------	-----

MILITARY SOCIOLOGY

Mgr. Nataša Ballová

Organizational Culture within Armed Forces	150
---	-----

Doc. JUDr. PhDr. Miroslav Mareš, Ph.D., PhDr. Josef Smolík, Ph.D., Mgr. et Mgr. Petra Vejvodová

Extremism from the Point of Views of Soldiers <i>(Analysis of Sociological Investigation into Extremism in the Czech Armed Forces)</i>	163
--	-----

Mgr. Libor Soumar, Ph.D., and PhDr. Čestmír Oberman

Long-Term Monitoring of Actual Health Status Parameters of Czech Population with Emphasis on ACR Servicemen	174
--	-----

BOOK REVIEW

The Shadow of Nuclear War over Europe (1945-1968)	190
--	-----

PERSONAL DATA

Homage to Eightieth Birthday of Miroslav Purkrábek.	197
English Annotations	205
Who is Who in This Issue	209
English Subject Index 2010	212
Czech Subject Index 2010	216
Contents in English	220
Contents	222

O B S A H

Kpt. Mgr. et Mgr. Karel Zetocha, Ph.D. Strategická koncepce NATO: Významný krok na cestě k vojenskému a politickému vymezení Aliance	3
--	---

PhDr. Antonín Rašek Zpráva týmu Madeleine Albrightové a její širší souvislosti (Příspěvek „rady moudrých“ k tvorbě nové strategické koncepce Aliance)	15
--	----

Ing. Vlastimil Galatík, CSc., Mgr. Richard Stojar, Ph.D. Bílá kniha obrany ČR: Poučíme se z historie?	31
---	----

VOJENSKÉ UMĚNÍ

Doc. PhDr. Jan Eichler, CSc. Proměny bezpečnostní strategie USA na počátku 21. století	38
--	----

Doc. Ing. Oldřich Horák, CSc. Analytické myšlení a vedení týmu ve zpravodajské analýze	49
--	----

Bc. Martin Janků Hybridizace al-Ká'idy v severní Africe a její implikace pro Evropu	55
---	----

NÁZORY, POLEMIKA

Pplk. Ing. Bohuslav Pernica, Ph.D. Reforma a profesionalizace ozbrojených sil České republiky v pohledu projektového managementu	71
--	----

Pplk. gšt. prof. MUDr. Jan Österreicher, Ph.D. Co potřebuje velitel od systému vzdělávání? (Reakce na článek brig. gen. Zůny a pplk. Pernici ve VR 3/2010)	80
---	----

Mgr. Miloslav Havlín, Ph.D. Nové vojenské hodnosti a nové hodnostní sbory	82
---	----

INFORMACE

PhDr. Miloš Balabán, Ph.D. NATO a Rusko na konci první dekády 21. století: Nedůvěra, společné zájmy, spolupráce?	89
--	----

Pprap. Jan Smetana Afgánistán: Skutečná realita	100
---	-----

Ing. Vendula Hynková, doc. dr. Luboš Štancel, CSc. Vojenské keynesiánství, vojenské výdaje a růst militarizace ekonomik vyspělých zemí světa	108
--	-----

O B S A H

VOJENSKÝ PROFESIONÁL

Mjr. Ing. Jiří Štoller, Ph.D., mjr. Ing. Eva Zezulová, Ph.D. Skladba základny AČR v zahraničních misích	121
Prof. Ing. Ladislav Potužák, CSc., pplk. Ing. Josef Vondrák, kpt. Ing. Michal Sobarňa, Ph.D. Možnosti posilování praporečného úkolového uskupení prostředky dělostřelectva s využitím automatizovaného systému řízení palebné podpory dělostřelectva	132
Doc. Ing. Šárka Sobotková, CSc. Průjezdnost vozidel terénem z hlediska jeho únosnosti	145

VOJENSKÁ SOCIOLOGIE

Mgr. Nataša Ballová Organizační kultura v ozbrojených silách	150
Doc. JUDr. PhDr. Miroslav Mareš, Ph.D., PhDr. Josef Smolík, Ph.D., Mgr. et Mgr. Petra Vejvodová Extremismus z pohledu vojáků (<i>Analýza sociologické sondy o problematice extremismu v AČR</i>)	163
Mgr. Libor Soumar, Ph.D., PhDr. Čestmír Oberman Dlouhodobé monitorování aktuálního tělesného stavu populace s důrazem na příslušníky Armády České republiky	174

RECENZE

Stín jaderné války nad Evropou (1945–1968)	190
---	-----

PERSONÁLIE

K nedožitým osmdesátiletým narozeninám Miroslava Purkrábka	197
Anglické anotace	205
Představení autorů tohoto čísla	209
English Subject Index 2010	212
Obsah ročníku 2010	216
Obsah v angličtině	220
Obsah	222

VOJENSKÉ ROZHLEDY

Časopis **VOJENSKÉ ROZHLEDY**
čtvrtletník

Vydává:

Ministerstvo obrany České republiky – Prezentační a informační centrum MO
Rooseveltova 23, 161 05 Praha 6

IČO: 60162694

Vojenské rozhledy, číslo 4/2010

Ročník: XIX. (LI.)

Datum vydání: 22. listopadu 2010

Rozšiřuje:

PIC MO, distribuce, Rooseveltova 23, 161 05 Praha 6
Olga Endlová, tel. (973) 215 563, endlovao@army.cz

Redakce:

Jaroslav Furmánek (šéfredaktor), telefon: (973) 215 733
E-mail: voj.rozhledy@army.cz
Fax: (973) 215 933

Redakční rada: Ing. Vladimír Karaffa, CSc., prof. Ing. Petr Hajna, CSc.,
PhDr. Miloš Balabán, Ph.D., doc. Ing. Josef Kašpar, CSc.,
prof. Ing. Aleš Komár, CSc., Ing. Miroslav Musil, Ph.D.,
plk. Ing. Vladimír Novotný, pplk. Ing. Ivo Pikner, Ph.D.,
plk. gšt. Ing. Tomáš Rak, Ing. David Řehák, Ph.D.,
npor. PhDr. et Mgr. Hana Ševčíková, DEA, Ph.D.,
pplk. Ing. Vlastimil Šlouf, Ph.D., plk. prof. Ing. Miroslav Vala, CSc.,
Ing. Štefan Zigo.

Sídlo redakce: Rooseveltova 23, 161 05 Praha 6

Adresa pro zasílání pošty: Vojenské rozhledy, Úřad provozu a služeb,
Prezentační a informační centrum MO, Generála Píky 1,
161 05 Praha 6

Časopis Vojenské rozhledy v elektronické podobě naleznete na:

http://www.army.cz/avis/voj_rozhl.htm (1998-2003)
<http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=3538> (2004-2009)

Časopis je evidován v databázi České národní bibliografie:

<http://aip.nkp.cz/engine/webtor.cgi>
<http://www.vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?idsekce=503642>

Články ve všeobecné části a některé další jsou recenzovány.

Grafická úprava: Andrea Bělohávková

Tiskne: VGHMÚř Dobruška

Evidenční číslo: MK ČR E 6059

Identifikační číslo: ISSN 1210-3292

